

ИСТОРИЈСКА БАШТИНА
Број 18

HISTORICAL ARCHIVES OF UŽICE

HISTORICAL HERITAGE

**HISTORIOGRAPHY AND ARCHIVES
RESEARCH REVIEW**

18

**Užice
2009**

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ УЖИЦЕ

ИСТОРИЈСКА БАШТИНА

**ЧАСОПИС ЗА ИСТОРИОГРАФИЈУ
И АРХИВИСТИКУ**

18

**Ужице
2009**

ИСТОРИЈСКА БАШТИНА
Часопис за историографију и архивистику
Број 18
HISTORICAL HERITAGE
Historiography and Archives Research Review
Number 18

Издавач/Publisher
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ УЖИЦЕ
HISTORICAL ARCHIVES OF UŽICE

За издавача/For the publisher
Мирослав ДУЧИЋ

Главни и одговорни уредник/Editor-in-chief
Мр Александар В. САВИЋ

Технички уредник, коректор и компјутерска припрема
Technical editor, proof-reader and computer preparation
Драган КНЕЖЕВИЋ

Секретар редакције/Editorial Secretary
Весна ПРЉЕВИЋ

Редакција/Editorial Board
Др Момчило МИТРОВИЋ, мр Татјана РАКИЋ, мр Александар В. САВИЋ,
Љубица МАЦУРА, Весна ЛУЧИЋ, Мирослав ДУЧИЋ, Миле ЧАРАПИЋ,
Весна ПРЉЕВИЋ, Желько МАРКОВИЋ

Рецензенти/Reviewers
Др Момчило МИТРОВИЋ, др Стеван ИГЊИЋ, др Живота МАРКОВИЋ, др Милутин
ПАШИЋ, мр Татјана РАКИЋ, мр Александар В. САВИЋ, Драгица МАТИЋ

Лектор/Reader
Јелена ТОДОРОВИЋ – ЛАЗИЋ

UDK класификација/UDC classification

Превод на енглески/Translation into English
Даница ШОСТАР

Ликовно решење насловне стране/Covers designed by
Звонко ШОСТАР

На насловној страни: Велимир Поповић, бан Дринске бановине

САДРЖАЈ
CONTENTS

ЧЛАНЦИ
ARTICLES

1. Салих СЕЛИМОВИЋ, Буковичко – кладнички Тарићи	9
Salih SELIMOVIĆ, Tarići from Bukovik and Kladnica	16
2. Миодраг Б. ДАБИЋ, Сеоба средске власти из Чајетине у Ужице средином 19. века (Од када и до када Чајетина средином 19. века није била седиште среза)	17
Miodrag B. DABIĆ, Removal of Čajetina District Authority to Užice in the Middle of the 19 th Century	24
3. Доц. др Биљана ШИМУНОВИЋ-БЕШЛИН, Бан Милојко Васовић и политичке прилике у Дунавској бановини 1935. године	25
Doc dr Biljana ŠIMUNOVIĆ-BEŠLIN, Ban Miloško Vasović and Politics Circumstances in the Danube Banovina in 1935	36
4. Мр Слободан РАДОВИЋ, Етнограф и библиограф Љубиша Р. Ђенић – општи поглед на Ђенићева проучавања	37
Mr Slobodan RADOVIĆ, Ljubiša Djenić – Ethnologist and Bibliographer – General View on Djenić’s Researches	48
5. Мара АЛЕКСИЋ, Омладина ужичког краја на изградњи пруге Београд – Бар 1971-1976. године	49
Mara ALEKSIĆ, The Youth of Užice Region in Construction of the Belgrade – Bar Railway (1971-1976)	70

АРХИВИСТИКА – ИЗ АРХИВСКИХ ФОНДОВА
ARCHIVES RESEARCH – FROM THE ARCHIVES FUNDS

6. Мина КУЈОВИЋ, Прилог историји школства у западној Србији у 1929. години	71
Mina KUJOVIĆ, A Contribution to the History of Education in Western Serbia in 1929.....	99

7. Др Андреј РОДИНИС, Извештај бана В. Поповића о положају Дринске бановине из јула 1932. године	101
Dr Andrej RODINIS, The Report of Ban Velimir Popović on the Drina Banovina Position from July 1932	112
8. Миле ЧАРАПИЋ, Ужички крај кроз алманахе Дринске бановине 1930–1932. г.	113
Mile ČARAPIĆ, The Region of Užice According to Data of <i>Almanah Drinske banovine</i> (Almanacs of the Drina Banovina) 1930–1932	142
9. Миодраг Д. ГЛУШЧЕВИЋ, Зорица ЦАКОВИЋ, Архивска грађа Прве повлашћене ткачке радионице у Ужицу	143
Miodrag D. GLUŠČEVIĆ, Zorica DŽAKOVIĆ, Archival Material of the First Chartered Joint Stock Textile Factory in Užice	159
10. Милева МИЛОШЕВИЋ, Ратна штета у Ариљском срезу 1945–1946. – пријаве	161
Mileva MILOŠEVIĆ, The War Damages in the District of Arilje 1945–1946	174
11. Мр Драган КРСМАНОВИЋ, Уписник Притвора-истражни затвор Војног суда ужичког војног подручја 1945. године	175
Mr Dragan KRSMANOVIĆ, Register of Pre-trial Confinement of Military Court of Užice Military Region from 1945	236
12. Мр Александар В. САВИЋ, Одјек хапшења Драже Михаиловића у ужичком крају кроз локалну и државну штампу	237
Mr Aleksandar V. SAVIĆ, Response on the Arrest of Draža Mihailović in the Area of Užice through Local and National Press	250
13. Доц. др Слободан БЈЕЛИЦА, Два излагања Добривоја Видића као секретара Покрајинског комитета Комунистичке партије Србије за Војводину	251
Doc. dr Slobodan VJELICA, Two Reports of Dobrivoje Vidić, as Secretary of Provincial Committee of the Communist Party of Serbia for Vojvodina	266
ПРИКАЗИ	
REVEIWS	
14. Весна ЛУЧИЋ, Издања Историјског архива и Ужицу у 2008. години	
Vesna LUČIĆ, Editions of the Historical Archives of Uzice in 2008	267

15. Мина КУЈОВИЋ, Прилози Института за историју Сарајево, број 37, Сарајево 2008
Mina KUJOVIĆ, Contributions of the Institute for History in Sarajevo, N° 37, Sarajevo 2008 277

16. Mira Radojević, NAUČNIK I POLITIKA, POLITIČKA BIOGRAFIJA BOŽIDARA V. MARKOVIĆA (1874–1946), Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 2007, str. 436. (др Љубомир ПЕТРОВИЋ)
Mira Radojević, SCIENTIST AND POLITICS, POLITICAL BIOGRAPHY OF BOŽIDAR V. MARKOVIĆ (1874–1946), University of Belgrade, The Faculty of Philosophy, Belgrade 2007, pg 436 (dr Ljubomir Petrović) 281

**ИЗ БИБЛИОТЕЧКЕ ПРАКСЕ
FROM THE LIBRARY PRACTISE**

17. Драгослава РОДАЉЕВИЋ, Историографија Ужица у Виртуелној библиотеци Србије (тематско претраживање библиотечке грађе везане за историографију Ужица у бази COBIB.SR)
Dragoslava RODALJEVIĆ, Historiography of Užice in the Virtual Library of Serbia (thematic search of library material in a connection with historiography of Užice in the basis COBIB.SR) 287

**ИЗ ЛЕТОПИСА АРХИВА
FROM THE ANNALS OF THE HISTORICAL ARCHIVES OF UŽICE**

17. Весна ПРЉЕВИЋ, Летопис ИАУ за 2008. годину
Vesna PRLJEVIĆ, The Annals of the Historical Archives of Užice for 2008..... 297
19. **IN MEMORIAM** - др Ратомир Цвијетић (1942–2009) 305

ЧЛАНЦИ

УДК 929.52ТАРИЋИ ; 908(497.11 Кладница)"17/..." ;
314.117(497.11)(091)

Салих СЕЛИМОВИЋ

БУКОВИЧКО-КЛАДНИЧКИ ТАРИЋИ

АПСТРАКТ: На подручју Кладнице има 30 родова и 419 стално настањених домаћинства по попису из 2002. године. Од тог броја 27 је муслиманских, а 3 рода су православна. Према подацима из опширних турских пописа из XVI и XVII века само су појединци били исламизирани. После аустро-турских ратова крајем XVII и у првој половини XVIII века кладничка села су опустела, а нека ће и нестати. Хришћанско, као и то мало муслиманског становништва, страдаће у тим ратовима или ће напустити ово подручје током познатих српских сеоба. У тај скоро потпуно разорен и опустели крај постепено се досељавало становништво из традиционално познатих емиграционих подручја (Васојевићи, Колашин, Дробњак, Никшић), као и нешто албанских Малисора са Пештера. Најстарији српски родови који ће се делимично исламизирати били су Зорнићи, Балтићи, Тарићи, Папићи, Вишњићи, Лакоте, Куртовићи, Муховићи који ће остати на подручју Кладнице све до данас.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Кладница, Буковик, Тарићи, муслиманска и хришћанска имена, исламизација, миграција.

Кладница

Са јужне стране планине Јавора, на тремеђи општина Сјеница, Ивањица и Нова Варош, простире се подручје Кладнице са својих осам села (Кладница, Урсуне, Сугубине,

Понорац, Папиће, Боровиће, Јевик и Калипоље). Подручје административно припада општини Сјеница, али становништво ових села егзистенцијално, па и емотивно, веома је везано за своје суседе у нововарошкој и ивањичкој општини. Заједничко порекло, језик, вековна сарадња и упућеност једних на друге, без обзира на верско-конфесионалну различитост, увек је била пресудна и у тешким и смутним временима, када су једни друге чували. Увек су знали да ће све проћи, а после свега људи и њихови потомци остају да и даље живе заједно.

На простору Кладнице, као делу Старог Влаха и нововарошке нахије (у то време кладничка села припадала су нахији Барче или Нова Варош), до аустро-турских ратова који су вођени 1683–1699. и 1737–1739. године становништво је било углавном хришћанско/православно и само су ретки домаћи појединци били исламизирани у првом или другом појасу. У турском опширном попису из 1604. године на подручју Кладнице од 242 пописане куће само је било 11 исламизираних.¹ Исламизација старовлашких, па тако и кладничких села, одвијала се веома споро и трајала је веома дуго. Илустрације ради, наводимо податак да је за 21 годину пре поменутог турског пописа на целом подручју Кладнице била само три исламизирана домаћинства. Према томе, за 21 годину исламизирано је само 8 или 3,3% од укупног броја пописаних кућа.²

У поменутим аустро-турским ратовима, а посебно у тзв. Бечком или Великом рату, који је вођен од 1683. до 1699. године, дошло је до великих разарања насеља и страдања становништва кладничког подручја, као што се десило и са селима нововарошке нахије и целог Старог Влаха. Народ се масовно дигао на устанак против Турака Османлија под вођством својих бератлијских кнезова Рашковића, верујући да ће се ослободити уз помоћ европских хришћанских држава, првенствено Аустрије. После пораза код Качаника 1689. године дошло је до убрзаног повлачења аустријске војске. Са аустријском војском или одмах иза ње повлачили су се и српски устаници и народ са својим кнезовима Рашковићима, поповима и калуђерима, и то на север преко Саве и Дунава у данашњу Војводину (тамо су калуђери

---

¹ *Opširan popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sveska II (prevod Ahmed S. Aličić), obradila Snježana Buzov, priredila Lejla Gazić, Bošnjački institut Carih – Odjel Sarajevo i Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 2000, 315–336; Салих Селимовић, „Нахија Барче у турском попису 1604“, *Ужички зборник* бр. 31, Ужице 2007, 63–76.

² Селимовић, исто.

и њихова паства основали манастир и насеље Ковиљ, који постоје и данас).³

Многа села су била попаљена, разорена и напуштена, па се ни данас не могу идентификовати ни убицирати. Остала су само кућишта, црквишта, дуварине, запуштена и зарасла гробља да као неми сведоци говоре о једној страшној трагедији нашег народа, како православног тако и муслиманског. Хришћани су се борили на страни Аустрије да би добили слободу, а муслимани на страни Турака, својих истоверника, иако су Османлије били освајачи, као што би то била и Аустрија да је тада победила (сви су освајачи исти, што ће се и показати када Аустрија буде окупирала велики део садашње Србије у једном каснијем аустро-турском рату). Ипак је нешто народа остало у мање приступачним пределима, а ускоро је дошло много новог хришћанског становништва из Дробњака, Васојевића, Колашина, Никшића, Мораче.

Недуго после ове народне, односно националне трагедије, поново је дошло до егзодуса након аустро-турског рата 1737–1739. године, када ће после новог пораза Аустрије народ кренути у ново путовање према Драгачеву, Такову, Качеру, Јасеници, Лепеници, па чак и Тимочкој Крајини и Војводини.⁴ Тада, као и нешто касније, иселиће се са подручја Кладнице многе хришћанске породице, јер је исламизација попримала све радикалнији карактер, а многи су се и експонирани у том рату на страни Аустрије. У поменутим областима Моравске Србије било је доста слободне и необрађене земље, где су могли да се населе. Иселили су се Живановићи, Јовичићи, Обрадовићи, Тодоровићи, Ћосићи, Тошићи, Богдановићи, Бјелаци, Ђукићи, Петровићи (Јаћимовићи), Глибићи, Стаматовићи, Ћирићи, Ђуковићи, Стевановићи, Ерићи, Недићи, Николићи, Недовићи, Нешо-

³ Милован Ристић, „Стари Влаха“, *Књижевне новине*, Београд 1963, 189, 190, 202–204; Салих Селимовић, *Сјеница*, Пожега 2004, 22, 50, 123, 124; Страхиња Циврић, *Моравички крај*, Ивањица 1965, 36; *Нововарошки крај кроз историју*, Група аутора, Нова Варош 1991, 102, 103.

Видети опширније: Милован Ристић, „Стари Влаха“, *Књижевне новине*, Београд 1963; Група аутора, *Нововарошки крај кроз историју (од неолита до 1941.)*, 1991; Војислав Суботић, *Кнежеви Рашковићи у историји Срба*, Београд 2001; Салих Селимовић, *Порекло и миграциона динамика становништва (монографија „Сјенички крај“)*, Географски факултет, Београд 2004, и радови других аутора.

⁴ Миле Недељковић, „Сјеничани у Лепеници“, *Зборник Сјенице* бр. 8, Сјеница 1997, 97; Салих Селимовић, „Кладница – становништво“, *Новопазарски зборник* бр. 14, 1990, 124; Исти, „Исламизирани Кучи на подручју Кладнице“, *Историјска баштина* бр. 15, Ужице 2006, 50; Миодраг Јаћимовић, *Качер (предели и људи)*, Ваљево 1997, 11–178; Маринко Пауновић, *Бердај и Тимочка Крајина*, Загреб 1970, 343, 354, 439.

вићи, Кулизе, Старчевићи, Аровићи.⁵ На напуштеним имањима насељавало се ново становништво са појединцима који су били већ исламизирани. Старо српско православно становништво је и даље пристизало из традиционалних и матичних и етапних миграционих подручја, као што су Ровчани, Васојевићи, Кучи, Никшићи, Дробњаци. Они који су се исламизирали остајали су на простору Кладнице, а већина оних који то нису хтели после краћег или дужег задржавања настављали су даље према традиционално имиграционим подручјима Србије. Тако су једни Зорнићи који су задржали православну веру отишли у село Луке код Ивањице, а неки православни Балтићи су отишли у Брезову, околину Краљева и Ужица. Тако ће нешто касније и Папићи који нису хтели да се исламизирају отићи у околину Ужица, затим у Таково и Качер. Они који су се исламизирали остали су у Кладници.

У суседном Буковику Борисављевићи су по свом доласку затекли многе старе српске православне породице, међу којима су се истицале чувена и бератлијска кнежевска породица Рашковића, затим кнезови, попови и туцари (трговци) Борисављевићи, кнезови Пероши (Перошевићи), Тугићи, Балтићи, Зорнићи, Тарићи.⁶ Ко зна из којих све разлога су појединци из најстаријих старовлашких породица Зорнића, Балтића и Тарића променили веру и исламизирали се, па су као такви, према неким њиховим бледим предањима, прешли реку Кладницу и њену чувену Клисуру и населили се у село Урсуне (Балтићи), док су се Тарићи и Зорнићи поделили: једни су се населили у Урсуне, а други у Кладницу. У Буковику и данас постоји део земљишта који се зове Тарићевина, па се и по томе зна да су ту некада живели Тарићи. Све три ове старе српске породице населиле су се на напуштена имања већ поменутих српских православних породица. Данас у Урсулама имају само две куће православних Зорнића, док Тарића нема ни православних ни муслимана у Урсулама.

Према тексту проте Јевстатија Караматијевића из Нове Вароши, који је објављен у београдској „Правди“ 1938. године, кладнички Тарићи су прешли у ислам пре 200 година.⁷ Према овој протиној констатацији (у коју не треба сумњати) Тарићи су исламизирани управо после аустро-турског

---

⁵ Стеван Игњић, *Ивањица (хроника моравичког краја)*, Београд 1972, 41; С. Селимовић, *Кладница – становништво*, 124; Исти, *Историјска баштина* бр. 16, Ужице 2007, 38; М. Јаћимовић, *Качер*, 11,17,53, 55, 60,111,152,173,176,178; *Драгачево*, група аутора, Чачак - Лучани 1981,13,14; „Дефтери чибук из 1822. (Драгачево)“, *Изворник* бр. 2, Грађа Међуопштинског историјског архива, Чачак 1985, 10, 71.

⁶ Милан Борисављевић, *Житије породице Борисављевић*

⁷ Прота Јевстатије Караматијевић, *Кроз Стари Влак (ирегдио Добрило Аранијевић)*, Шабац 2007, 121.

рата 1737–1739. године, када је и иначе почела радикалнија исламизација на сјеничко-пештерској висоравни и целом Старом Влаху, па и шире. Прота Караматијевић је забележио и то да су и поред тога што су били исламизирани Тарићи, Балтићи, Муховићи и муслимани Зорнићи, увек давали богате прилоге цркви Светих Арханђела у Буковику. Неки стари православни Тарићи су ишли и на поклоњење на Свети гроб, како даље пише прота Караматијевић.⁸

У Кладницу су први дошли као муслимани Зорнићи, који знају да им се предак у Буковику звао Сава Зорна, али не знају како је било име њиховом претку који је први примио ислам. После Зорнића у Кладницу су дошли Тарићи, који не знају које је било српско име тих који су први примили ислам, али знају да су то била два брата: Сејдо са надимком Башација и Ахмет са надимком Сач. Тарићи и сада знају да су далеким пореклом од реке Таре у садашњој Црној Гори и да су се тамо презивали Каровићи, а да им је ујчевина од Мартиновића. У том крају има Тарића који су православни. Занимљиво је да нико наводно не памти да су Тарићи некада живели у Буковику и да су одатле као муслимани дошли у Кладницу. Једино је покојни Алија Тарић (умро је 1990. у 94. години живота) понекад говорио: „Ово је заветна земља“, мислећи на цео крај између Јавора и Увца (Кладницу, Урсуне, Буковик, Љепојевиће, Јавор, Кушић и све до Штикова).

Када, како и због чега су Тарићи, некадашње Таре, напустили завичај изнад реке Таре (по свој прилици то је било село Левер Тара) да би се населили у Буковик (једно од највећих села у нахији Барче, Нова Варош, иако се под тим именом дуго није пописивао у званичним турским пописима)? Постоје мишљења да су се Тарићи по доласку у Буковик ородили са кнежевском породицом Рашковића. Из тога произилази да није без основа прича Рахман-чауша Тарића из Кладнице да је за време Другог светског рата, без обзира на многе опасности, отац Вука Калаита, команданта четничког корпуса, увек Тарићима преко реда млео јечам у својој воденици у Штиткову. За време ауторових теренских истраживања ни најстарији Тарићи, као што је био већ поменути Алија, затим Емро, Рахман, Мумин, Суљо, Хусо, Илијаз говорили су да, наводно, о томе не знају ништа.

На питање откуд сада у Буковику Тарићевина одговарали су да је могуће да је тамо некад неко њихов живео или само имао ту земљу.

У Новој Вароши у другој половини 19. века било је православних Тарића који су се бавили трговином. Међу њима је био најпознатији Васо Тарић, који је задржао православну веру и сахрањен је на православном гро-

---

⁸ Исто, 177.

бљу у Новој Вароши. Према забелешкама проте Караматијевића, Васо Тарић је био последњи православни Тарић у Старом Влаху. Помињао се и неки Томо Тарић, „који је једно са Јагићима“. Јагићи у Новој Вароши и у Ужицу су рођаци са Тарићима у Кладници, као и Гагуле у Ужицу. То је утврдио својим теренским истраживањима Љубомир Љубо Павловић приликом обиласка нововарошких села 1924. године (до сада необјављен рукопис).

Има у Кладници и једна муслиманска породица Тарића, коју народ назива Топалима зато што сматрају да потичу од неких православних Топаловића. Могуће је да су од Топаловића из Рутоша, Нове Вароши или Златибора. Има и мишљења да ове Тариће народ назива Топалима зато што је неки њихов предак „гељао“, тј. био хром.

Тако, према памћењу већ поменутих најстаријих Тарића, сви они, осим Тарића који се називају Топали, потичу од та два исламизирана брата, Сејда Башације и Ахмета Сача. Наводно, Сејдо је имао три сина, а Ахмет није имао деце, мада има мишљења да је и Ахмет имао пород, што је сада тешко утврдити. Код великог броја муслиманских породица о пореклу се не зна ништа даље од 3–4 колена уназад. Ретки су муслимани који знају или хоће да знају, па и да кажу, своје далеко порекло. Код знатног броја постоји тежња да се верско (хришћанско) па често и национално порекло забораве.

Према ономе што се до сада могло реконструисати и утврдити на основу фрагментарних и неповезаних изјава најстаријих Тарића, може се претпоставити да је тачна њихова тврдња да је Сејдо Башација имао три сина – Селмана, Сулејмана и Салка. Селман је имао синове Муја (Муј-Тара), Захира, Мема и Шаћира. Сулејман је имао синове Алију (Али-Тара), Османа (Клопе) и Карамаша (тврде да није имао порода). Салкови синови су били Хусо (Китићи), Синан (Синановићи – Сатаре), Бећо и Омер (није имао порода).

Овом приликом нећемо наводити имена свих потомака Сејда Башације, јер би то захтевало много простора, али можемо да констатујемо да је од родоначелника Сејда до данас било девет колена. То приближно одговара и оном податку који је о исламизирању Тарића записао прота Јевстатије Караматијевић (у наведеном чланку). /*Прота Караматијевић је оставио низ драгоцених података и о другим старим и знаменитим старовлашким српским родовима, као што су Рашковићи, Борисављевићи, Тољићи, Пероши (Перошевићи), Тугићи, Зорнићи, Балтићи./

Тарићи се деле на Синановиће (Сатаре), Хусовиће (Китићи), Шаћировиће (Ћеке), Захировиће, Хабибовиће (Кукурузи), Мујовиће, Хајдаровиће

(Цигани), Мединиће, Османовиће (Клопе). Занимљиво је да су се у народу и православни Стевановићи, који су живели на Калипољу, називали Циганима, као и једна породица Тарића (Хајдаровићи). Вероватно су тако називали и једне и друге по изразито тамном тену која је и сада изражена код те породице Тарића.

Од 1913. године почело је исељавање неких муслиманских породица са подручја Кладнице у Турску. Тада је једини разлог исељавања био верске природе. Краљ Петар I Карађорђевић и тадашња српска влада гарантовали су животну, имовинску и сваку другу заштиту и поштовање верско-конфесионалне припадности. Компромитовани и развлашћени елементи, бескрупулозном пропагандом, подстицаном и споља, утицали су на то да један број муслимана напусти подручје бившег новопазарског санцака, па тако и Кладнице. Међу тадашњим исељеницима било је и неколико кућа Тарића. Треба с поштовањем поменути да је тада Војо Поповић, познатији као Бобовић (иначе пореклом од чувених Борисављевића из Буковика), говорио муслиманима да немају никаквог разлога да напуштају завичај, „јер је Србија ваша домовина, а не Турска“. Став Србије и таквих људи је сигурно утицао да многи одустану од непотребног исељавања из своје земље. Тада се у Турску из Кладнице одселио један од најугледнијих људи – Адил Тарић, чијих потомака и сада има у Турској.

Други талас исељавања кладничких муслимана трајао је од 1925. до 1928. године.

Тада су се углавном исељавали они који су се истакли у служби окупаторске аустроугарске власти, или су се компромитовали разним неделима, па су они и њихова блиска родбина сматрали да је најбоље да се иселе да не би одговарали за своја недела и колаборацију. Према изјавама најстаријих Кладничана, из братства Тарића тада су се иселиле само три куће, и то Муја, Елмаза и Хамдије Тарића. У Турској су ови кладнички муслимани морали мењати презимена, где се ниједно није могло завршавати на „ић“. Због тога су се ти одсељени Тарићи морали у Турској уписивати и презивати Таре. Један сада чувени турски бизнисмен је од ових Елмазових Тарића.

После Другог светског рата, тачније до 1965, неколико кућа Тарића иселиће се у Македонију и Турску. У Македонији су мислили да се привремено задрже док не добију отпуст из нашег држављанства (тада се у Македонији отпуст из држављанства лакше добијао него у Србији), али нико од њих није отишао у Турску преко Македоније. Населили су се углавном у Житоше, Лажане и Горње Оризаре и посветили се ратарству, посебно гајењу дувана.

Међутим, већ на почетку шесте декаде 20. stoleћа Тарићи, као и већина других кладничких муслимана, селиће се у Босну и Херцеговину, углавном највише у Сарајево и нешто мало у Тузлу, ради запошљавања и школовања. Треба рећи и да је одмах по завршетку Другог светског рата десетак младих Тарића и неких других Кладничана отишло на рад у Београд. Многи су у Београд одлазили и касније, са Шалићима, Шабановићима, Чаркацићима, али не само ради запошљавања, већ и ради школовања. Ту су се запошљавали у грађевинским предузећима, као и на савском пристаништу као лучки радници, где су радећи завршавали и разне занате. И данас у Београду има доста њихових потомака.

Према последњем статистичком попису у нашој земљи из 2002. године, у насељу Кладници било је 21 домаћинство Тарића, а на Понорцу 4. У Сјеници има 12 домаћинстава Тарића, Београду 20, Сарајеву 37, Пријеполу 2, Новом Пазару 3, Житошама 10 (Македонија), Горњим Оризарима 4 (Македонија), Лажанима 2 (Македонија), Приштини 1, Турској 7.

Из Македоније (Житоше, Горње Оризаре и Лажане) Тарићи, као и многи други кладнички муслимани, одлазе у Босну, а не у Турску, како су у време сеобе мислили. И ти Кладничани, а међу њима и Тарићи, највише су се населили у Сарајево. Једна кућа Тарића (кућа универзитетског професора) која је била у Приштини до НАТО-агресије 1999. године напустила је Приштину и такође се одселила у Сарајево.

Salih SELIMOVIC

The Tarićs from Bukovik and Kladnica

Summary

In the area of Kladnica that encircle eight villages, the majority of population was Serbian orthodox population (according to data from Turkish census) until the end of the 17th century. Christian population took part in the Austrian-Turkish wars at the end of the 17th century and in the first half of the 18th century in a large number, in order to get free. That was the reason they endured great sacrifices, and the villages were ruined. Survived population migrated during well-known Serbs migrations, and new Christian or partly Islamized population inhabited this area. Those who didn't want to accept Islam had to leave the area of Kladnica, as well as neighbouring villages Bukovik and Ljepojevići.

So, Islamized Tarićs moved from Bukovik to Kladnica. Orthodox Tarićs moved to Nova Varoš. The Tarićs were Islamize after the Austrian-Turkish war 1737 to 1739.

Nowadays, there are 25 homes of the Tarić in Kladnica and Ponorac. They have migrated to Macedonia and Turkey. Since 1960, they have mostly migrated to Sarajevo; there are 37 homes. Besides, there are about 20 homes of the Tarić Muslims in Belgrade.

Миодраг Б. ДАБИЋ

**СЕОБА СРЕСКЕ ВЛАСТИ ИЗ ЧАЈЕТИНЕ У УЖИЦЕ
СРЕДИНОМ 19. ВЕКА
(Од када и до када Чајетина средином 19. века
није била седиште среза)**

АПСТРАКТ: Прегледана литература не даје јасан одговор на питање о тачним временским оквирима средином 19. века када Чајетина није била седиште Златиборског среза. У раду се на основу истраживања архивске грађе наводи да је седиште среза из Чајетине измештено у Ужице јуна 1839. и да је поново враћено у Чајетину октобра 1861. године. Осим тога, у раду се указује на значајну улогу Чајетине као пограничног места према другим неослобођеним деловима наше земље у време прве владавине кнеза Милоша, а дато је и неколико других података о овом срезу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: срез, седиште среза, канцеларија, премештање, сеоба, развој, црква, школа, власт, начелник.

Седишта општина у околини Ужица – Ариље, Бајина Башта, Косјерић, Пожега и Чајетина – сем Пожеге немају дугу историју. Ниједно од њих није старо ни две стотине година. Као насељена места настала су углавном око половине 19. века. од када се рачуна и њихов настанак, мада су нека од њих и пре тога имала подигнут понеки стамбени објекат. Од наведених места Чајетина има најдужу историју. Први објекат у данашњем насељу Чајетина, како бележи М. Ђенић¹, подигао је Јован Мићић 1817. године. Његов конак и пратеће зграде биле су десетинама година једино што је изграђено у Чајетини. Иако има најдужу историју, Чајетина је имала најспорији развитак. Разлога за такво стање има вероватно више, а један од њих (о коме ће у овом осврту бити речи) је и измештање седишта среза и његово премештање у Ужице половином 19. века.

Колико је развој Чајетине измештањем седишта среза био успорен, најбоље се види из пораста броја становника у овом месту. Пред Први светски рат (узимамо тај период будући да нема веродостојних података за насељено место Чајетину за 19. век, што значи скоро за читав један век од

---

¹ Милисав Р. Ђенић: *Чајетина*, Чајетина, 1990.

првог подигнутог објекта), како бележи М. Ђенић², Чајетина је имала само 16 кућа са 80 становника, а пред Други светски рат 35 кућа и 150 становника. Пописи после Другог светског рата дају прецизније податке³.

Тада је дошло до значајнијег повећања броја становника, највећим делом простим механичким приливом. По првом попису из 1948. године Чајетина је имала 654 житеља, али су у овај број урачунати и становници околних заселака, те они делимично замагљују праву слику што се самог насеља Чајетина тиче. Можемо претпоставити да је барем половина наведених становника била управо из тих заселака. И сви следећи пописи до 2002. године односе се и на Чајетину и на непосредну околину. Последњи попис из 2002. бележи број од 3162 становника, што је у односу на 1948. повећање од 486,9%, односно 4,8 пута. Иако је то прилично велико повећање за нешто више од пола века, оно је, са изузетком Сјенице, најмање у целом Златиборском округу. Највеће повећање било је у периоду 1961–1971. године.

Иако је Чајетина имала тако успорен развој, а половином деветнаестог века и прекид у развоју, и упркос томе што је ту постојао само Мићићев конач са још неколико кућа, она је управо у периоду Мићићеве владавине, и највероватније захваљујући њему, била значајно место: многе значајне дипломатске и друге активности одвијале су се преко овог места, слата је поверљива пошта у друге неослобођене крајеве у којима је живео наш народ, одржавана веза са становништвом које је остало са оне стране границе, пружана је помоћ неослобођеној браћи, организован пријем, прихват и размештај пребеглог становништва, пријем и прихватање значајних личности које су пролазиле кроз ове крајеве (тако је нпр. Јован Мићић примио и угостио босанског везира приликом његовог бекства из Босне за време побуне босанских бегова против централне власти под вођством Хусеина Градашчевића 1831). Мићић је одржавао везе и са представницима турске власти; дописивао се и са Смаил-агом Ченгићем, са којим је био кум. У време његовог управљања овим крајем успостављена је граница и изграђен кордон. Вођена је непрекидна борба против хајдучије. По Милошевом налогу овде су Мићићеви момци убили Младена Миловановића, истакнутог вођу из Првог српског устанка и председника Совјета.

---

² Исто.

³ Републички завод за статистику (РЗС), Попис становништва, домаћинстава и станова 2002.

Становништво, Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, књ. 9, Београд, 2004.

Историја ужичког, а нарочито златиборског краја у том периоду нераскидиво је везана за име Јована Мићића. Будући да је током целе прве владавине кнеза Милоша, уз два-три краћа прекида, био старешина Рујна и да је у Чајетини, чији је оснивач био, имао свој конак, можемо се запитати шта га је определило да се ту настани и подигне своје објекте.

Питање је оправдано, с обзиром на то да су после Другог српског устанка ван граница Србије остала југозападна села златиборског краја: Мокра Гора, Семегњево, Јабланица, Доброселица, Драглица, Негбина, Бурађа, Ојковица, Кућани, Јасеново, Сеништа, Бела Река. Она ће тек 1833/1834, када је постављена граница између Србије и Турске, бити припојена Србији. До тада је гранична линија на овом делу ишла од Шаргана преко Торника и Муртенице и даље на исток. С обзиром на то да је граница од будућег насеља Чајетине била удаљена једва нешто више од једног километра, са разлогом се може поставити питање шта је условило да тадашњи старешина кнежине Јован Мићић управо ту, такорећи на самој граници, подигне свој усамљени конак.

Златиборски крај, у време о коме се овде говори, а то је период од Другог српског устанка до почетка седме деценије 19. века, а исто важи и за читав ужички округ, био је неразвијен у економском, просветном и сваком другом погледу. Становништво, махом досељеничко, углавном се бавило сточарством. Стамбени објекти су изграђивани од приручног материјала и били су веома примитивни. Путну мрежу су чинили путеви утвреници, којима су се једино могли кретати пешаци и товарни коњи. Тек се понегде почињало са просецањем путева (крчаника) којима су се могла кретати запрежна возила, којих је стога било веома мало.

Све до половине шесте деценије 19. века у златиборском крају није постојала ниједна школа. Прва основна школа на овој територији почела је са радом у Белој Реци 1854. године⁴. Међутим, деобом Рујанског среза 1850. на Златиборски и Ариљски општина Бела Река је у административном смислу припојена Ариљском срезу. Тек 1859. подигнута је и почела са радом основна школа у Мачкату⁵. На територији целог Златиборског среза у том периоду било је четири црквице брвнаре: Кућани (1780), Мачкат (1810), Доброселица (1821) и Јабланица (1838) и само две зидане цркве: Сирогојно (1821) и Мачкат (1859).

Изузев Мићићевог конака, две наведене цркве и основне школе у Мачкату, може се рећи да других зиданих грађевинских објеката није ни било.

---

⁴ Живковић Новак: *Школе и учишћељи у ужичком крају у 19. веку*, Титово Ужице, 1981.

⁵ Живковић Новак: *Школе и учишћељи у ужичком крају у 19. веку*, Титово Ужице, 1981.

Потврђује то и извештај од 31. децембра 1860. године, који је потписао срески начелник, капетан Павле Ђелмаш⁶. У њему се наводи да постоји само једна зидана и четири незидане „правитељствене куће“ (то су у ствари зграде које су у септембру исте године откупљене од потомака покојног Јована Мићића за потребе Златиборског среза), 14 незиданих општинских кућа (није познато где је била смештена још једна канцеларија општине, пошто је срез имао 15 општина). У срезу је тада радила једна школа са једним учитељем и 47 ученика. Четири цркве опслуживало је 6 свештеника. У 25 села (сва су насеља била сеоска), биле су 22 сеоске кафане, а није постојао ниједан дућан. Срез је имао 2059 приватних кућа, 8117 мушких и 7625 женских душа, што чини укупно 15742 житеља.

Од када постоји као насељено место, Чајетина је била седиште неке административно територијалне јединице⁷. Изузетак је двадесетак година, заправо пета и шеста деценија 19. века.

Најранија акта из овог среза која постоје у Историјском архиву су из 1836. године. Сва документа за период 1836–1838. писана су у Чајетини и носе Мићићев потпис. Видимо, дакле, да је седиште среза било у овом месту. И Новак Живковић у својој књизи *Ужички немири*⁸, која обухвата период 1828–1838, кад год помиње извештаје Јована Мићића, тадашњег старешине овог среза, наводи да су писани у Чајетини. Несумњиво је, према томе, да је у овом периоду седиште ове административне јединице било у Чајетини. Нема разлога да не верујемо да је тако било и пре 1828. године. Треба се, међутим, присетити да у то време у Чајетини није било никаквих службених просторија за органе власти. По свој прилици у то време тако нешто није ни било нужно. Тамо где је био старешина среза, тамо је била и власт и седиште власти.

Тако је било све до 1839. године, тј. док је Мићић био старешина Рујанског среза.

После Мићићевог одласка са места старешине Рујанског среза за начелника Ужичког округа и постављања новог среског старешине постоје противречне тврдње где се налазило седиште среза.. Није спорно да је у периоду од двадесетак година, око половине 19. века, седиште било измештено из Чајетине и премештено у Ужице. Нејасно је од када и до када.

---

⁶ Историјски архив Ужице (ИАУ), Начелство среза златиборског (НСЗ), Кутија (К) -12, бр. 2594, *Стаτισитични преглед среза златиборског по струги полицајној за 1860. годину*.

⁷ Називи административних јединица су се мењали као што се мењала и територија коју су те јединице обухватале. После Другог српског устанка до 1830. назив је био кнежина Рујно, 1830–1835. капетанија Рујно, 1835–1850. срез Рујно, после 1850. срез Златиборски.

⁸ Новак Живковић: *Ужички немири 1828–1838*, Титово Ужице, 1979.

Стога ћемо на основу прегледа архивске грађе покушати да одговоримо на то питање.

Премештање седишта среза из Чајетине у Ужице најчешће се доводи у везу са периодом владавине уставобранитеља, односно са владавином династије Карађорђевића 1842–1858. Милисав Ђенић у књизи *Златибор у прошлости*⁹ наводи да је „седиште среза остало у Чајетини све до 1845, када је уставобранитељски режим пренео среску канцеларију у Ужице“. Исти аутор на другом месту, у књизи *Чајетина*¹⁰, истиче да су се „уставобранитељи сурово обрачунали са рујанским старешином и да су смишљено радили да Чајетина изгуби сваки политички, административни и дипломатски значај који је до тада стекла. Као први и најтежи ударац било је премештање канцеларије Рујанског среза у Ужице“. У овој књизи, међутим, он не наводи годину премештања среске канцеларије у Ужице. Драгица Матић¹¹ пише да је седиште овог среза било до 1838. у Чајетини, а потом од 1839. у Ужицу, када је укинут Ужички срез и припојен Рујанском.

Имамо, дакле, различита мишљења о овом питању. У циљу разјашњења прегледана је архивска грађа у Историјском архиву у Ужицу за наведене године

Године **1839.** дошло до нове територијално-административне поделе; спојени су Ужички и Златиборски срез и решено је да **седиште новог Златиборског среза буде у Ужицу**. Да је одлука о премештању седишта среза у Ужице спроведена, видимо из документације Архива. **Акта која шаље нови начелник Рујанског среза 8. и 9. јуна 1839. године, као и сва наредна, писана су у Ужицу, из чега јасно произилази да је од те године ту било и седиште среза**¹². Занимљиво је, такође, да је начелник новог среза био Неша Стојановић, што се из наведених извештаја види, а не Нешковић Антоније, како наводи Љубодраг Поповић.¹³ Не зна се у којој се згради у Ужицу налазила канцеларија, али из рапорта начелника Неша Стојановића од 15. априла 1843. године, писаног у Ужицу¹⁴, видимо да он од „славног начелства“ округа „покорно моли 80 гроша чаршијских за кирију за собу где је канцеларија моја смештена“.

⁹ Милисав Р. Ђенић: *Златибор у прошлости*, Титово Ужице, 1983, 109. страна.

¹⁰ Милисав Р. Ђенић: *Чајетина*, Чајетина, 1990.

¹¹ Драгица Матић: *Начелство среза рујанског*, Ужички зборник, бр. 15/1986.

¹² ИАУ, НСЗ, К-1, бр. 70 (акт писан 8. јуна 1839. у Ужицу); бр. 71 (акт писан 9. јуна 1839. у Ужицу).

¹³ Љубодраг Поповић: *Шематизам округа ужичког 1839–1851*, Ужички зборник 1/1971.

¹⁴ ИАУ, НСЗ, К-1, бр. 209, 15. април 1841.

Можемо, дакле, закључити да је први део проблема, тј. премештање седишта среза из Чајетине у Ужице јасан. **Седиште среза је измештено из Чајетине крајем прве половине 1839. године.**

Седиште у Ужицу било је неповољно и за власт и за грађане, будући да се налазило на северној периферији среза, захватајући велику територију, дугу 30 и широку 12 сати пешачког хода, како се тада рачунала удаљеност (раздаљина).

Да би се решио овај проблем, један предлог је био да се срез подели на два мања, а други да се седиште измести из Ужица у неко друго, погодније место, које ће више одговарати и властима и становништву. Године 1850, Рујански срез је подељен на два – Ариљски и Златиборски (и од тада се некадашњи Рујански срез, односно половина тог среза тако и назива – Златиборски срез). Тада је такође требало да се среска канцеларија из Ужица измести у Шљивовицу. Међутим, овај део одлуке о премештању седишта никада није реализован. Седиште среза је и даље остало у Ужицу.

Неколико година касније, при крају шесте деценије 19. века, у Мачкату је подигнута основна школа, „зданије за школу каква би с образом могла и у Бечу служити за ту цел“, како је писао Милићевић у свом извештају из 1863. године¹⁵. Школа је почела са радом 1859. године¹⁶. Тада је започета и изградња цркве. Био је предлог да се у Мачкату подигне среска канцеларија уз ова две важна објекта. Тиме би Мачкат постао седиште среза. Међутим, ни ова идеја о премештању седишта среза није реализована.

Од Шљивовице и Мачката се, као што се види, одустало и одлука је пала на Чајетину. По свој прилици из прагматичних разлога, али и политичких. Ту су, наиме, постојали стамбени и други Мићићеви објекти, који су могли послужити среским властима за смештај. Лакше је а и јевтиније било њих купити и преуредити него подизати нове. Осим тога, ту је некад и било седиште среза. Најважније је, свакако, било то што више није било разлога за старе сумње и стрепње – на власти је поново била династија Обреновића.

С тим у вези Новак Живковић наводи да је у јануару 1860. покренута реорганизација управне власти и реорганизација срезова и да је том приликом одређено да Златиборски срез „канцеларију има у Чајетини“¹⁷. М. Ђенић описује како су текле припреме за враћање канцеларије: „По наређењу Господара, председник Совјета Стевча Михаиловића актом од 7. септем-

---

¹⁵ Наведено према: Милисав Ђенић *Златибор у прошлости*, Титово Ужице, 1983.

¹⁶ Живковић Новак: *Школе и учитељи у ужичком крају у 19. веку*, Титово Ужице, 1981.

¹⁷ Живковић Новак: *Ужице 1862*, Титово Ужице, 1981, стр. 169.

бра 1860. године захтевао је да се за среску канцеларију откупе зграда по којног Јована Мићића у Чајетини. Комисија је извршила процену зграда и плаца на 590 царских дуката, али су Мићићеви наследници тражили 600, колико им је и исплаћено. Из новог акта од 10. септембра 1860. године види се да су зграде откупљене, али су морале да се реновирају, за шта је одређено нових 357 дуката. Целокупна сума је прикупљена разрезом на народ Златиборског среза, извршен у три рате¹⁸. Исти аутор каже да је Чајетина од 1863. поново постала седиште среза, тј. да је те године дошло до премештања среза из Ужица у ово место¹⁹.

Видимо да су од одлуке власти јануара 1860. да се седиште среза премести у Чајетину, преко откупа и исплате Мићићевих зграда за потребе среза у септембру 1860, до премештања среза 1863, како наводи М. Ђенић, протекле неколике године. Прилично дуг период с обзиром на почетну журбу. Да ли је заиста морало да протекне толико времена?

Преглед документације у Архиву пружа одговор на ово питање. Из **Извештаја по струци санитарској о стању здравља у народу за целу 1861. годину**²⁰ видимо да су извештаји за месеце те године закључно са септембром писани у Ужицу, а да су за наредне месеце почев од октобра писани у Чајетини. И наредни акти: молбе 7. новембар 1861. године²¹, тужба 20. децембар 1861. године²² и други писани су у Чајетини. Из свега несумњиво произилази да је **седиште среза из Ужица после 22 године враћено у Чајетину октобра месеца 1861. године**. Тиме је дат одговор и на друго питање (време када је Чајетина поново постала седиште среза).

***

Према томе, из свега изложеног са сигурношћу се може закључити да је седиште Златиборског среза из Чајетине било измештено од јуна 1839. до октобра 1861. године.

¹⁸ Милисав Р. Ђенић: *Чајетина*, Чајетина, 1990, *стр.* 31.

¹⁹ Исто.

²⁰ ИАУ, НСЗ, Кутија-13, бр. 2684.

²¹ *Молбе разних лица да им се одобри обављање разних радњи*, 7. новембар 1861, ИАУ, НСЗ, Кутија-13, бр. 2687.

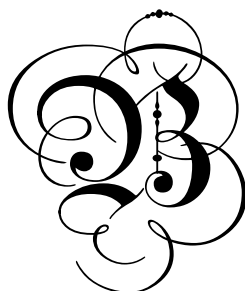
²² *Тужба Младена Стефановића*, 20. децембар 1861, ИАУ, НСЗ, Кутија-13, бр. 2686.

Miodrag B. DABIĆ

**Removal of Čajetina District Authority to Užice
in the Middle of the 19th Century**

Summary

Reviewing accessible literature, the exact period of removing the district office out of Čajetina and its returning back is not clear. Based on archival material in the Historical archives of Užice, we can conclude that the residence of district had moved from Čajetina to Užice in June 1839 and returned to Čajetina in October 1861. There are a few other places as possible residence of the district in the same period. Besides, this work points out the great importance of Čajetina, as border place with not free parts of our country during the first reign of Duke Miloš. Some basic data on number of inhabitants, school construction, number of churches and their locations, road network and buildings are given here.

Доцент др Биљана ШИМУНОВИЋ – БЕШЛИН

БАН МИЛОЈКО ВАСОВИЋ И ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ДУНАВСКОЈ БАНОВИНИ 1935. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: На челу Краљевске банске управе Дунавске бановине сменило се од 1929. до 1941. године чак једанаест банова. Међу њима је био и Милојко Васовић, родом из Чајетине, који је на положају бана Дунавске бановине био од јануара до септембра 1935. године. У раду су сажето приказани најзначајнији политички догађаји у Дунавској бановини током тог раздобља са којима се Милојко Васовић као бан Дунавске бановине морао суочити (парламентарни избори, политичке поделе и активности присталица режимских странака и опозиције, превирања унутар немачке националне заједнице).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Краљевина Југославија, Дунавска бановина, бан Милојко Васовић, Југословенска радикална заједница, Културбунд, Матица српска.

Дунавска бановина основана је у складу са Законом о називу и подели Краљевине Југославије на управна подручја од 3. октобра 1929. године.¹ Од девет бановина и Управе града Београда, Дунавска бановина била је по величини територије на трећем месту (иза Савске и Вардарске), а по броју становника на другом (иза Савске бановине). Обухватила је области некадашње јужне Угарске, које су у свакодневном животу називане Војводином (често и Српском Војводином): Барању, Бачку, Банат и источни Срем, као и средишњу Шумадију и североисточне делове Краљевине Србије (Подунавље). „Начин кројења бановина“ био је условљен тежњом да се у већини административно-територијалних јединица Краљевине Југославије обезбеди „српска премоћ или бар појача српски утицај“ и да се истовремено-

¹ Поред девет бановина (Дравска, Савска, Приморска, Врбаска, Дринска, Дунавска, Моравска, Зетска и Вардарска), посебну административно-управну јединицу чинила је и територија главног града Краљевине Југославије – Београда. *Zakon o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra 1929. godine*, у: В. Petranović – М. Zečević, *Jugoslavija 1918–1988. Tematska zbirka dokumenata*, Београд 1988, 316.

Zakon o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja је више пута мењан и допуњаван (19. јула и 9. октобра 1929. и 30. јула и 17. октобра 1930). Видети: *Алманах Краљевине Југославије*. IV. Јубиларни свезак. 1929–1931. С одобрењем Централног пресбирија Председништва Министарског савета (по званичним подацима саставио Виктор Манакин, главни уредник), друго издање, Загреб 1932, 246.

но спречи „парцелизација“ земље на историјске области.² За разлику од Шумадије, која је била насељена национално хомогеним становништвом, током раздобља између два светска рата било је готово немогуће наћи област у Европи, а не само у Краљевини Југославији, у којој је верски и национални састав становништва био шароликији него у Војводини (Немци, Мађари, Румуни, Словаци, Русини, итд.).³ Према попису из 1921. године, у подручјима која су сматрана деловима Војводине – Бачкој, Барањи, Банату и Срему – највише је било римокатолика, затим православних, евангелика, затим Јевреја, гркокатолика, уз мањи број припадника исламске вероисповести. Национална структура становништва била је још шароликија, јер су на овом подручју у знатнијем броју живели Срби, Хрвати, Мађари, Немци, Румуни, Словаци и Русини (Украјинци), али и неколико хиљада Словенаца, Руса, Чеха, Бугара, неколико стотина Албанаца (Арнаути), Пољака, Турака, а било је и неколико десетина Италијана, Француза, неколицина Енглеза, као и припадника других етничких и националних група.⁴

Противречности између југословенске државне и националне политике, на једној, и ревизионистичких тежњи Мађарске и Немачке, на другој страни, битно су допринеле развоју међунационалног неповерења и „психозе“ националне угрожености Срба у овим областима, ограничавајући маневарски простор и српским и југословенским националистима. Национална структура становништва и геополитичка обележја Војводине чинили су ову област посебно подложном утицајима нестабилних међународних прилика у Европи тридесетих година 20. века. Опстајање Војводине на историјској сцени и поистовећивање Дунавске бановине са Војводином може се сматрати једном од последица таквих околности. Чињеница да је Дунавска бановина обухватала и територије и становништво ван граница Војводине временом је добила искључиво формални значај.

Укорененост идеје о историјском значају Српске Војводине, недореченост и недовршеност југословенског националног концепта и сложеност међународних прилика тридесетих година 20. века учинили су процес државноправне, политичке и националне интеграције у Дунавској бановини

---

² Б. Петрановић, *Југословенско искуство српске националне интеграције*, Београд 1993, 39.

³ Северни, североисточни и средишњи делови Краљевине Србије (Шумадија) обједињени су у једну административно територијалну јединицу са деловима бивше Угарске, односно Војводином, пре свега због тога да би се у њој постигла већина словенског становништва. Н. Л. Гаћеша, *Специфичности друштвене структуре у Војводини између два светска рата*, Зборник МС за историју (у даљем тексту: МС), 17/1978, 85.

⁴ Д. Поповић, *Војводина*, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, I, 392.

изузетно сложеним. О сложености интегративних процеса у Дунавској бановини на особен начин сведочи и податак да су се током првих 18 месеци од установљења бановинског система у овој административно-територијалној јединици сменила чак четири бана, међу којима су двојица били генерали (инжењер Дака Поповић, правник Радослав М. Дуњић, генерал Светомир Љ. Матић и пензионисани војно-судски бригадни генерал Милан Николић). До средине тридесетих година ту функцију обављала су још три правника: Добрица Матковић, Милојко Васовић и Светислав Пауновић. Индикативно је да током прве половине тридесетих година, осим Даке Поповића, банови Дунавске бановине нису били пореклом из Војводине, нити из подручја које је обухватала Дунавска бановина. Радослав М. Дуњић био је родом из Мионице (Колубарски срез), генерал Светомир Љ. Матић из Краљева, генерал Милан Николић и Светислав Пауновић рођени су у Чачку, док је Милојко Васовић био родом из Чајетине (Златиборски срез).

Када је средином јануара 1935. године у Нови Сад, главни град Дунавске бановине, стигао шести бан Милојко Васовић, јавности је представљен као искусни правник, стручњак за књиговодство и рачуноводство, са дугогодишњим стажом у Министарству финансија и Генералној дирекцији државног рачуноводства. Нарочито је истицан његов интензивни рад на изради првог (1922.) и другог пројекта Закона о чиновницима (1931.), а затим и пројекта Закона о државном рачуноводству (1934). По доласку у Нови Сад 16. јануара 1935. године, новинар новосадског листа *Југословенски дневник* забележио је следећу Васовићеву изјаву: „Мој рад је обележен дужностима које су ми законом одређене. На свакога ће бити примењен закон и свако ће имати заштиту закона уколико на то има право. У моме раду руководићу се старањем за интересе бановине како на управном, тако и у сваком пољу целокупног рада. Обиман политичко-економски и културан рад захтева сарадњу свих оних који искрено желе рад за добро нашег узвишеног Краља и Отаџбине. Такву сарадњу примаћу од свег срца“.⁵ Непосредно по Васовићевом преузимању дужности бана Дунавске бановине исти лист је најавио да ће, „у низу реформи које намерава краљевска влада да предузме у смислу њене декларације“, једна од првих мера бити доношење Уредбе о проширењу банске власти и проширењу делокруга бановинског већа.⁶ Таква најавна могла је бити протумачена и као почетак вели-

⁵ Југословенски дневник, 10. 1. 1935, 2; 15. 1. 1935, 3; 16. 1. 1935, 3; 17. 1. 1935, 3.

⁶ У Декларацији владе Богољуба Јевтића од 3. јануара 1935. године изражено је опредељење за националну и државну политику засновану на Уставу из 1931. године, уз извесну децентрализацију власти. R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine*, Novi Sad 1995, 185.

ке административне реформе са тенденцијом „да државне власти доведе што ближе народу и да централну државну управу растерети од многих регионалних послова“.⁷

Наступ новог бана Милојка Васовића на петом редовном заседању Банског већа Дунавске бановине, 4. фебруара 1935. године, распршио је, међутим, све илузије у вези са наведеним најавама. Васовић је, наиме, том приликом истакао да је бановински буџет „огледало целокупног рада у бановини у свима правцима у којима је тај рад везан са потребом материјалних средстава“. По његовом мишљењу, расправа о буџету пружа банским већницима довољно могућности да „у пуној мери“ искористе своја права и одговоре својим дужностима, указујући на економске, културне и социјалне потребе краја који заступају.⁸ Та изјава није остављала много наде да ће у ближој будућности доћи до значајнијих промена у функционисању бановинског система. Расписивање парламентарних избора само неколико дана касније указивало је да ће до промена ипак доћи. Они који су промене прижељкивали углавном су били окупљени око најстарије српске културне установе, Матице српске.⁹ То је посебно било уочљиво од краја 1932. године, када је за секретара Матице изабран Никола Милутиновић, који је у то време припадао „колу“ око некадашње Самосталне демократске странке (СДС). Под његовим утицајем готово сва периодична издања Матице српске добила су печат националних и политичких опредељења опозиционих првака из редова бивше СДС у Војводини. Годину дана након што је постао секретар Матице српске, Никола Милутиновић покренуо је маја 1934. године „пропагандистички национални лист“ – *Глас Матице српске*.¹⁰ Потпредседник Матице српске Александар Моч, у чијој је кући крајем 1928. године потписана Новосадска резолуција, пружио је пуну подршку покретању новог листа. Већ први бројеви *Гласа*, међутим, подстакли су оптужбе јавности да Моч и Милутиновић, с једне стране, од Матице праве легло „војвођанског сепаратизма“, а са друге, да од столетне културне и просветне установе стварају својеврсни „српски културбунд“ у Војводини.¹¹ Под Мочевим и Милутиновићевим утицајем, *Глас Матице*

---

⁷ *Југословенски дневник*, 18. 1. 1935, 3.

⁸ *Југословенски дневник*, 5. 2. 1935, 1.

⁹ Д. Попов, *Историја Матице српске*. IV део. 1918–1941, Нови Сад 2001, 378.

¹⁰ По мишљењу Николе Милутиновића, *Летопис Матице српске и Годинишак* требало је да садрже „производе лепе књижевности, чланке и расправе из народне и опште историје и из историје књижевности, научне прегледе, словенске прегледе, оцене и приказе“, док је главни циљ новог листа да Матици српској омогући јачи утицај у области народног и друштвеног просвећивања.

¹¹ Д. Попов, *Историја Матице српске 1918–1941*, 518.

српске подсећао је читаоце да, „и поред данашње административне поделе на бановине, Српска Војводина као посебан део садашње Дунавске бановине постоји као стварност“. Најважнијим националним императивом у *Гласу Матице српске* означена је дужност Срба Војвођана „да ефикасно бдију над земљишним поседом нашег народа и да и код нових Војвођана продубе свест о националној дужности да чувају земљу, свету земљу војвођанску, као основу наше моћи и моћи наше националне државе у овим крајевима“.¹² „Војвођанство“ у Матици српској, пробуђено Новосадском резолуцијом и наглашено покретањем *Гласа*, имало је, међутим, јасан национални предзнак. „Снажење српства“ у Војводини поистовећено је у *Гласу* са „снажењем југословенства“.¹³ Као оправдање за овакво усмерење Матичине делатности често је навођена „врло јака и разграната национално-просветна делатност“ националних мањина (посебно Немаца и Мађара) у Војводини.¹⁴

У време када је бан Милојко Васовић стигао у главни град Дунавске бановине, Никола Милутиновић је подсећао чланове Матице српске да су се Срби у Војводини вековима борили „против немачког и мађарског шовинизма и империјализма“, настојећи да се у својим националним настојањима не руководе „ни шовинизмом, ни империјализмом“. Последице тог „лепог и културног става“, огледале су се, по мишљењу секретара Матице српске, у томе да Срби у Војводини, иако су „победиоци из светског рата“, „уљуљкани срећом ослобођења и уједињења“, ходају „погнуте главе“, „на прстима“, стрепећи да својим присуством не сметају својим суседима Мађарима и Немцима, који упорно и истрајно „раде на концентрацији својих позитивних конструктивних националних снага“.¹⁵ Приближно у исто време, Краљевска банска управа Дунавске бановине препоручила је општинама у Бачкој и Банату да, „имајући у виду важне историјске и националне разлоге, промене имена своје општине и колоније“. У складу са том препоруком, у фебруару 1935. године промењено је име некадашњег банатског жупанијског седишта. Велики Бечкерек, у којем је према попису из 1921. године живело приближно 25.000 Срба, 17.000 Немаца и 8.000 Мађара, добио је ново име – Петровград.¹⁶ Иницијатива Банске управе није, ипак, на-

¹² *Глас Матице српске*, 15. 10. 1934, 89–93.

¹³ *Глас Матице српске*, 1. 5. 1934, 3.

¹⁴ Ј. Грчић, „Матица српска и народно просвећивање“, *Глас Матице српске*, јун – јул 1939, 106.

¹⁵ Н. Милутиновић, „За Краља, Народ и Отаџбину“, *Глас Матице српске*, 1. 1. 1935, 1.

¹⁶ Када је на седници Градског већа у септембру 1934. године поднет предлог о промени имена некадашњег жупанијског седишта, Градско веће га је усвојило „акламацијом, једногласно“, уз бурно клицање краљу и династији. Иначе, постоје различита тумачења назива

ишла на опште одобравање. Сомбор је, на пример, требало да добије име Бранковићево, а Велика Кикинда Путниково. И у једном и у другом случају чланови градских поглаварстава истицали су да имена ових места не треба мењати зато што и постојећа имају словенско порекло и велики историјски значај. Штавише, у Сомбору је градски већник Радивоје Симоновић „са жаљењем“ констатовао да се у Дунавској бановини од овог града од некадашњег жупанијског седишта „постепено ствара обично село“, а „сад се иде чак тако далеко да нам се одузима славно име Сомбора и даје срамно име Бранковића, које српски народ од Косова проклиње“.¹⁷

Бан Милојко Васовић је, међутим, убрзо добио изузетно важан и сасвим конкретан задатак – требало је да режиму обезбеди подршку националних мањина на парламентарним изборима заказаним за 5. мај 1935. године. На тим изборима бирачи су се опредељивали за посланике са једне од двеју пријављених земаљских листа: листе чији је носилац био председник владе Богољуб Јевтић, и листе Удружене опозиције, коју су образовали заступници бивше Демократске и Земљорадничке странке, Сељачко-демократске коалиције (СДК) и Југословенске муслиманске организације. Носилац листе Удружене опозиције, „техничке коалиције“ без јединственог политичког програма, био је Влатко Мачек.¹⁸ Васовићевим највећим успехом могло би се сматрати то што је успоставио добре односе са представницима бивше Мађарске странке, који су својим присталицама поручили да на изборима подрже листу председника Министарског савета Бо-

---

Бечкерек. Порекло ове речи тражено је у аварском и турском језику. Једно од тумачења засновано је на тврдњи да су именом Бече у средњем веку називани Мађари, а да наставак „кереке“ личи на мађарску реч за шуму, па је на основу тога закључивано да су први становници овог насеља били Мађари. Реч „кереке“, према другим тумачењима, потиче из келтског језика и њоме је означавано збориште. Иста реч је прешла у старогермански, означавајући цркву. Исто тако, могуће је да је први део имена Бечкерек потицао од старословенске речи „печ“, којом је означавана стена. А. Станојловић (Ур.), Петровград (Велики Бечкерек), Зрењанин 1997 (фототип. издање: Петровград 1938), 21–22, 75–76.

¹⁷ Дан, 27. 11. 1935, 5.

¹⁸ Хрватско питање било је „најважнији повод“ окупљања опозиционих странака у Краљевини Југославији током друге половине тридесетих година, али и извориште све заоштреније друштвене поларизације и политичке кризе у земљи. Оно је ујединило политичке странке које су окупљале Хрвате и истовремено постало главна „јабука раздора“ између политичких партија у којима су преовлађавали Срби, што је неспорном вођи свих Хрвата Влатку Мачеку пружио могућност „да се опредељује, тактизира и завађа већ сукобљене српске политичаре, а Удружену опозицију користи као средство притиска на Милана Стојадиновића и кнеза Павла“. М. Радојевић, *Удружена опозиција 1935–1939*, Београд 1994, 239–240; Д. Тешкић, *Југословенска радикална заједница у Србији 1935–1939*, Београд 1997, 19–20.

гољуба Јевтића.¹⁹ Тиме је присуство Мађара на листи Удружене опозиције изгубило готово сваки значај.²⁰ Са немачким Културбундом је већ ранијих година режим успоставио добре односе захваљујући низу уступака у области просветне политике. Међутим, немачко становништво, које је било нарочито бројно у Бачкој и Банату, после успостављања власти националсоцијалиста у Немачкој пролазило је кроз особену фазу националне интеграције. Рад немачког Културбунда био је управо у време долака бана Милојка Васовића у Нови Сад обележен бурним политичким превирањима. Заступници Дружбе покрета обнове (*Kameradschaft der Erneuerungsbewegung*), тајно образоване 1934. године, први пут су јавно наступили са позиција националсоцијалистичке идеологије на 10. годишњој скупштини Културбунда. У Културбунду су наишли на отпор и почетком 1935. године водећи обновитељи: Густав Халвак (*Halwax*) Ханс Турн (*Thurn*) и Георг Хенлајн (*Henlein*), искључени су из овог удружења.²¹

Изборна листа Богољуба Јевтића добила је 70,65%, а листа Влатка Мачека 24,65% гласова од укупног броја изашлих на биралишта у Дунавској бановини. Ипак, није се могло предвидети да је Јевтић извојевао и убедљивију победу у Вардарској (84,12%), Дравској (83,27%), Зетској (81,2%) и Моравској бановини (80,08%), као и на територији Управе града Београда (73,35%), мање убедљиву у Дринској (68,2%) и Врбаској (55,9%) бановини. Поражен је у Приморској (36,66%) и Савској бановини (30,34%), упркос притисцима на државно чиновништво да гласају за њене кандидате и примени „метода најгрубљег насиља“ против присталица Удружене опозиције.²² Резултати избора подстакли су смену Јевтићеве владе, чиме је условљено и опадање политичке моћи ЈНС. Крајем јуна 1935. године образован је нови Министарски савет под председништвом Милана Стојадиновића, својевремено успешног министра финансија у владама Николе Пашића. Убрзо је, сличним методама као у случају ЈРСД/ЈНС, створена и нова политичка партија – Југословенска радикална заједница (ЈРЗ). Програм ЈРЗ био је заснован на становишту да су територије обједињене у Краљевини Југославији „живеле у прошлости својим посебним животом и у току дугог времена стекле посебне навике: административне, политичке и дру-

¹⁹ R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine*, 187–188.

²⁰ Š. Mesaroš, *Mađari u Vojvodini 1929–1941*, Novi Sad 1989, 113, 119.

²¹ J. Mirnić, *Nemci u Bačkoj u Drugom svetskom ratu*, Novi Sad 1974, 33; B. Bešlin, *Vesnik tragedije. Nemačka štampa u Vojvodini 1933–1941*, Novi Sad 2001, 51, 107;

²² B. Petranović – M. Zečević, *Jugoslovenski federalizam – ideje i stvarnost*. Tematska zbirka dokumenata, I (1914–1943), Beograd 1987, 349; Д. Тешић, *Југословенска радикална заједница*, 21.

ге“ и да темељ државног уређења треба да буду „самоуправе широких размера“.²³ ЈРЗ је настојала да потисне идеје о аутономији Војводине и да смањи политичку острашћеност у Војводини тако што је у августу 1935. године у јавности поново наглашено да се, у склопу опсежних законодавних реформи, спрема и Закон о бановинским самоуправама, истичући да управо тај закон, заједно „са Законима о штампи, збору и договору и о избору народних посланика (...) чини најважнију групу политичких закона“.²⁴ На основу таквог полазишта, програм ЈРЗ наишао је у Војводини на свесрдну подршку многих присталица бивше Радикалне странке, али су га прихватили и неки дотадашњи „протагонисти аутономије Војводине“, задовољавајући се „концепцијом широких самоуправа и унитарним уређењем Југославије“ и верујући у могућност решавања специфичних привредних и друштвених проблема Војводине јачањем бановинске самоуправе.²⁵

Прваци ЈРЗ очекивали су од опозиционих политичара да се што пре одлуче на „партијско-политичко организовање“ према истим начелима према којима је организована ЈРЗ – у складу са административном поделом земље на бановине – и да оснују бановинске и месне страначке одборе. Насупрот томе, опозиција је имала сасвим другачије идеје. Најавио их је секретар Матице српске Никола Милутиновић, истичући у *Гласу Матице српске* значај истрајног национализма „војвођанских староседелца Срба“, који су умели да и у најтежим временима Војводини „обезбеде српско и југословенско обележје“.²⁶ Почетком јула 1935. године поручивао је читаоцима *Гласа*: „Да није Војводина, откад постоји, имала своје *јак*е покрајинске свести, не би Војводина данас припадала Југославији, као њезин саставни део, нити би било добровољаца Војвођана у Добруци и на Солунском фронту“.²⁷ Само неколико дана касније јавност је обавештена да су опозиционе странке са подручја Војводине образовале заједнички Војвођански покрет (фронт), чији је циљ федерализација Југославије, у којој би Војводина требало да буде једна од федералних јединица.²⁸ Стварање Вој-

---

²³ „Програм Југословенске радикалне заједнице“, *Политика*, 20. 8. 1935, 1.

²⁴ *Политика*, 12. 8. 1935, 1.

²⁵ Р. Кончар наглашава да „не постоји релевантна документација која би противречила овом запажању“. Р. Кончар, „Формирање Југословенске радикалне заједнице у Војводини“, *Истраживања*, 13/1990, 184–186.

²⁶ Н. М., „Мађарска, немачка и јеврејска Војводина“, *Глас Матице српске*, 15. 6. 1935, 93.

²⁷ У вези са таквим становиштем у лето 1935. године развила се права полемика између новооснованог листа *Дан* сенатора Даке Поповића, првака ЈНС, својевремено првог бана Дунавске бановине, и *Гласа Матице српске*. Н. М., „Лист г. Даке Поповића против војвођанске покрајинске свести и против Матице српске“, *Глас Матице српске*, 1.7.1935, 98–99.

²⁸ R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine*, 196–197.

вођанског покрета, међутим, није једнодушно прихваћено у Удруженој опозицији. То је дошло до изражаја већ на збору Удружене опозиције, одржаном у Крагујевцу 25. августа 1935. године. Збор је сазван, према извештају београдског листа *Политика*, како би вође Удружене опозиције одале јавно признање Шумадији што је „била свесна свога новог задатка, те је учествовала у великом покрету да извојује слободу свом народу“ и што је „у великим и тешким борбама успела да очува своју свест“. На тај збор стигли су, извештавао је наведени лист, Гружани, Крушевљани, Нишлије, „импозантна поворка Јасеничана и Опленчана“, а „бројно су били заступљени Параћинци, Јагодинци, Свилајнчани, Жичани, Рудничани, Чачани“. У поворкама које су преплавиле улице Крагујевца „примећени“ су и делегати из Баната и Бачке, као и „Босне, Херцеговине и Јужне Србије“. Војводина и Војвођани у *Политикином* извештају о збору у Крагујевцу нису ни споменути.²⁹ Неколико дана касније, исти лист обавестио је јавност о томе да је „вођство србијанског дела Удружене опозиције“ одржало крајем августа 1935. године посебну конференцију „са представницима опозиције из Војводине“.³⁰ Разговарало се искључиво о „акцији која се води у Војводини, да се при евентуалном преуређењу земље Војводини да исти положај као и осталим великим јединицама“. Закључено је да је све оно „што се у манифестацијама покрета осећало као претерано и несагласно са општом линијом удружене опозиције, или чак тенденциозно“, треба схватити као „повишени акценат у борби, а не као смер који мора бити измирен са акцијом и с програмом целине, и мора остати широко социјалан и националан у најлибералнијем смислу те речи“. После конференције, гледишта „вођства србијанског дела опозиције“ о Војвођанском покрету најјасније је у отвореном писму „својим истакнутим пријатељима, нарочито онима у Војводини“ изложио вођа Демократске странке Љубомир Давидовић. Решавање „хрватског питања“ захтевало је, по Давидовићевом мишљењу, свођење „војвођанског проблема“ на „његову праву меру“. Београдска *Политика* истицала је да су у вези са овим питањима и опозициони политичари у самој Војводини подељени на две струје. Као вођа једне именован је новосадски адвокат и потпредседник Матице српске Александар Моч, док је другу предводио панчевачки адвокат Душан Бошковић.³¹ У лето 1935. године, насупрот руководству Војвођанског покрета, стала је „група угледних Војвођана“ блиских председнику владе Милану Стојадиновићу, предвођена новим председником Народне скупштине Стеваном Ћирићем

²⁹ *Политика*, 26. 8. 1935, 3.

³⁰ R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine*, 199–201.

³¹ *Политика*, 1. 9. 1935, 2.

и историчарем Станојем Станојевићем. Они су објавили Меморандум у коме су политички иступи присталица Војвођанског покрета осуђени као сепаратистички и неприхватљиви, превасходно зато што „демантују“ прошлост и „компромитују“ будућност Војводине.³²

Приближно у исто време заоштрили су се сукоби унутар немачке националне заједнице у Бачкој и Банату. Приватна немачка учитељска школа у Новом Врбасу је још током 1934. године постала расадник националсоцијалистичке идеологије. Крајем јула 1935. године одржана је у Новом Саду ванредна скупштина месних одбора омладинске секције Културбунда, на којој су заступници националсоцијалистичке идеологије, предвођени панчевачким лекаром Јакобом Авендером, затражили потпуну самосталност деловања омладинских организација и потом уједињење са Културбундом на основу начела равноправности. Да би манифестовали своју бројност и одлучност, извршили су својеврсни „марш“ на зграду Хабаг у центру главног града Дунавске бановине, Новом Саду, у којој је било седиште Културбунда, Савеза немачких спортских и физкултурних друштава, Немачког певачког савеза, Савеза немачких библиотекара, Немачког академског савеза, Централне пољопривредне задруге „Аграрија“, Централне задруге за социјално старање и других неполитичких организација које су се старале о духовним, етичким моралним, друштвеним, привредним и културним потребама немачке националне мањине у Југославији. Руководство Културбунда било је принуђено да у помоћ позове полицију.³³

Очигледно је да бан Милојко Васовић у влади Милана Стојадиновића није сматран подесним да се избори са новим искушењима на политичкој сцени Дунавске бановине. Пензионисан је почетком септембра 1935. године. Да ће ЈРЗ водити другачију политику према Војводини, требало је нарочито да покажу промене на челу Банске управе Дунавске бановине, до којих је убрзо дошло. Светислав Пауновић, који је сменио Милојка Васовића на месту бана Дунавске бановине у септембру 1935. године, непуних годину дана касније премештен је на положај бана Вардарске бановине. Пауновићев заменик Светислав Рајић постао је вршилац дужности бана Дунавске бановине.³⁴ Он се на челу Краљевске банске управе Дунавске ба-

---

³² R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine*, 202–203.

³³ B. Bešlin, „Nemci u Vojvodini 1918–1941“, *Tokovi istorije*, 1–4/1999, 211.

³⁴ Пауновић је 10. јуна 1937. године именован за сенатора. М. Јовановић Стоимировић описао га је као „комотног“ и „безначајног“ човека. О Пауновићевом наследнику на положају бана Дунавске бановине Светиславу Рајићу Јовановић Стоимировић је, пре него што га је упознао, у дневник забележио да је „битанга“. Након што га је упознао преко Лазара

новине задржао све до пада владе Милана Стојадиновића у фебруару 1939. године.³⁵ Према оценама његових политичких противника, Рајић је за време Стојадиновићеве владе био и један од најомраженијих „протагониста диктаторског режима“ ЈРЗ у Војводини.³⁶

Атанацковића, уредника листа *Дан*, записао је да је Рајић „врло фини, вијугав човек“. М. Јовановић Стоимировић, *Дневник 1936–1941*, Нови Сад 2000, 69, 213.

³⁵ Светислав Рајић рођен је 1886. у Старом Сивцу, у Бачкој. *Збирка портрета и биографија знаменитих људи Краљевства Срба, Хрватиа и Словенаца*, б. м. 1926.

³⁶ Р. Кончар, „Споразум Цветковић – Мачек и Војводина“, *Зборник МС за историју*, св. 44/1991, 77.

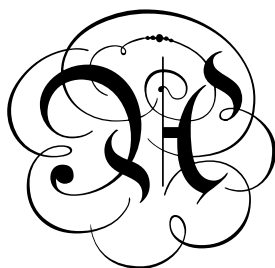
Није сасвим јасно зашто је две године био вршилац дужности бана и зашто је тек у фебруару 1938. именован за бана. Рачунајући и раздобље током којег је био заменик и вршилац дужности бана (од децембра 1935. до фебруара 1938. године), на челу Дунавске бановине био је нешто више од три године. У јуну 1937. године преживео је покушај атентата, који је извршио Павле Павловић Шура, бележник из Барањског Петровог Села. *Дан*, 19. 6. 1937, 1.

Doc dr Biljana ŠIMUNOVIĆ – BEŠLIN

**Ban Milojko Vasović and Politics Circumstances
in the Danube Banovina in 1935**

Summary

Eleven Bans had changed at the head of Royal Banovina Administration of the Danube Banovina from 1929 to 1941. One of them was Milojko Vasović, from Čajetina, who was on the position of Ban from January to September 1935. This work presents the most important political events in the Danube Banovina during that period, with which Milojko Vasović had to be confronted (parliamentary elections, political divisions and activities of both regime parties and the opposition followers, changes inside German national community).

Мр Слободан РАДОВИЋ

ЕТНОГРАФ И БИБЛИОГРАФ ЉУБИША Р. ЂЕНИЋ – Општи поглед на Ђенићева проучавања

САЖЕТАК: Љубиша Р. Ђенић, истакнути чајетински књижничар, својим радовима из етнографије, етнологије и историје употпунио је библиографију ових области. Његов истраживачки рад на комплетирању ужичке периодике послужио је за израду прве библиографије ужичке штампе. У рукописном фонду чајетинске и породичне библиотеке налази се значајна архивска грађа Љ. Р. Ђенића. Радове је потписивао псеудонимом Рујански.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Љубиша Р. Ђенић, етнографија, катранције, дрводеље, библиографија, Златибор, књига, штампа.

Међу онима који су истраживали, бележили и описивали поједине црте из народног живота и појаве из нашег традиционалног наслеђа Љубиша Р. Ђенић заузима истакнуто место. Иако је радни век провео у малој чајетинској библиотеци, својим радом и оним што је оставио у штампаном облику или у рукописима, измакао је многим који су се овим областима професионално бавили. По ентузијазму је био далеко изнад своје средине, која га често није довољно подржавала.

Да би се у прегледу приказао етнографски и библиографски рад Љубише Р. Ђенића, треба поћи од његовог животописа, јер су биографске чињенице у знатној мери определиле његов рад.

**Љубиша Р. Ђенић
(1914–1992)**

*****

Син Рајка, власника кафане, и Гвозденије Ћирковић, рођен је у Чајетини 3. маја 1914. године. У родној вароши завршио је основну школу после Првог светског рата, а испите за средње образовање после Другог светског

рата. Млади Ђенић је још од основне школе био нежног здравља и више здравствене него материјалне прилике принудиле су га да остане на очевом послу. Уз очеве редовне, кафецијске, послове, њега је интересовала књига, као и некадашњи а и савремени живот Златибораца.

Поред тога, на његово формирање снажно су утицала приповедања златиборских кириција и старих паметара, који су умели усмено да приповедају о прошлости: о хајдучији, о сердару Мићићу, о доживљајима кириција на дугим путовањима по Србији. Међу личностима које су утицале на његова интересовања, у необјављеној аутобиографији истиче свештенике Васа Поповића и Ђока Поповића, кириције Петра Марића и Петра Удовичића и земљорадника Маринка Ђирковића. Ђенић вели да је њима захваљан што је заволео етнографију и историју, а преко њих и Златибор и људе са Златибора.

„Много сам дана провео лутајући по Златибору од колибе до колибе, много се наслушао од старијих ђамешара прича из старој доба о добу кад је овим крајем досиодарио силни сердар Мићић од кога зазираху Турци у Ужичу и Бошњаци из Босне, а Мурџеницом, Торником и Чавловцем промицаху чојори медведа и дивљих свиња или вишких срна и јелена, о добу када су Златибором досиодарили хајдуци“.¹

Штампа је врло рано уочила дар и склоности златиборског младића који се истицао као аутодидакт. Књижевник Миодраг Верговић, у то време новинар *Полиџике*, у децембру 1939. у *Полиџици* пише да тај млади 25-годишњи кафеција за *Етнографски гласник* припрема два рада; први је „Црква Јања“, а други „Печење катрана“. Поред тога, Ђенић има спремљену збирку „Народне песме са Златибора“.

Неколико година пред рат Ђенић је обављао послове секретара Друштва за унапређење туризма „Златибор“ и тада, 1938. године, пише монографију о планини Златибор. (*Златибор, туристичка монографија*, Чајетина, Друштво за унапређење туризма „Златибор“, 1938).

До рата, он већ има библиографију објављених радова. Први штампани рад му је *Хајдук Маринко* (Криминална библиотека, 1932). У деценији која претходи Другом светском рату сарађује и објављује у следећим листовима и часописима: *Ужичке новине* (1932), *Народни гласник* (1932), *Ужичке новостии* (1933), *Југословенски расвић* (1933), *Ужички глас* (1935–1936), *Народне новине* (1935), *Правда* (1936–1940), *Музејски глас* (1938), *Недељне илустрације* (1939–1940), *Пућник* (1939), *Наше ђланине* (1940).

---

¹ У рукопису, Љубиша Р. Ђенић: *Са цветта на цветт /библиографија/, 1926–1977.*

Из структуре тада објављених радова могла се сагледати будућа акрибичност Љубише Р. Ђенића, који већ тада објављује у *Гласнику Етнографског музеја* рад „Гуслари на Златибору“ и други рад „Прикојасе“, а у *Полици* 1939. објављује цртеж „Кућер на Златибору“.

Са ових неколико радова назначио је своја будућа интересовања, која су ишла од етнологије и етнографије до историје и библиографије.

Податак да је Ђенић био члан Удружења фолклориста Србије, Друштва библиотекара, Друштва музејских радника такође одсликава распон његових интересовања.

Његов професионални рад у чајетинској библиотеци трајао је од 1947. године до одласка у пензију 31. децембра 1975. године, а пре тога био је две године службеник Народног одбора и Осигуравајућег завода.

Брзо, у суровим условима, успео је да скрене пажњу јавности на чајетинску библиотеку и свој рад. Већ тада су основне назнаке Ђенићевог активитета биле: библиотекар, етнограф, историограф, илустратор књига – што су биле и основне линије његовог активитета.

Политика је 1957. год. (3. августа 1957.) у чланку под насловом „Књижничар, етнограф и историчар“ писала да „књижница у Чајетини спада међу најбоље и најуређеније ове врсте у Србији и да је уређена по међународном децималном систему и да за овакав рад највеће заслуге има Љубиша Р. Ђенић, који се поред свога рада у књижници живо интересује за фолклор уж. краја. У том периоду он је, од врло скромног књижног фонда успео да, претежно прикупљањем и поклонима, формира завидан књижни фонд, да формира фонд старе и ретке књиге, да формира музејску збирку“.

Љубиша Р. Ђенић је први добитник прве Вукове награде 1965, која је по установљењу додељена тројци добитника (први је академик Михаило Вукдраговић, други је Љубиша Р. Ђенић, а трећи је др Александар Леко). Нада Стевин је тада у *Библиотекару* (1965, бр. 5–6) писала: „Додељивање Вукове награде Љубиши Ђенићу, библиотекару, прегаоцу на пољу просвете и културе, признање је за све библиотечке раднике у Србији“.

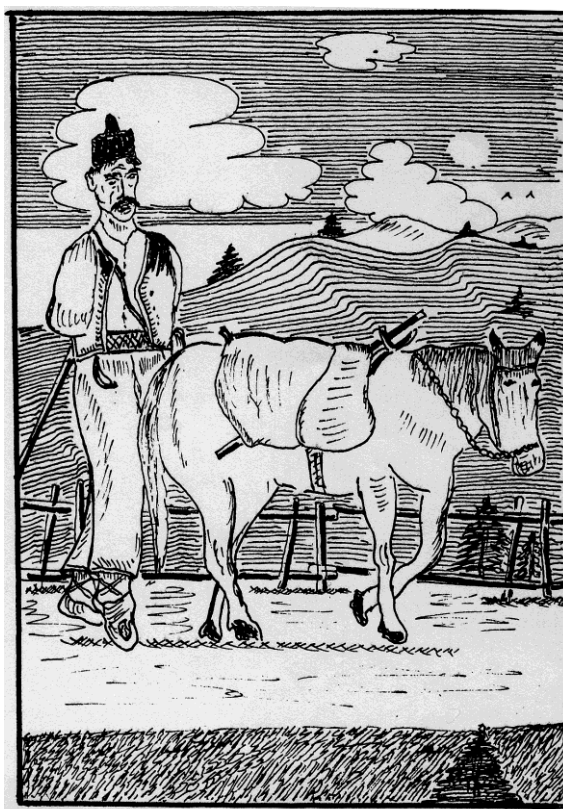
Отишао је у пензију крајем децембра 1975, оформивши градску библиотеку са преко двадесет хиљада књига, са богатим фондом завичајне књиге и периодике, са архивским фондом и музејском збирком.

Умро је у Чајетини 24. септембра 1992.

*****

Ђенићева истраживања златиборског краја могу се поделити у неколико тематских целина. Полазећи од Цвијићевог приступа проучавању утицаја природне средине на развој људских делатности и обрнуто, утицаја човека на природу, Ђенић је бавећи се етнографским проучавањима велику пажњу усмерио на кириције и катранције и објашњење услова који су довели до ових занимања у прошлости.

„Једино саобраћајно средство било је мало златиборско коњче, које се лагано али сигурно вере уз неприступачне и стрме козје стране. Коња је било доста, јер је и траве по златиборским испашама било доста. Задружне породице од 20–30, па и више чланова, биле су многобројне и оне су се одржавале још до Првог светског рата, када су се нагло почеле распадати. Било је потребно толикој чељади у кући за целу зиму, а која овде траје од 5–6 месеци, обезбедити најнужније потребе, а нарочито жито, јер се тада врло мало житарица сејало, а већином овас (зоб). Зато је било потребно за жито нешто однети за трампу или продају. И пошто је било доста шуме, онда је у обзир за размену, трампу, у први план долазио катран и луч, а потом и бели мрс (сир и кајмак)“.

Љубиша Р. Ђенић:

Кириција са Стубла (1940.)

Љубиша Р. Ђенић: *Кириција са Стубла*, 1940.

(Из албума „Чајетина и Златибор моје младости“)

У умноженом шапирографисаном рукопису *Кириције и каиранције* – прилоз грађи за етнографско проучавање Златиборa, који се чува у завичајном фонду чајетинске библиотеке, Ђенић прецизно описује кирицијске караване и одећу кириција. („Носио је, било лети или зими, црвени шал око главе замотан на подобит турске чалме, велику црвену кабаницу ткану од домаћег сукна, кожни јанџик... а о десном бедру, на укрштеном кожном кајишчићу висила је бритва (радикалка) извезена срмом или жутом тенећком. Од горњих хаљина носио је сукнени прслук а преко њега лети гуњче, а зими зубун-џамадан, који се закопчавао пуцетима до под грло. Од доњих хаљина носио је пеленгаће, а на ногама опуташе (опанке) и тозлуке из којих су дискретно вириле везене чарапе“). У другом делу рукописа (који има 14 куцаних страница) описује производњу катрана.

Традиционална народна архитектура у градњи станишта била је садржај сталног Ђенићевог истраживања, чији је резултат текстуални опис и цртежи тушем некадашњих зграда које припадају тзв. осаћанској архитектури.

Љубиша Р. Ђенић: *Стара брвнара Милана Јездовића у Бранешцима*

(Из албума „Златиборске брвнаре“)

У Српској академији наука и уметности сачувани су Ђенићеви записи из народног живота, а у *Етнографском музеју* Ђенић је оставио описе ку-

ћа званих *осаћанке*. Потом је у *Гласнику Етнографског музеја* објавио стручни рад „Дрводеље – градитељи брвнара на Златибору“, у коме, на свој непосредан начин, описује осаћанску архитектуру златиборских брвнара (осаћанку у Ђуровићима у Јабланици, стару брвнару Милана Јездовића у Бранешцима, Хајдукову задужбину у Доброселици, родну кућу Димитрија Туцовића у Гостиљу).

У породичној архиви сачувано је пет албума цртежа Љубише Р. Ђенића, који ће, када буду објављени, представљати преглед изградње људских станишта у дијахроној повезаности. Три албума чине цртежи зграда чији су власници били знаменити Ужичани, а које су шездесетих година прошлог (двадесетог) века нестале пред налетом урбанизације, а у два албума су цртежи зграда из тзв. осаћанске архитектуре и зграде-конаци у Чајетини.

У то доба истакнути мајстори-дрводеље које Ђенић помиње су: Митар Удовичић из Стубла, Ковачевићи (Љубомир, Миленко, Миљко и Драгојле) из Доброселице, Аксентије Гавовић, Марко Ђоровић, Маринко Поповић и Лазар Спасенић из Чајетине. (Љубиша Р. Ђенић Рујански, „Дрводеље – градитељи брвнара на Златибору“, *Гласник Етнографског музеја*, 1987)

Значачки је, као савременик, описао неколико заната на Златибору који су у његовој младости постојали, значи да је постојала и потреба за њиховим производима, а коју деценију касније, са продором нових технологија, постепено нестајали. Такви занати у нестајању које описује су: израда мешина, самарцијски и катранцијски занат. (Детаљније видети у *Занатском гласнику* бр. 5–11, 1977)

Поред описа типова насеља и старих занимања, бележио је и миграциона кретања. Пратећи генезу породице, бележио је и демографске промене. За ово подручје илустративан је рад „Ђенићи у златиборској Негбини. Грађа за породичну хронику“ (шапирографисан рад од 24 стране, чува се у фонду чајетинске библиотеке). Други рад из ове области је „Родослов Смиљанића, са три карте родослова“ (у фонду необјављених рукописа, има 15 стр.)

Као описивач народног живота, Ђенић је деценијама бележио народне пословице, анегдоте и здравице у златиборским селима. Познато је да пословице живе у народу у бројним варијантама, а у моменту бележења Ђенић је сачувао од заборава њихову изворност.

Поред рукописа „Народно стваралаштво Златибора“ (шест шапирографисаних страна), који се чува у фонду чајетинске библиотеке, објавио је у *Пољопривредном календару* 1973. године пословице и здравице (читање уз чашу), а *Дечје новине* из Горњег Милановца су му 1973. године објављивале лирске песме са Златибора.

Бележио је и народне обичаје у делима „На просидби“ (Кића бр. 5, 1926) и „Легенда о златиборском нарцису“ (37 куцаних страна у фонду чајетинске библиотеке), док је легенде о местима (о имену Златибора, о Вијогору, Поповом коцу, Царевом пољу, цркви у Пети, Хајдуковој задужбини) објавио у публикацијама „Златибор“ и „Пуче зора изнад Златибора“. Анегдоте, шале и доскочице о Ерама сабрао је у књизи „Ерске мудролије“.

*****

По природи веома марљив и упоран, Ђенић је морао да уложи доста истраживачког напора да би прикупио грађу која се односи на завичајну библиографију. Он је већ 1950. године, три године по доласку у општинску библиотеку, почео са прикупљањем библиографских података за израду ретроспективне и текуће завичајне библиографије. (Види: Љубиша Р. Ђенић: „Завичајна библиографија“, *Књижничар* бр. 25–26, 1958.)

Да би библиографија била што потпунија, он је уступио свој прикупљени материјал од око 250 библиографских јединица, те је завичајна библиографија обухватила сав штампани материјал о Златибору почев од 1858. године. Наравно, рађено је у складу са тадашњом праксом и могућностима: библиографски подаци су исписивани на каталошким листићима величине 7x12 цм, са следећим подацима: сигнатура, у одредници наслов листа или књиге и место, евентуално и поднаслов листа уколико га има, затим у пододредници презиме и име аутора, наслов штампаног материјала; ту су и место, датум, број листа или часописа и страна.

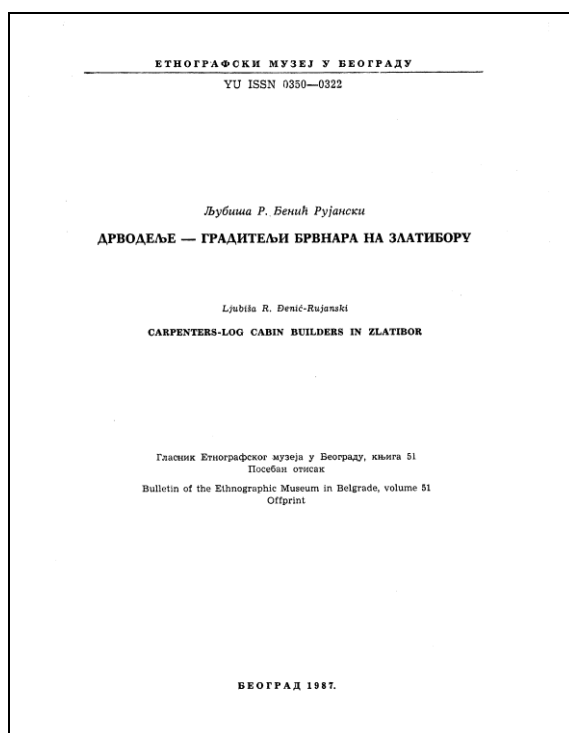
У овој завичајној библиографији, коју је Ђенић радио половином 20. века, дакле 1950, сваки, па и најмањи шексџ о Златибору, добио је своју обраду по претходно наведеном систему.

Као члан Удружења фолклориста Србије и добар зналац народног стваралаштва, Љубиша Р. Ђенић је у зборнику „Рад VIII конгреса фолклориста у Ужицу“ (1961. године) објавио „Прилог фолклорној библиографији ужичке области“, где су обрађене су 92 библиографске јединице разних аутора.

(Види: „Прилог фолклорној библиографији области Титовог Ужица“, у зборнику „Рад VIII конгреса Савеза фолклориста Југославије“, 1961, стр. 171–175).

Ђенићу је и као сараднику Етнографског института понуђено да иприведи „Прилог фолклорној библиографији“. Дружи разлог је свакако чињеница да се у „Прилозима...“ налази десетак библиографских јединица чији је он аутор. То су следећи радови: „Анегдоте о догађајима и људима

из ужичког краја“, „Кириџије и каџираџије са Златибора“, „О хајдучији по Златибору у другој половини 19. века“, „Народна предања о постанку месџа“, „О црквама брвнарама“, „О косидби“ и „Пилимарсџиво на Златибору“.

Гласник Етнографског музеја, посебан отисак рада Љ. Р. Ђенића

*****

Ђенић је живео и радио у време када су, непосредно после рата, периодика и стара књига биле расуте, несређене и затурене и кад је био последњи тренутак да се нешто од тога сачува. Ђенић каже да је у потрази за старим књигама и новинама прегледао многе породичне библиотеке и попео се на многе таване, те је тако после дуготрајног прикупљања и истраживања разних извора настало и једно од његових најзначајних дела – „Ужичка штампа (прилог грађи за историју ужичке штампе 1885–1941“.

Иако публикација није имала назнаку „библиографија“, већ „прилог грађи за историју ужичке штампе 1885–1941“, у њој је, уз основну фактографију о ужичким штампарима, њиховим власницима, Ђенић дао библиографски попис и опис прво књига а потом и листова који су штампани у Ужицу у наведеном периоду.

Библиографију чине три дела: 1) Ужице у другој половини 19. века, 2) Ужичке штампарије, 3) Ужички листови.

У делу књиге у коме се бави описом ужичких штампарија Ђенић каже: „Још није израђена библиографија ужичке књиге и за сада немамо још библиографских података о књигама штампаним у ужичким штампаријама ни о књигама које су написали писци Ужичани“.

У жељи да попуни ту празнину, Ђенић у књизи „Ужичка штампа“ објављује и скраћени библиографски попис књига насталих у штампарији Лазара Ђ. Тришића до 1907. године, а после те године у штампарији Љубомира Романовића.

Непотпуним библиографским описом (име аутора, назив дела и година штампања) пописане су у прегледу књиге које су одштапане у ужичким штампаријама у периоду 1885–1941. године: Срета А. Поповић: *Поезија у ужичком крају* (1890), *Правила Удружења занатлија* (1899), *Повластице и правила ужичке акционарске ткачке радионице* (1899), др Ремиш: *Ушћај планинске климе на човечји организам* (1912), Младен Ст. Ђуричић: *У сенци Забучја* (1915), *Ужичко планинарско друштво* (1921), Милосав Радојичић: *Сан и јава (песме из рајнова 1912–1918)* (1921), Милан Занковић: *Дужина човечјега века* (1921), Румјенцов: *Педологија*, у преводу Миодрага Верговића (1923), Мирко Поповић: *Историја Ужица* (1924), Сава Ристановић: *Тајна моје душе* (1926), Јеврем Чакаревић: *Биљур харамбаша* (1929), Јеврем Чакаревић: *Српске народне пјесме и шаљиви пријеве* (1931), Сава Ристановић: *Алкохол у нашој књижевности* (1932), Сава Ристановић: *Очев грех* (1933), Батрић Марјановић: *Народна душа* (1934), Скржућанин (Павле Бјелаковић): *Дневник једног бедника* (б. г), Здравко Гагић: *Песме* (1936), Љубиша Р. Ђенић: *Златибор* (1938), Љубиша Р. Ђенић: *Туризам и планинарство* (1939), Радојица Шишаковић: *Практичне поуке за народ* (1939), Жарко Ружић: *Мед као лек* (б. г), Драгољуб Трајковић: *У чему је тајна појаве индустрије у Лесковцу* (1940).

Иако Ђенићева библиографија књига није потпуна, она је веома значајна за каснији рад библиографа на припреми „Ужичке библиографије 1886–1993“, која ће бити урађена две деценије касније, а Ђенићев попис књига ће послужити за лакше груписање и класификовање већ обрађене грађе.

Поред ове библиографије објављених књига у ужичкој штампарији, Ђенић је, претежно из фонда личне библиотеке, урадио „Библиографију књига штампаних ван отаџбине, 1916–1918.“ (налази се у фонду необјављених рукописа, 9 страна)

*****

Знатан део радног и животног века Љубиша Р. Ђенић усмерио је на прикупљање старе периодике расуте по приватним библиотекама Он је сасвим добро знао да се само упорним и систематичним радом може доћи до неких бројева часописа којих није било у завичајној народној библиотеци, па ни у матичној, као и да је сваки нађени број права вредност.

Тај његов покушај да прикупи и региструје завичајну периодику представља и прво библиографско остварење.

Са колико ентузијазма је он радио на прикупљању старе периодике, најбоље илуструје Ђенићево писмо упућено аутору овога текста: „До ужичке штампе много је тешко и немогуће доћи и сваки је наслов драгоцен. Ја сам својевремено заинтересовао се код пок. Владете Милетића, наследника пок. Вељка Кремића, пок. Мила Верговића, мог доброг пријатеља Драгог М. Радовића и др. и нисам могао ништа наћи. Обилазио сам у Београду пок. Драгицу Ђукић (сестра Димитрија Туцовића – пр. С. Р.), Здравка Поповића, Здравка Ђурића, Оливеру Станић, Милана Ђурића и др. а само сам од Здравка Ђурића добио два наслова а од Милана Ђурића један број *Златибор* који је посвећен преносу посмртних остатака његовог деде Милана Ђурића 1926. из Рима у Ужице“²

Као резултат Ђенићевог библиографског истраживања, појавила се публикација „Ужичка штампа. Прилог грађи за историју ужичке штампе 1885–1941“ (Ужице, Штампарско-издавачко предузеће „Димитрије Туцовић“, Ужице, 1975, стр. 38).³

Ослањајући се на искуства библиографа Уроша Џонића и његових сарадника, он у предговору библиографије ужичке штампе даје политичка и друштвена збивања у другој половини 19. века образлаже услове бржег економског и културног развоја, када се оснивају читалиште, позоришна

---

² Писмо упућено Слободану Радовићу 16. марта 1989.

³ Првобитно је рад *Ужичка штампа (прилог грађи за историју ужичке штампе 1885–1941)* у фонду Народне библиотеке „Димитрије Туцовић“, а умножено у Бироу за умножавање „Службеног листа СФРЈ“, Београд, 1965, стр. 14)

дружина, хидроцентра, болница, штампарија; наводи да је мноштво историјских и културних збивања условљавало и појаву појединих листова.

Пре објављивања рада „Ужичка штампа 1885–1941“, Ђенић 1974. год. у листу „Графичар“ (бројеви 10–14) објављује у наставцима резултате свог библиографског истраживања.

Ужичка периодика (31 лист) добила је библиографски попис са основним библиографским елементима: наслов и поднаслов гласила, место и време излажења, имена уредника, издавача и власника.

За неколико листова (већину листова Ђенић поседује у породичној библиотеци) које није био у прилици да попише и опише *de visu* ставља прилично неодређену одредбу као „вероватно“, што је недовољно за библиографску идентификацију.

Без обзира на ове непотпуности, ваља истаћи да је Ђенићев библиографски рад „Ужичка штампа“ наишао на одличан пријем у стручним круговима. Он је био основа за студиозније библиографске радове као што су библиографије аутора: Миодраг Жико Аврамовић: *Ужичка штампа (библиографија)*, у: *Новинарски лејџоис: часопис за историју српске штампе новинарства*, год. 2, бр. 2 (1989), стр. 11–44, и Ђоковић Милан: *Штампа у ужичком региону* (библиографија–други део), у: *Новинарски лејџоис*, год. 3, бр. 3 (1900).

*****

Уз наведене библиографије, Ђенић је урадио неколико персоналних библиографија (укључујући и властиту), које се налазе у рукописном фонду чајетинске библиотеке. То су: „Милутин Ускоковић – био-библиографска грађа“ (14 стр.), „Момчило Тешић – библиографија“, 1965. (37 стр.), „Здравко Поповић – библиографија“ (5 стр.), „Димитрије Туцовић. Прилог грађи за биографију“, „Саво Јовановић Сирогојно, народни херој. Грађа за биографију“ (11 стр.), „Љубиша Р. Ђенић – Са цвета на цвет, био-библиографија 1932–1977“, (70 стр.).

(Напомена: био-библиографија Љубише Р. Ђенића обухвата: биографију, монографске публикације, радове у серијским публикацијама, приређене публикације, илустроване публикације, литературу, рукописе.)

За будуће истраживаче етнографских и етнолошких прилика златоборског краја врло су значајни радови Љубише Р. Ђенића који се чувају у рукописном фонду породичне библиотеке. Ђенић је 1977. године у својој библиографији пописао 45 радова у рукопису, међу којима су и ови: „Зла-

тиборски летопис“ (400 куцаних страна, један примерак се налази у САНУ), „Библиографија Златибора – први део“ (31 стр.), „Златибор – географско-туристичка грађа“ (20 стр.), „Прота Милан Ђурић и прота Новак Милошевић“ (58 стр.), „Јабланички летопис“ (13 стр.), „Под окупацијом“ (61 стр.), „Писма једног библиотекара“ (28 стр.), „Летопис животне мудрости“ (89 стр.), „Сточарска кретања са Златибора“ (7 стр.), „Поп Ђоко Поповић из Кућана 1868–1938.“ (17 стр.), „Успомене Маринка Ћирковића“ (6 стр.), „Летопис Ужица – хронологија догађаја“ (30 стр.), „Лира златиборских пастира – друга свеска“ (25 стр).

У међувремену, објављена су два рукописа из фонда необјављених рукописа: „Лице и наличје хајдучије на Златибору у 19. веку“ (*Ужички зборник* бр. 6, 1977) и „Јован Мићић, кнез и сердар рујански“ (*Ужички зборник* бр. 8, 1979).

*****

Своја разматрања и општи поглед на етнографско-библиографски рад Љубише Р. Ђенића завршићу реченицом коју Љубиша Р. Ђенић исписује на крају своје аутобиографије: „Ипак могу да сам задовољан овим што сам урадио, ни ради славе ни ради материјалне користи, већ управљајући се латинском изреком *Verba volant, scripta manent*.

Mr Slobodan RADOVIĆ

**Ljubiša Djenić – Ethnologist and Bibliographer –
General View on Djenić’s Researches**

Summary

Ljubiša Djenić, famous librarian from Čajetina, fulfilled the bibliography of ethnography, ethnology and history with his works. His research work to complete Užice’s periodicals has served for writing the first bibliography of Užice’s press. In the collections of manuscripts of both Čajetina’s and family library, important archival material of Lj. R. Djenić is stored. He signed his works under pseudonym *Rujanski*.

Мара АЛЕКСИЋ

ОМЛАДИНА УЖИЧКОГ КРАЈА НА ИЗГРАДЊИ ПРУГЕ БЕОГРАД – БАР (1971–1976. ГОДИНЕ)

АПСТРАКТ: У радном подвигу југословенске омладине, у савезној омладинској радној акцији на изградње пруге Београд – Бар, омладина ужичког краја, организована у омладинске радне бригаде, дала је велики удео. Радови су извођени етапно 1325 календарских и 420 бригадирских дана, док коначно, 28. маја 1976. године, изградња „гвозденог моста“, дугог 476 километара, није завршена. На овој прузи су четири прикључене пруге, 253 тунела, 236 мостова, 206 бетонских и 28 челичних мостова, од којих је највећи и најатрактивнији „Мала ријека“.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Савезна омладинска радна акција (СОРА), омладинска радна акција (ОРА), омладинска радна бригада (ОРБ), омладинско насеље, бригадири и бригадирке, траса пруге, ударник.

Први писани документи који говоре о потреби повезивања железницом Београда са Јадранским морем потичу из 1855. године. Тада се у *Српским новинама*, у једном извештају из турских извора из Цариграда, говори о потреби повезивања Цариграда и Букурешта са Јадранским морем преко Београда.¹

Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године створени су услови за то, али услед недостатка материјалних средстава овај подухват није реализован. После Другог светског рата, у првом петогодишњем плану (1947–1951) велика пажња била је посвећена изградњи железничких пруга. У оквиру тога су били предвиђени и радови на прузи Београд – Бар. Решењем Привредног савета ФНРЈ од 20. августа 1951. године одлучено је да се као коначно решење пруге усвоји релација Београд – Ваљево – Титово Ужице – Бијело Поље – Колашин – Титоград – Бар.

Радови почињу 1952. године, и то паралелно у Србији и Црној Гори. Они су извођени етапно. У првој етапи пругу је требало оспособити за

¹*Српске новине* бр. 142 од 15. децембра 1855. године су први писани документ у коме се помиње повезивање Цариграда преко Београда железничком пругом са Јадранским морем. Ово је став Турске, која је давала предност повезивању Цариграда и Београда са Јадранским морем.

нормалан и безбедан саобраћај за вршење почетног обима превоза. Даљи рад подразумева основне техничке елементе и нормативе који морају одговарати законским условима предвиђеним за главне пруге првог реда. У друштвеном плану 1957–1961. године приоритет је дат изградњи ове пруге, и то њеним деоницама Титоград – Бар и Београд – Ваљево.

Кроз Црну Гору почиње изградња деонице Титоград – Бар у дужини од 35 километара, која је завршена 1959. године. Паралелно са пругом, у Црној Гори се прави и лука Бар. Она по свом географском положају припада јужном делу јадранског саобраћајно-техничког подручја. Завршетак ове пруге представљаће веома важну тачку на јадранској обали, преко које ће подунавско-посавско и моравско-вардарско подручје добити излаз на Јадранско море.²

Ови радови у Србији почињу изградњом деонице Ресник – Ваљево, као и дела пруге Прибој – Бијело Поље, а настављени су са минималним улагањима у наредним годинама. Законом од 1966. године обухваћена је изградња целокупне трасе пруге. Пруга је пуштана у саобраћај када би поједине деонице биле завршаване: Вреоци – Ваљево 1968. године, Ваљево – Титово Ужице 1970. године, Титово Ужице – Титоград 1972. године и коначно Титоград – Бар 1976. године.

Дуга историја изградње ове пруге највећим делом је била условљена недостатком финансијских средстава, а и нередовно притицање средстава имало је утицаја на динамику радова. Све то истовремено је узроковало повећање самих трошкова градње. Средства су највећим делом обезбеђена учешћем Федерације на преговорима са Међународном банком за обнову и развој у Вашингтону. Са овом банком потписан је 22. марта 1968. године споразум о зајму од 50 милиона долара за довршење радова на изградњи пруге Београд – Бар. Рок враћања зајма био је 25 година, а отплата би почела од 1. марта 1974. године. У ову акцију активно су се укључили и Републичко и Привредно веће Скупштине Србије, који доносе одлуку о расписивању зајма за завршетак изградње ове пруге. Упис зајма је трајао шест месеци, а уписано је 70 одсто зајма више него што је законом расписано.³

Пруга Београд – Бар има за Србију и Црну Гору посебан економски значај јер пролази кроз предео богат рудама, што отвара могућност за нове привредне делатности.

Процењује се да се на подручју пруге Београд – Бар налазе резерве од преко 1,5 милијарди тона разних руда веома значајних за развој овог под-

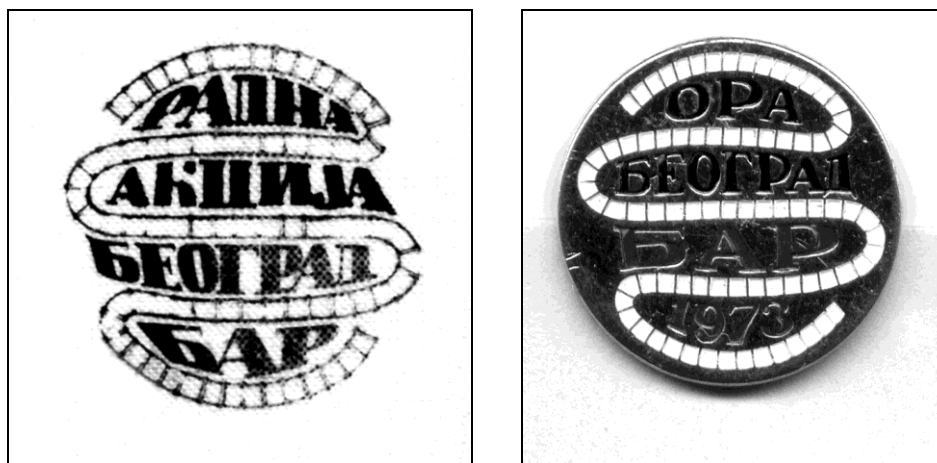
---

² Др Мирко Докић, *Пруга Београд – Бар и лука Бар*, 1971. год., страна 155.

³ ПРУГА БЕОГРАД – БАР, Београд, 1971. год., страна 34.

ручја, али и за привреду целе земље.⁴ Пруга пролази и кроз њихове најинтересантније пределе. Самим тим ће омогућити и већу попуњеност туристичких капацитета, а истовремено ће подстицати и културни развој овог подручја. Прузи гравитирају и значајна подручја суседних земаља: Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније. Због тога је и добила истакнуто место у Плану друштвено-економског развоја СР Србије у периоду 1971–1975. године.

Радови обухватају изградњу целокупне трасе пруге. Током извођења радова наилазило се на разне тешкоће услед на неким местима неповољне конфигурације терена (на неким местима), а на другим због његове неприступачности. Неповољан састав земљишта отежавао је извођење радова. Честе препреке у раду биле су и неповољне климатске промене, изненадне јаке кише, услед којих је долазило до одлагања или пак поново истог рада на истом месту на траси. Предвиђено је да се овај објекат модернизује, тј. да буде електрифициран, као и опремљен пратећим објектима.

Сл. 1. Амблем и значка РАДНА АКЦИЈА БЕОГРАД – БАР
(НМУ, инв. бр. 3352 и инв. бр. 3375)

⁴ ОРА – МЛАДОСТ НАШЕ ЗЕМЉЕ (1942–1982), Београд, 1983.

На целој дужини деонице у ужичком крају, у 1971. години раде се тунели, мостови, надвожњаци, потпорни зидови, равнају насипи, прави корекција водотока и објекти заштићују од бујица. По завршетку ових радова следи постављање колосека. Велике снаге усмерене су на пробијање усека и израду насипа у долини река Скрапежа и Ђетиње. Посебну тешкоћу представљало је пробијање тунела кроз Секулића брдо због неповољног састава земљишта и појаве велике количине воде. Ипак, једна од најтежих деоница на целој траси била је она од Титовог Ужица до Стапара. Више од половине ове деонице (око 9 километара) налази се у тунелима и на армираним бетонским мостовима. Најтежи објекат за изградњу на целој траси кроз Србију био је тунел Голец, дуг 4950 метара У изградњи ових објеката учествовала су и грађевинска предузећа „Партизански пут“ и „Зеграп“ из Београда, „Рамиз Садик“ из Приштине, „Гранит“ из Вишеграда и Водопривредна организација из Титовог Ужица.⁵

За ову савезну омладинску радну акцију, чији је командант био Милан Зикелић, организоване су омладинске радне бригаде, састављене не само од југословенске омладине, него и од страних студената. Бригаде су биле смештене у омладинским насељима у Пријепољу, Ражани, Чајетини, Колашину, Равној Ријеци и Јабуци.

Омладинске радне бригаде из ужичког краја у 1971. години радиле су на изградњи пруге Београд – Бар. Припреме су почеле у априлу исте године, на састанцима у Пожеги и Косјерићу, на којима је договорано организовање бригада. Тим састанцима су присуствовали представници Републичке конференције Савеза омладине Србије, Дирекције за изградњу, Скупштине општине, Социјалистичког савеза и Општинске конференције Савеза омладине. Постигнут је договор да омладинске радне бригаде буду састављене од школске, студентске и радничке омладине и да раде у току летњег распуста. Бригаде би биле смештене у основној школи у Ражани и Пољопривредној школи „Љубо Мићић“ у Пожеги. Омладинци су на прузи радили усеке и доњи слој, а вршили су и припреме за полагање шина.

Смотром десет омладинских и студентских радних бригада прве смене на градском стадиону у Пријепољу свечано је обележен почетак омладинске радне акције на изградњи пруге. Поред бригадиста, свечаности су присуствовали грађани Пријепоља и околине, председник Извршеног већа Србије Бранислав Иконић, председник Републичке конференције Савеза омладине Мирослав Марковић, ректор Београдског универзитета доктор Миодраг Глигоријевић и представници многих друштвено-политичких ор-

---

⁵ *Вести* 1248–49, 4. јул 1971. год., стр. 5

ганизација Србије и Црне Горе.⁶ Свечаност је почела традиционалним поздравом застави и певањем државне химне, а настављена говором председника Скупштине општине Пријепоље Абдурахмана Хаци-Беговића и председника Републичке привредне коморе Душана Шкребића.⁷

сл. 2. Омладинско насеље „Бошко Буха“ на Јабуци
(НМУ, инв. бр. 30758)

Међу бригадама била је и једна интернационална, састављена од студената из СССР-а, Јерменије, Јордана, Мађарске и Палестине, а њен руководилац био је Душан Ивановић.

Бригадисти прве смене остали су на акцији двадесет дана. Радиле су на градилиштима код Косјерића и Пријепоља, где ће их сменити учесници друге смене. Укупно у ове две смене (у јулу и августу 1971. године) на радној акцији учествовало је око хиљаду младића и девојака из Србије и Црне Горе. Ископали су око 7000 кубних метара земље, утоварили око

⁶ *Вести* бр. 1250, 16. јул 1971. год., насловна страна

⁷ Исто

1400 кубика бетона, израдили 2500 скарпи, урадили дренаже од камена и шљунка у дужини од око 1600 метара.⁸

Ужичка омладинска радна бригада „Лењин“ радила је на деоници у Великој Жупи. Њен командант био је Миодраг Маринковић, машински техничар из Ваљаонице бакра Севојно, а трасер је био Милун Деспотовић, службеник „Ракете“. Бригаду је сачињавало 46 бригадира, и то 30 из „Ракете“, 8 из Ваљаонице бакра, а остало су били омладинци из града. Бригада је била смештена у омладинском насељу „Бошко Буха“ заједно са ОРБ „Метокс“ из Смедерева, „Млади железничар“, „Најбољи другови“ и „Феријалац“ из Београда. Бригадири су копали земљу, уграђивали бетон, радили дренаже од камена и шљунка на деоници од Пријепоља до Велике Жупе. У дубоке канале које су ископали постављали су камен и шљунак.

Помагало им је и стручно особље и механизација грађевинског предузећа „Зеграп“ из Београда.⁹

На градилишту код Косјерића у јулу и августу 1971. године радило је 16 бригада. За ова два месеца бригаде су ископале преко сто хиљада кубика земље, а обавиле су и много других послова. Најбоља бригада је била „Студио Б“, која је девет пута била ударна, три пута специјално похваљена и једном добила највеће признање – траку „30 година револуције“.

По седам ударништава, три похвале и траку „30 година револуције“ освојиле су бригаде Стактарских радника Југославије и „Мито Игумановић“ из Косјерића. Бригада „Новости“ из Ниша била је шест пута ударна, „Јован Трајковић“ из Зрењанина три пута, а „Михор“ из Пирота и „Страчевица“ из Баточине једанпут су проглашене ударним.¹⁰

Велика пажња била је посвећена и спортском животу. На спортском полигону у Косјерићу 20. јула 1971. одржана су спортска такмичења у фудбалу, одбојци и кошарци. После спортских надметања одржан је и културно-забавни програм, који је извео ансамбл забавних и народних песама и игара Културно-уметничког друштва „Бранко Крсмановић“ из Београда. Штаб бригаде организовао је 8. августа за групу најбољих бригадира колективни излет на Кадињачу, у Бајину Башту и Титово Ужице. И бригадири интернационалне бригаде били су са њима.

Први воз на прузи Београд – Бар из Београда у Титово Ужице (односно Крчагово) кренуо је из Београда у понедељак 3. јула 1972. године у 8 часова. Зауостављао се на свакој железничкој станици, где је свечано доче-

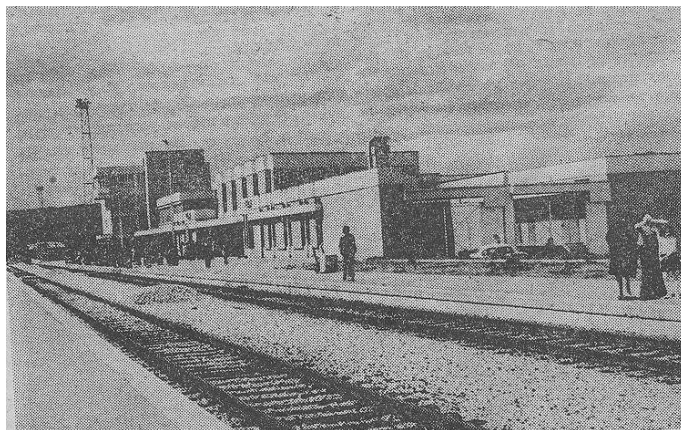
---

⁸ *Вести*, бр. 1257, 3. септембар 1971. год., стр. 2

⁹ Исто

¹⁰ *Вести*, бр. 1257, 3. септембар 1971. год., стр. 2

киван. Централна прослава у част пуштања у саобраћај деонице пруге Ваљево – Титово Ужице дужине око 80 километара и доласка првог воза (у 11 часова и 45 минута) била је организована на железничкој станици у Пожеги. Говорили су истакнути друштвено-политички радници овог краја, а приређен је и културно-забавни програм. Воз је наставио пут према Титовом Ужицу, до Крчагова, где је стигао у 13 часова. Ту му је такође приређен свечани дочек, а после два сата (у 15 часова) воз се вратио у Пожегу, где је за госте и путнике приређен свечани ручак.¹¹

сл. 3. Нова железничка станица у Пожеги
(НМУ, инв. бр. 1209)

На свечаности поводом завршетка радне акције на изградњи пруге Београд – Бар, одржаној у Пријепољу крајем августа 1971. године, уз присуство градитеља и бригадира проглашене су најбоље бригаде, додељене похвале, дипломе, захвалнице, траке „30 година револуције“ и ударничке значке. Према оцени штаба ове савезне омладинске радне акције, омладинци су постигли изванредне резултате, пребацујући увелико дневне норме. Најбоља бригада ове смене била је „Млади железничар“ из Београда, којој је додељена трака „30 година револуције“. Исто признање за изван-

¹¹ Када се пруга заврши целом дужином од Београда до Бара, путовање ће, како је планирано, трајати око шест часова. Просечна брзина кретања воза зависи од конфигурације терена и радијуса кривина, тако да ће се на међустаничним одстојањима брзина возова кретати од 70–80 километара на час, а негде и до 120 километара на час.

редне резултате добила је и ОРБ „Феријалац“, такође из Београда. Ужичка ОРБ „Лењин“ добила је једно редовно и једно ванредно ударништво, шест похвала и више признања за радни елан и показану дисциплину на акцији. Из ове бригаде 23 омладинца завршила су са успехом обуку за возаче.

По отварању деонице до Титовог Ужица (односно Крчагова) ова савезна омладинска радна акција настављена је и у 1972. години. У њој су учествовале омладинске радне бригаде из Србије, Хрватске, Мађарске, Данске, Финске, Енглеске и Француске. Бригадири су били смештени у омладинским насељима у Чајетини, Равној Реци и Јабуци. Почетком јула стигле су и студентске бригаде из Пољске и Совјетског Савеза. Са бригаама из Југославије радило је укупно десет бригада.¹²

После одржавања свечаних смотри бригада по насељима, приступило се упознавању са радним задацима. Најпре су уређена насеља, простор око барака, водовод са тушевима са топлим и хладном водом, очишћени канали и игралишта да би се живело што удобније.

Августовска смена почела је 6. августа. Поред студентских бригада из Југославије, радиле су и бригаде из Совјетског Савеза.

У овој августовској смени, у насељу у Основној школи „Саво Јовановић Сирогојно“ у Чајетини налазиле су се бригаде из Пољске и „Жарко Зрењанин Учо“ из Новог Сада. Придружиле су им се бригаде из Београда и Ниша, као и млади из Мађарске. Прва смена после јутарње гимнастике и доручка одлази на трасу и ради од 6 до 14 часова, а друга од 12 до 18 часова. По повратку у омладинско насеље следи вечера, а затим и богат културно-забавни програм са игранкама, а у 22 сата иде се на спавање и одмор за наредни дан.

У наредној 1973. години интензивно се радило на целој траси пруге, иако се већ унапред знало да крилатица „Воз креће седамдесет треће“ неће бити испуњена.

На градилишту између села Залуга и Цурова радили су омладинци из Титовог Ужица и Марибора, сврстани у ОРБ „Братство – јединство“. Тридесет осморо радника из ужичких и мариборских предузећа и ученика школа за радничка занимања одлучили су да тог лета раде на траси пруге кроз Србију, а у наредној години на некој од омладинских радних акција у Словенији. Командант бригаде био је Владан Ђурић. Са бригадирима је радило и грађевинско предузеће „Конструктор“ из Марибора. Радили су на ископавању канала у коме ће се градити потпорни зид. У првој декади ова бригада је постигла најбоље резултате у свим областима активности. Већ

---

¹² *Вести* бр. 1306, 11. август 1972. година, насловна страна

првог дана на траси је имала 138 поена, а у даљем раду пребачај је био још већи, па је излазила је на 247 поена.¹³

Са овом бригадом на Јабуци било је још девет омладинских радних бригада са око 500 младића и девојака из целе земље. Рад на траси почео је свечаним отварањем овогодишње радне акције на прузи Београд – Бар 8. јула 1973. године и трајао је месец дана.

сл. 4. ОРБ „Братство – јединство“ (Т. Ужице – Марибор)
(НМУ, инв. бр. 32215)

Бригада је радила на траси код Прибоја, тј. од Прибоја према тунелу Голеч. Устајање је било у четири часа. Прва смена је у шест часова на градилишту, а радни дан обе смене се завршавао у 22 часа. Бригадири су аутобусом пребацивани од насеља Јабука до градилишта код Прибоја, у дужини од 50 километара. Од аутобуса до радног места такође су неколико километара ишли пешке, па је и то једна од тешкоћа на овом градилишту. Тако се у путу изгубило сваког дана и више од четири часа. Радили су на тешком терену и под тешким условима на копању канала и спремању трасе за бетонирање, а шкрапе су правили везани за конопце на висини и до педесет метара. Планирано је да доњи слој буде спреман за полага-

¹³ *Вести* бр. 1362, 7. септембар 1973. год. насловна страна

ње шина одмах после јулских празника. На крају прве смене сумирани су резултати рада: на траси код Шљивовице пруга је кренула према Бару. Проглашене су и најбоље бригаде смене: „Добрила Стамболић“ из Ниша, док је друга била бригада „Жарко Зрењанин Учо“ из Новог Сада. Трећа ударна бригада је била из Пољске. Најбољој бригади припало је 18 ударничких значки, док су остале две бригаде проглашене по три пута ударним. ОРБ „Тито“, бригада Титових градова, пребацивала је норму 318 %, што је често представљало и 80 % више од других бригада.¹⁴

Они бригадири који раде у другој смени пре поласка на трасу уређују насеље, одржавају бригадирске конференције, раде на политичком образовању.

Организован је богат културно-забавни програм, тако да је цео дан је испланиран. Бригадири су учествовали у изради зидних новина бригаде, припремању програма преко разгласне станице, прављењу логорске ватре. Такође им је омогућено да у Клубу младих књижевника читају своје радове, активно се укључују у припреме Фестивала хумора и карикатуре, као и у Клубу љубитеља цеза. Љубитељи филмова сваки други дан могли су да гледају филмове, а спортске активности су биле веома честе.¹⁵

У 1973. години на прузи – Београд – Бар, на деоници кроз Црну Гору, 15 младих комуниста из Титовог Ужица радило је у ОРБ „Тито“, коју су сачињавали млади из градова који носе Титово име: Титограда, Титовог Велеса, Титове Коренице и Титовог Ужица. У саставу ове бригаде радило је и дванаест припадника Југословенске народне армије који су служили војни рок у поменутиим градовима. ОРБ „Тито“ је формирана 10. јуна 1973. године у Титограду и њен командант био је Рајко Вукелић из Титограда. Била је смештена у омладинском насељу на Јабуци.

Ова смена је кадровска јер, како се у насељу каже, за учеснике ове бригаде свакодневно су организована предавања и курсеви како би младићи и девојке стекли што више знања о друштвеној стварности. Руководилац политичке школе био је Мирко Лазовић, радник из Краљева. Омладинци, углавном чланови Савеза комуниста, имали су прилике да допуне своја знања на предавањима која су одржавана специјално за те прилике. Сва предавања су била на добровољној основи, а због избора тема за њих је владало велико интересовање. Стечена знања и њихова практична примена у свакодневном животу добро ће доћи у свакодневној пракси у радним организацијама, установама и школама.

---

¹⁴ *Вести* бр. 1357, 3. август 1973. године, стр. 7

¹⁵ ИАУ, Фонд ОРА, Срески комитет Титово Ужице

сл. 5. ОРБ „Тито“ на Јабуци
(НМУ, инв. бр. 32221)

Братимљење бригада постало је израз блискости, пријатељства, тако да су се готово све бригаде братимиле. ОРБ „Тито“ из Титових градова и Вуковара и ОРБ „Браца Срњић“ из Београда 18. јуна 1973. године су се братимиле.¹⁶

ПЕСМА ЗБРАТИМЉЕНИХ ГРАДОВА

*Срца наша сјојиће се у један њламен
црвен и велик њламен љубави,
руке наше исјрејлејшане
као младе ѡправке кад их вејрови милују.
Уз њламен лођорске вајше и срца наших
уз мирис ѡлодова и влажне ѡраве*

¹⁶ *Вести* бр. 1352, 1353, 4. јул 1973. год. стр. 11

*ми постојасмо једно,
ми постојасмо БРАЋА.
У мјесечној лећњој ноћи
зорела су велика црвена слова
што их исписаше наша срца,
очи наше, лица наша озарена
и ријечи што нам пошекоше са усана:
ВОЛИМО СЕ!*

Слободно време било је испуњено обуком за возаче А и Б категорије, фото и кино-курсом, културним и спортским манифестацијама. Организована су и разна такмичења, па између осталих и књижевне вечери. Тако су се бригадисти Равне Ријеке и Јабуге, њих 13 бригадира – песника, такмичили за титулу „Најбољи песник на прузи Београд – Бар“. Душан Говедарица, песник, задужен за културно-забавни живот на овој ОРА, прогласио је, на основу одлуке жирија, победника – Снежану Фрај. Она, са још четири најбоља песника, одлази на Тјентиште, где ће читати своје песме. Вечери поезије приређиване су и у омладинским насељима, сем ова два, и у Пљевљима, Бијелом Пољу, Чајетини.

И на спортском пољу омладинска радна бригада „Тито“ имала је доста успеха. У малом фудбалу пласирала се у финале, а у рукомету је била такође један од финалиста.

У омладинском насељу „Бошко Буха“ на Јабуги, у недељу, 2. септембра 1973. године, на свечан начин је обележен завршетак овогодишњих радова на изградњи пруге Београд – Бар. На митингу који је тим поводом одржан говорили су представници друштвено-политичких организација Србије и Црне Горе. Командант акције Вито Марковић је у краћем говору истакао постигнуте резултате у раду и слободним активностима. Напоменуо је да је у овој години на прузи радило преко 25 000 младића и девојака из свих крајева Југославије, разврстаних у 57 омладинских радних бригада у насељима Јабуга и Равна Ријека. Они су и у слободним активностима постигли добре резултате.

Омладинци „Првог партизана“ Драган Курчубић, Јован Хобетко, Милоје Митрашиновић и Томислав Јечменица, који су радили у саставу ове бригаде, вратили су се са ударничким значкама.¹⁷

---

¹⁷ Ужички зборник бр. 32, стр. 145

У 1974. години настављено је са радом на изградњи ове пруге. Омладина је и ове, као и претходних година, овде активно узела учешћа. Организована у омладинске радне бригаде, била је смештена у два омладинска насеља у Равној Ријечи и Јабуци.

У омладинском насељу у Равној Ријечи радило је седам омладинских радних бригада: „Руђер Бошковић“ из Загреба, „Никола Ђурковић“ из Котора, „Тито“ из Вуковара, „Млади хемичар“ из Прахова, „Сава Мунџан“ из Беле Цркве, „Синиша Јањић“ из Власотинаца и „Зага Маливук“ из Београда. Најбоља бригада била је „Синиша Јањић“ из Власотинаца, са далеко највећим просечним радним учинком, па је одлуком збора предложена за Плакету Десетог конгреса СКЈ. Све бригаде ове смене похваљене су на пољу друштвених активности, а Штаб насеља за постигнуте резултате и сарадњу доделио је свим командантима и трасерима бригада ударничку значку.

У омладинском насељу на Јабуци радило је у првој смени 450 бригадира из девет градова Србије, Македоније и Црне Горе. Међу њима је била и омладинска радна бригада „Први партизан“ из Титовог Ужица. Омладинске радне бригаде „Црвена застава“ из Крагујевца, „Ватросталац“ из Зенице, „Вера Благојевић“ из Шапца, „Космај“ из Младеновца, „Петар Драпшин“ из Србобрана и „Орјенски батаљон“ из Херцег Новог биле су смештене са ужичком бригадом.¹⁸

За одлазак на ову акцију владало је велико интересовање међу младим Ужичанима, па су припреме за организовање бригаде „Први партизан“ почеле већ крајем претходне године. Пријављивали су се омладинци, радници овог предузећа, проверени акцијаши на локалним радним акцијама у свом предузећу и у свом граду. Међу пријављенима било је и оних који су показали најбоље знање у вођењу разгласних станица, а свима је заједничко да им је половина годишњег одмора урачуната у раду на акцији.

У недељу 9. јуна 1974. године, из круга предузећа „Први партизан“ кренуло је четрдесет пет бригадира сврстаних у омладинску радну бригаду „Први партизан“ на изградњу пруге Београд – Бар. Половина су били запослени млади радници „Првог партизана“, а другу половину чинили су ученици на практичном раду, стипендисти и млади из других колектива у граду. Придружио им се и један број средњошколаца. У најужем руководству бригаде били су: Милун Туцовић, командант бригаде, Јован Хобетко, њен трасер, и Милијан Лијескић, задужен за друштвене активности. Сем њих ту су били командири чета: Живојин Ковачевић, Велимир Вукотић и Ви-

¹⁸ Руке, лист бригадира ОРА „Београд – Бар 74“

дан Јованетић, а секретар бригаде је била Рада Терасимовић. Референти су били: Видомир Спасојевић, Милан Драшкић, Зоран Матић и Милан Виторовић, економ Стојанка Пауновић и санитетски референт Љиљана Стојиљковић. Бригада је на радилишту остала месец дана.¹⁹ Директор овог предузећа Сретен Милановић, уз честитке за формирање бригаде, испратио је бригаду 9. јуна 1974. године. Предајући бригадирску заставу команданту бригаде Милуну Туцовићу рекао је: „Предајући вам ову заставу, која је симбол радништва, предузећа и града, честитам вам формирање бригаде, а честитке на успеху остављам за сусрет на траси и ваш повратак.“

Припреме омладинског насеља пре доласка бригадира подразумевале су сређивање простора кухиње, купатила и просторија за спавање. С обзиром на то да је насеље одвојено од града, водило се рачуна о свакој ситници која би омела нормалан живот. Организација рада подразумевала је да се пре подне ради на градилиштима, док се после ручка настављало са уређењем насеља.

И у овој, као и претходних година, поводом почетка радова на изградњи пруге одржана је свечаност којој су присуствовале познате личности из друштвено-политичког живота овог краја. Бригадири и бригадирке са бригадирским заставама у рукама, као и маса грађана, присуствовали су свечаности. После предавања рапорта, свирања химне и полагања венаца на гроб Бошку Бухи, говорио је командант акције Витомир Марковић о економској оправданости омладинских радних акција.

Командири бригада су свако јутро, пре поласка бригаде на градилиште, били дужни да пријаве број одсутних бригадира као и разлоге за то. Сви бригадири у оба насеља били су добро припремљени за извршавање и најкомпликованијих радних задатака. Службе радилишта и инвеститори су у потпуности били задовољни њиховим радом јер су предвиђене норме скоро увек пребациване.

Зборови бригадира, као најмасовније форме окупљања у насељима, ревносно су разрешавали све проблеме из живота и рада бригада. Састанци су показали да су акцијаши врло озбиљно схватили своју улогу и приликом одлучивања преовладавао је домаћински однос према акцији.

Друштвено-политички живот је био веома интензиван. Водио га је председник збора бригадиста, бригадир титовоужичке бригаде „Први партизан“ Слободан Романовић.

---

¹⁹ У периоду изградње сваки већи подухват незамислив је без присуства младих, па је и зато непроцењиво све што су омладинске радне акције значиле за обнову и изградњу земље.

сл. 6. ОРА „Београд – Бар 74“
ОРБ „Први партизан“
(НМУ, инв. бр. 30972)

У области културе и забаве углавном се сарађивало са Међурејубличком заједницом за културно-просветну делатност у Пљевљима. Референт за културно-забавни живот Милан Краговић, иначе члан Републичке конференције Савеза омладине, заложиио се да се иде на развијање креативности и способности самих омладинаца, тј. да они нису само слушаоци или гледаоци манифестације, већ и њени учесници. Стечена искуства би им омогућила да, када се врате у своја предузећа, буду покретачи сличних акција.

Бригадир и оба насеља су били врло заинтересовани и за рад Комисије за идеолошко-политички рад, јер је сваки трећи бригадир био члан СКЈ. Новоформирани актив СК је направио врло амбициозан програм свог рада, а бригадир су активно узели учешћа у његовој реализацији.

У овој години организовани су разни курсеви: курс за фото и кино-аматере, као и курс прве помоћи. Постојао је и карате-клуб и течај за развијање саобраћајне културе, али је највеће интересовање било за фотоаматеризам.

После прве декаде, у првој смени од девет бригада њих шест су добиле највећа признања. ОРБ „Први партизан“ из Титовог Ужица добила је траку Осмог конгреса СО и право да учествује на конкурс за плакету Десетог конгреса СКЈ.

сл. 7. ОРБ „Први партизан“ са повратка са акције
(НМУ, инв. бр. 30972)

Све бригаде су са успехом завршавале и најкомпликованије задатке, тако да су службе на радилиштима и инвеститори били задовољни. На крају акције, бригада „Првог партизана“ се вратила као ударна четири пута, а двадесет један бригадир је проглашен за ударника. Бригада је добила и друга признања: Траку Осмог конгреса Савеза омладине, Повељу за друштвене активности, стекла право да учествује на конкурс за Плакету Десетог конгреса Савеза комуниста Југославије. Такође, двадесет два бригадира су добила дипломе за рад на курсевима, а њих шест је добило потврду о завршеној возачкој обуци.²⁰ Након сумирања свеукупних резултата рада, солидарности и добрих међуљудских односа, све бригаде у овом насељу добиле су Повељу за друштвене активности. На ударном дану ударништво су освојиле све бригаде (неким од њих ово је било и друго ударништво). Траку Осмог конгреса ССОЈ добиле су бригаде: „Први партизан“, „Црвена застава“, „Ватросталац“, „Космај“ и „Орјенски батаљон“, а за Плакету Десетог конгреса СКЈ предложене су следеће бригаде: „Први партизан“, „Црвена застава“, „Ватросталац“, „Космај“ и „Орјенски батаљон“.²¹

²⁰ *Вести* бр. 1460, 25. јул 1975. год.

²¹ *Руке*, Лист бригадира ОРА „Београд – Бар 74“

сл. 8. На крају смене бригаде су се братимиле.
ОРБ „Први партизан“ Титово Ужице,
„Црвена заставица“ Крагујевац и
„Ватросталац“ Зеница

И у следећој, 1975. години, када се изводе завршни радови ове савезне омладинске радне акције, ужичка радна бригада (под истим називом као и у претходној години, „Први партизан“) формирана је од педесет бригадира и бригадирки, претежно из предузећа „први партизан“. Било је младих и из Саобраћајног предузећа „Ракета“, Монтажног предузећа „Јединство“, Угоститељског предузећа „Слога“, Грађевинског предузећа „Златибор“, Текстилног завода „Цвета Дабић“, Дечје конфекције „Деса Петронијевић“, Школског центра „Младост“, Гимназије „Миодраг Миловановић Луне“, Школе за КВ раднике „Радоје Марић“, Дома за децу и омладину „Петар Радовановић“ и Месне организације Савеза социјалистичке омладине „Теразије“. Ова бригада је 6. јуна 1975. године отишла на изградњу пруге и остала месец дана (до 7. јула). Била је смештена (са још шест бригада из земље) у омладинском насељу „Бошко Буха“ на Јабуци. Њен командант био је Милан Туцовић, трасер Милорад Шуљагић, председник збора бри-

гаде Видан Јованетић и председник бригадне конференције Драгана Курчубић.²²

Бригада је радила је на ископу канала, уградњи бетона и изради скарпи, насипа и потпорног зида, као и постављању шина за будућу пругу. Радни резултати били су врло завидни па је добила и плакету „Тридесет година слободе“, траку „Тридесет година добровољног рада у слободи“, пет пута је проглашена за ударну, 17 бригадира је добило ударничке значке, док је сваки остали био похваљен. И у осталим активностима показала је изванредне резултате: 9,50 за идејно-политички рад, исто и за културно-забавни и спортско-рекреативни, а 10 за техничку културу.²³

И тако, после пет лета омладинских радних акција на изградњи пруге Београд – Бар, односно календарских 1.325 дана, 420 бригадирских укупно 10.080 сати, акција на изградњи „гвозденог моста“ је завршена.²⁴

У петак, 28. маја 1976. године у 9 часова, из Београда, са главне железничке станице, кренуо је први воз у Бар. Први путници првог воза, „Плавог воза“, на овој релацији били су председник републике Јосип Броз Тито и његови најближи сарадници. После интонирања химне, председник Тито је извршио смотру почасног батаљона гарде, а онда је отправник возова Милован Цветић уобичајеним знаком дао дозволу да воз крене. Тиме је пруга Београд – Бар пуштена у редовни саобраћај.

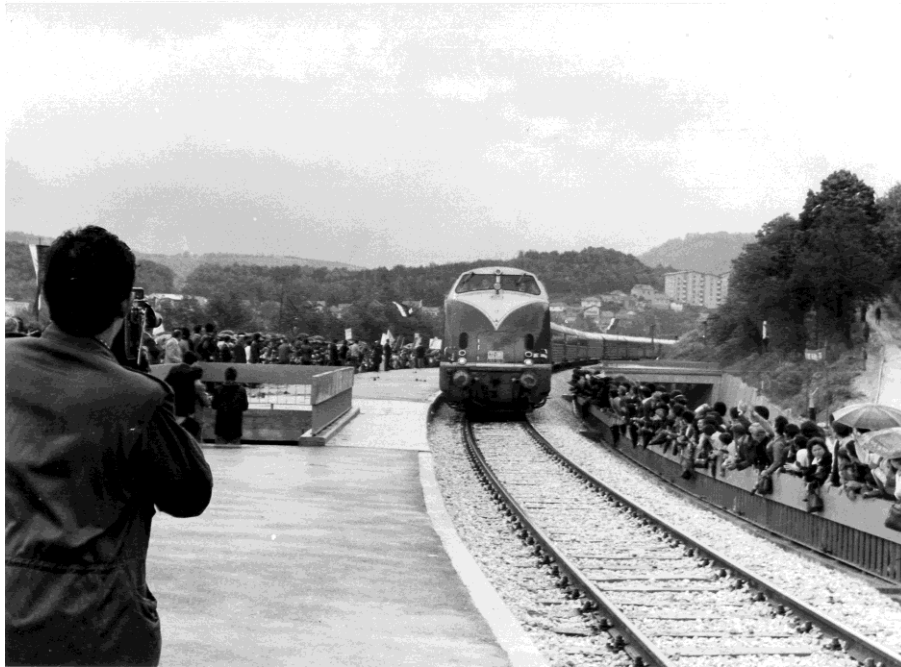
У свим местима у Србији кроз које је овај воз прошао био му је приређен свечани дочек. Маса света са заставама, транспарентима и букетима цвећа била је поређана дуж станица Ваљево, Косјерић и Пожега. Тако је било и у Титовом Ужицу, граду који у овој години славио 35 година од првог доласка председника Тита у Ужице, тј. 35 година од Ужичке републике, и 30 година од када Ужице носи Титово име. Воз је стигао у тринаест часова и девет минута, а грађани Титовог Ужица и околине били су дуж пруге и на платоу железничке станице.

---

²² *Весџи* бр. 1460, 25. јул 1975. год

²³ Резултати остварени на овој, као и на многим другим омладинским радним акцијама, је-су друштвено мерљиви: велики број обучених возача, тракториста, молера, варилаца, кино и радио-аматера.

²⁴ Пруга Београд – Бар дуга је 476 километара. Пролази кроз Србију од Београда до Гостуна у дужини од 301 километра, и кроз Црну Гору од Гостуна до Бара у дужини од 175 километара. На целој дужини има три прикључене пруге: Чачак – Пожега, Прибој – Медвеђа (узаног колосека, дужине 54 километра) и Никшић – Титоград, дужине 56 километара.

Сл. 9. Улазак „Плавог воза“ у Титово Ужице
(НМУ, инв. бр. 1289)

После срдачног дочека од стране мештана и представника друштвено-политичких организација, воз је наставио у правцу Прибоја, где је стигао у шеснаест часова и тридесет минута. После свечаног дочека и испраћаја, наставио је ка Пријепољу, где је стигао око деветнаест часова. Свечано дочекан и испраћен од мештана овог града и околине, наставио је у правцу Бијелог Поља, где се све поновило, а онда ка Црној Гори, где је такође свечано дочекан и испраћен у Бар.

Тако ова пруга пролази кроз три републике – Србију, Босну и Херцеговину и Црну Гору, десетак градова – Београд, Ваљево, Косјерић, Пожегу, Ужице, Прибој, Пријепоље, Бијело Поље, Подгорицу, Бар, иде преко Колубаре, Ђетиње, Увца, Лима, Таре и Мораче, кроз Румију, Требишњицу, Островицу, Бјеласицу, Голеч и Златибор. Ово је један од највећих, али најтежих објеката за изградњу на старом континенту. Сама по себи занимљива је због пројектовања и градње, а исто тако и због предела кроз које пролази.

Пруга Београд – Бар на целој дужини има три прикључне пруге: пругу Чачак – Пожега у дужини од 21 километара, пругу узаног колосека Прибој – Медвеђа дужине 54 километра и Титоград – Никшић дужине 56 километара.

Током трасе од 476 километара наилази се на 253 тунела и 236 мостова. Укупна дужина тунела је 114.437 метара или 24,1 % целокупне дужине трасе. Најдужи тунел на прузи је Созина у Црној Гори – 6.170 метара, а одмах после њега је Златибор – 6.169 метара. Следе тунели Требишњица – 5.170 метара, Голеч – 4.949 метара, Островица – 3.831 метар и Мојковац – 3.243 метра. Посматрано по деоницама, највише тунела је на делу пруге Бранешци – Штрпци у дужини од 29,4 километра. Поред тунела, траса иде преко 206 бетонских и 28 челичних мостова који су дугачки преко 14 километара. Највећи и најатрактивнији мост је „Мала ријека“, дужине 498 метара.²⁵

Идући кроз безброј усека, надвожњака и подвожњака, траса пруге пролази и кроз 54 железничке станице различитих величина и комерцијалног значаја. Саобраћај возова регулисаће се савременим системима осигурања свих скретница и сигнала из сваке станице са међустаничном зависношћу. Пруга ће целом дужином бити електрифицирана монофазним системом 25 кВ/х.²⁶

Према прузи гравитира пола Југославије²⁷ и велики део средње Европе. Због изразито тешких терена кроз које пролази, пруга Београд – Бар градила се као једноколосечна, са осовинским оптерећењем од 22 тоне.

Зависно од конфигурације терена кроз који пролази, од радијуса кривина, на међустаничним одстојањима брзина возова кретаће се од 75 до 120 километара на час.

---

²⁵ Пруга Београд – Бар је великим делом брдског карактера. Висинска разлика између најниже надморске висине (у Бару, 3 метра) и највише тачке (у Колашину, 1 032 метра) износи 1029 метара.

²⁶ *Београд – Бар*, Београд, 1972. год. стр. 131

Станице су различитих величина и комерцијалног значаја (4 ранжирне, 3 распоредне, 2 претоварне, 2 теретне и 34 путничко-теретне). На прузи има и 9 укрсница.

²⁷ Територија гравитационог подручја пруге Београд – Бар обухвата око 125 000 километара квадратних или 49% целокупне површине Југославије и на њој живи око 9,5 милиона становника. Само на њеном ужем гравитационом подручју живи око 1,5 милиона становника.

Сл. 10. Плакат поводом изградње пруге Београд – Бар

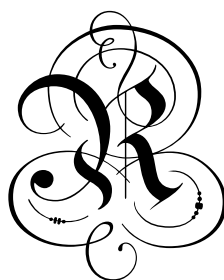
Mara ALEKSIĆ

**The Youth of Užice Region in Construction of the
Belgrade – Bar Railway (1971-1976)**

Summary

The federal youth work action - Belgrade – Bar railway construction includes the construction of Valjevo – Titovo Užice, Titovo Užice – Titograd and Titograd - Bar sections of this railroad. The Youth work brigades, supported by professional personnel and mechanization of building firms, had built it. They have gained much recognition with their work effects. Majority of brigadiers spent their free time taking various courses, sports competitions, and took part in cultural and entertaining programmes.

Belgrade – Bar railway, 476 km length brings great importance to the economy of this region, because it attracts the regions of neighbouring states. The railway runs through the most interesting areas of Serbia and Monte Negro, so it can provide better filling of tourist capacities. At the same time, it can induce cultural development of this region.

АРХИВИСТИКА – ИЗ АРХИВСКИХ ФОНДОВА

UDK 371(497.11)"1929"(093.2) ;
930.85(497.11)"1929"

Mina KUJOVIĆ

PRILOG ISTORIJI ŠKOLSTVA U ZAPADNOJ SRBIJI U 1929. GODINI

SAŽETAK: Nakon podjele Kraljevine Jugoslavije na 9 banovina (teritorijalnih banskih uprava) 3. oktobra 1929. godine, 21 srez u oblastima Valjeva, Čačka i Užica administrativno su pripali Drinskoj banovini, sa sjedištem u Sarajevu. Školstvo i prosvjeta su bili u nadležnosti IV Prosvjetnog odjeljenja Drinske banovine. Svi izvještaji o prosvjetnim i školskim prilikama u srezovima dostavljani su Prosvjetnom odjeljenju u Sarajevu. U prilogu se donose integralni tekstovi zapisnika koje su Prosvjetnom odjeljenju Drinske banovine podnijeli nadzornici 13 školskih srezova sa područja zapadne Srbije. U zapisnicima su opisane kulturne prilike i stanje osnovnog školstva 1929. godine: broj i opšte stanje škola, broj učenika koji su pohađali nastavu, te broj i stručne kvalifikacije nastavnog kadra.

KLJUČNE RIJEČI: Drinska banovina, školski srez, osnovna škola

Zakonom o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra/listopada 1929. godine¹ Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca preimenovana je u Kraljevinu Jugoslaviju, ukinute su oblasti, a država je podijeljena na devet banovina, administrativno-upravnih jedinica: Dravska (Ljubljana), Drinska (Sarajevo), Dunavska (Novi Sad), Moravska (Niš), Primorska (Split), Savska (Zagreb), Vrbaska (Banja Luka), Vardarska (Skoplje) i Zetska (Cetinje). Zakonom o banskoj upravi od 7. septembra/rujna 1929. godine² utvrđeni su djelokrug rada i nadležnosti banovina. Na čelu banovina stajali su banovi, a njihovi su zamjenici nosili titulu podbana.

U sastav Kraljevske banske uprave Drinske banovine sa središtem u Sarajevu, pored 16 srezova iz istočnog dijela Bosne i Hercegovine, ušao je i 21 srez iz okruga Čačak, Užice i Valjevo u zapadnoj Srbiji. Poslovi u Drinskoj banovini (kao i kod ostalih banovina), na temelju Zakona o banskoj upravi, bili su podijeljeni u 8 odjeljenja, a u odjeljenjima na odsjeke. Na čelu odjeljenja su bili načel-

¹ *Narodno jedinstvo*, 1929. broj 123 I *Sl. novine KSHS* broj 233/1929.

² *Narodno jedinstvo*, 1929. broj 136

nici, a na čelu odsjeka u odjeljenjima šefovi odsjeka. Za bana Drinske banovine postavljen je Milan Popović, koji je naredbom od 11. novembra/studenog 1929. godine broj I-13 imenovao privremene šefove banske uprave, dok se ukazom ne postave načelnici odjeljenja i šefovi pojedinih odsjeka.³

Za načelnika /I/ opšteg odjeljenja: g. Novak dr Ljudevit, vladin savjetnik u penziji;

Za načelnika /II/ upravnog odjeljenja: g. Trumić dr Aleksandar, županijski inspektor;

Za načelnika /III/ poljoprivrednog odjeljenja: g. Jalovičić inž. Mehmedalija, oblasni poljoprivredni referent;

Za načelnika /IV/ prosvjetnog odjeljenja: g. Kovačević Đoko, oblasni prosvjetni inspektor;

Za načelnika /VI/ odjeljenja socijalne politike i narodnog zdravlja: g. Der-ner dr Aleksandar;

Za načelnika /VII/ finansijskog odjeljenja: g. Dolesil dr Maks, šef odjeljenja finansijske direkcije;

Za načelnika /VIII/ odjeljenja za trgovinu i obrt g. Borić Ahmet, načelnik Ministarstva trgovine i obrta.

Načelnik /IV/ prosvjetnog odjeljenja g. Kovačević Đoko je 13. novembra 1929. godine uputio svim školskim nadzornicima na području KBU Drinske banovine raspis sljedećeg sadržaja:

Da bi se mogla dobiti jasna i pregledna slika o prosvjetnim prilikama početkom formiranja banovine, potrebno je da se što hitnije pribave najglavniji podaci prema kojima će se moći sačiniti tačan izvještaj o stanju svih prosvetnih prilika u Drinskoj banovini.

Izvolite stoga podneti KBU - Prosvetnom odeljenju u Sarajevu u kratkom i jasnom obliku izvještaj o sadašnjim prilikama u Vašem školskom srezu.

Radi jednoobraznosti i preglednosti neka se ovaj izvještaj složi prema dodatnim pitanjima.

Rad po ovom predmetu smatrajte kao vrlo hitnim stoga neka se ovom naređenju udovolji neizostavno do 24. novembra o. g.

Pomoćnik bana⁴

---

³ Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH), fond Kraljevska banska uprava Drinske banovine (KBUDB) broj IV-61/1929.

⁴ ABH, KBUDB broj IV-439/1929.

Upitnik po kome je trebalo da inspektori/nadzornici sastave izvještaje o školskim prilikama na području koje su oni pokrivali sadržao je 12 pitanja:

1. broj državnih i privatnih škola
2. brojno stanje učiteljskih lica po kvalifikaciji i spolu
3. učiteljska lica dodijeljena na rad u školu i druge kulturne ustanove
4. brojno stanje upisanih đaka u svim državnim i privatnim osnovnim školama u školskom srezu
5. koliko ima školskih zgrada u kojima su smještene škole (državnih, privatnih i iznajmljenih)
6. imaju li sve škole najnužniji školski namještaj
7. koliko se škola izdržava iz državnog, a koliko iz opštinskog budžeta
8. drži li se u svim osnovnim školama redovna nastava
9. koje su glavne smetnje izvođenju normalne nastave
10. broj škola u kojima je strani nastavni jezik
11. ima li svaka osnovna škola svoj mesni školski odbor
12. kratak pregled rada na narodnom prosvjećivanju: procent nepismenih u srezu, analfabetski tečajevi, večernje škole, škole za seoske domaćice, narodne knjižnice i čitaonice, popularna predavanja i rad učiteljskih lica u drugim kulturnim ustanovama.

Svi školski nadzornici su na vrijeme odgovorili i Prosvjetnom odjeljenju dostavili u zadanom roku izvještaje o školskim prilikama na području za koji su bili zaduženi.

Donosimo integralne tekstove izvještaja školskih nadzornika za školske srezove⁵ na području Srbije, koji su administrativno oktobra/listopada 1929. do-

---

⁵ Područja političkih srezova i školskih srezova nisu bila ista. Na području Srbije koji su ulazili u sastav Drinske banovine bilo je 12 školskih srezova: Mačvanski (Šabac), Račanski (Bajina Bašta), Požeški (Arilje), Jadranski (Loznica), Kolubarski (Mionica) Šumadijski (Preljina), Posavski (Obrenovac), Užički (Užice); Šabački (Šabac), Čačanski (Čačak) Valjevski (Valjevo) i Rađevski (Loznica). Neki školski srezovi su pokrivali dijelove iz dva politička seza. Politički srezovi sa područja Srbije u sastavu Drinske banovine bili su: Ariljski (Arilje), Račanski (Bajina Bašta), Mačvanski (Bogatić), Trnavski (Čačak), Zlatiborski (Čajetina), Dragačevski (Guča), Moravski (Ivanjica) Podgorski (Kamenica), Jadranski (Loznica), Crnogorski (Kosjerić), Azbukovački (Ljubovija), Kolubarski (Mionica), Posavski (Obrenovac), Požeški (Užička Požega), Ljubički (Preljina), Pocerški (Šabac), Tamnavski (Ub), Užički (Užice), Valjevski (Valjevo) i Posavsko-tamnavski (Vladimirci).

šli u nadležnost Prosvjetnom odjeljenju Kraljevske banske uprave Drinske banovine.⁶

Izveštaji školskih nadzornika iz srezova zapadne Srbije Drinske banovine

I

Školski nadzornik za školski srez Mačvanski
Broj 1949, 23. novembar 1929.
Š a b a c

Izveštaj o stanju prosvjetnih prilika u
Drinskoj banovini u školskom srezu
Mačvanskom i gradu Šapcu

Prosvetnom odeljenju Drinske banovine

Sarajevo

Prema Vašem aktu br. IV 439/29 od 16. XI 1929. godine čast mi je poslati vam sledeći izveštaj:

1. U poverenom mi srezu ima 35 škola i sve su državne;
2. Nastavnika ima 39 a nastavnica 48 i svi su sa položenim učiteljskim ispitom;
3. Na rad kod školskog inspektora dodeljen je g. Jovanović Milosav, učitelj, a koji je na bolovanju skoro godinu dana očekujući penziju;
4. Brojno stanje upisanih đaka u svim poverenim mi osnovnim školama je 4 925. Od upisanih učenika 855 pohađa školu;
5. U poverenom mi srezu ima 37 školskih zgrada koje su opštinska svojina, drugih nema. Stanje ovih škola je povoljno.
6. Sve ove škole su snabdevene najnužnijim školskim nameštajem.
7. Sve poverene mi škole izdržavaju se iz opštinskog budžeta. Njihovo redovno izdržavanje je obezbeđeno, tako da nisu u poslednje vreme preduzimana represivna sredstava. Aproksimativni iznos troškova za izdržavanje poverenih mi škola godišnje je 935 000, ne računajući u ovo i plate nastavnika.
8. U svim poverenim mi školama izvodi se redovna nastava, sem periodičnih prekida zbog epidemičnih bolesti, čije trajanje ne prelazi više od deset dana.

---

⁶ ABH, KBUDB IV 3082/29 – Svi odgovori školskih nadzornika adaktirani su pod ovim brojem

U ovom momentu ne radi samo škola u Lipolistu zbog zaraza šarlaha i difterije, a čiji će prekid trajati petnaest dana, prema nahodanju sreskog sanitarnog referenta.

9. Glavne smetnje izvođenju normalne školske nastave leže u ovim periodičnim prekidima usled pojave epidemičnih bolesti.

10. U poverenom mi školskom srezu nastava se izvodi na državnom jeziku.

11. Sve poverene mi škole imaju svoje mesne školske odbore koji se relativno dobro staraju o izdržavanju škola, mada je bilo ranije nekoliko slučajeva gde je bila potrebna i moja intervencija, ali ti su slučajevi retki, a uzrok njihov je u netrpeljivosti upravitelja i predsednika.

12. Što se tiče narodnog prosvetivanja, u poslednje vreme opaža se veliko interesovanje za otvaranje knjižnica i čitaonica, kao i interesovanje naroda za popularna predavanja, koja se održavaju subotom i nedeljom po raznim selima uz saradnju članova Narodne knjižnice i čitaonice iz Šapca. Što se tiče narodnih knjižnica i čitaonica u školama poverenom mi sreza, skoro svako selo je osnovalo ili reorganizovalo narodne knjižnice i čitaonice inicijativom upravitelja i nastavnika.

Pre izvesnog vremena upravitelj škole u Crnoj Bari, zainteresovavši za to i upravu Narodne knjižnice i čitaonice u Šapcu, koja je bez oklevanja odredila nekoliko svojih članova, koji su održali nekoliko predavanja o značaju i koristi ovakvih škola, što je kod prisutnih na zboru jednodušno prihvaćeno i danas škola je dobila nastavnike/-ce koje već uvelike rade, jer je odziv i interesovanje dosta veliko. Nadati se je da će se ovome primeru ugledati i druga mesta, a sa strane ovog nadzornika uložiće se dosta truda da bi se ovo i na drugim mestima osnovalo.

Što se tiče analfabetskih tečajeva, u poslednje vreme u poverenom mi srezu nisu održavani usled toga što je po školama-selima broj nepismenih relativno mali, sem u Šapcu, gde su dva nastavnika radila na analfabetskom tečaju kod vojnika ovdašnjeg inženjerskog garnizona. Ovi analfabetski tečajevi u Šapcu od dužeg vremena se održavaju kod vojnika sa zavidnim uspehom.

U poslednje vreme zapaža se intenzivan rad od strane učitelja poverenom mi sreza na otvaranju Zemaljske nabavne zadruge, čiji je broj naglo porastao da je skoro svako selo inicijativom svog učitelja iste organizovalo, a na čelu njih učitelj vodi glavnu reč i rukovodi njenom akcijom.

Isto tako oseća se rad na propagiranju ideje o trezvenosti kao i intenzivna akcija za širenje ideje i uloge Crvenog krsta.

Školski nadzornik Crnčević Jovan

II

Školski nadzornik račanski za srezove
Račanski i Crnogorski
Br. 2140, 20. novembar 1929.
Bajina Bašta

Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine – za Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju toga Odeljenja br. 439-IV od 16. tekućeg meseca čast mi je poslati sledeći izveštaj:

1. U ovom školskom srezu ima 18 osnovnih škola, i to: u političkom srezu Račanskom 11, a u Crnogorskom 7. Sve su škole državne. Dečijih zabavišta nema.

2. U ovom školskom srezu ima 27 učitelja i 17 učiteljica, i to: u srezu Račanskom 17 učitelja i 12 učiteljica, a u Crnogorskom 10 učitelja i 5 učiteljica. Svi su svršili učiteljsku školu, sem jedne učiteljice sa svršenom višom ženskom školom u Rusiji i dopunskim ispitom u Beogradu.

3. Nema dodeljenih učitelja/-ica na rad školskom nadzorniku i drugim kulturnim i prosvetnim ustanovama.

4. Brojno stanje upisanih đaka u svim školama ovog školskog sreza iznosi 2659, i to: u političkom srezu Račanskom 1677 i u srezu Crnogorskom 982. Procent dorasle dece za školu, koja pohađaju istu, poslaće se naknadno, čim se dobiju podaci od školskih upravitelja.

5. Sve su ove škole smeštene u 17 opštinskih zgrada, a jedna škola u Subje-lu je smeštena u crkvenoj zgradi, pod kiriju. Ove su zgrade u ispravnom stanju, sem zgrade u Rastištu, gde je opremljen novac za zidanje nove školske zgrade i jedino se čeka na izradu plana.

6. Ove su škole snabdevene sa najnužnijim školskim nameštajem, ali sav nije propisan.

7. Sve se škole izdržavaju iz opštinskih budžeta. Izdržavanje škola je dosta hrđavo, jer bezmalo sve političke opštine duguju školama nepredatog prireza i za prošlu i ovu godinu. Da bi se obezbedilo dobro izdržavanje škola, potrebno je da ili država primi na sebe izdržavanje ili da državne vlasti kupe i predaju školama pripadajući deo prireza. Aproximativni iznos troškova za izdržavanje škola (osim izdataka za plate učitelja) iznosi 542 260 dinara, i to: za politički srez Račanski 239 131, a za srez Crnogorski 303 129 dinara.

8. U 17 škola vrši se redovna nastava. U Subjelu poludnevna. U Bajinoj Bašti, Dubu, Kostojevićima i Kosjeriću u po jednom odeljenju vrši se zamena, jer još nisu postavljeni nastavnici. U Sečoj Reci vrši se zamena u jednom odeljenju, zbog bolovanja nastavnika. Za sada ne radi škola u Bajinoj Bašti od 19. t. meseca do 3. decembra zbog zaraze.

9. Glavne su smetnje izvođenju nastave: neuredno dolaženje đaka u školu (čemu je uzrok suviše velika udaljenost škola od domova đачkih, siromaština i nedovoljno razvijena svest kod građana o važnosti škole); hrđavo izdržavanje škola od strane političkih opština; velika udaljenost škole od đачkih domova, zbog čega se đaci moraju ranije puštati kućama, a izjutra dolaze docnije; siromaština, zbog čega mnogi đaci oskudevaju u potrebnim knjigama i priboru; oskudica u nastavnim sredstvima, učilima i zbirkama, od kojih neke škole imaju malo, a neke nikako.

10. Škola sa stranim nastavnim jezicima nema.

11. Sve škole imaju svoje mesne školske odbore, ali ovi ne obavljaju svoje dužnosti kako treba. O ovome se redovno izveštavaju dotične sreske vlasti opštinskih sudova. Isti će se naknadno poslati.

Analfabetskih tečajeva, večernjih škola i škola za domaćice nema. Narodnih knjižnica i čitaonica ima u Bajinoj Bašti, Pilici, Rogaćici, Kostojeviću, Rači, Radanovcima i Sečoj Reci.

Učitelji rade u ovim kulturnim i privrednim ustanovama. U Bajinoj Bašti u Društvu Crvenog krsta i Zdravstvene zadruge, u zemljoradničkim zadrugama u Bajinoj Bašti, Solotuši, Rači, Kostojeviću, Bačevicima i Ražani rade učitelji/-ice kao članovi i časnici.

Školski nadzornik: M. Aleksić

III

Školski nadzornik sreza
Ariljskog i Požeškog
Broj 2130, 22. XI 1929.
A r i l j e

Izveštaj o prosvetnim prilikama
u školskom srezu Požeškom

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – prosvetno odeljenje

Sarajevo

O stanju prosvetnih prilika u školskom srezu Požeškom (politički Požeški i Ariljski) sastavljeni po naređenju Kraljevske banske uprave Drinske banovine - prosvetno odeljenje, br. IV-439 od 16. XI 1929. godine.

1. U Ariljskom srezu ima 9 državnih osnovnih škola, privatnih škola i zaba-
višta nema.

U Požeškom srezu ima 17 osnovnih škola, privatnih osnovnih škola i zaba-
višta takođe nema.

2. Sada ima u srezu Ariljskom 13 nastavnika/-ca, od kojih 8 muških i 5 žen-
skih; praznih mesta od 7 nepopunjenih ima 6; po kvalifikacijama u srezu Arilj-
skom, od nastavnika koji su na licu, svi su svršili učiteljske škole sa ispitom zre-
losti, izuzev jednog nastavnika, koji je svršio gimnazijsku maturu, isti je položio
učiteljski ispit zrelosti, i jedne nastavnice koja je svršila osam razreda gimnazije
bez ispita zrelosti i postavljena za učiteljicu sa pripadajućim prnadležnostima
činovnika III kategorije IV grupe osnovne plate.

U srezu Požeškom ima na licu 32 nastavnika/-ce, od kojih muških 19, žen-
skih 13; jedan je nastavnik bez odeljenja, mesto mu popunjeno, a on nije preme-
šten; praznih mesta ima četiri; po kvalifikacijama svi su nastavnici sa svršenom
učiteljskom školom i stručnim učiteljskim ispitom zrelosti, izuzev jednog na-
stavnika, koji je svršio gimnazijsku maturu, koji je docnije položio učiteljski is-
pit zrelosti.

3. Kod školskog nadzornika nema lica koja su dodeljena na rad.

4. Učenika/-ca u poverenom mi školskom srezu u koliko je do sada izvršen
upis i početak rada ima upisanih 2897, a 2250 redovnih učenika/-ca. Nije izvr-
šen upis u školama sreza Ariljskog u Visokoj i Radobuđu iz razloga što su se
nastavnici javili na dužnost 18. ovog meseca, a u močičkoj školi nije se počeo
još vršiti upis iz razloga što nastavnici nisu postavljeni. U srezu Požeškom nije
izvršen upis niti počeo rad u školi Duškovačkoj zbog nemanja nastavnika.

Od odrasle dece pohodi školu oko 65 %.

5. Državnih školskih zgrada u srezu Ariljskom nema; opštinskih školskih
zgrada ima 7, od kojih 5 stalnih, a dve privremene i uzetih pod kiriju 2, dve kao
privremene; u srezu Požeškom državnih školskih zgrada takođe nema; opštins-
kih školskih zgrada ima 17, od kojih su stalnih 11, a privremenih 6. Škola Ro-
ška smeštena je u dve zgrade, od kojih se na jednu plaća kirija, a na jednu ne.

U srezu Požeškom zgrade su u dobrom stanju, izuzev škole u Rogama,
Zdravčićima, Glumču i Ježevici; u srezu Ariljskom privremene školske zgrade
nalaze se u vrlo rđavom stanju, jer su iste prepravljene obične seoske kuće.

6. Sve škole, a naročito u srezu Ariljskom, nemaju najnužniji nameštaj.

7. Sve se škole u poverenom mi školskom srezu izdržavaju iz opštinskog budžeta. Većina škola trpi oskudicu u izvesnim potrebama, školama se daje prireza koliko samo da životare.

U srezu Ariljskom spada na jednu školu prosečno 34521,32 din.; u srezu Požeškom 38060,48 dinara. U ove sume uračunate su i predviđene sume za re-noviranje pojedinih školskih zgrada.

8. U svim osnovnim školama u kojima ima nastavnika drži se sada redovna nastava. Za 2–3 škole, usled velikog broja đaka a nema lokala, tražice se izvođenje poludnevne nastave. Sada u srezu Ariljskom ne rade nikako dve, a u srezu Požeškom jedna škola, zbog nemanja nastavnika; zamena se vrši u Latvici i Brekovu u srezu Ariljskom; u Ježevici i Rogama, srez Požeški, takođe zbog nemanja nastavnika.

9. Glavne smetnje pri izvođenju normalne školske nastave jesu rđavo izdržavanje škola, velika udaljenost pojedinih sela od dotične školske opštine i neuredno pohađanje od strane učenika.

10. U poverenom mi školskom srezu nema škola sa stranim nastavnim jezikom.

11. Sve škole imaju svoj mesni školski odbor, isti na vreme obavljaju svoje zvanične dužnosti.

12. Procent je nepismenih u srezu Ariljskom 55%, a u Požeškom oko 50%; analfabetski tečaj održan je kod vojnika 2. bataljona IV pešadijskog puka u Požezi. U Arilju i Požezi postoje muške zanatske trgovačke škole večernje u kojima izvode nastavu nastavnici osnovnih škola. U istim mestima postoje i ženske zanatske škole u kojim takođe izvode nastavu iz naučnih predmeta nastavnici osnovnih škola; narodnih knjižnica u srezu Ariljskom ima dve, a u srezu Požeškom četiri. Popularna predavanja drže se s vremena na vreme u svim školama poverenog mi školskog sreza, ista drže većinom nastavnici dotičnih škola. U Arilju postoji Odbor za narodno prosvetivanje u kome, pored potpisanog, igraju vidnu ulogu nastavnici osnovnih škola.

Školski nadzornik
Petar J. Popović

IV

Školski nadzornik za srez Jaderski
Br. 1197, 21. XI 1929
L o z n i c a

Kraljevska banska uprava Drinske banovine

Sarajevo

Stanje prosvetnih prilika u Jaderskom srezu:

1. Školski srez Jaderski čine politički srez Jaderski, koji ima državnih 10 škola, a jedna će se otvoriti kroz mesec dana. Privatnih škola, kao i zabavišta, nema.

2. Ovaj srez ima 54 učitelja/-ice, sve sa učiteljskom školom i u II kategoriji, od kojih su 27 muški, jedan se još nije javio na dužnost, jer je premešten iz Mostarske oblasti, i 27 ženski, od kojih se jedna još nije javila na dužnost, jer je premeštena iz Vrbaske banovine.

3. Jedan je učitelj dodeljen na rad kod nadzornika sreza Rađevskog, a jedna učiteljica kod nadzornika sreza Jaderskog.

4. Upisanih đaka ima u svim školama 3375, a redovno pohađaju predavanja 2466. Na 100 upisanih đaka dolaze uredno 73. Od dorađe dece za školu pohađaju ih 60–70%.

5. Školskih zgrada ima 18 i sve su opštinske.

6. Sve škole imaju najnužniji nameštaj.

7. Sve škole izdržavaju se iz opštinskog budžeta. Po budžetima je obezbeđeno izdržavanje škola, ali opštine neuredno isplaćuju porez. Za izdržavanje svih škola u ovom srezu uneto je u budžet za ovu godinu oko 5–600 hiljada dinara, ali od toga naplaćeno je možda 3–400 hiljada dinara.

8. U svim školama drži se redovna nastava, izuzev jedne, gde se u 4 odeljenja vrši prekodnevna nastava, jer nisu nastavnici postavljeni.

9. Smetnje u izvođenju normalne nastave jesu ove: neuredno izdržavanje škola od strane opština. Udaljenost domova od škola. Nemanje dovoljno učila i dobrog nameštaja. Mali broj škola. Nedovoljan broj učionica. Nepodesan nameštaj - postavljenje učiteljica. Negde su sami učitelji, negde učiteljice. Ukinuta stalnost učiteljska najviše škodi radu u prosvetivanju i radu učiteljskom u ostalim prosvetnim i kulturnim ustanovama, jer neizvesnost najviše ubija i niko ne zna dokle će ostati u svom mestu.

10. Sve škole imaju mesne školske odbore i oni vrše svoju dužnost dobro.

11. Nepismenih u srezu može da bude oko 60%. Analfabetski tečajevi nisu držani; večernja škola ima u Loznici i ona je zanatlijsko-trgovačka. Škola za seoske domaćice otvoriće se samo u Koviljači. Narodnih knjižnica i čitaonica ima u srezu 10. Predavanja su držana od strane čitaonice u ovoj godini samo u Loznici. Učiteljice rade u zemljoradničkim i poljoprivrednim zadrugama, u Crvenom krstu, ženskoj zanatskoj školi i u narodnim knjižnicama.

V

Školski nadzornik za školski srez Kolubarski
Broj 2197, 20. novembar 1929.
M i o n i c a

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Na osnovu Vašeg naređenja broj 439 od 16. novembra 1929. čast je ovom nadzorniku podneti sledeći izveštaj:

1. Ovaj školski srez sačinjavaju deo političkog sreza Kolubarskog i polovina škola iz političkog sreza Tamnavskog. U političkom srezu Kolubarskom ima 17 škola sa 38 odeljenja, a u političkom srezu Tamnavskom 10 škola sa 20 odeljenja.

Dečijih obdaništa nema.

2. U političkom srezu Kolubarskom ima: 24 učitelja i 12 učiteljica, i svi su sa svršenom učiteljskom školom i položenim ispitom zrelosti; u političkom srezu Tamnavskom ima 10 učitelja i 10 učiteljica, svi sa svršenom učiteljskom školom sem jedne učiteljice, koja je sa 2 razreda učiteljske škole, te je zato razvrstana u III kategoriju.

3. U nadzorništvu i drugim kulturnim ustanovama nema lica dodeljenih za rad.

4. Broj učenika/-ica u svim državnim osnovnim školama u političkom srezu Kolubarskom iznosi: muških 1574, ženskih 574, ukupno 2148; u političkom srezu Tamnavskom muških 897, ženskih 347, ukupno 1244. Ukupno u celom školskom srezu: muških 2471 i ženskih 921, ukupno 3392.

Pohađa školu muškaraca 90% a ženskih 30%.

5. U političkom srezu Kolubarskom ima školskih zgrada (svojina su komuna) u kojim su smeštene osnovne škole: 19 svojina školskih opština, u 3 privat-

ne pod kiriju, a u političkom srezu Tamnavskom ima: 13 školskih zgrada, svojina školskih opština. Ukupno zgrada svojina školskih opština 32 i 3 privatne zgrade. Sve su školske zgrade u dobrom stanju, napravljene od tvrdog materijala, sem triju privatnih zgrada koje su od slabog materijala.

6. Sve škole imaju najnužniji školski nameštaj, samo je primitivan - produkt ukusa sredine koja ga je nabavila.

7. Sve se škole izdržavaju od školskih opština. Obezbeđeno je samo bitno potrebno za školu, kao posluga, ogrev i najnužnije opravke, sve ostalo je u pitanju, što zavisi od opštinskih budžeta. Školski budžet za 1929. godinu iznosi dinara 826 316. Od ove sume opštine od aprila do kraja ove godine prikupiće dinara 450 000–480 000. Prikupljene sume upotrebiće se za najpotrebnije potrebe škola.

8. U svim školama izvodi se redovna nastava, samo u dvema školama (Mionici i Gornjoj Topoli) zbog nedostatka dva nastavnika, u po dva odeljenja, izvodi se poludnevna nastava.

9. Uspešnom izvođenju nastave smetaju: nedovoljna očevidna sredstva kao i nedovoljna nastavna sredstva i smeštaj, zbog kojih učenici zadocnjavaju i na vreme u školu ne stižu.

10. Nastava u svim školama izvodi se na maternjem jeziku.

11. Svaka škola ima svoj mesni odbor. Ovi odbori vrše savesno svoju dužnost, samo njihove odluke poremeti uprava od strane opštinskih vlasti pa ne budu izvršene.

12. Na narodnom prosvetivanju rade svi nastavnici, koliko im duhovne moći dostižu. Njihov uspeh zavisi od sredine u kojoj deluju, kao i od njihova takta i kulture. Veći broj učenika radi na zdravstvenom i zadrugarskom pokretu koji su imali uspeha, tako da u ovom školskom srezu imaju 6 zdravstvenih 14 kreditnih i potrošačkih zadruga. U svim ovim ustanovama učitelji su glavni funkcioneri.

Analfabetskih tečajeva nema, večernjih škola kao i škola za seoske domaćice nema. Narodnih knjižnica ima 8. Čitaonica nema pošto nema lokala za iste pri školskim zgradama. Popularnih predavanja za akcije Agrarne banke kao i u drugim svrhama organizovanih u ovoj godini od strane odbora školskog sreza bilo je 34.

Kada se u obzir uzme sve stanovništvo bez razlike pola i godina starosti, nepismenih je 40–50 %. Inače u muškom polu nepismenih je najviše 20%.

Školski nadzornik: Jovan Popović

VI

Ljubički školski nadzornik
oblast Šumadijska
broj 1983, 20. novembar 1929.
P r e l j i n a

Izveštaj o prosvetnim prilikama

Kraljevskoj banskoj upravi – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema Vašem naređenju br. 439/29 od 16. XI 1929. čast mi je dostaviti sledeći izveštaj:

1. U ovom srezu ima 18 osnovnih škola. Sve su državne, privatnik škola i dečijih zabavišta nema.
2. Učitelja ima i to: muških 20, ženskih 29, svega 49 nastavnika. Svi su svršili učiteljsku školu.
3. Za nadzorništvo nije dodeljen niko na rad.
4. Upisanih đaka ima u svim razredima 2533. Od ovoga je broja u I razredu 781 učenik. Od dorađe dece za školu ovu pohađaju 85%.
5. Školskih zgrada ima 18. Jedna je državna, a ostale su opštinske. Od ovih je 12 planskih, a 6 su od privatnih kuća pretvorene u škole. Ove su poslednje dosta rabatne, tesne i nepodesne, te vrlo teško odgovaraju namenjenoj svrsi. Uopšte uzevši, sve su zgrade u ovom srezu male i ne mogu zadovoljiti današnje potrebe i primiti svu dorađu decu za školu.
6. Sve škole imaju najnužniji školski nameštaj.
7. Sve se izdržavaju iz opštinskih sredstava-predračuna. Nije obezbeđeno uredno izdržavanje škola. Prosečni trošak na teret opštine iznosi 18 000 dinara godišnje.
8. U svim je školama redovna nastava
9. Glavne su smetnje za izvođenje normalne nastave tesne zgrade i neuredno izdržavanje škola.
10. Nema škola sa stranim nastavnim jezikom.
11. Sve škole imaju svoje mesne odbore i ovi otpravljaju svoje dužnosti.

12. U srezu nema drugih škola izuzev osnovnih, te se putem ovih jedino i prosvjećuju narodne mase. Uz više su škola organizovane narodne knjižnice i čitaonice da bi se pomoću njih osvežavala i proveravala osnovna znanja kod omladine, koja je od škole stekla.

Nastavnici deluju kulturno u narodu putem roditeljskih sastanaka, popularnih predavanja i radom kroz zemljoradničke, nabavljačke i kreditne zadruge.

Blagodareći smišljenom i intenzivnom radu nastavnika uspelo se da se procent nepismenih u ovom srezu svede na 30%.

Školski nadzornik: Nikola Nikolić

VII

Školski nadzornik
školskog sreza Posavskog
Broj 2625, 19. XI 1929.
O b r e n o v a c

Predmet: Izveštaj o stanju škola i
prosvetnih prilika u ovom školskom srezu

Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju br. 439/29 od 16. o. m. čast mi je dostaviti sledeći izveštaj o školskim i prosvetnim prilikama u ovom školskom srezu:

1. U ovom školskom srezu ima 29 državnih škola (u srezu Posavskom 14 i u srezu Tamnavskom 15); privatnih osnovnih škola i zabavišta nema;

2. Broj učiteljstva/-iteljica je: u srezu Posavskom 14 muških i 20 ženskih, a u srezu Tamnavskom 17 muških i 10 ženskih. Svega u školskom srezu 31 muških i 30 ženskih. Dva odeljenja (u Sublinama i u Vrelu) su privremeno prazna. Po kvalifikacijama: u srezu Posavskom svršilo učiteljsku školu s uspehom 12 muških i 20 ženskih; bogosloviju 1 muški i gimnaziju 1 muški; u srezu Tamnavskom svi su, 17 muških i 10 ženskih, svršili učiteljsku školu s uspehom.

3. Na radu u ovom nadzorništvu nalazi se jedan učitelj.

4. Brojno stanje upisanih đaka: u srezu Posavskom 1974, a u srezu Tamnavskom 1463, svega 3437; procent dorađle dece koja pohode školu iznosi 82%.

5. Školskih zgrada u kojima su smeštene osnovne škole ima: u srezu Posavskom 16, a u srezu Tamnavskom 15. Sve su opštinske i ne plaćaju kiriju. Većinom su sve dobre, izuzev dve u srezu Tamnavskom (u Novacima i Tularima);

6. Sve škole imaju potreban školski nameštaj;

7. Izdržavanje svih škola je na osnovu budžeta i prilično je oskudno. Aproksimativni iznos troškova za škole je do 1. decembra o. g. dinara 614 744 - prema njemu na jednu školu dolazi 21 198 dinara;

8. U svim školama je redovna nastava;

9. Glavna smetnja izvođenju redovne nastave je u čestim bolovanjima nastavnica i sporom popunjavanju praznih mesta;

10. U ovom školskom srezu nema škola sa stranim nastavnim jezikom;

11. Svaka škola ima svoj mesni školski odbor i isti, s malim uzmakom, na vreme obavljaju svoje zvanične dužnosti;

12. Narodno prosvetivnje: u Obrenovcu postoji Sreski odbor za narodno prosvetivnje i preko svojih članova održao je oko 20 predavanja za narod u Obrenovcu i selima političkog sreza Posavskog. Pored toga otvara se i Narodna knjižnica i čitaonica, koja ima 415 knjiga. Analfabetskih tečajeva nije bilo, kao ni škola za seoske domaćice. U Obrenovcu postoji večernja zanatsko-trgovačka škola. Narodnih knjižnica i čitaonica ima 14; procent pismenih je 39%.

Učitelji, pored rada u školi, aktivno učestvuju u radu zemljoradničkih, zdravstvenih, kreditnih, nabavljajčkih i pčelarskih zadruga i na skupovima ovih drže popularna predavanja za rad.

Školski nadzornik: Ljubomir Lukić

VII

Školski nadzornik
školskog sreza Užičkog
Br. 2194, 19. XI 1929.
U ž i c e

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika
u školama sreza užičkog

Kraljevskoj banskoj upravi Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Po osnovu zahteva br. 439/29. -IV od 16. novembra 1929. godine čast mi je podneti sledeći izveštaj o stanju prosvetnih prilika u školskom srezu Užičkom, i to:

1. U srezu Užičkom ima 12 osnovnih škola, a u srezu Zlatiborskom 15; u celom školskom srezu ima svega 27 osnovnih škola. Sve su državne. Dečijih obdaništa nema.

2. U srezu Užičkom ima učitelja 17, učiteljica 21; svega 38. Pored ovoga broja u ovom srezu ima sada pet praznih učiteljskih mesta. Sve su sa završenom učiteljskom školom u II kategoriji, samo je jedan dnevničar-penzioner kao nastavnik pevanja u osnovnoj školi u Užicu.

U srezu Zlatiborskom ima: učitelja 15, učiteljica 11; svega 26. Pored ovoga broja u ovom srezu ima sada tri prazna mesta. Svi su sa svršenom učiteljskom školom u II kategoriji.

Ukupno u školskom srezu sada ima: učitelja 32, učiteljica 32; svega 64. Kada se izvrši postavljenje i u nepopunjenim mestima, imaće svega nastavnika 72.

3. Od učiteljskih lica dodeljenih na rad van škole ima:

- a) Jedan učitelj i jedna učiteljica u Prosvetnom odeljenju užičke oblasti;
- b) Jedna učiteljica na radu kod ovog nadzornika;
- v) Jedan učitelj na radu kao upravnik Doma ratne siročadi u Užicu.

4. Brojno stanje đaka u ovom školskom srezu - na licu jeste: 3 377. Sva su ova deca iz osnovnih škola. Procent dorasle dece za školu, koja je zaista i pohađaju, jeste 71%.

5. Školskih zgrada u kojima su smeštene osnovne škole ima 28. Sve su svojina školskih opština. Opšte stanje školskih zgrada je dobro.

6. Sve škole imaju najnužniji nameštaj.

7. Sve škole se izdržavaju iz opštinskog budžeta. Svaka škola ima svoj nadležno odobreni budžet, ali se školski prirez školama vrlo teško predaje, što često smeta pravilnom radu i uspehu u školi i nastavi. Ukupni iznos sume za izdržavanje svih škola u srezu jeste 1 090 709 dinara; prosečno na jednu školu dolazi za izdržavanje dinara: 40 396.

8. U svim osnovnim školama se drži redovna nastava. Sada ne radi škola u Jablanici, srez Zlatiborski, i u Buaru, srez Užički, zbog toga što još nisu postavljeni učitelji. Pored ovoga nisu još postavljeni učitelji u: dva odeljenja škole u Ravnima, srez Užički; jednom odeljenju škole u Karanu, srez Užički, u Ljubišu

i Rožanstvu, srez Zlatiborski. U svim odeljenjima vrše zamenu učitelji koji su sada na dužnosti u ovim školama.

9. Glavne smetnje izvođenju normalne školske nastave jesu: nedovoljan broj učionica, siromaštvo ovog kraja i neuredno izdržavanje škola.

10. Škole sa stranim nastavnim jezikom nema.

11. Svaka škola ima svoj školski odbor i svi na vreme obavljaju svoje zvanične dužnosti.

12. Procent nepismenih u srezu iznosi 49%; analfabetski tečaj postoji samo u Ribaševini, srez Užički. Večernjih škola nema. Škola za domaćice sada postoji u Ribaševini, srez Užički. Narodnih knjižnica i čitaonica u ovom školskom srezu ima 12 po selima i jedna u Užicu. Svi učitelji rade, prema mesnim prilika-
ma, u svim humanim i kulturnim društvima. Njihov rad naročito se ističe u pod-
odborima društava: Crveni krst, zemljoradničkim zadrugama i seljačkim družina-
nama.

Školski nadzornik: Radomir G. Aleksić

IX

Školski nadzornik za školski srez Šabački

Broj 2018, 20. novembar 1929

Š a b a c

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika u
Šabačkom školskom srezu

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju Odeljenja od 18. XI 1929. godine broj 439/IV čast mi je dostaviti priloženi izveštaj o stanju prosvetnih prilika u Šabačkom školskom srezu:

1. Poveren mi školski srez Šabački sastavljen je iz dva politička sreza: Posavsko-tamnavskog (sa 15 političkih opština, sresko mesto Vladimirovci) u kome ima 18 škola sa 37 odeljenja, i Pocerskog (sa 13 političkih opština, sresko

mesto Šabac) u kome ima takođe 18 osnovnih škola sa 33 odeljenja. Svega u oba politička sreza - školskom srezu Šabačkom 36 osnovnih škola sa 36 školskih opština, a 70 odeljenja mešovitog tipa. Sva su odeljenja popunjena sa postavljenim učiteljima/-icama, sem jednog u Riđakama, srez Posavsko-tamnavski. Zabavišta u poverenom mi srezu nema.

2. Učiteljskih lica ima: u političkom srezu Posavsko-tamnavskom 19 muških i 17 ženskih, svega 36, a u političkom srezu Pocerskom 20 muških i 14 ženskih, svega 34. U oba politička sreza 39 muških, 31 žensko, svega 70 učitelja/-ica.

3. Učiteljskih lica dodeljenih na rad kod školskog nadzornika i drugih kulturnih i prosvetnih ustanova nema.

4. Upisanih đaka:

U političkom srezu Posavsko-tamnavskom ...1681 muš. 692 ž. svega 2373 đaka

U političkom srezu Pocerskom ..... 1336 muš. 628 ž. svega 1964 đaka

Od upisanih đaka redovno pohađaju školu:

u političkom srezu Posavsko-tamnavskom 1504 m. 406 ž. svega 1910 đaka

u političkom srezu Pocerskom 1194 m. 390 ž. svega 1584 đaka

U oba politička sreza dolazi redovno 2698 m. 796 ž. svega 3484 đaka

Prema tome na jedno odeljenje-jednog učenika dolazi redovno đaka:

u političkom srezu Posavsko-tamnavskom 52 đaka

u političkom srezu Tamnavskom 42 đaka

Dorasle dece za školu istu pohađa 74%. Zbog malog broja ženske dece objašnjenje je da ih roditelji nerado daju u školu.

5. Školskih zgrada u kojima su smeštene osnovne škole ima:

U političkom srezu Posavsko-tamnavskom 17 državnih, poduprtih od školskih opština čl. 13 Zakona o narodnim školama, i jedna privatna kuća unajmljena pod zakup;

U političkom srezu Tamnavskom 18 državnih koje se izdržavaju iz školskog budžeta opština. Podižu se još dve nove školske zgrade u srezu Posavsko-tamnavskom.

Sve su zgrade u dosta dobrom stanju, a opravljaju se i kreće na vreme, a tako nešto i školski stanovi, koji su mahom u samoj školskoj zgradi gde su i učionice ili u školskom dvorištu.

6. Sve su škole snabdevene najpotrebnijim: učilima, nastavnim sredstvima, školskim i kancelarijskim nameštajem i razrednim potrebama, i sve je to u dosta dobrom stanju.

7. U oba politička sreza škole izdržavaju političke opštine. Država ne izdržava nijednu školu. Njihovo izdržavanje nije onako kako bi se moglo i očekivalo. Uzrok tome su u ranije dve nerodne godine, i slabom staranju pozvanih opštinskih časnika na tačno i na vreme prikupljanje i predavanje prireza školskog. U ovoj godini u tom pogledu postignut je dosta bolji uspeh.

Za izdržavanje škola u školskom budžetu predviđeno je i od strane oblasnog školskog odbora provedeno je:

u političkom srezu Posavsko-tamnavskom.. dinara 628.818

u političkom srezu Pocerском ..... " 796.320

Svega u oba sreza: dinara 1 425.138

8. U svim se školama radi redovnom nastavom, sem u dve škole u srezu Pocerском (u Gornjoj Vranjskoj i Maloj Vranjskoj, gde se po odobrenju Ministarstva prosvete radi prekovremenom nastavom, to jest jednog dana dolaze đaci 1. i 2. razreda, a drugog dana 3. i 4. razreda. Ovo je usled toga što u tim školama ima veliki broj đaka, a nema uslova ni mogućnosti da se otvori još po jedno odeljenje, ali se radi na tome da se i to postigne. Nastava se izvodi i obrađuje potpuno i metodski, što jako uslovljava da se postigne i dobar uspeh u istoj. Jedno odeljenje u Riđakama, srez Posavsko-tamnavski, nije još popunjeno radnom profesorskom snagom, ali će i to uskoro biti jer u školi ima četvoro profesora u srezu Pocerском a dva su bez razreda.

9. Glavne smetnje za izvođenje školske nastave su ove:

a) Npopunjavanje na vreme profesorskih mesta, ili novootvorenih škola i odeljenja u pojedinim školama,

b) Velika udaljenost sela koja pokrivaju školsku opštinu i kuća u samom selu od školske zgrade, jer su sela mahom raštrkanog tipa.

v) Veliko odsustvovanje đaka od škole, koje roditelji često zadržavaju i za manje domaće poslove, jer se na to ne primoravaju po čl. 24 Zakona o narodnim školama i čl. 7 Uredbe o mesnim i oblasnim školskim odborima;

g) Zimi veliki smetovi, a u jesen i rano proleće velike i jake bujice na rečicama i potocima preko kojih đaci prelaze, a koji su mahom bez mostova, i rđavi

i neprohodni putevi ometaju deci uredno dolaženje u školu, usred čega se i zastoj u nastavi u ovo vreme pojavljuje.

d) Slabo staranje mesnih školskih odbora o nabavkama potrebnim za školu na vreme;

đ) Vrlo retki slučajevi kod pojedinih učitelja u osećanju jake volje i ljubavi prema školi i nastavi.

10. Ni u jednoj školi u poverenom mi školskom srezu ne potrebuje se nijedan strani jezik.

11. Svaka škola ima svoj mesni školski odbor, ali često puta i takav da više ometa nego što doprinosi pravilnom radu i napretku škole i same nastave, usled čega se takvi odbori moraju često puta optuživati sreskom vlastima i silom vlasti naturati tačno i savesno vršenje svoje dužnosti prema školi. Ovo se naročito odnosi na predsednike političkih opština koji su i predradnici školskih odbora.

12. Većina učitelja/-ica radi i na drugim poslovima u kulturnim ustanovama u vanškolsko vreme-časova, kao na osnivanju zemljoradničkih, nabavljačkih i kreditnih zadruga, osnivanju društava podmlatka Crvenog krsta, u đačkim pozorištima, fondovima za siromašne đake, narodnim knjižnicama i čitaonicama, koje su već u mnogim selima, naročito gde su škole osnovane. Drže često popularna predavanja po selima o svim većim praznicima i državnim znamenitim danima, i uopšte jako vaspitno deluju na svoje mesto i okolinu.

Naravno da u ovome pogledu ima i krajnjih uspeha, no oni nisu česti.

Procent je nepismenih u srezovima: u političkom srezu Posavsko-tamnavskom 80%, u političkom srezu Tamnavskom 78%, ako se tome tačno može verovati, jer su ovo dobiveni izveštaji od opštinskih sudova, kojima se baš u tome pogledu često puta ne može potpuno verovati u tačnost podnesenih izveštaja, jer oni u ovom smislu ne vode po nekim knjigama tačnu evidenciju i ovi su izveštaji mahom proizvoljni pa i netačni.

Analfabetskih tečajeva, večernjih škola i škola za seoske domačice u ovoj školskoj godini za sada nema.

Školski nadzornik: Aleksandar Pantelić

X

Školski nadzornik za Čačanski
školski srez
Broj 2013, 20. XI 1929.
Č a č a k

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika u
Čačanskom školskom srezu

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju Odeljenja od 18. XI 1929. godine broj 439/IV čast mi je dostaviti priloženi izveštaj o stanju prosvetnih prilika u čačanskom školskom srezu:

1. Državnih osnovnih škola ima: u srezu Dragačevskom 38; u srezu Trnavskom 37⁷

Dečijih zabavišta u Čačku jedno. Privatnih škola ni zabavišta nema.

2. Učiteljskih lica ima:

kvalifikovanih te su razvrstani u II kategoriju: muških 31 ženskih 40	svoga	71	
zabavilja u III kategoriji	1	1	
dnevničar učitelj	1	1	
Svega:	32	41	73

3. Dodeljenih na rad: kod sreskog školskog nadzornika žensko.. 1

4. Upisano je đaka svega: u osnovnim školama ...4415
u zabavištu 100

Od odrasle dece za školu ovu pohode oko 75%.

5. Školskih zgrada ima: državnih ..... –
opštinskih 74
privatnih ..... –

Od ovih je 4 rdave, a 70 zgrada je dobro.⁸

⁷ U zagradi rukom dopisani su drugi brojevi, u srezu Dragačevačkom. 15; u srezu Tamnavskom: 11.

⁸ Pored broja škola je stavljen crvenom olovkom upitnik, a konstatacija da su 70 zgrada u dobrom stanju, podvučeno je crvenom olovkom i stavljeni upitnici.

6. Sve su škole snabdevene bar najpotrebnijim nameštajem

7. Sve se škole izdržavaju iz opštinskih sredstava po školskim budžetima.

Izdržavanje škola obezbeđeno je utoliko što svaka škola ima odobren budžet, a koliko će se izdržavanja predati školama, zavisi od moći i uvidavnosti opština. Dosadašnje stanje u ovom pogledu ne zadovoljava.

8. U svim se školama drži redovno nastava svaki dan. U odeljenjima za koja još nisu postavljeni nastavnici, ili su ovi na bolovanju, vrši se zamena po propisu. U Čačku se u četiri odeljenja vrši prekodnevna nastava jer nedostaju dve učionice.

9. Drugih smetnji redovnoj nastavi nema, a da ova bude intenzivnija, treba poboljšati predaju školskog izdržavanja.

10. Nema škola sa stranim nastavnim jezicima.

11. Svaka školska opština ima svoj mesni školski odbor, koji vrši propisane mu dužnosti. Po ovome nije bilo nijedne žalbe od strane upravitelja škole.

12. Nepismenih je u školskom srezu oko 48 %.

Analfabetskih tečajeva ni večernjih škola nema.

Petomesečni kurs za seoske domaćice postoji u Atenici sa 23 učenice. Otpočeo je rad 10. oktobra t. g.

Narodne knjižnice postoje pri osnovnim školama u: Atenici, Grabu, Ježevci, Lučanima, Pakovraću, Prilipcu i Slatini. Učitelji rade u zemljoradničkim zadrugama, zadrugama za poljoprivredni kredit, pevačkim društvima, Crvenom krstu i Podmlatku njegovom i dr.

Školski nadzornik: Milan A. Pavlović

XI

Školski nadzornik u Valjevskom školskom srezu

Broj 1336, 24. XI 1929.

V a l j e v o

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika u

Valjevskom školskom srezu

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju Odeljenja od 18. XI 1929. godine broj 439/IV čast mi je dostaviti priloženi izveštaj o stanju prosvetnih prilika u Valjevskom školskom srezu:

1. Školski Valjevski srez jednak je političkom srezu Valjevskom, ali je izuzet grad Valjevo, koji je dodat školskom srezu Podgorskom.

Državnih osnovnih škola ima u školskom srezu Valjevskom 15; dječijeg zabavišta nema

2. Brojno stanje nastavnika: 14 učitelja i 8 učiteljica sa svršenom učiteljskom školom i jedna učiteljica sa gimnazijskom maturom i dopunskim ispitom; svega 14 učitelja, 9 učiteljica; ukupno 23 nastavničkih lica.

3. Dodeljenih na rad kod sreskog školskog nadzornika niti pri drugim kulturnim i prosvetnim ustanovama nema.

4. Upisano je đaka svega: u osnovnim školama: muških 1344, ženskih 483; svega 1827.

Od odrasle dece za školu ovu pohodi oko 50%.

5. Školskih zgrada ima, opštinskih 18 i njihovo je stanje dosta povoljno.

6. Sve su škole snabdevene bar najpotrebnijim nameštajem

7. Sve se škole izdržavaju iz opštinskih sredstava po školskim budžetima.

Izdržavanje škola je nejednako, većinom slabo. Za izdržavanje škola predviđeno je po školskom budžetu dinara 570 000.

8. U većini škola drži se redovno nastava svaki dan. Ne radi škola u Popučkama sa dva odeljenja, i u Dračiću jedno odelenje; u Leliću, Loznici i Brankovini ima po jedno odeljenje prazno, u kome se vrši zamena.

9. Smetnji redovnoj nastavi nema, sem oskudica u nastavnicima, koji se ne postavljaju na vreme, i nedovoljna primanja školskog prireza.

10. Nema škola sa stranim nastavnim jezicima.

11. Svaka školska opština ima svoj mesni školski odbor i ovi obavljaju svoje dužnosti pravilno.

12. Nepismenih u školskom srezu ima 65%;

Analfabetskih tečajeva, večernjih škola i škola za seoske domaćice nema.

Narodnih knjižnica i čitaonica ima 8. Nastavnici drže povremeno popularna predavanja; oni su jedini organizatori zemljoradničkih zadruga. Postoji i Pomladak Društva crvenog krsta u nekoliko škola.

Školski nadzornik: Radovan P. Ćirić

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika u
Podgorskom školskom srezu
Broj 1394, 24. XI 1929.
V a l j e v o

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju Odeljenja 18. XI 1929. godine broj 439/IV čast mi je dostaviti priloženi izveštaj o stanju prosvetnih prilika u Valjevskom školskom srezu:

1. Osnovnih škola ima 12 i to: jedna u srezu Valjevo (srez Valjevski) i 11 u političkom srezu Podgorskom; zabavišta nema. U školskom srezu Podgorskom ima državnih osnovnih škola

2. Brojno stanje nastavnika je sledeće: ima 17 učitelja i 29 učiteljica sa svršenom učiteljskom školom i učiteljskim ispitom; jedan je učitelj sa svršenom bogoslovijom i svršenom skraćenom učiteljskom školom i jedna učiteljica sa svršenom višom ženskom školom

3. Ima jedan učitelj na radu u prosvetnom odeljenju u Valjevu (koje je u likvidaciji) i jedan je učitelj na radu u nudiljskoj školi u Valjevu.

4. Upisano je đaka svega 2575 u osnovnim školama: muških 1825, ženskih 750;

Od odrasle dece za školu ovu pohode oko 56%.

5. Ima 14 školskih zgrada u koje su smeštene osnovne škole i njihovo je stanje dosta povoljno.

6. Sve su škole snabdevene bar najpotrebnijim nameštajem

7. Sve se škole izdržavaju iz opštinskih sredstava po školskim budžetima. Izdržavanje nije dovoljno obezbeđeno, jer neke škole mogu da dobiju nedovoljne sume novca za svoje redovno izdržavanje. Ukupni iznos troškova za uzdržavanje škola je 1 370 775 dinara.

8. U svim školama se drži redovno nastava svaki dan.

9. Oskudica u nastavnicima koji se na vreme ne postavljaju uzrok je te se nastava ne izvodi uredno.

10. Nema škola sa stranim nastavnim jezicima.

11. Svaka školska opština ima svoj mesni školski odbor i ovi obavljaju svoje dužnosti na vreme.

12. Nepismenih je u Pocerskom školskom srezu 59%; a u gradu Valjevu 14,49% je nepismenih;

Analfabetskih tečajeva bilo je, a škola za domaćice nije, sem u Valjevu jedna zanatska škola.

Narodnih knjižnica i čitaonica ima 9. Nastavnici vrše predavanja u svakoj zgodnoj prilici i saradnici su u zemljoradničkim i kreditnim zadrugama. Postoji i Podmladak Društva crvenog krsta u Valjevu i Kamenici.

Školski nadzornik: nečitko

XIII

Školski nadzornik za
školski srez Rađevski
Broj 1538, 24. XI 1929.
L o z n i c a

Izveštaj o stanju prosvetnih prilika u
školskom srezu Rađevskom

Kraljevska banska uprava Drinske banovine – Prosvetno odeljenje

Sarajevo

Prema naređenju Odeljenja od 18. XI 1929. godine broj 439/IV čast mi je dostaviti priloženi izveštaj o stanju prosvetnih prilika u Rađevskom školskom srezu:

1. Broj škola: a) u političkom srezu Rađevskom bilo je na početku školske godine 13 državnih škola sa 26 odeljenja. Odlukom gos. ministra prosvete br. 75136 od 2. X ove godine otvorena je državna škola u Planini sa jednim odeljenjem. Svega 14 škola sa 27 odeljenja; b) u političkom srezu Azbukovačkom bilo je na početku školske godine 15 državnih škola sa 28 odeljenja. Odlukom gos. ministra prosvete broj 83024 od 31. X ove godine otvorena je nova državna

škola u Torniku sa jednim odeljenjem. Svega 16 škola sa 29 odeljenja. Ukupno državnih škola u oba sreza 30 sa 56 odeljenja.

Dečijih zabavišta nema.

2. Nastavnici: U oba sreza ima na licu mesta 30 učitelja i 20 učiteljica, svega 50 nastavnika. Od njih svršili su učiteljsku školu i položili učiteljski ispit zrelosti 25 učitelja i 19 učiteljica, svega 44 nastavnika; bogosloviju sa dopunskim učiteljskim ispitom zrelosti 2 učitelja; bogosloviju – učiteljsku školu 1 učitelj; gimnaziju sa dopunskim ispitom zrelosti 1 učitelj i 1 učiteljica, svega 2 nastavnika i 1 od učitelja je bivši eparhijski učitelj sa dopunskim ispitom zrelosti.

3. Na rad u nadzornom odboru dodeljen je 1 učitelj, g. Vidaković Vidosav. Imenovani je na radu u nadzornom od 17. XI ove godine.

4. Upis đaka izvršen je od 16. do 20. IX ove godine. U srezu Rađevskom je upisano 1361 učenik i 319 učenica - svega 1680 đaka; u srezu Azbukovačkom je upisan 1501 učenik i 332 učenice - svega 1833 đaka. Ukupno upisano u oba sreza 2862 učenika i 651 učenica - svega 3513 đaka.

Školu od dorasle dece za školu pohađa 65%.

5. Osnovne škole smeštene su u 33 zgrade. Od ovih su opštinska svojina 27, a privatna svojina 6 zgrada. Od ovih poslednjih iznajmljeno je pod kiriju 5 zgrada.

Sve stalne školske zgrade, izuzev zgrade u Krupnju, D. Ljuboviđu i Gor. Trešnjici u dobrom su stanju, na vreme se opravljaju i zadovoljavaju potrebu s obzirom na broj dorasle dece za školovanje. Od privatnih zgrada dobre su i imaju roka za podizanje stalnih školskih zgrada u Gor. Orovici, Torniku (srez Azbukovački) i u Planini (srez Rađevski). Zgrade u G. Ljuboviđu, Gunjacima i Orovici nemaju uslove za školu.

Nova stalna školska zgrada u Selencu (srez Azbukovački) dovršena je i osvećena meseca septembra ove godine. U Krasavi (srez Rađevski) sasvim je dovršena samo jedna učionica i u istoj se danas obavlja nastava, jer učionica u privremenoj zgradi nije dovoljno prostrana za sve đake koji pohode školu. Privatna zgrada danas služi nastavniku za stanovanje. Državna pomoć potrebna je Krasovi da bi škola bila dovršena, pošto je ovo mesto brdsko i siromašno.

U Orovici (srez Azbukovački) priprema se sve što je potrebno kako bi u proleće rad na podizanju nove školske zgrade otpočeo. Takođe priprema se materijal za proširivanje i doziđivanje zgrada u Gornjoj i Donjoj Ljuboviđi (srez Azbukovački).

U Planini (srez Rađevski) meseca septembra ove godine izvršen je izbor zemljišta na kome se ima podići stalna zgrada.

U ovim bi mestima trebalo podići stalne mesto privremenih zgrada.: Torniku, G. Orovici, Gunjacima (srez Azbukovački) i u Planini (srez Rađevski)

Nanovo bi trebalo podići zgrade u ovim mestima: Britice, Cerove i Lipinovići (srez Rađevski). Zatim u ovim mestima u srezu Azbukovačkom: Drlaćama i Gor. Kotlju, opština G. Trešnička) i Crnči.

6. Najpotrebniji nameštaj imaju sve škole sem škola u G. Ljuboviđu, Orovici, G. Orovici, Gunjacima i Krasovi.

7. 28 škole se izdržavaju iz opštinskih školskih budžeta. Škole u Torniku i Planini, koje su otvorene nedavno, izdržavaju se prinosima od strane meštana u ovim mestima, jer nemaju svoje budžete. Na ime izdržavanja škola predviđeno je po budžetima din. 693.723, 57.

U toku ove godine predato je prireza školama i utrošeno oko 386.759 dinara.

U toku ove godine uredna primanja školskog prireza bila su samo u školama: Peckoj, Velikoj Reci, Selancu Ljuboviji i Krupnju.

Ovaj školski srez je brdovit, voćarstvo je poglavita privredna grana, naročito šljivarstvo. Već dve godine kako voće ne rađa, zbog čega je izdržavanje škola otežano i pored dobre volje većine općinskih časnika da svoje škole uredno izdržavaju. Čeka se da padne sneg pa tek onda škole dobivaju prirez. U mesecima septembru i oktobru veći broj škola dobile su srazmeran dio prikupljenog prireza, i to: Mojković, Cvetulja, Stave, D. Ljuboviđa, G. Orovica, Radanj, B. Crkva i Zab. aka.??/ Zbog toga su mnoge škole oskudevale u svojim potrebama, što je opet davalo povoda žalbama školskih upravitelja, kojima se i pored najveće volje nije moglo pomoći, jer nadzornici nemaju nikakve zakonske mogućnosti da bi upotrebili neka efikasna sredstva koja bi nagnala odgovorne činioce da vrše svoju dužnost prema školi.

Svaku žalbu (a ovih je bilo oko 25) dostavljao sam nadležnom sreskom načelniku, s molbom da naredi da se prirez preda školi, kao i odgovorna lica uzmu na odgovor i kazne. Ovoj mojoj intervenciji načelnici su izlazili u susret.

8. U svim školama drži se redovno nastava svaki dan. Škole koje ne rade jesu ove – azbukovačke: Vrhpolje (od 23. IX 1929.) zato što je nastavnik dobio 6 meseci bolovanja, a novo postavljeni još se nije javio na dužnost; culinska (od 2. XI ove godine) zato što je nastavnica dobila 6 meseci bolovanja, a drugi nastavnik još nije postavljen; planinska zato što nije bilo nastavnika, a novopostavljeni nije se još javio na dužnost, i tornička zato što još nije postavljen nastavnik.

Do danas nisu popunjena upražnjena mesta, i to: Ljubovija 1, Pecka 2, Tornik 1, G. Ljubovija 1, Culine 1, M. Zvornik 1 i Selanec 1.

9. Главне сметnje izvođenju redovne nastave jesu ove: neuredno izdržavanje škola i neuredno pohađanje škole od strane đaka. Đaci neuredno pohode školu zato što su škole udaljene od domova đачkih 5 do 12 km, a to je vrlo teško za decu, kada se zna da su sva mesta brdovita sa velikim duboderinama. Zbog takvog stanja deca dockan dolaze u školu, a rano se puštaju da bi stigla kući za dana; zatim uspešnom izvođenju nastave smeta i nemanje svih uslova za rad.

10. U poverenom mi srezu nema škola sa stranim nastavnim jezicima.

11. Svaka školska opština ima svoj mesni školski odbor, izuzev škole u Torniku, koja je otvorena pre 24 dana. Učinjeno je sve da se što skorije obrazuje mesni školski odbor u ovom mestu. Mesni školski odbori obavljaju na vreme svoje dužnosti.

12. Kratak pregled rada na narodnom prosvetivanju:

a) Procent nepismenih u školskom srezu jeste oko 56 %;

b) Analfabetskih tečajeva nema;

v) Večernjih škola nema

g) Škola za seoske domačice nema.

d) U toku ove godine osnovane su narodne knjižnice i čitaonica u Stavama i Komiriću. Narodne knjižnice i čitaonice postoje još i u ovim mestima: Ljuboviji, Krupnju, Peckoj, Gračanici, G. Bukovici – Caporast i G. Bukovica – Vrhpolje

đ) Popularna predavanja održana su u ovim mestima: Dragodolu, Komiriću, Uzovnici, Kostajniku, D. Ljuboviji, Gračanici i Zav. aci /?/;

e) Druge kulturne ustanove: pri školama u Dragodolu i Peckoj postoji pozorišna družina. Do sada su davana nekoliko komada, uvek popraćena govorom tamošnjih nastavnika g. Pintarević Milana i Ilić Žarka.

Ima učitelja koji rade u zemljoradničkim zadrugama i zadrugama za poljoprivredne kredite. Nekoliko učiteljica su članice Ženske zanatske podružine i Kola srpskih sestara, a više učitelja su članovi Društva crvenog krsta i Lige protiv tuberkuloze.

Školski nadzornik: M. Manić

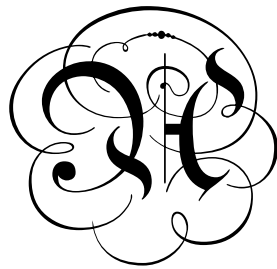
Mina KUJOVIĆ

A Contribution to the History of Education in Western Serbia in 1929

Summary

Educational and school circumstances in the regions of Valjevo, Čačak and Užice have been described in the reports of school-inspectors from 13 school districts (Mačva's, Rača's, Arilje's, Požega's, Jadar's, Kolubara's, Šumadija's, Podgora's, Posavina's, Užice's, Šabac's, Čačak's, Valjevo's and Radevo's) in 1929.

School and cultural and educational circumstances were very modest, as we can conclude out of school reports. Communities out of their budget had irregularly supported schools. School buildings, mostly in ownership of communities, were small and bad conditioned; few of them were in rented private houses, which were not suitable for school accommodation. Children matured for schooling did not attend school regularly for various reasons. Schools attended 80% male and 30 % female children average. Schoolteachers graduated from teachers' training school and passed state examination. Teachers were occupying with different out of teaching activities. In the whole area of 13 school districts, there was only one infant school in Čačak. There was no one private school or school on foreign language.

ЧЛАНЦИ

UDK 2:929 Поповић В. ;
94(497.15)"1932"(093.2) ;
342.5(497.15)"1932"(093.2)

Dr Andrej RODINIS

IZVJEŠTAJ BANA VELIMIRA POPOVIĆA O POLOŽAJU DRINSKE BANOVINE IZ JULA 1932. GODINE

APSTRAKT: Velimir Popović bio je prvi ban Drinske banovine, sa sjedištem u Sarajevu. Nakon opsežnih poslova na organizaciji banske uprave, 1932. godine podnio je ministru unutrašnjih poslova izvještaj u kojem je ocrtao glavne probleme u pogledu funkcioniranja Banske uprave Drinske banovine u kontekstu izrazite centralizacije uprave.

KLJUČNE RIJEČI: Velimir Popović, Drinska banovina, uprava.

Uvod

Velimir Popović bio je prvi ban Drinske banovine. Imenovan je ukazom od 9. oktobra 1929, kojim je kralj Aleksandar imenovao i banove ostalih osam banovina u Kraljevini Jugoslaviji. Na toj dužnosti ostao je do 1935. godine. Nakon imenovanja za ministra unutrašnjih poslova u kraljevskoj vladi krajem 1934. godine, iz Sarajeva je ispraćen 9. januara 1935. Zvanični list Drinske banovine *Narodno jedinstvo* u broju 3 od 12. januara naveo je kako će njegovo ime biti upisano „zlatnim slovima“ na stranicama istorije Sarajeva¹, a 8. maja 1935. Gradsko vijeće proglasilo ga je počasnim građaninom i zaključilo „da se jedna od najljepših sarajevskih ulica nazove njegovim imenom“². Tema ovoga rada je njegov izvještaj od 25. jula 1932. godine, u kojem je elaborirao glavne probleme u funkcioniranju povjerene mu banovine. Sam izvještaj nastao je na zahtjev ministra unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije, koji je, uslijed sve češćih prigovora o ograničenosti banskih nadležnosti, zatražio prijedloge za poboljša-

---

¹ „Ispraćaj ministra g. Velimira M. Popovića“

² *Narodno jedinstvo* (dalje: N. j.) br. 37 od 11. maja 1935.

nje uprave. U kontekstu centralizirane uprave ovaj izvještaj se čini posebno važnim. U ovom se dokumentu, naime, o funkcioniranju uprave kritički govori sa pozicije samog sudionika sustava, koji je neprijeporno bespogovorno prihvaćao i sprovodio njegove politike. Popovićev izvještaj držimo važnim tim prije što je od dolaska u Sarajevo do jula 1932. godine u svojim izvještajima, a posebno u objavljivanim saopćenjima i informacijama, uvijek isticao i hvalio efikasnost i organiziranost banske uprave u Sarajevu. Kako je ovaj dokument važan i za rasvjetljavanje organizacije tadašnje uprave, držimo korisnim da se, uz kraće napomene o samom ustroju vlasti, prikaže uspostava i organizacija Drinske banovine, kojom je rukovodio ban Velimir Popović, do trenutka kad nastaje ovaj izvještaj³.

Formiranje banovina

Zakonom o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja⁴, opća uprava obavljala se po banovinama, te po srezovima i općinama, a kao zasebna cjelina zadržana je Uprava grada Beograda.

Predstavnik kraljevske vlasti u banovini bio je ban⁵. Ban je obavljao najvišu političku i općeupravnu vlast u banovini pod nadzorom i po uputama resornih ministara i podređene su mu bile sve ustanove i organi opće uprave u banovini. Ban je imao pomoćnika, koji je nadzirao rad odjeljenja banske uprave i potpisivao akte koje ban nije zadržao sebi. Pomoćnika bana u spriječenosti je zamjenjivao načelnik upravnog odjeljenja. Ban i njegov pomoćnik, svi načelnici odjeljenja banske uprave, te najstariji generalni inspektor činili su Vijeće Starješina, kao stručno tijelo banske uprave. Osim toga, kao pomoćni organ bana u poslovima javne sigurnosti za nekoliko je srezova mogao biti formiran Okružni

---

³ O Drinskoj banovini u bosanskohercegovačkoj arhivistici napisani su radovi Krunoslave Lovrenović Zeba i Samije Sarić „Fond Kraljevske banske uprave Drinske banovine“ (*Glasnik arhivâ i Društva arhivskih radnika BiH*, XVIII-XIX, 1978–1979, Sarajevo 1979, 73–88) i Kasima Isovića i Samije Sarić „Kraljevska banska uprava Drinske banovine - Prikaz organizacije i arhivskog fonda“ (*Arhivski pregled* 1–2, Beograd 1974, 143–153). Potonji je rad podnesen na 1. međurepubličkom savjetovanju arhivskih radnika Bosne i Hercegovine i Srbije na Divčibarama u septembru 1974. i u završnici istoga posebno je napomenut značaj ovog arhivskog fonda i za Srbiju. Ovi radovi su osnova za upoznavanje s organizacijom Drinske banovine.

⁴ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* (dalje: SNKJ), br. 233/1929.

⁵ Uslijed takvih izmjena, donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj upravi u kojemu su pojmovi *oblast* zamijenjeni s *banovina*, a *veliki župan* sa *ban* (SNKJ, br. 240-XCIX/1929).

inspektorat, za nadzor sreske i općinske uprave. Ban je rukovodio radom Banskoga vijeća kao svog savjetodavnog organa⁶.

Po Zakonu o banskoj upravi⁷, banska se uprava dijelila na odjeljenja, odsjeka i odjeljke/referate. Članom 7. navedenog Zakona ustanovljena su odjeljenja banske uprave, i to: I – opće; II – upravno; III – poljoprivredno; IV – prosvjetno; V – tehničko; VI – socijalne politike i narodnog zdravlja; VII – financijsko i VIII – za obrt, trgovinu i industriju. Kao sastavni dijelovi banske uprave mogle su se formirati specijalne ili pomoćne ustanove, kao i zaklade.

Drinska banovina obuhvaćala je s teritorija Bosne i Hercegovine 16, a s teritorija Srbije 21 srez. Prvobitni izgled ove banovine izmijenjen je 1931. godine izdvajanjem nekih hrvatskih srezova i Srijemske Mitrovice, a pripajanjem sreza Travnik i kao takva zadržana do formiranja banovine Hrvatske, koja je iz Drinske banovine obuhvatila srezove Brčko, Travnik i Fojnica.

Uspostava i organizacija Drinske banovine

Ukazom od 9. oktobra 1929.⁸ kralj je imenovao banove, a tri dana poslije i njihove zamjenike⁹. Neposredno potom prišlo se likvidaciji dotadašnjih organa uprave. U Sarajevskoj oblasti, veliki župan je 3. novembra objavio da sa 10. novembrom prestaju s radom županije i da se od jedanaestoga pošiljke imaju upućivati na banske uprave¹⁰, dok je oblasna samouprava prestala s radom 15. novembra 1929¹¹.

Potrebne mjere za početak rada Drinske banovine poduzeo je pomoćnik bana Avdo Hasanbegović¹². 2. novembra 1929. održao je konferenciju na kojoj je odlučeno da poslove oko priprema i početka rada banske uprave obave šefovi i

⁶ O samim banskim vijećima i o radu ovog vijeća u Drinskoj banovini v. Andrej Rodinis: „Bansko vijeće Drinske banovine (1929–1941)“, *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, XXXVII-XXXVIII, Sarajevo 2007, 293–340.

⁷ SNKJ, br. 261-CV/1929.

⁸ N. J., br. 125 od 15. oktobra 1929.

⁹ N. J., br. 129 od 29. oktobra 1929.

¹⁰ N. J., br. 134 od 5. novembra 1929,

¹¹ N. J., br. 135 od 7. novembra 1929.

¹² AVDO Š. HASANBEGOVIĆ rođen je 1889. u Avtovcu. Studij prava završio je u Zagrebu 1919. godine. 1923. godine na funkciju načelnika odjeljenja socijalne politike postavljen je kao „publicist iz Sarajeva“. Od jula 1923. do kraja januara 1926. radio je kao pravni referent velikog župana Sarajevske oblasti, a nakratko bio postavljen i za pomoćnika u Upravi grada Beograda. U junu 1927. imenovan je za velikog župana Mostarske, a u februaru 1929. za velikog župana Tuzlanske oblasti, s koje funkcije je i došao na dužnost pomoćnika bana Drinske banovine. Bio je skupštinski poslanik za Tuzlanski srez i ministar bez portfelja u kraljevskoj vladi.

načelnici Sarajevske županije¹³. Na ovoj konferenciji naglasak je stavljen na upoznavanje s granicama banovine, mjestima i svim ustanovama i poduzećima, posebno radi rasporeda osoblja; na upoznavanje s relevantnim propisima i stupanje u kontakt s ustanovama koje će biti ukinute.

Ban Velimir Popović je u Sarajevo stigao 10. a dužnost preuzeo 11. novembra, te odmah održao konferenciju s pomoćnicima i načelnicima odjeljenja. Odmah se prišlo izradi elaborata o poslovnom redu i izdat niz uputa o radu u pojedinim resorima. Zadužio je Ljudevita Novadta za izradu pravilnika o poslovnom redu Kraljevske banske uprave. Obavljani su poslovi u vezi s platnim spiskovima, namještajem, raspodjeli prostorija i imovine bivših samouprava.

15. novembra 1929. Popović je ponovno sazvaio konferenciju na kojoj je naredio da oblasni komesari prestanu s radom. Na sljedećoj konferenciji od 19. novembra načelnici su ga izvijestili o konkretnim poduzetim mjerama, u čemu je posebna pažnja poklonjena željeznici Šabac – Banja Koviljača, Tkaonici ćilima u Sarajevu, te priručnoj biblioteci i preuzimanju lista *Narodno jedinstvo*.

Likvidacija Sarajevske županije dovršena je 24. novembra, a Sarajevske oblasne samouprave 30, dok su ostale županije i oblasne samouprave likvidirane 4. decembra¹⁴. Na prijedlog pomoćnika Hasanbegovića izabrani su privremeni načelnici odjeljenja, a imenovani su i šefovi u nekim odsjecima odjeljenja. Urađen je nacrt privremene organizacije finansijskog odjeljenja. Po pitanju VIII odjeljenja, koje nije bilo obvezno u organizaciji banskih uprava, ban je Ministarstvu trgovine i industrije istaknuo potrebu za njegovim formiranjem, što je „neophodno potrebno obzirom na važnost Sarajeva kao trgovačkog i privrednog centra, i radi toga, što ovdje postoji Trgovačka i obrtnička komora te Rudarsko satništvo, čiji će poslovi preći u djelokrug pomenutog odjeljenja. Osim toga, u

Avdo Hasanbegović

---

¹³ Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABH), Kraljevska banska uprava Drinske banovine (dalje: KBUDB), pov. 105/1929–1930; izvještaj bana Popovića od 3. decembra 1929. Likvidaciju su obavljali činovnici koji su poslije uglavnom imenovani načelnicima odjeljenja ili šefovima odsjeka u Banskoj upravi Drinske banovine.

¹⁴ ABH-KBUDB, pov. 1812/1930; izvještaj načelnika o radu Upravnog odjeljenja od organiziranja do 24. januara 1930.

ovoj banovini postoji veći broj drvarskih, rudarskih i drugih industrija, nižih i srednjih stručnih škola iz resora Ministarstva trgovine“. Štoviše, Popović navodi da je privremeno „radi postojeće potrebe ovo odeljenje već obrazovao“¹⁵.

Istodobno, ban je prikupljao podatke o činovnicima i ustanovama na ovome teritoriju (podatke o sreskim školskim nadzornicima; liječnicima, sanitetskim ustanovama, banjama, mineralnim vodama, javnim ljekarnama, kilometraži puteva i broju putara, voćnim rasadnicima, oglednim stanicama i sl).

„Kako se iz napred iznešenog vidi“, navodi se u izvještaju predsjedniku Ministarskog savjeta, „mogu Vas уверити... да је благовремено предузето све, како би се у свему поступило стриктно по закону и постојећим наредњима и како би се правилно и успешно функционисање ове Управе увело чим пре у потпуни живот. Чиновници и остали службеници, који су ми до овог момента стajали на расположењу за отпращање свих ових послова, вршили су своју дужност најсавесније, свацајући сву деликатност, величину и тежину моје и своје одговорности пред меродавним факторима и пред народом, који од ових управних надлештava очекује у сваком случају много више, него што се је то до сада могло да постизава на свима полјима народног и државног живота“.

Prema zvaničnom saopćenju¹⁶, u cijelosti je rad banske uprave uspostavljen do juna 1930. godine, po čemu je ban mogao prijeći na šire polje djelovanja „u svima pravcima narodnog i државног живота на територији повјерене му бановине“. Na načelничкој конференцији од 16. маја 1930. бану су поднесени извјештаји одјелjenja о учинку, s плановима будућих активности. Prosvjetno одјелjenje уредило је стручну библиотеку, помогло неке од укупно 45 школских опćина, снимало стање школских зграда; Poljoprивredно одјелjenje је посебну позорност поконило питањима шљиварства, одржавало poljoprивredне течајеve и усмјерило се на успоставу стоћарске станице на Sokocu; Одјелjenje за социјалну политику и народно здравље обављало је припреме за уређење болница и попуну lijeчничким особљем, док се Финанцијско више оријентирало на комуницирање s осталим одјелjenjima, ради бољег распореда прораћунских средстава.

Na isteku прве године, Popović је истакнуо да су основане 23 тријерске станице, 10 метеоролошких, 23 паћућане, 60 нових стоћарских задруга, бановинска стоћарска станица на Sokocu и бановинска перадарска станица у Visokom, а припремало се отворење шљиварске станице у Brćком¹⁷.

¹⁵ VIII одјелjenja банских управа су рјешењем министра унутарњих послова од 3. децембра 1929. установљена при Dravској, Savској, Drинској, Dunавској и Vardарској бановини, док су у осталима у почетку била у склопу првога одјелjenja (N. J., br. 152 од 19. децембра 1929).

¹⁶ „Rad u Drинској бановини“ (N. J., br. 57 од 7. јуна 1930).

¹⁷ „Izjava господина Velimira Popovića, bana Drинске бановине, о једногодишњем раду у Drинској бановини“ (N. J., br. 103 од 11. новембра 1930).

U nesumnjivim uspjesima u relativno kratkom vremenu, Popović je posebno isticao i urednu administraciju, navodeći da su u tom pogledu posebno važna pitanja: 1. brzo raspoređivanje predmeta u rad; 2. ekspeditivnost činovništva i 3. otprema predmeta bez zastoja. Ti su ciljevi zahtijevali „dobru i do sitnice uređenu arhivsku i kancelarijsku službu“, te je ista „odlično uređena“. Tako je do 31. oktobra 1930. od primljenih 278.419 predmeta neriješeno bilo 10.727 ili tek 4%¹⁸. Uredno kancelarijsko poslovanje ističe se i u spominjanom izvještaju o radu Upravnog odjeljenja od njegova osnivanja: u tome se navodi kako odsjek javne sigurnosti od 4156 primljenih ima tek 11 neriješenih predmeta, a odsjek za samouprave od 1746 samo 46. U tekstu „Prispela i rešena akta u Kraljev. banskoj upravi u toku prošle godine“¹⁹ navodi se kako je izrađen „zanimljiv pregled“ spisa, koji „najrečitije govori o dobroj administraciji i ekspeditivnosti u svima odeljenjima Kr. banske uprave“, vodeći se banovim uputama „da se sva akta rešavaju onako kako stižu; da se o potrebama i željama sviju krajeva podjednako vodi savesna i stroga pažnja; da se razne želje i potrebe, izražene u predstavkama ili molbama, odmah uzimaju u rasmatranje i rešavaju bez zadržavanja“. Dajući detaljne podatke po odjeljenjima o prispjelih 306.306 predmeta, od kojih je riješeno 304.815, ponovno se ističe da uredsko poslovanje „zaslužuje svako priznanje i pohvalu“.

Kako je već rečeno, u prilično kratkom vremenu uspostavljena je i polučila rezultate jedna posve nova upravna organizacija. Podaci o riješenim predmetima možda o tome najbolje svjedoče i od interesa su i za arhivistiku, s obzirom na to da se malo zna o uredskom poslovanju u ovom periodu, a da je upravo ban Popović nizom vrlo detaljnih uputstava djelovao na ovom planu. Treba svakako istaknuti i to da je Drinska banovina imala veoma opsežne poslove, jer je preuzela predmete i nadležnosti brojnih organa različitih resora koji su prije djelovali na cijelom bosanskohercegovačkom teritoriju. Opće odjeljenje Banske uprave preuzelo je sa 16. novembrom 1929. službeni list *Narodno jedinstvo* kao zvanični organ Drinske banovine²⁰. Tijekom 1932. formiran je Pravni savjet sa zadatkom da daje pravna mišljenja o složenijim i o predmetima odjeljenja koja nemaju pravne struke. U sklopu Upravnog odjeljenja bila je organizirana povjerljiva arhiva, Disciplinski sud, kao i okružni inspektorati (u Užicu, Tuzli i Šapcu), koju instituciju Kasim Iović drži nekom vrstom „produžene ruke“ ovoga odjeljenja²¹. Od značajnijih ustanova, osim spominjane stočne stanice na Sokocu i Ba-

---

¹⁸ Isto.

¹⁹ N. J., br. 11 od 6. februara 1932.

²⁰ Rješenjem bana od 1. decembra 1929 (N. J., br. 148 od 7. decembra 1929).

²¹ Kasim Iović – Samija Sarić: „Kraljevska banska uprava Drinske banovine...“, prema K. Iović, „Sabrani radovi“, Sarajevo 2007, 393.

novinske peradarske stanice u Visokom, otvoreni su novi voćni rasadnici u Bijeljini i Goraždu, zatim Državna rudarska škola u Zenici, te uspostavljeni odgovarajući tehnički odjeljci. Pored toga, formirani su i brojni savjetodavni odbori. I rad Banskoga vijeća ban Popović ocjenjuje veoma uspješnim.

U septembru 1930. Popović je svim podređenim organima stavio na znanje Deklaraciju vlade od 4. jula 1930. godine, u kojoj su Manifest od 6. januara i Zakon od 3. oktobra 1929. istaknuti kao dva najvažnija čina kojim je određen državni program. Osim toga, u deklaraciji je rečeno da se radi efikasnije uprave mora „težiti racionaliziranju i uprošćavanju administracije“, a administracija samih banovina „ima do potpunosti da se izvodi i razvija, da bi se one što brže i jače osposobile kao upravne i administrativne jedinice“. Podjela na banovine „prekratila je za uvek istorijske granice, te smetnje nacionalnom formiranju i razvoju, i stvorila banovine, snažne i za život sposobne upravne i privredne jedinice.“

Međutim, uprkos i toj deklaraciji, izvještaj iz jula 1932. godine²² navodi ozbiljne poteškoće u radu, pa i samom statusu Banske uprave Drinske banovine.

U izvještaju Popović govori o banskoj upravi isključivo kao o državnom nadležstvu, a ne i samoupravnom. Navodi da je uprava podijeljena na osam odjeljenja i zadovoljavajuće popunjena osobljem. Činovnički kadar, uređenje uprave i teritorijalna nadležnost ocjenjuje u potpunom skladu. Da bi pak stvarna nadležnost banske uprave bila uistinu ostvarena, banska uprava „mora imati konačnost odlučivanja“ u svim predmetima. Iako se „ne misli negirati ili umanjiti nadzor i kontrola vrhovne centralne vlasti“, u izvještaju se ističe da „moraju imati svoj način i svoj domen“. Štoviše, primjedbe o stvarnom stanju prilično su oštro intonirane i u nastavku teksta rečenice završavaju usklikom: „Tako bi, dakle, trebalo da bude!“, odnosno: „Ali, tako nije!“

„Za ove dve i po godine života i rada banske uprave njena stvarna nadležnost nije došla do potpunog izražaja ni do potpunih razmera“. Naime, osjetno je nesuglasje teritorijalne i stvarne nadležnosti, koje ponekad rezultira time da se banska uprava „diskredituje u građanstvu“, jer je narod očekivao više od „glomazne institucije, sa ovako velikom teritorijalnom nadležnošću, mnogo više nadležnosti u poslovanju i mnogo više samostalnosti u odlučivanju“, s obzirom na to „da se u centrima banovina, koje su teritorijalno velike, stvorilo jedno nadležstvo po svemu ranga jednoga ministarstva, ali koje je po svojoj nadležnosti u praksi spalo ispod ranga bivših županijskih nadležstava“.

Glavni su razlozi tome u praksi koja se počela stvarati od prvih dana izmeđ u pojedinih ministarstava i banske uprave. Zakonski propisi, kojima je dio po-

---

²² ABH-KBUDB, pov. 2441/1932.

slova prenesen u nadležnost banske uprave, ne primjenjuju se, pa čak pojedina ministarstva nastoje potpuno ih praktično oduzeti banskim upravama, tj. „zakonski propisi nisu brižljivo čuvani od strane ministarstava u odnosima prema banskim upravama“. Znakovito je kako se ovdje o banskoj upravi govori u množini. Kao najkarakterističniji, ban izdvaja slučaj da je po Zakonu o banskoj upravi u odjeljenju za trgovinu, industriju i obrt predviđen odsjek za rudarstvo, a da cijele dvije i pol godine nije formiran, pa tako ni poslovi nisu prešli na bansku upravu²³. Drugo, pravo bana na konačno rješavanje osporava se do te mjere da skoro svaki akt može biti podvrgnut ponovnim razmatranjima u resornim ministarstvima. To je u praksi posebno omogućio Zakon o upravnom postupku, odnosno nepravilno tumačenje Zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja, uslijed čega čak i izvršne presude upravnih vlasti mogu biti zadržane i iznova ispitivane. Ta neregulirana stvarna nadležnost „stvara nezadovoljstvo i diskredituje veliku historijsku reformu – podjelu zemlje na banovine“. U vezi s tom reformom, neprirodnost teritorija Drinske banovine po sebi na ovom se mjestu najbolje može sagledati u Popovićevom ukazivanju na slučaj „kad se građani, na primer, iz okoline Obrenovca po teritorijalnoj nadležnosti banovine frontalno okrenu prema Sarajevu, onda oni u Sarajevu moraju naći ne samo svako rešenje, no i konačno rešenje svojih ličnih i mesnih odnosa i interesa. Inače, ako bi tim građanima Sarajevo bilo samo put za Beograd, gde bi se tek konačno njihovi interesi i odnosi rešavali, onda bi taj put ne samo bio mnogo zaobilazan i skup, no bi, i s razlogom, stvarao nezadovoljstvo i diskreditovao ovu veliku administrativnu reformu“. Daljnji primjeri o nepoštivanju stvarne nadležnosti banskih uprava jesu postavljanja načelnika odjeljenja bez mišljenja bana; jednako tako i brojni slučajevi da resorni ministar postavlja učitelje, a u jednoj prigodi resorni ministar je spriječio bana ispitati rad nekih rudarskih činovnika.

Uz ovaj izvještaj, na ministra je upućen izvještaj pojedinih odjeljenja o njihovom odnosu sa resornim ministarstvima, odnosno o problemima uzrokovanim uplitanjem u posao od strane viših organa:

– U resoru Prosvjetnoga odjeljenja Ministarstvo prosvjete je radilo na predmetima unaprjeđenja, otpusta i mirovina državnih službenika nižih činovničkih kategorija (do druge grupe III kategorije); Pravilnikom iz februara 1932. banu je ograničeno pravo na odobravanje bolovanja do dva mjeseca. Također, banska

---

²³ Kao što smo vidjeli, ban je osjećajući potrebe već na samom početku formirao VIII odjeljenje, a ovaj problem sa rudarskim odsjekom može se na poseban način staviti u kontekst centralizacije uprave ako se zna za memorandum koji će uputiti više privrednih i upravnih subjekata 1934. protiv preseljenja Centralne direkcije državnih rudarskih preduzeća iz Sarajeva u Beograd. Na tom memorandumu ban je ostavio zabilješku: „Usmeno ću intervenisati kod g. predsjednika vlade u smislu ovih zaključaka“.

uprava morala je od ministarstva tražiti dopuštenje za otvaranje domaćićkih škola i (analfabetskih) tečajeva koji spadaju u kategoriju narodnih škola. Ministar je zadržao izravno dopisivanje s direktorima škola, pa banskoj upravi često nisu bili poznati niti izvještaji o radu; direktori škola izravno mu se obraćaju u svezi s popunom osobljem, a bez prijedloga bana dodjeljuje sredstva za gradnju škola, pa neke općine pored što su dobile pomoć od bana, dobivaju sredstva i izravno iz proračuna. To što ministarstvo određuje zamjenike školskim ravnateljima na bolovanju, rezultiralo je time da je bilo škola u kojima mjesecima nije bilo uprave. Pravo bana na odobravanje iznosa za nabavke i radove do 500.000 dinara bilo je ograničeno na 100.000.

– U resoru Tehničkoga odjeljenja Ministarstvo građevina postavljalo je povjerenike i komesare za vodne zadruge bez znanja banske uprave; zahtijevalo da se regulacijski planovi za gradove predlažu ministru na odobrenje, kao i da izdaje dozvole za električne instalacije. Odsjek za mostove, putove i željeznice još nije bio formiran, pa je referat industrijskih željeznica zadržalo Ministarstvo prometa prema propisima iz 1923. godine.

– Odjeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje jedino problematičnim smatralo je dodjelu ljekarničkih dozvola, u kojima je resorno ministarstvo samostalno rješavalo žalbe.

– Odjeljenje za trgovinu, industriju i obrt istaknulo je kako je Ministarstvo trgovine i industrije zanemarilo propise kojima ban odlučuje o kreditima banske uprave. Ministarstvo građevina je, pak, zauzimalo stav da je jedino nadležno za odobrenja i podizanje električnih poduzeća. Kao još jedan primjer nepoštivanja ovlaštenja banske uprave izneseno je poništavanje dozvola za autobusni promet.

Ban Velimir Popović istaknuo je da je i previše slučajeva u kojima se „gotovo nezapaženo i naivno izigrava administrativni poredak i ruši autoritet najviših vlasti“. Zadržavajući prilično oštar ton, u svom izvještaju on ukazuje da kontrola i nadzor od strane resornih ministarstava – za koju je već istaknuo da ne misli osporavati – „ne sme imati oblik mešanja (preinačavanja i ništenja) u rad bana, no u odgovornosti bana za svoj konkretan rad“. Na kraju je izrazio nadu da će iznesene najznačajnije primjedbe naći svoje mjesto u odgovarajućim odlukama Ministarskog savjeta. Nedostatak povratne informacije o ovom izvještaju, preciznije njegovom učinku, može govoriti o odnosu vrhovnih organa prema jednom funkcioneru nižega ranga, no to i nije važno za spoznaje o glavnim problemima funkcioniranja tadašnje uprave u Drinskoj banovini, koje je najbolje mogao sagledati njen prvi čovjek.

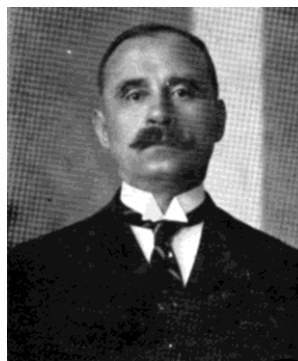

Velimir Popović

Načelnici odjeljenja Banske uprave Drinske banovine 1932. godine

Milan Milanović
načelnik I odjeljenja

Ljubomir Krunić,
načelnik II odjeljenja

Borislav Stanisavljević
načelnik III odjeljenja

Đoko Kovačević
načelnik IV odjeljenja

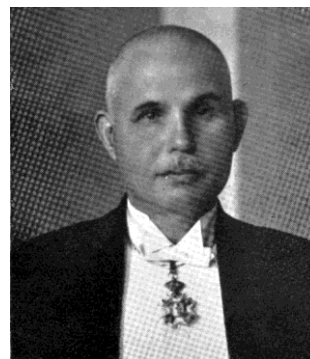
Simeon Dabić
načelnik V odjeljenja

Branko Sunajković
načelnik VI odjeljenja

Maksimilijan Dolezil
načelnik VII odjeljenja

Ahmet Borić
načelnik VIII odjeljenja

Dr Andrej RODINIS

**The Report of Ban Velimir Popović
on the Drina Banovina Position from July 1932**

Summary

The report of the Ban Velimir Popović on the Drina Banovina, three years after Banovina's administration had been functioning, contains the section of problems he had been confronting with in the context of explicit centralized administration. Soon after Banovina's establishing, another completely new administrative organization was established and achieved results. However, this is a critical report, written from the position of the system participant himself, who indisputably and obediently accepted and carried out its policy. Popović's report is even more important because, since he came from Sarajevo until July 1932, he always emphasized and praised the efficiency and organization of the Banovina's administration in Sarajevo in his reports, and especially in published notifications and information. There are concrete indexes of limited competence in each field as well as in the status of Banovina's administration of the Drina Banovina, because of disharmonized territorial and real competence, and especially for subtraction of competence by supreme administration organs.

УДК 338.1(497.11)"1928/1931"(093.2) ;
94(497.11)"1928/1931" ; 930.25(497.15)"1930/1932"

Миле ЧАРАПИЋ

**ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПРИВРЕДНИХ ПРИЛИКА
У УЖИЧКОМ КРАЈУ КРОЗ ПОДАТКЕ АЛМАНАХА
ДРИНСКЕ БАНОВИНЕ 1930–1932.**

АПСТРАКТ: У раду се говори о привреди ужичког краја по подацима из *Алманаха Дринске бановине* (1930–1932), у највећој мери за период 1928–1931. године. Они представљају драгоцен извор не само за локалну историографију. Чињенице су од изузетног значаја, поготово када се има у виду да је архивска документација из ужичког краја у највећој мери уништена, осим што је у извесној мери сачувана у фонду Дринске бановине Архива Босне и Херцеговине и фрагментарно у појединим фондovima Историјског архива у Ужицу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: срез, општина, привреда, банка, пољопривреда, шумарство, сувати, туризам, Ужице, Златибор, Пожега, Бајина Башта, Ариље, Косјерић, Ивањица, итд.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Алманаси – календари Дринске бановине представљају прворазредне историјске изворе, како за подручје целе бановине, тако и за ужички крај, који је био у њеном саставу. Њих је издавала Краљевска банска управа Дринске бановине, највероватније за сваку годину од 1930/31. до 1941, у свом органу „Народно јединство“. До данас су у Историјском архиву у Ужицу сачувана три *Алманаха Дринске бановине*, и то за 1930/31, 1931. и 1932. годину. Овај драгоцен извор обухвата готово све области привредног живота ужичког краја, који је у административно-територијалном погледу обухватао срезове: Ужички, Рачански, Златиборски, Пожешки, Ариљски, Црногорски и од друге половине 1931. године и Моравички.

Законом од 3. октобра 1929. године промењено је име Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Краљевина Југославија и извршена административна подела на бановине¹. Општа управа у новоименованој држави вршила се по бановинама, срезovima и општинама. Међу 9 установљених бано-

---

¹ Претходно се Краљевина Југославија звала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и ово име је носила од 1. децембра 1918. до 3. октобра 1929. године.

вина била је и Дринска бановина. На основу Закона о називу и подели Краљевине на управна подручја одређене су и детаљне надлежности бана Дринске бановине.

На челу бановине је стајао бан, који се постављао краљевим указом на предлог министра унутрашњих послова у сагласности са председником Министарског савета. Бан врши највишу политичку и општу управну власт у бановини. Њему припада право коначног решавања по свим предметима из његове надлежности, отправљање послова из његове надлежности, обављање свих послова опште управе, старање о економском и културном развоју на његовом подручју, вршење надзора над свим јавним властима и органима у бановини у погледу њиховог рада и др.

Указом од 7. новембра 1929. године објављен је Закон о банској управи. На њеном челу је стајао бан, који је одговоран за одлуке и одредбе које издаје у границама своје надлежности. Помоћник бана је помоћни орган и законски заменик бана, који бана заступа у случају његове спречености у свим пословима из надлежности бана.

Банска управа дели се на одељења, одсеке и одељке (реферате).

На челу одељења налази се начелник, коме је подређено све особље повереног му одељења. Он води послове свог одељења, врши надзор над свим одсецима и одговоран је за све послове свог одељења.

Одсецима руководе шефови одсека, који су по правилу непосредно подређени начелнику и одговорни за све послове одсека. Они воде надзор над пословима одсека и одељака.

Законом о банској управи одређено је успостављање Банског већа, као саветодавног органа бану и Краљевској банској управи, са задатком да што успешније и свестраније унапређује рад у свим питањима која су неопходна за функционисање и просперитет бановине. Чланове Банског већа поставља и смењује, на предлог бана, министар унутрашњих послова. Правилник о организацији, раду, пословном реду и издацима за рад Банског већа прописује министар унутрашњих послова².

---

² *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, Сарајево, 1930, 23–27, 29–33; Више о Правилнику о организацији и раду банских вијећа, члановима Банског вијећа Дринске бановине и првом заседању Банског вијећа Дринске бановине види у: *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, Сарајево, 1930, 19–20, 72–81. Више о раду Краљевске банске управе Дринске бановине у 1930. год. види у: *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, 57–60.

Насловна страна *Народног јединства* – алманаха Дринске бановине за 1931. годину

По уставу од 3. септембра 1931. године³ Краљевина Југославија је наследна и уставна монархија. Народну скупштину састављају посланици које народ бира непосредним гласањем на 4 године⁴.

Ужички крај су сачињавали срезови: Ариљски са 11 општина, Црногорски са 9, Пожешки са 17, Рачански са 14, Ужички са 12 и Златиборски са 16 општина⁵.

Број општина у ужичком крају у току 1931. године промењен је једино у Пожешком срезу, где је износио 18, а у осталим срезовима је остао исти⁶.

Краљевска банска управа је добијала податке (вероватно) највише од средских начелстава, као и из неких других, нама непознатих извора. Наведени сачувани календари у Историјском архиву у Ужицу не обухватају само податке за период од формирања бановина (3. октобар 1929) до половине 1932. године, већ и низ чињеница из претходних временских периода.

У текстовима Алманаха постоје извесне грешке у именима и презименима одређеног броја личности, које су исправљене на основу релевантних историјских извора.

Концепција приређивања је следећа: најпре су даће уводне напомене, а поштом је, као централна тема, приказана привреда ужичког краја, подељена на тематске целине које сачињавају: индустрија, приватни новчани заводи, пољопривреда (рајарство, воћарство, сточарство, шумарство, задруге, суваши на Златибору, воде), сајмови, саобраћај и туризам, и то у оквиру Дринске бановине, у периоду 1928–1931. године, са наведеним научним апаратом заснућеним из архивских фондова, Алманаха, литерауре и других историјских извора.

---

³ Више о овом уставу види у: *Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835–1941)*, приредио Д. Мрђеновић, Београд, 1988, 247–265; Ј. Ницковић, *Уставни развој Србије 1804–2006*, Београд, 2007, 269–276.

⁴ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, Сарајево, 1932, 18–33.

⁵ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 96.

⁶ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 74.

ПРИВРЕДА

Индустрија

У циљу подизања индустрије, између осталог, 24. априла 1930. године одржана је конференција привредника и представника Дринске бановине. Сазвана је на иницијативу бана Дринске бановине Велимира Поповића. Као резултат конференције предложене су одређене мере. Сходно закључцима, налагало се предузимање неопходних мера да би се саобраћајне прилике прилагодили потребама привреде, да јавне дажбине, а нарочито самоуправни прирези, не буду виши него што одговара економској снази појединих привредника, да самоуправни прирези не буду убирани и на средства за производњу и, најзад, да се што пре донесе Закон о потпомагању домаће радности на бази закона предратне Србије из 1873. год. Доношењем Закона о индустријском кредиту би се олакшали услови добијања јефттинијег кредита. У интересу шумске индустрије наложено је да се приликом одобравања буџета појединих, а нарочито сеоских општина, не дозволе неоправдани намети на дрварску индустрију, које она у то доба кризе не би могла поднети. Закон о заштити домаће шумске индустрије из 1929. године треба што пре примењивати и његову надлежност приликом примене не сужавати⁷.

У наредном делу текста представићемо развој индустрије на подручју ужичког краја у периоду од краја 1929. до 1931. према подацима из *Алманаха Дринске бановине*.

Крајем 1929. и у току 1930. године у Ужицу је радио електрични млин Акционарске ткачке радионице⁸, са капацитетом вагон и по дневно.

На територији београдске коморе највећа кожарска индустрија по опсегу у бановини налази се у Ужицу. Она користи погон властите хидроцентрале. Основана је 1923. године, са капиталом од 1.300.000 динара и прерађује већином кожу ситне стоке.

Као млекарско-индустријско предузеће радило је Ужичко акционарско друштво „Златибор“, са централом у Ужицу. Производило је у првом реду сир и кајмак, а затим и масло, подмирујући потребе унутрашњости, а без већег извоза⁹.

⁷ *Народно јединство* – *Алманах Дринске бановине* за 1931, 62, 69–71.

⁸ Више о овом предузећу види у: А. К. Спасојевић – М. Глушчевић – Ђ. Пилчевић, *85 година Текстилног завода „Цветна Дабић“*, Титово Ужице, 1983.

⁹ Нешто више о овом предузећу види у: *Историја Ужица II*, Ужице, 1992.

Хидроцентрала Ткачке радионице у Ужицу, која је производила између 500 и 600.000 квиловат-сати, осим својих постројења осветљава и варош.¹⁰

Од значајнијих ткачница на простору Дринске бановине постојала је само једна, и то Акционарска ткачка радионица у Ужицу, која се стално проширивала и напредовала, иако је крајем рата била потпуно упропашћена. Неуморним настојањем она је обновљена, и уз погон властите електричне централе ради са око 500 разбоја, чији се број непрестано повећава. У фабрици се прерађује већином инострано предиво од лана, који је делимично и домаћег порекла. Уз фабрику постоји апретура и белачница. Производи ужичке радионице, која је заправо фабрика, могу се мерити са најсавршенијим иностраним производима¹¹.

У Ужичком срезу су у периоду 1930–1931. год. постојала следећа индустријска предузећа: Ужичко индустријско друштво фабрика кожа¹², Аутоматски парни млин Јосипа Шојата и брата, Фабрика оружја и муниције Ј. Пошингера¹³, Прва повлашћена ткачка радионица а. д. у Ужицу (са годишњим капацитетом од 10.000 четинарског облог дрвета за домаће и страном тржиште) – сва наведена предузећа из Ужица, Југословенски магнетит у Топчикову, стругара Борише Јовановића у Буару (са 400 комада тврдог и 800 комада четинарског облог дрвета за домаће тржиште) и ваљарица Михаила Лијескића у Дрежнику.

У Пожешком срезу су радила предузећа: Пожешко индустријско-акционарско друштво „Маљен“ а. д. у Пожеги¹⁴ (са 5.000 тврдог и 15.000 чети-

---

¹⁰ Више о електрификацији Ужица види у: А. К. Спасојевић – М. Д. Глушчевић, „Сто година електрификације Ужица 1900–2000“, Ужице, 2000; М. Кремић – М. Глушчевић, „Прва хидроцентрала у Ужицу (83 године од електрификације града)“, *Ужички зборник* 11, Титово Ужице, 1982, 205–230; М. Д. Глушчевић, „Електрификација Ужица и околине од 1930. до 1945. године“, *Ужички зборник* 23, Ужице, 1994, 115–132.

¹¹ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 159, 161, 163, 165.

¹² Више о овој фабрици види у: М. Глушчевић, „Фабрика кожа, Врела, Ужице (1922–1946)“, *Ужички зборник* 27, Ужице, 1998, 145–166.

¹³ Више о овом предузећу види у: В. Лучић, „ФОМУ у међуратном периоду“, *Ужички зборник* 24, Ужице, 1995, 255–275; Б. Богдановић, „Тридесет година производње стрељачке муниције у ФОМУ – ППУ“, *Ужички зборник* 25–26, Ужице, 1996/1997, 119–145; Б. Богдановић, „Производња стрељачког оружја у ФОМУ од 1929. до 1941.“, *Ужички зборник* 27, Ужице, 1998, 107–144.

¹⁴ Више о раду овог предузећа види у: М. Д. Глушчевић, „Пожешко индустријско-акционарско друштво „Маљен“, *Ужички зборник* 24, Ужице, 1995, 177–199; М. Д. Глушчевић, „Настанак првих индустријских предузећа у Пожеги“, *Пожешки годишњак* 1, Пожега, 2001, 135–146.

нарског облог дрвета за домаће и страно тржиште), Парно црепарско-цигларско предузеће браће Алексић¹⁵ – оба предузећа из Пожеге, и турбински млин Арсенија Цвијовића¹⁶ у Пријановићима.

У Златиборском срезу су постојала следећа индустријска предузећа: парна стругара Јевремовића, Пржуљевића и комп. у Белој Реци (са 4.000 комада четинарског облог дрвета) за домаће тржиште, Водена стругара Јована Обрадовића у Љубишу (са 800 комада четинарског облог дрвета за домаће тржиште), Васо Турудић и компанија у Мокрој Гори (са 12.000 комада четинарског облог дрвета за извоз у иностранство), стругара са воденом снагом Гвоздена Поповића¹⁷ у Котроману, парна стругара Веселина Милановића у Кремнима (са 3.000 комада четинарског облог дрвета), парна стругара Љубинка Ђурђића у Шарган-Витасима (са непознатим подацима), Стругара а. д. „Златибор“ у Рибници (Јабланица са 4.000 комада четинарског облог дрвета за домаће тржиште), А. Д. за развитак рударства на Балкану у Чајетини, стругара Ивана Бешлића из Кремана, срез Златиборски, са 3.000 комада четинарског облог дрвета за домаће тржиште, пилана Гвоздена Поповића из Мокре Горе (са непознатим подацима).

У Рачанском срезу су радиле стругаре: браће М. Радаковић у Перућцу, манастира Рача (са 800 комада тврдог и 1000 комада четинарског облог дрвета намењених домаћем тржишту), на потоку Шеви Благојевића – Косте Чокића у Рачи (са 1.000 четинарских комада облог дрвета за домаће тржиште), Живојина Јокића у Лугу (са 800 комада четинара облог дрвета намењених за домаће тржиште), у Смедереву, власништво Индустријске банке у Бајиној Башти, Јована Јовановића у Лугу (са 5.000 четинарских комада облог дрвета намењених домаћем тржишту), парна стругара Јосипа Требињца у Бајиној Башти, Милорада Рајковића из Бесеровине (са 2.400 четинарских комада облог дрвета за домаће тржиште), Луке Мандића из Заовина (са 1.000 четинарских комада облог дрвета за домаће тржиште), Петре уд. Караклића из Растишта (са 800 четинарских комада облог дрвета за до-

¹⁵ Више о овом предузећу види у: С. Игњић и др., *Пожега и околина*, Пожега, 1978, 533–534; М. Д. Глушчевић, „Пожешко индустријско-акционарско друштво 'Маљен'“, *Ужички зборник* 24; М. Д. Глушчевић, „Настанак првих индустријских предузећа у Пожеги“, 147–151; Нешто више података о Миленку С. Алексићу види у: М. Гл., Алексић С. Миленко, *Биографски лексикон Златиборског округа*, 6.

¹⁶ Више података о функционисању овог млина види у: М. Д. Глушчевића, „Пожешко индустријско-акционарско друштво 'Маљен'“, 185–186; М. Д. Глушчевић, „Настанак првих индустријских предузећа у Пожеги“, 135; нешто више о Арсенију С. Цвијовићу види у: М. Гл., Цвијовић С. Арсеније, *Биографски лексикон Златиборског округа*, 804.

¹⁷ Нешто мало биографских података о Гвоздену Поповићу види у: М. Ј. К. Поповић Гвозден, *Биографски лексикон Златиборског округа*, 572.

маће тржиште), Никодима Божића из Заовина (без података), Драгомира Стаменића из Солотуше (са 800 четинарских комада облог дрвета намењено домаћем тржишту).

У ужичком крају у току 1930. године постојале су две занатске задруге: Пожешка занатска набављачка продавачка и кредитна задруга у Пожези и Ужичка занатска задруга у Ужицу¹⁸.

У Златиборском срезу Акцијско друштво за развитак рударства на Балкану почело је експлоатисати магнезит, тако да је у првој половини 1930. године произвело 2319 тона магнезита¹⁹.

Приватни новчани заводи 1928–1930.

У Дринској бановини је у току 1930. године постојало 5 јачих новчаних завода релативно велики број малих завода са просечно скромним капиталом. Укупна средства којима су новчани заводи располагали била су, према броју становника, релативно мала. То значи да је подручје Дринске бановине доста сиромашно капиталом и да је његова организација прилично слаба. Ако се искључи неколико јачих сарајевских завода, новчарство Бановине представљено је углавном ситним асоцијацијама капитала, чија је сврха и делатност ограничена уским кругом већином чисто локалних (понешто и сталешких и сличних) интереса и потреба. То стање одговара општој структури привреде Бановине, у којој у огромној већини преовлађују малена самостална предузећа, без јаче међусобне повезаности. Без обзира на постојећу ситуацију, корист и важност најмањих новчаних завода за општу привреду била је знатна. Ти заводи, уживајући поверење ситног човека, једини су били у стању да приведу привреди вишкове готовине села и варошица. Са познавањем месних прилика, они могу брзо и сигурно да помогну ситног човека који има потребу за краткорочним кредитом²⁰.

У ужичком крају постојали су и функционисали следећи приватни новчани заводи: Ариљска штедионица, основана 1927. у Ариљу; Прва трг. задр. а. д. за И. и У. основана 1923. у Ариљу; Трговачка индустријска банка, основана 1920. у Ариљу; Бајинобаштанска индустр. банка, основана 1926. у Бајиној Башти; Бајинобаштанска трг. банка, основана 1924. у Б. Башти; Бајинобаштанска штедионица, основана 1908. у Б. Башти; Пожешка грађанска штедионица, основана 1893. у Пожеги; Пожешка кредитна бан-

---

¹⁸ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине за 1931, 50–53; Народно јединство – Алманах Дринске бановине за 1932, 160.*

¹⁹ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине за 1931, 173*

²⁰ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине за 1932, 411–413.*

ка, основана 1926. у Пожеги²¹; Привредна банка а. д., основана 1922. у Ужицу; Ужичка грађанска штедионица, основана 1884. у Ужицу; Ужичка кредитна задруга, основана 1911. у Ужицу; Ужичка обласна банка, основана 1926. у Ужицу; Ужичка прометна банка, основана 1925. у Ужицу, и Ужичка трговачка банка, основана 1908. у Ужицу²². Све наведене банке су успешно пословале у току 1928. године, осим што је пословање Трговачке индустријске банке из Ариља у потпуности непознато. Најбоље пословање имале су: Привредна банка а. д., Ужичка трговачка банка, Ужичка грађанска штедионица – све три из Ужица и Пожешка грађанска штедионица из Пожеге, док су остали новчани заводи слабије пословали.

Готово идентична ситуација у погледу пословања новчаних завода у ужичком крају је и у периоду 1929–1930. године²³.

Ради илустрације, приказаћемо пословање новчаних завода у ужичком крају у току 1930. године.

Ариљска штедионица за кредит и штедњу имала је 56.000 динара готовине, 1.069.000 дин. у меницама, 276.000 дин. од дужника, 5.000 дин. ефеката, 1.000.000 динара капитала, 73.000 дин. јавног резервног фонда, 317.000 дин. улога, 20.000 дин. од поверилаца и свеукупни губитак од 11.000 динара.

Трговачко-индустријска банка а. д. – Ариље располагала је са 20.000 дин. готовине, 1.219.000 динара у меницама, 1.186.000 дин. дужника, 51.000 дин. ефеката, 115.000 дин. у некретнинама, 1.000.000 дин. капитала, 289.000 дин. у јавном резервном фонду, 40.000 дин. од улога и 1.077.000 дин. од поверилаца.

Бајинобаштанска индустријска банка поседовала је 181.000 дин. готовине, 691.000 динара у меницама, 589.000 дин. дужника, 3.000.000 капитала, 701.000 дин. у јавном резервном фонду, 2.980.000 дин. улога, 300.000 дин. од поверилаца и укупно 259.000 дин. добитка.

²¹ Опширније о новчаним заводима у Пожеги између два светска рата видети у раду: М. Д. Глушчевић, „Приватне банке у Пожеги (1893–1946)“, *Ужички зборник* 25/26, Ужице 1996/1997, 163–186. Реч је наике о два наведена новчана завода из главног текста.

²² Више о новчаним заводима у Ужицу види у: Ђ. Јевђовић, *Ужичке банке 1871–1946–2005*, Ужице, 2005; Д. Милић, „Развитак банкарства у ужичком крају“, *Ужички зборник* 21, Ужице, 1992, 125–144; Д. Милић, „Развитак банкарства у ужичком крају“, *Ужички зборник* 23, Ужице, 1994, 99–114; М. Глушчевић, „Привреда Ужица у периоду шестојануарске диктатуре“, *Историја Ужица II*, 125–132.

²³ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 451–454; *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, 335–338.

Бајинобаштанска трговачка банка имала је 285.000 дин. готовине, 2.004.000 динара у меницама, 736.000 дин. од дужника, 122.000 дин. ефеката, 1.000.000 дин. капитала, 169.000 дин. јавног резервног фонда, 1.586.000 дин. улога, 302.000 дин. од поверилаца и свеукупно 110.000 дин. добитка.

Бајинобаштанска штедионица поседовала је 133.000 дин. готовине, 2.917.000 динара у меницама, 1.206.000 дин. од дужника, 244.000 дин. ефеката, 1.000.000 дин. капитала, 241.000 дин. јавног резервног фонда, 3.071.000 дин. улога и свеукупно 187.000 дин. добитка.

Појешка грађанска штедионица располагала је са 486.000 дин. готовине, 1.604.000 дин. у меницама, 382.000 дин. од дужника, 104.000 дин. ефеката, 91.000 дин. некретнина, 300.000 дин. капитала, 813.000 дин. јавног резервног фонда, 1.195.000 дин. улога, 122.000 дин. од поверилаца и укупно 109.000 дин. добитка.

Појешка кредитна банка имала је 498.000 дин. готовине, 2.294.000 динара у меницама, 2.249.000 дин. од дужника, 146.000 дин. ефеката, 1.000.000 дин. капитала, 195.000 дин. јавног резервног фонда, 2.908.000 дин. улога, 939.000 дин. од поверилаца и свеукупно 117.000 дин. добитка.

Привредна банка а. д. Ужице имала је 207.000 дин. готовине, 6.630.000 динара у меницама, 3.538.000 дин. дужника, 1.169.000 дин. ефеката, 392.000 дин. некретнина, 3.000.000 дин. капитала, 1.021.000 дин. јавног резервног фонда, 3.223.000 дин. улога, 4.442.000 дин. од поверилаца, са укупно 301.000 дин. добитка.

Ужичка грађанска штедионица поседовала је 712.000 дин. готовине, 8.759.000 динара у меницама, 8.510.000 дин. дужника, 1.016.000 дин. ефеката, 270.000 дин. некретнине, 2.000.000 дин. капитала, 1.075.000 дин. јавног резервног фонда, 14.819.000 дин. улога, 904.000 дин. од поверилаца, са укупно 349.000 дин. добитка.

Ужичка кредитна задруга располагала је са 266.000 дин. готовине, 6.235.000 динара у меницама, 3.630.000 дин. дужника, 723.000 ефеката, 149.000 дин. некретнине, 2.000.000 дин. капитала, 1.058.000 дин. јавног резервног фонда, 6.045.000 дин. улога, 1.551.000 дин. од поверилаца, са укупно 347.000 дин. добитка.

Ужичка обласна банка поседовала је 211.000 дин. готовине, 1.536.000 динара у меницама, 339.000 дин. дужника, 127.000 дин. ефеката, 200.000 дин. некретнине, 1.000.000 дин. капитала, 100.000 дин. јавног резервног фонда, 1.021.000 дин. улога, са укупно 302.000 дин. од поверилаца.

Ужичка прометна банка имала је 140.000 дин. готовине, 3.580.000 динара у меницама, 1.561.000 дин. од дужника, 364.000 дин. ефеката, 1.000.000 дин. капитала, 353.000 дин. јавног резервног фонда, 2.664.000 дин. улога, 1.448.000 дин. од поверилаца, са укупно 203.000 дин. добитка.

Ужичка трговачка банка поседовала је 113.000 дин. готовине, 5.714.000 динара у меницама, 4.439.000 дин. дужника, 2.046.000 дин. ефеката, 35.000 дин. некретнине, 2.000.000 дин. капитала, 1.720.000 дин. јавног резервног фонда, 6.959.000 дин. улога, 882.000 дин. од поверилаца, са укупно 509.000 дин. добитка²⁴.

Пољопривреда, шумарство и воде

Формирањем Краљевске банске управе, Пољопривредно одељење настојало је да у првом реду реши персонално питање и организацију квалитетне службе на плану унапређења пољске привреде.

Пољопривреда Дринске бановине је у току 1930.²⁵ године била пасивна због тога што су жетвени приноси били сувише мали, са врло ниским ценама и у већој мери испод светских цена. Осим тога, пољопривредни производи ни квалитетом нису одговарали захтевима страних пијаца, због чега су имали прођу само кад квалитетнијих производа није било на пијаци. Узроци малих жетвених приноса и њиховог лошег квалитета налазили су се у незнању пољопривредника, у извесној њиховој немарљивости и веровању да им нема помоћи.

Законом о унапређењу пољопривреде опредељен је програм рада за дужи период. Јасно је да се он није могао остварити у целости одједном, већ се постепено реализовао. Три најважније пољопривредне потребе биле су: повећање жетвених приноса и квалитета пшенице, повећање жетвених приноса кукуруза и спасавање шљива.²⁶

У току 1931. године Краљевска банска управа Дринске бановине појачала је своје активности на унапређењу воћарства, сточарства (посебно говедарства, коњарства, свињарства, овчарства, козарства и живинарства), задругарства и шумарства²⁷.

Због значаја за нашу тематику, представимо развој пољопривреде, шумарства и вода у ужичком крају у периоду 1930–1931.

---

²⁴ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1932, 407–410.

²⁵ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1931, 85.

²⁶ Исто, 86–88.

²⁷ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1932, 82–90.

Раћарство

Жетвени принос раних усева у округу ужичком у 1930. години састојао се у следећем: засејано је 558 ха, а укупан принос озиме пшенице у Ариљском срезу износио је 3.731,90 метарских центи; у Златиборском срезу засејано је 511,50 ха са приносом од 5.388; у Пожешком 1.351 ха, а принос је износио 8.057,07 метарских центи; у Рачанском је засејано 2971,40 ха са укупним приносом од 16.220,46; у Ужичком засејано 2.357,50 ха, са приносом од 18.529,95 и у Црногорском је укупно засејано 1.192 ха, а добијен укупни принос од 11.140 метарских центи.

Јара пшеница засејана је у Ариљском срезу на 65,50 ха са укупним приносом од 393 метарске центе; у Златиборском срезу засејано је укупно 159 ха са приносом од 772,50; у Пожешком срезу засејано 13 ха са приносом од 71,94; у Рачанском срезу 230,50 ха са приносом од 1.383; у Ужичком срезу засејано је 80 ха са приносом од 364 и у Црногорском срезу је засејано 76 ха, где је принос износио 532 метарске центе.

Озими јечам у Ариљском срезу засејан је на 26 ха са приносом од 187,20 метарских центи; у Златиборском је засејано 14 ха са приносом од 84 центе; у Пожешком 120 ха са приносом 814; Рачанском 108,50 ха са приносом 651; Ужичком 54 ха са приносом од 454,68 и у Црногорском 16 ха са укупним приносом од 160 метарских центи.

Јари јечам у Ариљском срезу засејан је на 92,05 ха са укупним приносом од 367,45 метарских центи; у Златиборском 103 ха са приносом од 588; Пожешком 21 ха са приносом од 136,50; у Рачанском 26 ха са приносом од 156, Ужичком 41,50 ха са приносом од 413,76 и Црногорском 7 ха са приносом од 35 метарских центи.

Рај озима у Ариљском срезу засејана је на 62 ха са укупним приносом од 404,70 метарских центи; Златиборском 10 ха са приносом од 63; у Пожешком 40 ха са приносом од 252; у Рачанском 626,50 ха са приносом од 4538,64; Ужичком 234,02 ха са приносом од 1762,17 и Црногорском 5 ха са укупним приносом од 50 метарских центи.

Рај јара засејана је у Ариљском срезу на 55,90 ха, са укупним приносом у износу од 319,36 метарских центи; Златиборском 42,50 ха са приносом од 255; Пожешком 17 ха са приносом од 170; Рачанском 155 ха са приносом од 1055; Ужичком 119 ха са приносом од 935,34 и Црногорском 3 ха са приносом од 15 метарских центи.

Зоб је засејана у Ариљском срезу на 2.807,06 ха, а укупан принос је износио 15961,94 метарске центе; у Златиборском срезу 1978 ха, а укупан принос је износио 11064; у Пожешком срезу 634 ха са укупним приносом

од 3025, у Рачанском 2003,77 ха са приносом од 11837,10; Ужичком 2086,65 ха са укупним приносом од 9410, Црногорском срезу на 492 ха са приносом од 2820 метарских центи.

Крупник-пир засејан је у Ариљском срезу на 88, 50 ха са укупним приносом од 539,85 метарских центи; у Златиборском 505,50 ха са приносом од 2975; Пожешком 0 ха са 0 приносом; Рачанском 177 ха са укупним приносом од 1062; у Ужичком 161, 50 ха са укупним приносом од 1.214,48 а у Црногорском срезу није ни засејан²⁸.

Воћарство

Типично воћарски срезови у Дринској бановини и у ужичком крају су Косјерић, Ариље и Пожега, а у прелазни воћарско-сточарски срез спада Ужице.

Срески бановински воћни расадници су радили у: Пожеги (5 ха), у Чајетини, Златиборски срез (7, 68 ха), Ужицу (6,50 ха), Ариљу (...ха)²⁹, у Бајиној Башти, срез Рачански (5,83 ха), Косјерићу, срез Црногорски (5,5 ха). Они су привремено пренети на бановински буџет док се финансијски не оснаже општинске пољопривредне закладе и срески пољопривредни одбори, који ће их примити на даље издржавање по Закону о унапређењу пољопривреде³⁰.

Укупан број окалемљених и неокалемљених воћних садница у току 1930. износио је у бановинском среском воћном расаднику Ужице 12.679, од чега је у току јесени 1930. и пролећа 1931. године продато 5.916 комада. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у току 1931. износио је у овом расаднику 5.023, од чега је способних за продају с јесени 1931. и пролећа 1932. било 1.324 садница јабуке, 640 крушке, 180 шљиве, 10 садница за трешњу, вишњу и марелу. (Нема података о броју садница дуње, мушмуле, кајсије и брескве.) Неокалемљене воћне саднице за домаћи орах заступљене су са 795 садница и исто толико калема за продају. Површина расадничког земљишта у ужичком расаднику износила је 6 ха и 76 ари.

У бановинском среском воћном расаднику Ариље укупан број окалемљених и неокалемљених воћних садница у току 1930. године био је 29.245, од чега је у току јесени 1930. и с пролећа 1931. продато 2.975 сад-

²⁸ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1931, 94–99.

²⁹ Непозната површина расадника.

³⁰ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1930/31, 111–112; *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1931, 109.

ница. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у току 1931. год. у овом расаднику био је 31.778 садница. Број способних садница јабука за продају с јесени 1931. и с пролећа 1932. године износио је 12.000, док за остало воће не постоје подаци. Број неокалемљених воћних садница шљиве пожегаче из изданака у овом расаднику износио је 3.000, док за остале воћне саднице не постоје подаци. Површина расадничког земљишта у Ариљу била је 2 ха 88 ари и 73 м².

Укупан број окалемљених и неокалемљених воћних садница у бановинском воћном расаднику у Чајетини износио је 24.498 комада, од чега је у току јесени 1930. и пролећа 1931. продато 6.181 садница. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у току 1931. год. био је 15.400, од чега је с јесени 1931. и с пролећа 1932. било 1.000 садница јабука способних за продају, крушака 2.000, 500 шљива и 500 трешања, вишања и мареле. Број неокалемљених воћних садница шљиве пожегача из изданака износио је 8.000 комада, домаћег ораха 100 садница. Површина расадничког земљишта у Чајетини износила је 7 ха и 68 ари.

Укупан број окалемљених и неокалемљених воћних садница у току 1930. године у бановинском среском воћном расаднику у Пожеги био је 7.040, од чега је у току јесени 1930. и с пролећа 1931. продато 2.000 воћних садница. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у току 1931. год. у овом расаднику износио је 16.740. Од тог броја садница јабуке способних за продају било је 2.500, шљиве 200, док је број осталих воћних садница остао незабележен. Број неокалемљених садница ораха франкет износио је 500, док за остале подаци нису познати. Површина расадничког земљишта у Пожеги износила је 5 ха, 56 ари и 75 м².

Укупан број окалемљених и неокалемљених воћних садница у 1930. години у бановинском среском воћном расаднику у Косјерићу био је 9.530, од чега је у току јесени 1930. и пролећа 1931. продато 799. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у овом расаднику у току 1931. износио је 10.214. Садница јабука способних за продају с јесени 1931. и с пролећа 1932. било је 1.500, крушака 300 и шљива 150. Неокалемљених воћних садница шљиве пожегача је било 800 и домаћих ораха 180. Укупна површина косјерићког расадничког земљишта износила је 3 ха и 25 ари.

Окалемљених и неокалемљених воћних садница у току 1930. године у бановинском среском воћном расаднику у Бајиној Башти било је укупно 28.366 комада, од чега је у току јесени 1930. и пролећа 1931. продато 5.055. Укупан број произведених окалемљених воћних садница у току 1931. износио је 23.369. Садница јабуке за продају у току јесени 1931. и

пролећа 1932. било је 2.242, крушака 543, дуња 164, шљива 3.653, брескви 658 и трешања, вишања и марела 685; број неокалемљених воћних садница ораха франкет био је 846, домаћег ораха 555, белог дуда 1.319, питомог кестена 30. Површина бајинобаштанског расадничког земљишта износила је 5 ха и 83 ара.

У целој Дринској бановини постојала је Воћарска земљорадничка задруга у Ариљу, са само једном воћном комором за складиштење воћа са 80 чланова, саграђена 1922. год. У њену градњу уложено је 670.000 динара. Ова комора могла је да прими 36 вагона јабука. У њој су се у највећој мери чувале јабуке будимке, одличног квалитета, које су стекле светски реноме. Циљ ове задруге се састојао у задружном подизању и квалитетном неговању воћњака са одабраним сортама, задружном чувању и продаји свег воћа по што бољој цени и уопште рада на економском снажењу задругара и рационалном подизању воћарства³¹.

У Ужичком срезу 1931. год. биле су процентуално заступљене различите сорте јабука: колачаре 24 %, будимке 24%, канадска рента 3%, енглеска златна парменка 2%, кадуманка 37%, док је на остале сорте отпадало 10%; крушке: такуша 39 %, арапка 13 %, калуђерка 2% и остале сорте 40%; шљиве: пожегача 62 % и остале сорте 38 %; домаћи ораси 100%; за остале врсте воћа (трешње, кајсије, брескве, дуње и др.) није утврђена процентуална заступљеност.

У Црногорском срезу процентуално су биле заступљене следеће сорте јабука: будимке 25%, колачаре 20 %, сенабије 20%, стрекиња 20%, кадуманка 10% и енглеска златна парменка; крушке: арапка 30%, водењаци 20 %, такуша 20%, караманка 10%, лубеничарка 10% и остале сорте 10%; шљиве: пожегача 60%, ранка 30% и трношљива 10%; ораси: домаћи 100%; остале врсте воћа (трешње, кајсије, брескве, дуње и др.) без утврђеног процента.

У Ариљском срезу процентуална заступљеност јабука била је: будимки 90%, а на остале врсте свеукупно 10%; крушке: такуше 20%, остале 80%; шљиве: пожегаче 80% а остале сорте 20%; ораси домаћи 100%; остале врсте воћа (трешње, кајсије, брескве, дуње и др.) без процентуалних података.

Процентуална заступљеност јабука у Златиборском срезу била је: будимки 40%, колачаре 20%, а на остале врсте отпадало је 40%; крушке: такуша 10%, јерибасма 10% и остале сорте 80%; шљиве: пожегаче 70% и

³¹ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 110–111, 106; *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 112.

остале врсте 30%; ораси: мекушац 60% и коштунац 40%; остале врсте воћа (трешње кајсије, брескве, дуње и др.) без процентуалног податка.

У Рачанском срезу процентуална заступљеност сорти јабука износила је: колачаре 20%, кожаре 5%, сенабије 10%, будимке 20% а остале сорте 45 %; крушака: такуше 10%, водењака 20%, калуђерки 5% и на остале 65 %; шљива: пожегаче 80%, а на остале сорте 20%; орахе: мекушца 30%, осредње 30% и коштунца 40%; остале врсте воћа: трешње, кајсије, брескве, дуње и др. без података.

Појешки срез био је процентуално заступљен следећим сортама јабука: будимке 30%, колачаре 30%, кожаре 5%, канаде 5%, сенабије 10% и остале врсте 20%; крушке: водењаци 10%, такуше 10%, караманке 5%, уж. масларке 10%, арапке 25% и остале 40%; шљиве: пожегаче 80% и остале 20%; ораси: мекушац 70% и коштунац 30 %; остале врсте воћа (трешње, кајсије, брескве, дуње и др.) без процентуалног податка³².

Да би се пропагирало рационално сушење шљива и подизање савремених сушница, Пољопривредно одељење Краљевске банске управе је у току септембра 1931. организовало краткорочне течајеве о сушењу шљива код подигнутих сушница по систему др Вел. Стојковића; течај је, између осталог, одржан и у Сточарско-воћарској школи у Севојну код Ужица за срез Ужички³³.

У току 1930. године са простора Дринске бановине у иностранство су извожене квалитетне врсте јабука. Осим њих извожене су и дивље јабуке, највише из Пожеге, које су добро плаћане³⁴.

Виноградарство се нису бавили у Ариљском, Црногорском, Златиборском, Ужичком и Пожешком срезу, али јесу у Рачанском срезу. Зато је, пак, баш у наведеним срезовима воћарство било добро развијено, нарочито гајење јабука, шљива и ораха.

Површина младих винограда у Рачанском срезу на америчкој подлози износила је 2,30 ха, а на старој 1,84 ха, што укупно износи 4,14 ха. Принос винограда са 1 ха био је 15, а укупно хектолитара је износило 27,60³⁵.

Дуван се почео гајити у Бајиној Башти тек пред крај четрдесетих година 19. столећа³⁶.

---

³² *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1932, 98–99, 102–105.

³³ Исто, 97; Више о овој школи види у: М. Чарапић, „Специјална сточарско-воћарска школа у Севојну (1931–1950)“, *Историјска баштина* 8–9, Ужице 1994/95, 81–96.

³⁴ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1932, 97.

³⁵ Исто, 119, 121.

³⁶ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1930/31, 169.

Сточарство

Рејон сточарства обухвата у најзначајнијој мери и срез Чајетину.

У погледу бројног стања стоке, пернате живине и кошница у ужичком крају у току 1930. године стање је било следеће:

У Ариљском срезу број ждребади оба пола испод 3 године износио је 63, у Златиборском 166, Пожешком 85, Рачанском 177, Ужичком 148 и Црногорском 33.

Број кобила преко 3 године старости износио је у Ариљском срезу 191, Златиборском 540, Пожешком 300, Рачанском 454, Ужичком 412 и Црногорском 92. Број пастува старих преко 3 године износио је у Ариљском срезу 13, Златиборском 21, Пожешком 14, Рачанском 38, Ужичком 27 и Црногорском 8. Број коња преко 3 године износио је у срезу Ариљском 345, Златиборском 847, Пожешком 272, Рачанском 867, Ужичком 694 и Црногорском 131. Свеукупан број коња свих наведених категорија износио је: у срезу Ариљском 612, Златиборском 1.574, Пожешком 671, Рачанском 1.536, Ужичком 1.281 и Црногорском 264³⁷.

У Дринској бановини је постојала арапска ергела коња, чија је управа била у Сарајеву, а одељења на Игману, Борикама и Златибору. Са својим имањима на Борикама и Златибору ергела је имала идеалне услове за развој здравих, срчаних и отпорних грла, јер је клима на преко 1000 м надморске висине оштра. На имањима се налазе брда са косама и долинама, што је потребно за кретање грла, а велики простор даје неограничену слободу у том кретању. Штале у којима грла бораве прављене су од дрвета, а пошто су грла скоро увек изван штала, нема бојазни да ће грла постати мекана³⁸.

Магараца је у ужичком крају било: у срезу Златиборском 9, Рачанском 2 и Ужичком 17, а мазга само једна, и то у срезу Пожешком.

Број телади оба пола испод једне године у срезу Ариљском износио је 523, Златиборском 697, Пожешком 1.753, Рачанском 1.096, Ужичком 1.657 и Црногорском 649; јунади од 1–2 године било је: у срезима Ариљском 663, Златиборском 925, Пожешком 1.731, Рачанском 1365, Ужичком 2.686 и Црногорском 689; јуница и крава преко 2 године било је у срезу Ариљском 1.190, Златиборском 1917, Пожешком 3.512, Рачанском 2.613, Ужичком 4.255 и Црногорском 1.53; бикова преко 2 године било је: у Ариљском срезу 176, Златиборском 310, Пожешком 305, Рачанском 217, Ужичком

³⁷ Народна јединство – Алманах Дринске бановине за 1931, 102.

³⁸ Исто, 203, 205, 206.

579 и Црногорском 185; број волова преко две године кретао се: у срезу Ариљском 924, Златиборском 1.874, Пожешком 2.625, Рачанском 2304, Ужичком 3.676 и Црногорском 1512. Укупан број говеда износио је: у Ариљском срезу 3.426, Златиборском 5.723, Пожешком 9.926, Рачанском 7.595, Ужичком 12.853 и Црногорском 4.573.

Број прасади испод једне године у срезу Ариљском био је 1.064, Златиборском 443, Пожешком 2.389, Рачанском 1.998, Ужичком 3.747, Црногорском 848; нераста за приплод: у срезу Ариљском 122, Златиборском 67, Пожешком 253, Рачанском 197, Ужичком 306 и Црногорском 135; крмача за приплод: у срезу Ариљском 785, Златиборском 288, Пожешком 1.853, Рачанском 2211, Ужичком 1.188 и Црногорском 726; остале свиње преко једне године у срезу Ариљском 1.133, Златиборском 746, Пожешком 2.240, Рачанском 3574, Ужичком 1.641 и Црногорском 1.414 свиња. Укупан број свиња у Ариљском срезу износио је 3.104, Златиборском 1.544, Пожешком 6.735, Рачанском 7.980, Ужичком 6.882 и Црногорском 3.123.

Укупан број јагњади оба пола испод једне године у Ариљском срезу износио је 1.837, Златиборском 3.953, Пожешком 1.745, Рачанском 5.994, Ужичком 5.496 и Црногорском 1.825; оваца за приплод: у срезу Ариљском 10.017, Златиборском 19.940, Пожешком 8.512, Рачанском 24.865, Ужичком 17.596 и Црногорском 6.778; овнова за приплод: у срезу Ариљском 401, Златиборском 969, Пожешком 744, Рачанском 1.100, Ужичком 1.329 и Црногорском 460; овнова почишћених у срезу Ариљском 135, Златиборском 396, Пожешком 448, Рачанском 1.712, Ужичком 1.060 и Црногорском 438; јалових оваца у срезу Ариљском 437, Златиборском 1.434, Пожешком 1.052, Рачанском 2.797, Ужичком 1.375 и Црногорском 572. Укупан број оваца у Ариљском срезу био је 12.827, Златиборском 26.692, Пожешком 12.501, Рачанском 36.468, Ужичком 26.856 и Црногорском 10.073.

Број јаради оба пола испод једне године био је: у Ариљском срезу 491, Златиборском 834, Пожешком 318, Рачанском 1.024, Ужичком 827 и Црногорском 490; коза и јарчева преко једне године: у Ариљском срезу 1478, Златиборском 2.719, Пожешком 643, Рачанском 3.616, Ужичком 2.188 и Црногорском 482. Укупан број коза у округу ужичком износио је по срезовима: Ариљском 1.969, Златиборском 3.553, Пожешком 961, Рачанском 4.640, Ужичком 3.015 и Црногорском 972.

Перната живина у ужичком крају, као и на простору целе Дринске бановине, обухватала је кокошке, пловке, гуске и ћурке.

Број кокошки у Ариљском срезу износио је 13.315, Златиборском 13.170, Пожешком 23.710, Рачанском 36.196, Ужичком 45.216 и Црногорском 18.960; пловки у срезу Ариљском 892 комада, Златиборском 121, По-

жешком 760, Рачанском 1.197, Ужичком 1.095 и Црногорском 315; гусака је било у срезу Ариљском 183, Златиборском 66, Пожешком 585, Рачанском 382, Ужичком 500 и Црногорском 152; ћурки по срезовима округа: Ариљском 1.198, Златиборском 717, Пожешком 2.927, Рачанском 2.994, Ужичком 4.846 и Црногорском 1.101. Укупан број пернате живине износио је у: Ариљском срезу 15.588, Златиборском 14.074, Пожешком 27.982, Рачанском 40.769, Ужичком 51.657 и Црногорском 20.528 комада.

Укупан број кошница са покретним саћем износио је по срезовима: Ариљском 264, Златиборском 172, Пожешком 724, Рачанском 326, Ужичком 418 и Црногорском 175; кошница са непокретним саћем у срезовима: Ариљском 778, Златиборском 1524, Пожешком 1.261, Рачанском 2.477, Ужичком 2.648 и Црногорском 941; број мешовитих кошница у Ужичком срезу износио је 125, док за остале срезове не постоје подаци. Укупан број кошница по срезовима је износио у: Ариљском 1.042, Златиборском 1.696, Пожешком 1.985, Рачанском 2.803, Ужичком 3.191 и Црногорском 1.116³⁹.

Суваћи на Златибору

На 27 км јужно од Ужица, према Санцаку, налази се позната пространа висораван Златибор. Теренска конфигурација није равница, него је валовито земљиште са мањим или већим узвишењима, без великих долина и са местимично брдским врховима који досежу висину до 1500 метара надморске висине. Средња надморска висина је 1000 метара. На овој висоравни је око 5000 ха у једном комплексу, местимично пошумљено, а највећи део су планинске испаше.

У периоду од 1929. до 1941. године овај комплекс је својина Краљевске банске управе Дринске бановине. До 1931. Златибор је искоришћаван само тако што је давана испаша под закуп, и то махом ужичким трговцима стоком. Они у пролеће узимају мршаве и изнемогле волове које дотерују на Златибор, где их пашом уз мали додатак концентроване хране тове до јесени и продају. Златибор је подељен у сувате различите величине, укупно их је 19, и то:

- Суват Лесковац у Бучју, величине 189 ха 70 ари
- Суват Велике ливаде, величине 378 ха 10 ари
- Суват Чаловац, величине 343 ха 30 ари
- Суват Беле воде, величине 242 ха - ари
- Суват Трња, величине 273 ха 70 ари

³⁹ Исто, 102–105.

Суват Велико пусто брдо, величине 291 ха 80 ари
Суват Мало пусто брдо, величине 181 ха 70 ари
Суват Пола кобиље главе, величине 260 ха 10 ари
Суват Обудовица, величине 350 ха 40 ари
Суват Доњи брегови, величине 134 ха - ари
Суват Горњи брегови, величине 178 ха 40 ари
Суват Доњи крајеви, величине 189 ха 20 ари
Суват Горњи крајеви, величине 181 ха 80 ари
Суват Доња Рибница, величине 280 ха 60 ари
Суват Горња Рибница, величине 151 ха 80 ари
Суват Паљеви, величине 376 ха 70 ари
Суват Мали Шаиновци, величине 296 ха 60 ари
Суват Велики Шаиновци, величине 294 ха 20 ари
Суват Крива брега (бивше среске самоуправе), величине 500 ха.

Осим ових, ту је још суват Краљеве воде, величине око 50 ха, на коме је ретка борова шума и где се 1931. год. налазила ваздушна бања.

Услед климатских особина Златибора, златиборске траве су посебно бујне и укусне, па је због тога златиборска товљена стока стекла нарочит глас. Златиборски јагањци и златиборска пршута су чувени и ван наших граница. Пре Првог светског рата, на пештанској и бечкој пијаци златиборски утовљени волови увек су скупље плаћани од остале стоке.

Од највећег значаја за Златибор је његово претварање у велико гоподарство планинског типа. Једини недостатак земљишта на Златибору је недовољан слој хумуса у земљи, што је разумљиво кад се има у виду да је био под четинарском шумом. И поред тога, постојеће погодности су запажене код околног народа, који се спонтано одлучивао за узгој стоке, па иако без плана, знања и правца, створен је прилично квалитетан сој овце тзв. златиборске овце.

Добивши информације о досадашњем нерационалном искоришћавању златиборских сувата и о природним благодетима златиборске висоравни, бан Дринске бановине је још почетком 1930. године тражио да се стручно проуче сви услови за рационално газдовање на овој планини. После проучавања стручњака створен је идејни план о оснивању и организацији угледног планинског добра Дринске бановине на Златибору.

Предвиђено је да се на овом добру узгајају расплодни коњи, говеда и овце, а доцније вероватно и свиње, што би требало да зависи од тражње на тржишту.

Систем газдовања би био типично планинског типа – рејонско искоришћавање пашњака, сенокос и постепено привођење култури заклонитих

парцела са хумусном здравицом, разуме се само производњом пићног биља.

С обзиром на то да је комплекс земљишта био велики, предвиђено је павиљонско уређење имања. На сваких 1000–1500 ха земљишта био би уређен посебан центар. На тај начин би се одвојио узгој појединих врста стоке, а затим био одвојен према раси и полу. Све би то ипак функционисало као целина по директивама централне управе.

Циљ овог имања требало би да буде што већа производња добре расплодне стоке за раздеоу у циљу побољшања народног сточарства, а затим проучавање свих прилика и услова за непрестано усавршавање сточарства, које се развија и дотерује према захтеву потрошача – тржишта.

У организацију оваквог имања било је потребно инвестирати знатни капитал, а Краљевска банска управа је на располагању имала само голе испаше. Због тога се морало приступити систематској изградњи ове установе за дужи низ година, тако да се за 10–20 година Златибор неће моћи препознати.

Иако прве године Краљевска банска управа није могла отпочети радове, ипак је нешто већ учињено. Како је управа Државне ергеле у Сарајеву од бившег Обласног одбора ужичке области већ тражила изврстан део земљишта за испашу својих коња, то је Краљевска банска управа одвојила око 800 ха земље за сврхе ергеле, с тим да се тамо узгајају и набављени ба новински пастуви.

Управа Сарајевске ергеле отпослала је одмах мушки коњски подмладак на Златибор и за прву потребу изградила најпримитивније склониште за коње и земунце за становање послуге. Људи и стока су у овим примитивним заклонима провели две трећине зиме 1930/1931. године. Тек под крај зиме подигнуте су нове зграде средствима Краљевске банске управе, које су темељ новог планинског добра Златибор.

Поред мушког подмлатка сарајевске ергеле, на Златибору је на одгоју било 30 младих пастува босанско-брдског типа, набављених од Краљевске банске управе, тако да је укупан број пастува крајем 1931. год. износио 65.

У току 1932. и наредних година задатак Краљевске банске управе састојао се у подизању зграда за узгој говеда и оваца на Златибору.

Једна стручна комисија је одредила место на сувату Доњи крајеви са испусним оборима за подмладак оваца на сувату Велики Шаиновци. Планинови су почели да се остварују, па је требало да у пролеће 1932. год. отпочну радови и да се до јесени доврше, а да продуженом акцијом сваке го-

дине Дринска бановина изгради једну установу којој неће бити такмаца не само код нас, него и у целој Европи⁴⁰.

Шумарство

У ужичком крају врши се експлоатација шума на Тари и Златибору. Сеча и обрада дрвета се обавља људском снагом, а транспорт се врши на различите начине⁴¹.

Представимо у даљем делу текста поделу шума по врстама, власништву и површини у ужичком крају у периоду 1930–1931. године.

Од укупне површине Ариљског среза од 52.800 хектара укупна површина шумског земљишта је 6.381 ха, под шумом је 5.465 и 1.366 ха захватају пашњаци, сувати, крш и голети. Високе шуме обухватају 1.820, средње 350, ниске 2.015 и шикаре 1.280 хектара. Од укупне површине шума на државне шуме је одлазило 3.989 ха, комуналне 1.312 и приватне 164 ха. У Ариљу је на подручју Дринске бановине постојао шумски расадник под називом Растуке, површине 0, 40 ха за кога је одобрено 923 динара и са врстама семена за: црни бор, багрем, јасен, јавор, липу и храст.

Рачански срез обухвата укупну површину од 67.200 ха, од чега је површина шумског земљишта 26.630, под шумом је 21.930 ха, а пашњаци, сувати, крш и голети заузимају 4.700 ха. Од укупне површине државних шума је 18.421 ха, а комуналних 3.509 ха, док не постоје подаци о површини приватних шума.

Црногорски срез обухвата површину од 33.900 ха, од чега је површина шумског земљишта 12.880, док је под шумом 11.350, а на пашњаке, сувате, крш и голети отпада 1.530 хектара. На високе шуме отпада 10.450, средње 100, ниске 500 и шикаре 300 ха. Од укупне површине шума у срезу државне су обухватале 10.782, комуналне 454 и приватне шуме 114 хектара.

Пожешки срез има површину од 43.500 ха, при чему је укупна површина шумског земљишта 7.233 ха, док је под шумом 6.265; на пашњаке, сувате, крш и голети отпада 968 ха. Високе шуме заузимају 2.265, средње 500, ниске 2.300 и шикаре 1.200 хектара. Од укупне површине шума државне шуме су обухватале 4.573 ха, комуналне 1.692, а за приватне шуме не постоје подаци.

---

⁴⁰ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 91–95; Више о Златибору види у: М. Р. Ђенић, *Златибор, Титово Ужице*, 1970; М. Р. Ђенић, *Златиборски туризам кроз векове*, Златибор, 2003.

⁴¹ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 143.

Ужички срез има површину од 48.500 ха, од чега укупна површина шумског земљишта износи 11.220, док је стварна површина шума 10.260. На пашњаке, сувате, крш и голети отпада 960 ха. Високе шуме имају површину 6.900, средње 560, ниске 1.850 и шикаре 950 ха. Од укупне површине шума на државне шуме је отпадало 9.308, комуналне 902 и на приватне 40 хектара.

Златиборски срез са центром у Чајетини обухвата површину од 82.900 ха, од тога шумско земљиште обухвата 28.370 ха, док је стварно стање под шумом 24.170 ха. Пашњаци, сувати, крш и голети заузимају површину од 4.200 ха. Високе шуме имају укупну површину од 23.240 ха, средње 180, ниске 350 и шикаре 400 ха. Од укупне површине шума 18.369 ха је било у државном, 4.109 у комуналном и 1.692 хектара у приватном власништву. У Чајетини је постојао шумски расадник Краљева вода површине 0,26 ха. За набавку семена црног и белог бора, боровца, смрче, багрема и Панчићеве оморице за овај расадник одобрено је 15.000 динара. Израђена је и основа за пошумљавање Златибора. На Златибору је 1931. остало мало старе шуме, тако да се морала обратити озбиљна пажња на регенерацију шуме како би се и за будуће генерације сачувао дивни резервоар чистог шумског и планинског ваздуха.

Пошумљавање Златибора захтева највећу пажњу у стручном шумарском погледу. Тло је на Златибору већином плитко (серпентин), те од природе успева на њему црни бор и храст. Узрок слабијем успевању храста јесте мршава и плитко земљиште, а и велика надморска висина (1000–1200 м); поред тога, храстићи страдају и од стоке која се лети изводи на пашу. Услед свих тих разлога не предлаже се пошумљавање Златибора храстом. Једино ће се задржати лепши храстићи за припомоћ вештачком пошумљавању, а слабији примерци употребиће се као грађа за ограду пошумљених младих култура. На основу свега изложеног, најбољи су изгледи на успех приликом пошумљавања голети на Златибору ако се употреби црни бор. Он успева и расте од саме природе, најотпорнији је на елементарне непогоде, а најскромнији у погледу потребних хранљивих-минералних састојака у земљи.

Пошумљавање ће се систематски вршити са двогодишњим и трогодишњим садницама. Поред црног бора, узима се у обзир и смрча (омора), код које постоји већа осетљивост на биолошке услове за развој, због чега се за њу морају узети боље партије земљишта. Приликом састављања плана за пошумљавање Златибора обрађена је пажња на све оне партије земљишта које су из било ког разлога неподесне за пољопривредну експлоатацију, па ће се исте ставити под шуму. Према израђеном културном плану за пошу-

мљавање, Банска управа је предвидела само од расадника Ужичког планинарског друштва на Златибору 213.000 борових садница од 1 до 3 године старости. Од ове количине 1930. године пошумљено је, према подацима инж. Шибалића, око 40.000 садница црног бора и утрошено 20.000 динара. Поред тога, подигнута је и жичана ограда за ове пошумљене партије у дужини од преко 3,5 км. Према подацима самог плана за пошумљавање Златибора, предвиђено је да се оно изврши у току 6 година, уз трошкове од непуних 500.000 динара. Планирано је да почетак ових радова да повољан резултат и предвиђено да ће од посађених борића око 80% успети, што би представљало позитиван резултат⁴².

Моравички срез, чији је центар Ивањица, имао је укупну површину 105.100 ха. Површина шумског земљишта износила је 54.868 ха, под шумом је било 45.090, а под пашњацима, суватима, кршом и голетима 9.778 ха. Од укупне површине шума у износу од 45.090 ха, државних било је 30.661, комуналних 8.567 и приватних 5.862 ха⁴³.

Задруге

Једна од пчеларских подружина у Дринској бановини била је и у Бајиној Башти. Бројала је 50 чланова, а основана 1930. године⁴⁴.

На подручју Дринске бановине, у ужичком крају, 1931. год. земљорадничке задруге су постојале у Ариљском, Златиборском, Пожешком, Рачанском, Ужичком, Црногорском и Моравичком срезу.

У Ариљском срезу радило је 6 кредитних задруга са 357 чланова, једна набављачка са 84, сточарска са 15 и воћарска са 80 чланова; у Златиборском 7 кредитних са 717 чланова, 6 набављачких са 502, сточарска са 43 и две остале са 122 члана; у Пожешком срезу 11 кредитних са 1.116 чланова, две набављачке са 35 чланова; у Рачанском срезу 7 кредитних са 1.752 члана и две набављачке са 200 чланова; у Ужичком срезу 12 кредитних задруга са 986, 6 набављачких са 739 и једна сточарска са 28 чланова; у Црногорском срезу 8 кредитних задруга са 461 и једна набављачка са са 122 члана; у Моравичком срезу 7 кредитних задруга са 542 и две набављачке са 218 чланова.

---

⁴² *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, 161; *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 148–150, 156–157.

⁴³ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 148–149.

⁴⁴ Исто, 134.

У односу на савремене економске захтеве, наше задругарство је врло слабо и заостало. И поред овако малог броја задруга, које смо напред навели, добар део их је само на папиру или са незнатним пословањем⁴⁵.

Воде

У 1931. години изграђен је водовод код Краљеве Воде на Златибору у вредности од 351.389.54 динара.

У ужичком крају водена снага се искоришћава једино за индустријске сврхе по приватним предузећима и општинама за осветљење у Пожеги, Ужицу и Бајиној Башти. Поред тога, изведени су радови на изради мањих објеката за снабдевање становништва водом у оскудним крајевима срезова - између осталог и у срезу Црногорском (са центром у Косјерићу)⁴⁶.

Годишњи и седмични сајмови у Ужичком окрућу

Годишњи сајмови у Ужицу одржавали су се од 10. до 12. маја и од 27. до 29. октобра, док је седмични сајам био суботом; у Ариљу 28, 29, 30. маја, 14, 15. и 16. октобра, а седмични сајам је био петком. Годишњи сајам у Чајетини се одржавао од 21. до 23. маја и од 27. до 29. септембра, а седмични сајам је био петком. Годишњи сајам у Мокрој Гори био је 6. маја и 14. октобра, без одржавања седмичног сајма. Годишњи сајам у Буару није постојао, а седмични сајам је био суботом. Годишњи сајам у Карану је приређиван 24. маја и 22. августа, без седмичног сајма. Годишњи сајам у Пожеги се одржавао 12, 13. и 14. јула и од 21. до 23. септембра, док је седмични сајам био суботом. Годишњи сајам у Горњој Добрињи се приређивао 28. августа, на Велику госпојину, а седмични сајам није ни постојао. Годишњи сајам у Бајиној Башти се одржавао 3, 4. и 5. јуна, од 21. до 23. јула и од 19. до 21. октобра, док је седмични сајам био петком. Годишњи сајам у Зарожју био је 31. августа и 28. септембра, а седмични није постојао. Годишњи сајам у Сечој Реци био је 14–16. маја и од 14. до 16. октобра, а седмични сајам није постојао. Годишњи сајам у Ражани одржавао се од 29. до 31. августа, седмични сајам није постојао. Годишњи сајам у Косјерићу се одржавао на 2. дан Ускрса и 14. новембра, док је седмични сајам био петком⁴⁷.

---

⁴⁵ Исто, 321, 323.

⁴⁶ Исто, 264–265.

⁴⁷ *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1930/31, 263; *Народно јединство* – Алманах Дринске бановине за 1932, 69–71.

Саобраћај

Један од најважнијих фактора за подизање економије у свакој држави је добра комуникациона веза између појединих крајева, па била то веза сувоземним путем, железницом или пловним рекама. Као најважнија комуникација може се сматрати комуникација сувоземним путем, јер су путеви у једнакој мери потребни и најбогатијим и најсиромашнијим слојевима народа. Дринска бановина је имала дужност да првенствено води бригу о комуникацијама, јер од добрих комуникација зависи и напредак културе и цивилизације појединих крајева и напредак пољопривреде, обрта, трговине и индустрије, дакле богатства тих крајева, и све остале удобности и потребе живота.

Имајући све ово у виду, Краљевска банска управа је у 1931. години настојала:

1. да буџетским средствима осигура и народном снагом обезбеди не-сметани саобраћај на државним и бановинским путевима;
2. да у циљу употпуњавања путне мреже изгради неизграђене делове категорисаних путева;
3. да замени привремене објекте, мостове и пропусте сталним, од армираног бетона или гвоздених конструкција;
4. да изврши девијације постојећих путева са великим успонима, оштрим кривинама, малим ширинама коловоза и неједнаким нивелетом⁴⁸.

У даљем делу текста представићемо кратак историјат сувоземног и железничког саобраћаја у ужичком крају.

Пруга Чачак – Ужице пуштена је у саобраћај 3. јуна 1912. године. Већ 25. јануара 1925. године пуштена је у саобраћај пруга Ужице – Вардиште (као саставни део пруге Сталаћ – Вардиште), дуге 135.859 км, којом су повезане српске и босанске пруге уског колосека. Градњу ове пруге започели су Аустријанци за време окупације Србије у Првом светском рату. Од укупне дужине ове пруге 19, 443 километра припадало је Београдској, а велики преостали део Сарајевској дирекцији.

После уједињења (1918. год.), кад су се прилике промениле и кад су се правци саобраћаја потпуно изменили, кад је већа пажња обрађена и народним потребама, почело се озбиљно радити у свим правцима на побољшању саобраћајних веза, на изградњи нових пруга и на употпуњавању возног парка. Међу првим задацима на пољу железница биле су и железнице Бо-

---

⁴⁸ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 254.

сне и њихова повезаност са суседним пругама у Србији исте ширине колосека, грађење нових пруга нормалног колосека и др.

У мају 1920. године, у Београду је одржана конференција којој су присуствовали представници свеколиког привредног живота у Југославији ради утврђивања јединственог железничког програма за целу државу. На тој конференцији међу првим пословима било је предвиђено: а) допуна и реконструкција пруге Београд – Сарајево – Мостар – Метковић из уске у нормалну пругу; б) изградња пруге Ужице – Вардиште (привремени за уски, дефинитивно за нормални колосек) због споја српских са босанским ускотрачним железницама; в) изградња пруге Београд – Ваљево – Ужице – Вишеград – Фоча (долином Пиве) – Никшић – Бока Которска с огранком ка Дубровнику. Међутим, с планом ове конференције није се постигао очекивани циљ, због чега је 1926. год. сазвана друга саобраћајна конференција, коју је организовало Министарство саобраћаја, а које је израдило нови програм и план за грађење железничких пруга у целој земљи⁴⁹.

Међу пругама које нису служиле јавном саобраћају биле су и пруге Вардиште – Јабланица, чији је власник био Јакоб Барух из Сарајева, и пруга Котроман – Бараковац, чији је власник била Прометна банка а. д. Београд. Прва пруга је била дугачка 8.600 метара, друга 8.334 метра.

У предлогу државног буџета за 1929/30. годину предвиђена је сума од 4.000.000 динара за наставак радова на започетој реконструкцији државног пута Сталаћ – Ужице – Бајина Башта – Љубовија. Од већих радова на државним мостовима извешће се, између осталог, и реконструкција моста преко реке Скрапежа код Пожеге у износу од 2.000.000 динара⁵⁰.

Просецање клисуре на бановинском путу Пожега – Ариље – Ивањица од км 2 + 060 до км 2 + 193 и реконструкција од км 4 + 520 до км 5 + 747 такође је знатан успех на употпуњавању мреже путева у брдовитим и ретким комуникацијама везаним крајевима.

Довршавањем државног пута број 28 Чачак – Ужице – Бајина Башта и израдом објеката на варијанти преко Кадињаче успостављен је нормалан саобраћај на делу тог пута, који је за кишног времена и у зимско доба био скоро непроходан⁵¹.

⁴⁹ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 142; *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, 144–146, 151.

⁵⁰ *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1930/31, 130; *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1931, 153.

⁵¹ Више о путној мрежи у ужичком крају између два светска рата (1918–1941) види у: Г. Познановић, „Прилог проучавању развоја путне мреже у ужичком крају до Другог светског рата“, *Ужички зборник* 13, Титово Ужице, 1984, 257–277.

Од велике важности за побољшање комуникационих прилика је и изградња објеката и довршетак горњег строја на новопросеченом делу пута Ужице – Краљеве воде – Кокин Брод – Нова Варош у дужини од 6 километара, чије је извођење било у току.

У току 1931. године изграђен је гвоздени мост од 50 метара отвора преко реке Скрапежа на државном путу број 28 Чачак – Ужице, те гвоздени мост од 50 м отвара преко реке Градац у Ваљево на државном путу бр. 9 Ваљево – Ужице⁵².

Банска управа је нарочиту пажњу посветила отварању аутобуских линија које су важне и за туризам. Међу овим линијама најважније су у ужичком крају: Ужице – Златибор, Ужице – Бајина Башта, Ужичка Пожега – Ариље – Ивањица.

Железнички саобраћај се такође прилично развија. На прузи Сарајево – Чачак – Београд (која пролази кроз Ужице и ужички крај) уведен је 1930. вагон-ресторан у експлоатацији Интернационалног друштва „Wagons-Lits“⁵³.

Туризам

Поред ближе околине Сарајева, и остали крајеви Дринске бановине, нарочито јужна половина, обилују природним лепотама, тако да се и у другим местима почиње будити интерес за туризам. У многим местима су већ основана или се оснивају друштва за унапређење туризма, односно друштва за уређење и улепшавање вароши и околине. Међу варошима које су се највише истакле на овом пољу је, поред осталих, и Ужице.

Погодне климатске особине Златибора (чист висински ваздух и јако зрачење) и њихово благодатно дејство на људски организам биле су познате и ван ужичког округа, те је преко лета на Златибор долазило по неколико особа на краће летовање и одмор. Ово је подстакло Окружни одбор ужичке области да 1910/1911. подигне на Златибору један хотел, вилу и пекарницу. На тај начин је ударен темељ ваздушној бањи Златибор. Осим тога, извршена је парцелација сувата Краљеве воде, регулисан план за подизање приватних зграда – вила и прописани услови за продају градилишта приватним лицима. Од Ужица до Златибора је саграђен првокласни камени друм, тако да је посета од лета до лета била све бројнија. Приватне

---

⁵² *Народно јединство – Алманах Дринске бановине* за 1932, 255.

⁵³ Исто, 337.

куће све више ничу, тако да је Краљева вода на Палисаду већ једно лепо насеље.

На другом, супротном крају од Краљеве воде постоји приватно предузеће „А. Д. Рибница“ за експлоатацију дрвета, јер је тај крај пошумљен, а такође и један санаторијум за опоравак грудоболних.

Приликом формирања бановина 1929. Златибор је прешао у својину Краљевске банске управе Дринске бановине, која је одмах приступила довршетку градње још једног започетог хотела, чиме је омогућен пријем још већег броја странаца преко лета.

Осим тога, кроз цео комплекс Краљеве воде изведен је пешачки и аутомобилски пут и проведен водовод. У току 1931. је завршавана градња продуженог каменог пута од Краљеве воде преко целог Златибора до границе Зетске бановине и тако је створена ванредно лепа и брза веза са Санцаком. Требало је да Зетска бановина изгради још недостајући мали део пута на њеној територији и тако веже Нову Варош са златиборским путем.

Захваљујући све бољем друштвеном уређењу, Златибор ће постати атрактиван предео и зими, јер су на њему изванредни услови за скијашки спорт.

Нарочито је вредно истакнути успешан рад Акционарског друштва „Дивчибаре“ у Ваљеву, које је властитим средствима подигло 1929–30. године на планини Маљен, у Црногорском срезу, 35 вила са хотелом, пекаром, месаром, прокрчило цесту подесну и за аутомобиле и од дивчибарских испаша начинило првокласну ваздушну бању.

Акционарско друштво „Златибор“ из Ужица је у Рибници и на Краљевим водама на Златибору подигло модерно уређену ваздушну бању.

Услед природних лепота и здраве климе, извесног романтичног шарма својих планина, шума и клисура и добрих услова за лов и риболов планиран је развој туризма и у остали срезovima: Ужице са Шарганом, Кремнима, Чајетина са Златибором и Краљевом водом.

За напредовање туризма неопходни су и добри путеви. После Првог светског рата је на најмодернији начин за оно време урађен пут Ужице – Златибор и Ужице – Вардиште. Најбољи су путеви, између осталих, и у бившој Ужичкој области.

Међу ваздушним бањама које су лепо напредовале и у току 1931. године је и Златибор. Томе је највише допринела приватна иницијатива. На

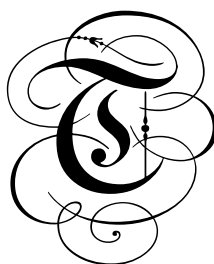
Златибору је у току 1931. године, поред осталих приватних вила, подигнут и бановински санаторијум⁵⁴.

Mile ČARAPIĆ

**The Region of Užice According to Data of *Almanah Drinske banovine*
(Almanacs of the Drina Banovina) 1930– 1932**

Summary

Almanacs of the Drina Banovina 1930/1931, 1931 and 1932 represents excellent historical sources concerning the economy of Užice's region (including industry, financial institutions, agriculture, traffic and tourism), especially in the period from 1928 to 1931. There are many data on this important field of human activity, and because of that they presents very valuable source not only for local history. The data in this work are even more important because the archival material of the region of Užice for this period are mostly ruined, and partly is stored in the fund Royal Banovina's Administration of the Drina Banovina in the Archives of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo and partly in certain funds in the Historical archives of Užice.

---

⁵⁴ *Народно јединство* – *Алманах Дринске бановине* за 1931, 167–168; *Народно јединство* – *Алманах Дринске бановине* за 1932, 337–338.

Миодраг Д. ГЛУШЧЕВИЋ
Зорица ЦАКОВИЋ

АРХИВСКА ГРАЂА ПРВЕ ПОВЛАШЋЕНЕ АКЦИОНАРСКЕ ТКАЧКЕ РАДИОНИЦЕ У УЖИЦУ

САЖЕТАК: У овом прилогу биће презентована истражена архивска грађа која је резултат несистематичних истраживања у архивима, а односи се на идејне зачетке о настанку и градњи Прве ужичке повлашћене ткачке радионице, чиме је омогућена електрификација и подстакнут целокупан развој града Ужица.

Истраживања су обављена у Архиву Србије (Фонд АС, МНП), Архиву Југославије у Београду (Фонд МТИ КЈ), Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву (Фонд КБУДБ), Народном музеју у Ужицу, и допуњена архивском грађом која је накнадно откупљена и прикључена фонду Ткачке радионице који се налази у Историјском архиву Ужице (ФТР).⁵⁵

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ткачка радионица, Акционарско друштво, позајмице, повластица, дозвола, хидроелектрана, осветљење града, конфискација.

У Ужицу и ужичком крају била је развијена ткачка делатност: радиле су ћебације и мутавције, затим фабрика чохе и ћебади Стојана Поповића и ткачка школа, а у селима, у домаћој радиности, ткало се сукно за мушку одећу, затим ћилими, серцаде, губери и финије тканине од вуне за женске сукње, шалове и друге одевне предмете, те се од влакна конопље и памука израђивала постељина и рубље, убруси, прекривачи и др.

После стицања независности (1878.) и потписивања трговачких уговора са европским земљама, пре свега Аустроугарском, српско тржиште је било преплављено јевтиним фабричким тканинама, које су биле конкурентне домаћим занатским производима и онима из домаће радиности, па је било очекивано да се та нелојална конкуренција сузбије отварањем домаћих фабрика. То су подстицали и Закон о акционарским друштвима из 1873. и допуна Закона из 1898. године.

Крајем 19. века у Ужицу је био акумулиран трговачки и зеленашки капитал, створен трговином и извозом стоке и сточарских производа. Тако стечени капитал најчешће је улаган у новчане заводе, а врло стидљиво у

---

⁵⁵ *Извештаји* УО Ткачке радионице, које је Историјски архив Ужице откупио од др Михаила Осипова, наследника бившег члана УО Ђорђа Поповића.

подизање првих индустријских објеката. Стога је из Београда стигао прекор упућен ужичким привредницима: „Ако нема људи да подигну ткачку радионицу, нека то ураде жене“. Као одговор на тај прекор, Милан Ф. Станић, управник Државне ткачке школе у Ужицу, и Радомир Лукић, књиговођа Ужичке грађанске штедионице, сазвали су ужи скуп 19. октобра 1897. године, на коме је одржано саветовање о оснивању ткачке радионице. О овом скупу и намери обавештен је министар народне привреде 3. новембра. Затим је одржан збор грађана 2/14. новембра у основној школи, на коме су говорили Малиша Атанацковић⁵⁶, трговац, и Јован Голубовић, учитељ, и изабран Привремени одбор, са задатком да изради правила Прве акционарске ткачке радионице. Правила су одобрена почетком јануара, а повластица на десет година 18. фебруара 1898. године.

Као основни капитал предвиђена је сума од од 300 000 динара, подељена у три кола по 100 000 динара. Касније је капитал повећаван, док није достигао 10 125 000 (202 500 удеоница од по 50 динара) до краја постојања акционарског друштва, тј. 1945. године, кад је предузеће конфисковано.

Друштво се определило да за погонску снагу фабрике подигне хидроелектрану на реци Ђетињи и да осветли град. Ову идеју сугерисао је управи Ђорђе Станојевић, професор Велике школе у Београду⁵⁷, који се у то време налазио у Ужицу као изасланик министра просвете на испитима зрелости у ужичкој гимназији. Проф. Станојевић је предложио да је најјевтиније да се изгради електрана на Ђетињи и да електричном енергијом покреће машине дању, а ноћу осветљава варош и околину и приходом од продаје електричне енергије граду и његовим становницима учини своје произво-

---

⁵⁶ Малиша Атанацковић (Заглавак 1860 – Ужице 1919), кафеџија, трговац, индустријалац, политичар, члан Радикалне странке, народни посланик, председник Извозничког еснафа и председник Управног одбора Трговачке школе у Ужицу. Једно време је био власник и уредник радикалског листа „Златибор“. Учесник је Првог светског рата. Као члан Индустријске коморе Краљевине Србије, посетио је 1917. Енглеску и упознао се са индустријским развојем ове земље. Био је покретач и душа управе Ткачке радионице и до смрти 1919. год. председник Управног одбора.

Подигао је хидроелектрану на Ђетињи у Гроту 1911. године, која је давала енергију за његов парни млин.

⁵⁷ Ђорђе М. Станојевић (1858–1921), професор експерименталне физике на Филозофском факултету Велике школе у Београду. Са успехом је радио на увођењу и примени електричне енергије у Србији. Изузетно се ангажовао на изградњи прве електране у Ужицу „Под градом“. Путовао је у Берлин, Беч и Будимпешту да би набавио машину за електрану, а потом и сву другу опрему за електрификацију Ужица. Своја ангажовања на електрификацији Србије изнео је у књизи

„Електрична индустрија у Србији“, Београд, 1901. Био је велики подржавалац Теслиних радова, нарочито полифазних струја, које су превладале Едисоновог систем једносмерних струја.

де конкурентним страним производима⁵⁸. У каснијем периоду Друштво је подигло још једну и откупило трећу хидроелектрану на Ђетињи и подигло калоричну електрану у кругу фабрике и тиме подмиривало нарасле потребе за електричном енергијом у фабрици и повећаном потрошњом не само у Ужицу већ и у Крчагову, Севојну и на Златибору.

Управни и Надзорни одбор Ужичке акционарске ткачке радионице

Ткачница је почела са радом 3. маја 1901. године, када и електро-одсек, који је вршио инсталације у фабрици и граду; затим је подигнута стругара, ледара, трафо-станица, далековод до Крчагова, Севојна и Краљеве воде на Златибору.

Ткачка радионица је добила повластице из 1873. и 1898. године, а касније је повластица продужавана. За изградњу свих ових објеката Прва ужичка повлашћена ткачка радионица добила је позајмицу од класне лутрије. Пословни резултати ове фабрике били су позитивни, без обзира на периоде економских криза изазваних привредним нестабилностима или ратовима (1912–1919; 1925; 1929–1933; 1941–1945), све до последње деценије 20. века, када је дошло до колапса и прекида рада.

⁵⁸ Српски краљ Александар I Обреновић положио је камен-темељац за зграду електране 3/15. маја 1899. године и тако отворио радове на подизању Ткачке радионице. У спомен тог догађаја на зграду електране постављена је спомен-плоча и уписани чланови Управног одбора: Малиша Атанацковић, председник, и чланови: Алекса Ђ. Поповић, Вук М. Остојић, Томо Наумовић, Светозар Прљевић, Јелесије Гордић и Лазар Д. Тришић; Надзорни одбор: Михаило С. Зотовић, председник, и чланови:

Лазар Јовановић, Обрад Д. Благојевић, Јосип Дрндаревић и Јован Голубовић. Уписани су и пројектанти Ђока М. Станојевић, професор Велике школе, и Аћим Стевовић, шеф железничке станице.

По завршетку Другог светског рата власници фабрике су изведени пред Суд за суђење злочина и преступе против српске националне части због наводне сарадње са окупаторима, прогона радника и саботаже у раду на обнови предузећа после ослобођења. На основу извршне пресуде извршена је конфискација имовине предузећа, али и приватне имовине осуђених. Фабрика је прешла у државне руке и добила нови назив – Државни текстилни завод „Цвета Дабих“, а 1. октобра 1950. године, на основу Закона о управљању државним предузећима, радници су преузели предузеће на управљање.

О раду фабрике написана је 1985. године монографија под називом 85 година Текстилног завода „Цвета Дабих“.⁵⁹ Аутори ове монографије били су суочени са недостатком примарних извора за реконструисање историјата овог предузећа. Један део архивске грађе уништен је 1946, по наређењу тадашњег директора, са образложењем „да се овим чи-

Факулт 12. јуна 1898.г.

Давионок заједничко седнице Управног и Надзорног одбора „Прве уживке ткачке радионице“, државне у овом одбору: којим првом прела поћи, ка да се осавати закони мисао о акционарској радионици?

Да би се што правилијом преломити управни и надзорни одбор Управног и Надзорног одбора у своју седницу г. Ђоку Станковића професора Вал. Милоше, потписати наредбама и сагласноста у овим изложенима и држав. закон и уживача Народне трибунале.

Пошто се г. Станковић својом изјавом мисли управни и надзорни одбор, он је у овом седници размислио: да би се да осавати закони и изложенима издати моћи Корисно уживача вожна скала рече закони на кој каже што би а нова скала помоћу управне преломити у вожна ка једна мисао за радионицу. Размислио је да је мисао за драму најзгодније код вожнице Управног одбора „Прве уживке ткачке радионице“, државне у овом одбору: којим првом прела поћи, ка да се осавати закони мисао о акционарској радионици?

Да би се што правилијом преломити управни и надзорни одбор Управног и Надзорног одбора у своју седницу г. Ђоку Станковића професора Вал. Милоше, потписати наредбама и сагласноста у овим изложенима и држав. закон и уживача Народне трибунале.

Пошто се г. Станковић својом изјавом мисли управни и надзорни одбор, он је у овом седници размислио: да би се да осавати закони и изложенима издати моћи Корисно уживача вожна скала рече закони на кој каже што би а нова скала помоћу управне преломити у вожна ка једна мисао за радионицу. Размислио је да је мисао за драму најзгодније код вожнице Управног одбора – на овом месту издало би одбити драму да је нека мисао. Са овог места издало једна или две динамичке мисао да би се скала преломити по се што.

Напоменуто је да те најзгодније били

Факсимил Записника седнице Управног и Надзорног одбора Прве уживке ткачке радионице од 12. јуна 1898. године

⁵⁹ Аутора Александра Кала Спасојевића, Миодрага Глушчевића и Ђорђа Пилчевића.

ном прекида са капитализмом и експлоатацијом радничке класе“, која је коначно добила фабрику на управљање.⁶⁰ Срећом, сачуване су све књиге записника Управног и Надзорног одбора (1898–1945) Прве повлашћене акционарске ткачке радионице до национализације фабрике. Такође, сачувани су многи штампани годишњи извештаји Управног и Надзорног одбора о пословању Акционарског друштва, поднети Скупштини акционара на годишњим скупштинама крајем сваке пословне године (али не сви). Ни архивска грађа за послератни период (1946–1985) није сачувана, није комплетна. Стога су аутори били приморани да истражују по многим архивима и да узимају изјаве од појединих радника и руководилаца погона, службеника, директора и чланова руководећих тела предузећа.

КРАЉЕВСКА БАНСКА УПРАВА ДРИНСКЕ БАНОВИНЕ (КБУДБ)

Фонд Краљевске банске управе Дринске бановине један је од најзначајнијих фондова које чува Архив Босне и Херцеговине из периода Краљевине Југославије, како за проучавање историје између два рата, тако и за пружање података из свих области живота за овај период.

Краљевска банска управа Дринске бановине основана је 3. октобра 1929. год. на основу Закона о називу и подели Краљевине на управна подручја, а почела је са радом 11. новембра 1929. године.

Оснивањем бановине териториј Босне и Херцеговине био је расподељен на четири бановине: Врбаску, Зетску, Приморску и Дринску. У Дринској бановини била су три окружна инспектората: у Шапцу, Тузли и Ужицу.⁶¹

Оригинали приказаних докумената налазе се у фонду КБУДБ Сарајево, VIII одељење;

Копије документа обухватају период од 1935–1936. и садрже:

Решења, Преписе (одлуку, молбу, техничку документацију, записник, тапију) Општинског суда Ужице;

Документа носе ознаку V одељења, у чијој надлежности је архивска грађе која се односи на пројектовање и грађење. Ово одељење доносило је одлуке по постојећим прописима, дозволе за искоришћавање водених снага по важећим законским прописима. Сви послови око уређења водених

⁶⁰ Изјава радника ТЗ „Цвета Дабић“ дата ауторима монографије

⁶¹ Самија Сарић, Крунослав Ловреновић Зеба, „Фонд Краљевске банске управе Дринске бановине“, *Историјска баштина*, Ужице, 2006, 187,188.

токова, канализације, снабдевања водом, искоришћавања водених снага спадали су у делокруг овог одељења.⁶²

Ред бр.	Фонд	Одељење бр. предмета датум, место	Предмет
1	КБУДБ Сарајево	10. август 1935.	Захтев за допуну пројекта за хидроцентралу бр. 2 на Ђетињи;
2	КБУДБ Сарајево	V БР. 18 482, 10. октобар 1935, Сарајево	<p>Решење Краљевске банске управе Дринске бановине о одобрењу преписа Општинског суда Ужице⁶³</p> <p>Преписи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Молба Управног одбора Прве Ужичке Акционарске Ткачке Радионице упућена Суду и Одбору Општинске зграда Ужице да јој се уступи земљиште „у Клисури зградској“ за потребе Прве Ужичке Акционарске Ткачке Радионице 26. мај 1899. год. Ужице;</i> • <i>Одлука Одбора Општинске Ужице да се уступи зруја одборника на месту траженог земљишта, за потребе Прве Ужичке Акционарске Ткачке Радионице, ради евидентирања чињеница; 18. новембар 1899. год. Ужице</i> • <i>Одлука Одбора Општинске Ужице да усвоји извештај зрује одборника и одобри уступање земљишта и коришћење водног потенцијала из реке Ђетиње Акционарском друштву; 21. новембар 1899. год. Ужице</i> • <i>Закључак Бирачког одбора са општинског збора одржаног 16. јануара 1900. год.</i> • <i>Решење којим Општински збор</i>

⁶² Исто

⁶³ Потврда Суда општине ужичке да су ови преписи верни оригиналима, који се налазе у актима овог суда: Р. бр 393 од 1900. год. оверени Р. бр. 6012 од 26. 07 1907. год;

			<p>усиуја земљиште Ткачкој радионици и потврђује одлуку Општинског одбора;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тапија коју издаје Сјаниша Пењаковић, трг. из Ужица, Првој Повлашћеној Акционарској Ужичкој Ткачкој Радионици на име продајног имања у аџару општине Ужице, на месту званом „за Градом“, у ђрадској клисури. • Техничка документација Ситуациони план за хидроцентралу бр. 2, План нивелације, Ситуациони план за централу, Најмање (усиорене) дозвољене воде за хидроцентралу бр. 2 под „Градом“ Парцеларни план земљишта за хидроцентралу (и код бране) под „Градом“.
3	КБУДБ Сарајево	V БР. 12688/36, 18. мај 1936. Сарајево	Решење Кр. банске управе Дринске бановине којим се дозвољава Ужичкој Ткачкој Радионици А. Д. искоришћавање водне снаге реке Ђешиње, за погон њене хидроелектричне централе бр. 2, и одобрење за пуштање постројења у рад.
4	КБУДБ Сарајево	V БР. 29714/36, 2. новембар 1936. Сарајево	Решење Кр. банске управе Дринске бановине којим се Ужичкој Ткачкој Радионици А. Д. у Ужицу издаје Повласница за искоришћавање водне снаге реке Ђешиње за погон хидроелектричне централе бр. 2.

Министарство трговине и индустрије (МТИ КЈ)

Сигнатура фонда: АЈ, 65
 Граничне године фонда: 1918–1941
 Граничне године архивске грађе фонда: 1898–1950
 Грађа архивистички обрађена;
 Информативно средство Инвентар;

Оригинали приказаних докумената налазе се у **АЈ фонд МТИ:**

за период 1919–1920 фонд АЈ, МТИ, **65–335 -971,**

За период 1922–1940: фонд АЈ, МТИ, **65- 1447–2431,**

Копије приказаних докумената обухватају период **1919–1940.** и садрже:

Преписку између Министарства трговине и индустрије, Министарства за исхрану и обнову земље Начелства Округа ужичког и Управе Прве повлашћене акционарске ткачке радионице по питањима значајним за стављање ван снаге „Одлуке МНО за помоћ невољнима у рату“, како би омогућили несметан рад Прве повлашћене ужичке ткачке радионице као и заштиту индустријских предузећа; Правила, Извештаје, Позиве, Записнике са редовних Скупштина акционара и др.

Ред бр.	Ф о н д	Бр. предмета датум, место	П р е д м е т
1	АЈ, МТИ 65–1447 - 2431	4. јун 1919 Бр. 7302	<i>Извештај</i> Начелства округа Ужичког упућен Министарству трговине и индустрије, <i>да је архива Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице сачувана, а књиже и повчана докумената предаће 1915. год. Привилегованој Народној банци;</i> <i>Прилоз: Извештај о раду за 1912–1913. год.</i>
2	АЈ, МТИ 65–335 -971	25. XII / 19. јануар 1920.	<i>Молба</i> Управе Ткачке радионице упућена министру народне привреде <i>да у циљу заштитне друштвене имовине интервенције против Одлуке МНО за помоћ невољнима у рату, којом је сиречено повећање цена ел. освештења у Ужицу;</i> <i>Расходи, ситање на дан 23. децембра 1919. год.</i>
3	АЈ, МТИ	28.XII/	<i>Молба</i> Управе Ткачке радионице упућена

	65-335 -971	16. јануар 1920. Бр. 363	Индустијској комори да „уложи најенерџичкији пројекат код Средишног одбора Народне скупштине“ како би Одлука МНО за помоћ невољнима у райу, којом је забрањено подизања цена ел. осветљења, била коришћена.
4	АЈ, МТИ 65-335 -971	26. јануар 1920.	Молба Управе Ткачке радионице упућена министру трговине и индустрије да јој омогући продужење власништва, која се није могла користити за време мораторијума.
5	АЈ, МТИ 65-335 -971	2. фебруар 1920.	Захтев Министарства трговине и индустрије упућен Начелству округа Ужичког да достави извештај о раду ткачке радионице након ослобођења; 2. фебруар 1920.
6	АЈ, МТИ 65-335 -971	20. фебруар 1920. бр. 363	Молба Министарства трговине и индустрије упућена Министарству за исхрану и обнову земље да изврши ревизију Одлуке о забрани подизања цена ел. осветљења, ради заштите индустријских предузећа; 20. фебруар 1920.
7	АЈ, МТИ 65-335 -971	2. март 1920. бр. 1528	Извештај Управе Ткачке радионице упућен по наредби Министарству трговине и индустрије о капацитетима Ткачке радионице;
8	АЈ, МТИ 65-335 -971	3. март 1920. Бр. 1915	Обавештење Министарства за исхрану и обнову земље упућено Министарству трговине и индустрије да су уважени апел Министра трговине и индустрије и жалбени разлози Прве Повећане Ужичке Ткачке Радионице и понуђена Одлука МНО за помоћ невољнима као и да је одобрено повећање цене ел. осветљења; 3. март 1920.
9	АЈ, МТИ 65-335 -971	8. март 1920. бр. 1636	Молба Министарства трговине и индустрије упућена Минист. за исхрану и обнову земље „да као реално надлежно“ понуђени Одлуку МНО за помоћ невољнима и омогући повећање цене ипаксе на ел. осветљење;
10	АЈ, МТИ	10. март 1920.	Одговор Министарства за исхрану и обнову

Историјска даијина 18

	65-335 -971	бр. 2205	земље упућен Начелству округа Ужичког да је по молби Управе Ткачке радионице донета одлука којом се допушта подизање цена за ел. осветљење, <i>осим за сиварне невољнике којима Суд оишћине ужичке изда уверења о њаком сивању;</i>
11	AJ, МТИ 65-335 -971	12. март 1920. V бр. 1828	Обвешћене Министарства трговине и индустрије упућено Министар. за исхрану и обнову земље <i>да је Првој повлашћеној ужичкој ткачкој радионици дозвољено повећање цена осветљења за 60% од предратне цене;</i>
12	AJ, МТИ 65, 1447-2431	12. март 1922.	Законик XIX Редовне Скупштине акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице, на дан 12. марта 1922. године;
13	AJ, МТИ 65, 1447-2431	12. август 1923.	Законик Ванредне Скупштине акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице, на дан 12. августа 1923.
14	AJ 65, 1447-2431	15. фебруар 1925.	Извешћај УО Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице поднет XXII Скупштини акционара, на дан 15. фебруара 1925. год. <i>Рачун губићка и добићка и рачун изравнања на дан 31. децембра 1924.</i> Повлашћене и правила Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице; 1925. година
15	AJ, МТИ 65, 1447-2431	15 фебруар 1927.	Извешћај УО Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице поднет XXIV редовној Скупштини акционара, на дан 15. фебруара 1927. год.

АРХИВ СРБИЈЕ (АС)

Оригинали приказаних докумената налазе се у фонду: **АС, МНП, ТФ 46, БР. 66/906;**

Министарство народне привреде (1882-1918) чине привредне гране које су до његовог оснивања припадале највећим делом Министарству фи-

нансија (све привредне гране у склопу Административног, Економског, Рударског одељења и Управе фондова).

Министарство народне привреде обављало је послове кроз одељења и одсеке.

Документа која представљамо припадају **Одељењу за трговину, радност и саобраћај** (1883–1918), са више одсека: административном, за трговину и саобраћај, за индустрију, занатство и социјалну политику...

Ово одељење садржи документа из области унутрашње трговине (развој заната од кућне радиности до фабричке индустрије и др.), спољне трговине (извоз робе из Србије и уговори са иностранством); железничког, друмског и воденог саобраћаја.... Грађа је сређена.

Информативна средства су регистри, деловодни протоколи и историјска белешка.⁶⁴

Копије докумената обухватају период **1898–1908.** и садрже:

Преписке министра народне привреде, министра финансија, Државног савета, Начелства округа ужичког и Управе Ткачке радионице, везане за обезбеђивање инфраструктуре за градњу електричне централе, набавку опреме за Ткачку радионицу, стварање повољног привредног и финансијског амбијента, начин функционисања и остваривање права по разним питањима значајним за рад Ткачке радионице, *Извештаје, Позиве, Зайиснике* са редовних Скупштина акционара и др.

Ред бр.	Ф о н д	Бр. предмета датум, место	П р е д м е т
1		20. март 1898.	<i>Извештај</i> о раду Привременог управног одбора Прве Акционарске Ткачке Радионице упућен министру народне привреде, за период у коме су донета и одобрена <i>Правила</i> овог акционарског друштва и одобрене повластице Указом Њ. В. краља.
2	АС, МНП ТФ 46, бр. 66/906	Бр. 9 3. јун 1899.	<i>Молба</i> Управе Прве Акционарске Ткачке Радионице упућена министру народне привреде, за залагање при добијању новчане помоћи из Класне лутрије, и инструкције у погледу набавке опреме „машинерије и разбоја“;

⁶⁴ Архив Србије 1900–2000, Београд, 2000, 117.

Историјска документација 18

			<i>Извештај</i> УО Ткачке радионице о напретку радова на подизању модерне ткачке радионице, активностима и одлуци акционара о електрификацији града, у циљу обезбеђивања функционалности ткачке радионице;
3	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	15. октобар 1899.	<i>Обавештење</i> Министарског савета упућено министру народне привреде, да се под одређеним условима, може одобрити зајам Управи Прве Акционарске Ткачке Радионице у Ужичу.
4	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	18. децембар 1899.	<i>Молба</i> Управе Прве Акционарске Ткачке Радионице упућена министру народне привреде да омогући проф. Велике школе Ђоку Ситанојевићу, овлашћеном од Управе ткачке радионице, да ефектује зајам који је из прихода Класне лугарије одобрио Министарски савет; Прилози: Акти Суда општинске ужичке, којим се потврђује да Управа Класне лугарије може ставити инвентурирање на земљиште упућено Ткачкој радионици ради гаранција зајма;
5	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	23. март 1900. бр. 4140	<i>Саопштење</i> министра финансија упућено Начелству округа Ужичког - Суду општине Ужице, о Одлуци Њ. В. краља, датој на предлог Државног савета, којим одобрава општински ужичкој да уступи земљиште Ткачкој радионици ради подизања ел. централе; (препис) ⁶⁵
6	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	КТ Бр. 2856/900 26. март 1900.	<i>Позив</i> на Другу редовну скупштинску акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице <i>Извештај</i> Управног одбора поднећ Другој редовној скупштини акционара Записник Друге редовне скупштинске акционара одржане 26. марта 1900. године;
7	АС, МНП, ТФ	11. март 1904.	<i>Обавештење</i> о ступању у штрајк радника Ткачке радионице;

⁶⁵ Потврда Суда општинске ужичке да је овај препис веран оригиналу, који се налази у актима овог суда.

	46, бр. 66/906		
8	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	9. мај 1904.	Молба Управе Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице упућена министру народне привреде и министру финансија да за залагање и помоћ да приход који осмиварује предузеће од ел. освешљења не буде ојорезован;
9	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	10. мај 1904.	Молба Управа Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице упућена министру народне привреде за помоћ при добијању позајмице из Класне пушрије; Извештај Комисије за преглед Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице у Ужичу;
10	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	31. децембар 1904.	Молба Управе Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице упућена Министру Народне привреде да се заложи за продужење повласице, која истиче 3. маја 1906. год.
11	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	Заведен у МНП, ТБр. 1159 23. фебруар 1905.	Извештај УО Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице у Ужичу, поднећ VII редовној годишњој скупиштини акционара одржаној 6. фебруара 1905. Материјал VII редовне годишње скупиштинне акционара одржане 19. фебруара 1905, поднећ Зависник VII редовне скупиштинне акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице, држане на дан 6. фебруара 1905. год
12	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	Бр. 2668 18. април 1905.	Молба министра народне привреде др Светл. Радовановића, упућена Државном савету, да размисли законски предлог о могућностима за продужење повласица Првој Повлашћеној Ужичкој Ткачкој Радионици;
13	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	Заведен у МНП, ТБр. 2872 7/20 мај 1905.	Прейорука Државног савета упућена Министру народне привреде о условима који морају бити задовољени како би Прва повлашћена ужичка ткачка радионица осмиварила право на повласице;
14	АС, МНП, ТФ	Заведен у МНП,	Молба Управе Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице упућена Министарству народне

Историјска Даштина 18

	46, бр. 66/906	ТБр. 4464 14/02, август 1905.	привреде да омогући доследну примену законског решења, по коме би се удеонице ове Ткачке радионице могле примати у кауцију у њеној вредности;
15	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	Заведен у МНП, ТБр. 6129 31. октобар 1905.	Молба Управе Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице упућена Министарству народне привреде да се заложи за бржу најлаиу зајма добијеног Решењем Министарског савета, Тбр. 6022 од 14. децембра 1901;
16	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	ТБр. 2727 12/25. маја 1906.	Молба Управе ткачке радионице упућена министру народне привреде да продужи концесију и обустави најлаиу пореза на увоз пређе, до доношења решења Народне скуишине по поднетој молби Управе Ткачке радионице;
17	АС, МНП, ТФ 46, бр. 66/906	ТБр. 1422 5. фебруар 1906.	Зайисник VIII редовне скуишине акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке радионице, држане на дан 5. фебруара 1906. Чеситије захвалности упућене: <ul style="list-style-type: none"> • Њ. В краљу Србије Петру I; • Министру Народне привреде Милораду Драшковићу; • Професору универзитета Ђоки Сјанојевићу; Извештај УО Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице; Списак дейонованих акција;
18	АС, МНП, Т-1907	група 38 врста 1 ред „б“ 18. фебруар 1907.	Извештај УО Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице, поднет IX редовној скуишине акционара, одржаној 18. фебруара 1907. године; Рачун губитка и добитка и рачун изравнања на дан 31. децембра 1906. Списак присујних акционара; Списак дейонованих акција;
19	АС, МНП,	Тбр. 2323 17. март 1908. одсек V група 6 врста 4	Обавештење Управе Ужичке Ткачке радионице о достави овереног: Зайисника X редовне скуишине акционара Прве Повлашћене Ужичке Ткачке Радионице, одржане на дан 17. фебруара 1908. године;

			<i>Извештаја Управног и Надзорног одбора; Списак дейонованих акција;</i>
--	--	--	--

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ УЖИЦЕ (ИАУ)

Оригинали приказаних докумената налазе се у:

ИАУ, фонд Прва ужичка акционарска ткачка радионица

Грађа фонда обухвата период 1898–1945. године и има 19 књига и 12 фасцикли докумената (2,30 м).

Књиже: 1898–1945;

Списи: 1900–1945;

Фонд је сређен регистратурски; није сачуван у целини.

Садржи: податке о раду Управног и Надзорног одбора, акцијама, ме-ницама, исплатним листама, годишњим рачунима, евиденцијама удела и удеоничара, запосленим радницима и др.

Обавештајна средства су пописи књига и списка.⁶⁶

Копије приказаних документа обухватају период **1905–1920.** и садрже:

Извештаје о раду Управног и Надзорног одбора, рачуне губитака, до-битака, и изравнања;

Ред бр.	Фонд	Бр. предмета датум, место	П р е д м е т
1	ИАУ ФТР	6. фебруар 1905.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1904. годину поднесен VII редовној скућишћини акционара 6. фебруара 1905. год. ; Рачун губићака и рачун изравнања на дан 31. децембра 1905. год.</i>
2	ИАУ ФТР	5. фебруар 1906.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1905. годину поднесен VIII редовној скућишћини акционара 5. фебруара 1906. год.;</i>

⁶⁶ *Водич Историјског архива Тићово Ужице*, Титово Ужице, 1990, 335.

Историјска Дакимиња 18

3	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5326 7. фебруар 1910.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1909. годину поднесен XII редовној скућишћини акционара 7. фебруара 1910. год.;</i>
4	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5327 6. фебруар 1911.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1910. годину поднесен XIII редовној скућишћини акционара 6. фебруара 1911. год.;</i>
5	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5928 6. фебруар 1912.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке радионице за 1911. годину поднесен XIV редовној скућишћини акционара 6. фебруара 1912. год.;</i>
6	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5929 10. марта 1913.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1912. годину поднесен XV редовној скућишћини акционара 10. марта 1913. год. ;</i>
7	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5930 9. фебруара 1914.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1913. годину поднесен XVI редовној скућишћини акционара 9. фебруара 1914. год.;</i>
8	ИАУ ФТР	Инв. бр. 5931 19. августа 1920.	<i>Извештај УО о раду Прве Повлашћене Ужичке Акционарске Ткачке Радионице за 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 и 1919. годину поднесен XVII редовној скућишћини акционара 19. августа 1920. год.;</i>

Miodrag D. GLUŠČEVIĆ
Zorica DŽAKOVIĆ

Archival Material of the First Chartered Joint
Stock Textile Factory in Užice

Summary

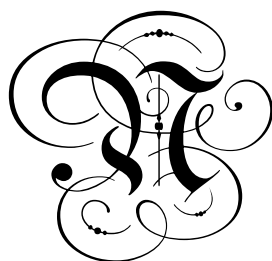
The authors of this work, according to their experience and acknowledgement, want to direct the researchers to the archives which keep archival material concerning to this organization (depends on the period and competence) in order to enable easier researches, according to their needs and interests.

Parts of presented archival materials are printed documents, which content facts about foundation and work of Textile factory in Užice since its beginning until 1940. Original documents presented in this work are stored in the quoted archives (see the list).

The period, for which there is no archival material in other archives, we have presented by the reports of Administrative Board of Textile factory, which are stored in the Historical Archives of Užice (the fund TR)⁶⁷ in order to complete this work.

---

⁶⁷ A small part of the archival material concerning the First Chartered Joint Stock Textile Factory is kept in The National Museum in Užice

Милева МИЛОШЕВИЋ

РАТНА ШТЕТА У АРИЉСКОМ СРЕЗУ 1945–1946. – ПРИЈАВЕ –

САЖЕТАК: Архивска грађа – пријаве ратне штете месних народних одбора Ариљског среза 1945–1946. год. чине део фонда Народног одбора среза Ариљског – Ариље 1944 – 1955. године и припадају категорији архивске грађе од изузетног значаја. Сачувано је укупно 20 фасцикли (1,80 м), односно 3.384 пријава ратне штете у 12 месних народних одбора Ариљског среза.

У раду је дат краћи коментар о правилима и прописима по којима су регулисани поступци пријављивања, процењивања и утврђивања ратне штете, о органима и њиховим надлежностима по питању ратне штете у Ариљском срезу, а која је учињена у Другом светском рату од стране окупатора.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ратна штета, пријаве ратне штете (обрасци 1,2,3), Правилник о пријављивању и утврђивању ратне штете, Упутство за рад месних народних одбора и среских комисија за ратну штету, Ариље, Срески народни одбор, Месни народни одбор, Државна комисија, Земалска комисија, Среска комисија, оштећеник, окупатор, Немачка, Бугарска.

У оквиру групе архивских фондова управе и јавне службе налази се и фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955. године¹. На основу Устава ФНРЈ од 31. јануара 1946. године донет је први Општи закон о народним одборима².

У свом саставу Срески народни одбор у Ариљу имао је месне одборе: варошицу Ариље, Бјелушу, Бреково, Високу, Вране, Добраче, Крушчицу, Мочиоце, Радобуђу, Северово и Чичково. Крајем 1945. године (25. децембра) из састава подручја Драгачевског среза издвојени су и припојени Ариљском срезу месни одбори Вирово, Миросалци (Драгојевац, Церова) и Трешњевица и припојени Ариљском срезу³.

Србија у некадашњем саставу државе Југославије спада међу земље која је у прошлом светском рату претрпела највећа страдања од стране окупатора, пре свега Немачке и Бугарске. Причињена је огромна штета на-

¹ М. Раонић, Д. Матић, *Водич Историјског архива Ужице*, Титово Ужице 1990, 116.

² Службени лист ФНРЈ бр. 43, 1946, 782.

³ Службени гласник НРС бр. 44, 1945, 777.

ционалној економији. Реч је о уништењу добара, експлоатацији извора сировина, демонтирању и одношењу индустријских уређаја, коришћењу постројења у ратне сврхе, експлоатацији шуме и саобраћаја, принудном откупу разних житарица и стоке, коришћењу разних бескаматних и неповратних кредита, пљачки и уништењу културног богатства, просветних и здравствених установа.

Фашистичка оријентација бугарских владајућих кругова, и поред формално прокламоване неутралности, све је јасније изражена у годинама пред почетак Другог светског рата. Она је, поред осталог, 1938. године потписала тајни немачко-бугарски споразум о двогодишњој испоруци оружја Бугарској у вредности од 30 милиона немачких марака⁴.

Бугари су веома често мењали своје јединице стационарне у Србији. По одобрењу немачке команде крајем 1942. године су проширили окупационо подручје у западној Србији све до Дрине и запосели Краљево, Ужице, Рашку и Нови Пазар⁵.

Доводећи бугарске јединице у Србију, немачка Врховна команда је постигла велики успех, јер је своје снаге ослободила за друга ратишта, а бугарским снагама с мањим деловима својих јединица препустила борбу против НО покрета и обезбеђење главних комуникација за транспорт својих снага и извоз природних богатстава из југословенског окупираног подручја.

Реч је, дакле, о свестраној експлоатацији и уништењу људског и материјалног потенцијала Југославије, односно Србије од стране фашистичке Немачке и Бугарске, чему је у југословенској историографији до сада приклоњено мало пажње.

Ради утврђивања ратне штете учињене Југославији и њене надокнаде кроз репарације, донесена је Уредба о оснивању Државне комисије за утврђивање ратне штете почињене од стране окупатора и њихових помагача. Према тој Уредби, Државна комисија је постала врховни орган који се бави питањем ратне штете⁶.

На основу члана 7 Уредбе о оснивању Државне комисије за ратну штету, на предлог Државне комисије за ратну штету, Председништво Ми-

---

⁴ Др Никола Живковић, *Рајна штења коју је Бугарска учинила у Југославији 1941 -1944*, Институт за савремену историју, Београд, 1985, 5

⁵ Исто, 14

⁶ Др Никола Живковић, *Рајна штења коју је Немачка учинила Југославији у Другом светском рату*, Институт за савремену историју, Београд 1975, 10

нистарског савета Демократске Федеративне Југославије прописује *Правилник о пријављивању и утврђивању ратне штете*⁷.

Под ратном штетом прописи подразумевају сваку штету коју су причиниле војне и друге власти, организације, установе и појединци оних држава које су биле у ратном стању са Југославијом и њихови помагачи, од 6. априла 1941. године, на територији Југославије и ван ње. Значајно је то што поменути прописи прецизирају и појам *губитка националног богатства; губитка националног дохода произведеног ратом и окупацијом; штету причинјену животи, здрављу и телу, слободи, њеном интелектуалном и частима грађана; ратних расхода.*

Као ратна штета сматра се и штета коју је због ратних прилика причинила и бивша југословенска војска, НОВ и ПОЈ, Југословенска армија и савезничке војске.

Чланови од 2 до 17 Правилника регулишу и јасно дефинишу шта се све подразумева под *предметом* ратне штете.

У даљем тексту прописа је прецизирано како се врши *пријава ратне штете*. Штету пријављује држава, њена предузећа, установе и заводи, као и сва приватно-правна лица.

Органи и надлежности:

Државна комисија за ратну штету је врховни орган за питања која се односе на ратну штету у границама датих јој овлашћења. Орган Државне комисије за ратну штету у републикама је *Земаљска комисија за ратну штету*, која прикупља податке о ратној штети, врши проверу и процену пријављене штете у републикама.

Органи преко којих Земаљска комисија за ратну штету врши своје задатке су *Среска комисија за ратну штету и месни народни одбори*.

Органи за процену ратне штете су – *Среска, Земаљска и Државна комисија за ратну штету*, свака у својој надлежности.

Све штете нанесене физичким и приватно-правним лицима пријављују се надлежним органима у месту где је штета настала или где је стално боравиште оштећеног. Уколико оштећеник има стално боравиште ван тог места, пријаву подноси месном одбору места боравишта, који ће пријаву уступити надлежном месном одбору.

⁷ Службени лист ДФЈ бр. 4, од 10. јуна 1945, 4–21

Поступак:

Месни народни одбори ће на најподеснији начин обавестити грађане о прописима који се односе на пријаву штете и позвати их да приступе пријављивању исте у прописаном року. Такође, месни одбори постављају пригодна лица за *поверенике* који ће примати пријаве на одређеним обрасцима. Повереник подноси пријаву месном одбору. Ако одбор утврди да су подаци у пријави тачни и поуздани, потврдиће то на пријави, а подносиоцу пријаве издати потврду да је пријаву поднео. Месни одбор ће исправне пријаве одмах, а неисправне по истеку рока за жалбу, односно после подношења жалбе, заједно са прилозима и жалбом доставити Среској комисији за ратну штету.

Задатак комисије је да процењује пријављену ратну штету и да одлучује по жалбама оштећеника. Свој закључак по жалби комисија ће забележити на пријави. Комисија ће проценити штету и одлуком утврдити висину штете, коју ће изразити у динарима са вредношћу на дан 5. априла 1941. године. О утврђеној висини ратне штете Среска комисија доноси одлуку са кратким образложењем. Препис одлуке комисија доставља подносиоцу пријаве.

Против одлуке Среске комисије подносилац пријаве има право жалбе, преко Среске, Земаљској комисији за ратну штету. Жалба се може поднети само у погледу висине вредности процене ратне штете. Против одлуке Земаљске комисије нема правног лека.

Среска комисија за ратну штету региструје податке о ратној штети и доставља *Збирне спискове* Земаљској комисији. У оквиру пријава ратне штете Месног народног одбора у Ариљу сачуван је Збирни списак о стању пријављених оштећеника од 8. августа до 30. октобра 1945. године, коју је саставила Среска комисија за ратну штету у Ариљу. Колоне и рубрике – укупан износ штете и измакле добити, попуњаване су руком, обичном оловком. Уз овај списак налази се и списак грађана, службеника, намештеника и радника којима нису у целини исплаћене принадлежности⁸. Међутим, приликом израде ових спискова дешавају се велики пропусти. Стога актом од 22. јуна 1946/ 10257 Председништво владе НР Србије – Земаљска комисија за ратну штету у Београду обавештава Срески народни одбор – Среску комисију у Ариљу да им се враћа приложени збирни списак ратне штете као непотпун и неуредан и да се подаци у рубрикама морају уносити по већ датим правилима и упутствима. Земаљске комисије састављају

---

⁸ ИАУ, 1.4.75, Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945, 1–151

и достављају Државној комисији збирне спискове за целу федералну јединицу.

Државна комисија региструје податке примљене од земаљских комисија, као и пријаве за које је она сама надлежна, ради утврђивања укупне висине ратне штете, евиденције и израде плана расподеле накнаде штете.

У оквиру фонда Народни одбор среза Ариљског – Ариље налази се и део архивске грађе ратне штете – пријаве из 1945. и 1946. године. Остала грађа која се односи на ратну штету скоро да и не постоји. Сачувана је само у фрагментима. Архивска грађа и пријаве ратне штете месних народних одбора некадашњег среза Драгачевског – Гуча налазе се и чувају у Међуопштинском архиву у Чачку у оквиру фонда Народни одбор среза Драгачевског – Гуча 1945–1955. Сачуване су укупно 4 књиге – уписници и 21 кутија архивске грађе пријава ратне штете⁹.

**Преглед пријава ратне штете у срезу Ариљском
по месним народним одборима**

<i>редни број</i>	<i>назив месног народног одбора</i>	<i>број пријава</i>	<i>број фасцикли</i>	<i>дужних метара</i>
1	Ариље	1–298	2	0,22
2	Бјелуша	1–183	1	0,10
3	Бреково	1–225	1	0,12
4	Висока	1–202	1	0,10
5	Вране	1–391	2	0,19
6	Добраче	1–337	2	0,14
7	Крушчица	1–257	2	0,14
8	Латвица	1–460	3	0,28
9	Мочиоци	1–412	2	0,20
10	Радобуђа	1–335	2	0,18
11	Северово	1–141	1	0,10
12	Чичково	1–144	1	0,08
Укупно	12	3.384	20	1,80

⁹ В. Василић, *Водич Међуопштинског архива у Чачку*, Чачак, 1988, 105

На основу дате табеле у оквиру среза Ариљског у 12 месних народних одбора сачувано је 20 фасцикли, 1,80 дужних метара, односно 3.384 пријава ратне штете. Ова архивска грађа је делимично сређена. Пријаве су раздвојене по месним народним одборима и сређене по азбучном реду. У оквиру сваког месног одбора пријаве су хронолошки сређене по датуму и броју пријављивања ратне штете. За сада су урађене привремене унутрашње листе за сваку фасциклу (за 20 фасц.) са презименима и именима оштећеника и кратким подацима о врсти и висини утврђене ратне штете. Важно је поменути и то да је за сада један део ових пријава детаљније обрађен (МНО варошице Ариља 2 фасц. 298 пријава, МНО Бјелуша 1 фасц. 183 пријаве) и унет у рачунар.

Део архивске грађе који се односи на рад Среске комисије за ратну штету припада категорији архивске грађе од изузетног значаја и по архивистичким правилима треба да је издвојен и посебно заштићен¹⁰.

За будуће истраживаче-кориснике значајно је поменути да се пријаве о ратној штети налазе и у осталим фондовима управе и јавне службе, који се налазе и чувају у Историјском архиву у Ужицу¹¹.

На основу чланова 26 и 27 Правилника о пријављивању и утврђивању ратне штете и упутстава примљених од Државне комисије за ратну штету, Земаљска комисија за ратну штету Србије издаје *Упутство за рад месних народних одбора и среских комисија за рајину штеће око пријема и проверавања пријава и процене рајине штеће*¹².

Опште одредбе упутства налажу да су сви органи месних народних одбора и осталих народних власти, као и чланови среских комисија, дужни да се строго придржавају правила у пријављивању и утврђивању ратне штете.

Главна начела *Упутства за рад* по предметима ратне штете су, пре свега, да се мора пријавити целокупна штета, на који год начин она била причињена. Дужност пријаве целокупне штете не проистиче само из тога што ће оштећени доћи до накнаде ратом причињене им штете, већ и да би наша држава могла изаћи са што потпунијим и тачнијим стањем штете

---

¹⁰ Сл. гласник СР Србије бр. 18/1979. и Сл. гласник СР Србије бр. 12/1998.

¹¹ М. Раонић, Д. Матић, *Водич Историјског архива Ужице*, Титово Ужице 1990, 116–129; 223, 238, 104 и 109; Фондови среских народних одбора из истог периода: Бајина Башта, Ивањица, Косјерић, Пожега, Прибој, Ужице и Чајетина; Месних народних одбора Буковик (срез Златарски, Н. Варош) и Котроман (срез Златиборски, Чајетина); Окружни народни одбор – Т. Ужице (Управа народних добара) 1944–1947; Архивска грађа ових фондова није сређена, стога се не могу дати тачни подаци о којој количини архивске грађе се ради.

¹² Службени лист ДФЈ бр. 44, од 29. јуна 1945.

причињене нашем народу од стране непријатеља у овом рату. Ово стога да би се знало колико је који крај оштећен и колико ће бити потребно средстава да се подигну уништени и порушени крајеви наше земље. Зато је рад на пријављивању и проверавању ратне штете хитан и мора се на време обавити.

Да би поступак био што брже обављен и да би се избегло да народ напушта своје послове у јеку највећих радова, врло често се практиковало да Среска комисија у Ариљу споји свој рад на процени са радом месних народних одбора на проверавању пријава ратне штете на територији среза.

Сваки месни одбор у срезу је одређивао своје *поверенике*, који су били задужени да попуњавају пријаве уколико то нису у стању да учине сами грађани, као и да им дају потребна обавештења око попуњавања и подношења пријава ратне штете. Иста лица су прегледала попуњене пријаве и проверавала њихову исправност и истинитост, па су, уколико је то потребно, тражили од подносилаца да их исправе или допуне. За поверенике су бирали писменија и спремнија лица, која је требало да се добро упознају са важећим прописима, прописаним обрасцима и техником попуњавања.

Пријаве ратне штете су се подносиле само на штампаним обрасцима прописаним од стране Државне комисије за ратну штету, који су достављани свим МНО у срезу. Актом од 24. јула 1945. Срески народни одбор у Ариљу је проследио потребан број наручених образаца (1–8) да се поделе по МНО среза, док ће обрасце (5 и 7) Среска комисија задржати за своје потребе. Обрасци су примљени и у потпису стоје имена чланова комисије: Драгослав Оцокољић, учитељ, Саво Штуловић, судски приправник, и председник комисије Чедомир Лаковић¹³.

Образац број 1 – Општа пријава. Њу подноси сваки пријавилац штете, било да пријављује штету на имовини (по обрасцу број 3), било штету на личности (по обрасцу број 2), или пак штету на индустријским или рударским предузећима (по обрасцу број 8). Само када се пријављује штета услед лишавања живота или нестанка (по обрасцу број 6), онда се пријава штете чини само на обрасцу број 6, те се у том случају општа пријава уопште не подноси. Нарочито се водило рачуна да се пријава штете на индустријским и рударским предузећима поднесе увек засебно и одвојено од других врста штете, што значи да образац бр. 8 може да буде поднет само као прилог уз општу пријаву, те се не може спојити са осталим врстама штете.

¹³ ИАУ, 1.4.75. Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945, 1–151

ОБРАЗАЦ Бр. 1 1

ПРИЈАВА РАТНЕ ШТЕТЕ

ПОДНОСИЛАЦ ПРИЈАВЕ

1) Презиме, име очево, име: Црква Архиепископа Луки П. Ризаковић
 2) Занимање: свештеник
 3) Стално боравиште: Ариљу
 4) Штету пријављује као: ~~оштећеник, наследник — стараца — скрбник — заступник оштећеног~~

ПОДАЦИ О ОШТЕЋЕНИКУ

1) Презиме, очево име, име: Црква Архиепископа
 2) Године старости: _____
 3) Занимање: _____
 4) Стално боравиште (место, срез и округ): Ариљу
 5) Народност: _____
 6) Прилажу се образци: бр. 5
 7) Прилажу се докази: Сведочење: Вања Велковић, др. Саво Вукчић, и ост.

у Ариљу 31. Јуна 1945 год.
 Месни Народни одбор у Ариљу
 Списак број 3
 Примљено дана 1. VII 1945 год.

Подносилац пријаве
 свештеник Луки П. Ризаковић
 (потписати и печат)

ПОТВРДА

О УЧИЋЕНОЈ ПРИЈАВИ РАТНЕ ШТЕТЕ

Месни Народни одбор у Ариљу потврђује да је Лука П. Ризаковић по занимању свештеник из Ариљу поднео је пријаву за ратну штету као ~~оштећеник — заступник — стараца — скрбник — наследник оштећеног~~ Цркве Архиепископа по занимању Архиепископа из Ариљу с тим што је, по извршеној провери Месни Народни одбор, у погледу личних и породичних података, предмета оштећења, начина на који је штета причињена и проузроковача штете:

1) Пријаву потврдио без примедбе:
 2) Пријаву потврдио са следећим примедбама:

Напомена: Овај образац мора се испунити за сваког подносиоца пријаве ратне штете по образцима бр. 2 и 3.

Пријава ратне штете цркве у Ариљу (образак бр. 1)

Пријаву подноси: оштећеник, за умрлог или несталог оштећеника његови наследници, или ако ових нема, месна народна власт његовог сталног боравишта, за лица под старатељством њихови стараоци, за лица која су лишена слободе од стране југословенских власти њихови заступници, итд.

У пријави се наводе сви докази и прилаже сав доказни материјал. Најчешће су то сведоци, заклетве оштећеника, потврде органа власти, лекарска уверења, платне књижице о примљеној принадлежности, саслушања или изјаве самих оштећеника. Савовић (Перише), Митар, земљорадник из Ариља, у својој изјави наводи: „Кад се ствари одузимају, ми се истерамо из куће и једни нас чувају у авлији, други по кући и собама пљачкају шта хоће“¹⁴. На истој пријави Среска комисија за ратну штету доноси закључак са образложењем о укупној процени утврђене ратне штете оштећеног, израженој у динарима, рачунајући по цени од 5. априла 1941. године. Уз ову пријаву прилажу се обрасци 2 и 3.

Ратну штету ариљске цркве пријављује управа цркве и потврђује је свештеник Лука П. Видаковић. Штета на имовини и имовинским правима, процењена од стране Среске комисије, износи 81.000 хиљада динара. Хартије од вредности уништене и однете, пет протокола рођених, венчаних и умрлих, књиге из библиотеке и канцеларијски материјал однет од стране Немаца и Бугара. У црквеној канцеларији Немци и Бугари су становали два месеца, а партизани у новембру 1941. године. Укупна процењена вредност ратне штете заједно са претходном износи 97.715 (деведесет седам хиљада седамсто петнаест динара). Овде није ушла процењена вредност о уништењу црквене архиве, књига, летописа, као и књиге записника црквених одборника¹⁵.

Образац број 2 – Пријава штете на личности проузроковане: 1. повредом здравља и тела (рубрика А); 2. повредом полног интегритета (рубрика Б); 3. повредом достојанства и части (рубрика В); 4. лишавањем слободе услед хапшења, заробљавања, интернирања, расељавања, принудног рада, мобилизације (рубрика Г); 5. пљачком радне снаге (рубрика Д) и 6. штета због оскудице (рубрика Ђ). Најчешће се пријаве односе на пљачку радне снаге и лишење слободе, под којим се подразумевало хапшење, одлазак у заробљеништво, мобилизацију, интернирање, расељавање и принудни рад. За рубрике Г, Д и Ђ дата су додатна објашњења у напомени штампаној на самом обрасцу. Уз овај образац стоји накнадна изјава оштећеника Миленка М. Глишића, трговца из Ариља: „1. Моја жена Милева и кћи Милка ту-

¹⁴ ИАУ, 1.4.75. Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945, 1–151; ред. бр. 11.

¹⁵ Исто, ред. бр. 1

чене су (батињане) по 25 батина на јавном месту, биле у апсу по четири пута, гоњене у село Гривску три пута, где је била команда за изрицање смртних пресуда. За њину неспособност и муке тражим одговарајућу суму новца; 2. Ја, Миленко Глишић, тучен сам два пута, осам пута хапшен; 3. За четири године нерада мојих послова извозничких оштећен сам у готовом новцу; 4. Продао сам три комада имања, потрошио сам мојих готових новца, бежећи од окупатора и његових помагача. За све наведено тражим надокнаду ратне штете у готовом новцу¹⁶.

3. Подносилац пријаве Миленко Глишић и Милица **А. Повреда здравља и тела** Образац бр. 2 40 2
 Занимање _____ име повреденог Миленко Глишић и Милица

Класа	Где	У чему	Процент оштећења радне способности	За болове (попуњава)		За трошкове лечења (попуњава)		Надбављени ратна опрема оштећења радне способности (попуњава)		Укупно данара (попуњава)		Ко је био окупатор када је штета настала (Полска, Италија, Бугарска, Мађарска)	Програмски код по врсти
				полупосилан	Средња концисија	полупосилан	Средња концисија	полупосилан	Средња концисија	полупосилан	Средња концисија		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
				50.000	30.000	20.000	10.000	200.000			40.000		
			20%	50.000	50.000	10.000	10.000	100.000	40.000		100.000		
				50.000	30.000	20.000	10.000	100.000			40.000		

Б. Повреда полног интегритета **В. Повреда достојанства и части**

Име повреденог: _____

П о л		Полна интегритет је повреден			Ко је био окупатор када је штета настала (Полска, Италија, Бугарска, Мађарска)		Програмски код по врсти	
женски	мушки	лица	када	у чему је повреда	1	2	3	4
1	2	3	4	5	6	7		

Име повреденог: _____

П о л		Повреда је причињена		Ко је био окупатор када је штета настала (Полска, Италија, Бугарска, Мађарска)		Програмски код по врсти	
женски	мушки	када	у чему је повреда	1	2	3	4
1	2	3	4	5	6	7	8

Г. Динијење слабост

Име жешког слабост: Миленко Глишић и Милица

Укупне динијење слабост и месечна уштеда:								Штета у динарима од 5 априла 1941 г. за време динијење слабост				Ко је био окупатор када је штета настала (Полска, Италија, Бугарска, Мађарска)		Програмски код по врсти		Приписано свага за време динијење слабост		
златна	сребрна	медијана	свака	распа	принуд	мобил	Укупно	за закупљени чист прилоз (попуњава)	за непотпуно прилози на раз (попуњава)	Укупно (попуњава)	полупосилан	Средња концисија	полупосилан	Средња концисија	1	2	3	4
							37	150.000	11.000	160.000			150.000	11.000				
							13	50.000	30.000	80.000			50.000	30.000				
							13	50.000	30.000	80.000			50.000	30.000				

Пријава ратне штете на личности (образац бр. 2) Миленка Глишића, трговца из Ариља, и његове породице

Образац број 3 – Пријава штете на имовини и имовинским правима. На овом образцу пријављује се сва имовинска штета, изузев штете причињене индустријским и рударским предузећима, која се пријављује засебно на образцу број 8. Под имовинском штетом подразумева се сва штета причињена уништењем или оштећењем како непокретности (зграда свих врста, земљишта и шума), тако и покретности (стоке, житарице, индустриј-

¹⁶ Исто, ред. бр. 7

ске биљке и сточна храна, пољопривредних машина, справа и алатки, возила свих врста, покућства и намештаја, робе, готовог новца назначене у валути, хартије од вредности и др.); разних имовинских права (патентних права, стварних права и других) и најзад губитком разних примања (измакла добит) као што су ренте, камате, службеничке припадности, радничке наднице и слично. И на овом обрасцу у напомени испод текста налазе се одштампана опширнија упутства о томе како и где треба уносити податке и изјаве, те пре попуњавања пријаве ову напомену треба прочитати.

За ратну штету на имовини и имовинским правима као *мерило за процену* узете су цене артикала, животних намирница, услуге и роба у слободном промету које су важиле априла 1941. године. Имовина је била подељена у три групе: 1. мануфактура (цене по комаду и метру у зависности од артикала), 2. покућство на селу (цене по комаду) и 3. животне намирнице и стока (цене по килограму, литру и комаду).¹⁷ Што се тиче земљишта, у обрасцу се наводе следеће категорије које су оштећени могли да пријаве: шуме, воћњаци, виногради, њиве, ливаде и остало земљиште. Дрво је пријављивано у кубним метрима. Већа количина је коришћена за огрев, а мања за грађу. С обзиром на то да је дрво за огрев количински више коришћено у свакодневном животу, јасно је и зашто је то тако. Из пријава произилази да су главне пољопривредне културе биле кукуруз, пшеница и зоб, а од индустријских понегде конопља. За пријављивање стоке постојале су следеће категорије: коњи, рогата марва, свиње, козе, овце и остале домаће животиње. Уочљиво је да није јасно дефинисано у којим мерним јединицама треба пријављивати, јер су једни пријављивали број грла, други у килограмима. Од хране је најчешће одузиман пасуљ, маст, кромпир, сланина, јаја, сир, кајмак, а од пића ракија. Упоредивањем количина намирница које су људи пријављивали уочавају се одређене количине које се понављају и често јављају. Поставља се питање да ли је заиста већина оштећеника имала исте количине производа и да ли су им исте количине и одузимане. Одећу из образаца чине веш, чарапе, мушке кошуље, обућа, панталоне, а понегде и комплетна одела.

Осим тога што су пријављивали, честа је била допуна обрасца 3 списком однетих или уништених ствари. Тако, на пример, као прилог уз овај образац стоји да оштећеник Миленко Глишић, трговац и извозник из Ариља, пријављује и додатну штету у акцијама: Ткачке радионице у Ужицу 250 ком.; Прометне банке у Београду 15 ком.; Београдске задруге 10 ком.; Чачанске штедионице 50 ком.; Гучке задруге 15 ком.; Извозне банке у Бео-

¹⁷ Снежана Радић, *Рајина штејта у ваљевском крају 1945–1946 – пријаве*, Гласник МИАВ, 41, 2007, Ваљево, 206

град 24 ком., чија укупна вредност износи 82.300 динара. Уз то је још додато и 150 лозова Дуванских у злату и 50 ком. Црвеног крста, фотоапарат, 3.000 кг жице са ограде и преко 3.200 дирека и „проштаца“ за ограду. Укупна вредност процењене ратне штете износи 1.518.050 (један милион петсто осамнаест хиљада и педесет динара)¹⁸.

Образац број 6 – Пријава лишења живота или нестанка лица. Ове пријаве су се подносиле засебно и самостално. Поред података о лицу лишеном живота или несталом (рубрика А), уносе се и сви подаци о лицима која су била на терету лишеног живота/несталог (у рубрику Б).

Образац број 8 – Пријава ратне штете код индустријских и рударских предузећа подноси се као прилог уз општу пријаву (образац број 1), али увек одвојено од других пријава.

Ради евиденције штете причињене физичким и правним лицима, Среска комисија у Ариљу води и прописане регистре за ратну штету:

1. Регистар А – штета на личност
2. Регистар Б – штета на имовини физичких и правних лица
3. Регистар В – лишених животом а и несталих.

За вођење ових регистара Среска комисије одређује *регистратор*, који пре свега сваку пријаву уписује најпре у Уписник за уписивање пријава штете на личности и имовини. У оквиру фонда сачувана је само једна књига Уписника пријава ратне штете из 1945. године¹⁹. На самој пријави, на видном месту, бележи број уписника, тј. „број пријаве“, кога касније уноси у регистар и картотеку уместо имена оштећеника. Податке из пријаве уноси у регистре, и то само оне податке који су проверени од власти и утврђени од среских комисија.

По испуњењу једног регистарског табака регистратор сумира све колоне и збирове преноси у наредни регистарски табак, тако да се у свако време може имати преглед целокупне штете причињене у срезу.

Пријаве лишења живота или нестанка лица уписује одвојено од других предмета у посебан уписник и на пријави ставља Ж. уп. бр. ____ и податке уноси у регистар лишених живота и несталих.

---

¹⁸ ИАУ, 1. 4. 7. 75. Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945, 1–151, ред. бр. 7

¹⁹ ИАУ, 1.4. 75. Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље, књ. Уписник ратне штете, 1945.

Рад регистратора се повремено контролише, како у погледу тачности, тако и погледу експедитивности рада, како би се сав посао могао што брже обавити.

Како је буџет за председнике Среских комисија за ратну штету исцрпљен закључно са јуном 1946. године, а с обзиром на то да је процена ратне штете у свим комисијама завршена или је при крају, Председништво владе је донело одлуку о разрешењу дужности свих председника комисија, а тиме и досадашње Среске комисије²⁰. По наређењу Председништва владе НР Србије – Земаљске комисије за ратну штету од 17. јуна 1946/9.916, Срески народни одбор у Ариљу актом бр. 3084 од 29. јуна 1946. године издаје наредбу да се Среска комисија за ратну штету при овом одбору на дан 30. јуна исте године „има да ликвидира са својим радом и даљи рад да пренесе на овај одбор. Стога наређујем да досадашњи председник комисије за ратну штету спреми до одређеног рока сву архиву, регистре, уписнике, деловодне протоколе, картотеку и остала акта ратне штете и све ово преда Минић Милану, досадашњем регистратору, кога одређујем за референта“. У комисију за даљи рад на процени нових предмета ратне штете су одређени Божићар Павловић, Драган Терзић и Драгиша Илић. Наредбу потписује председник и секретар Среског народног одбора у Ариљу Јездимир Трипковић, а примио у име Среске комисије њен председник Чедомир Лаковић²¹

Према релативно добро сачуваној архивској грађи, од укупно 3.384 оштећеника који су пријавили ратну штету у Ариљском срезу не односи се само на физичка лица, већ и на установе и поједине организације (цркве, банке, задруге, друштва, подружине, удружења, школе и сл.). По занимању подносиоци штете – оштећеници су пре свега земљорадници по месним одборима села, трговци, кафеџије, занатлије, док је мањи број учитеља, чиновника, домаћица, шофера, судија, свештеника, пензионера, лекара, апотекара, ученика основних и средњих школа и понеки војни чиновник. Уочљиво је и то да су се пријаве претежно односиле на пријављивање штете на имовини и имовинским правима, док је мањи број пријава који се односи на повреду над људима и људским животима. Као окупатори су навођени Немачка, Бугарска, а као проузроковачи штете Немци, Бугари, Југословенска армија, Народноослободилачка војска, четници, партизани, итд.

²⁰ ИАУ, 1.4.75. Фонд Народни одбор среза Ариљског – Ариље 1944–1955, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945., 1–151; Акт Председништва владе НР Србије – Земаљске комисије за ратну штету бр. 9.916 од 17. јуна 1946. године у Београду.

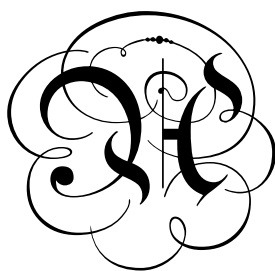
²¹ Исто, фасц. Пријаве ратне штете МНО Ариље, 1945, 1–151.

Mileva MILOŠEVIĆ

The War Damages in the District of Arilje 1945–1946

Summary

This work is about 'small part' of archival material concerning with applications for war damages during 1945 and 1946 in the Arilje district, and People's Committee of Arilje Municipality. Detailed research work in this field needs more far researching processing and analysis of archival material on war damages, first of these funds: *Compensation Commission of FNRJ government – Belgrade 1946-1954, The Presidency of the National Republic of Serbia (Territorial commission for the war damages) – Belgrade 1945 – 1953*. This archival material is special challenge for future researchers in order to get precise data on the amount of material war damages caused on movable and real estate, and what is the most important – how many people did the occupying army kill during the Second World War in the area of Arilje district. Taking into consideration that this period is insufficiently research not only on the regional level but also on the level of Serbian historiography, we expect that further researches can contribute a lot to this field and clearly explain this important period –the war years, and enrich our present knowledge.

Мр Драган КРСМАНОВИЋ

УПИСНИК ПРИТВОРА – ИСТРАЖНОГ ЗАТВОРА ВОЈНОГ СУДА УЖИЧКОГ ВОЈНОГ ПОДРУЧЈА 1945. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Након победе у грађанском рату, у процесу преузимања и консолидовања власти у Демократској Федеративној Југославији, широко су коришћени војни судови, који су све до августа 1945. године судили практично за сва кривична дела. Они су истовремено обављали задатке кажњавања ратних злочинаца, народних непријатеља и прекршилаца у редовима органа нове власти, али и обрачун са политичким и класним непријатељем. Уписник Притвора-истражног затвора Војног суда ужичког војног подручја за 1945. годину даје значајне податке о лицима која су прошла кроз притвор и о општем карактеру кривичних дела и пресуда.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: притвор, истражни затвор, суд, Ужице, ОЗНА, казна, дезертерство, јатаковање.

Разарањем Краљевине Југославије уништене су државне институције и створени услови да се уз оружани устанак против окупатора разбукти и грађански рат, који је по својим последицама имао далеко теже последице по грађане Србије него сама немачка окупација и који је плаћен не само бројнијим жртвама већ и деценијском располућеношћу српског друштва.

У грађанском рату који се од 1941. до 1945. године водио на територији Србије између два покрета – Народноослободилачког под вођством Комунистичке партије и партизанске војске као њеног оружаног дела, и Равногорског, уз подршку грађанских партија и Југословенске војске у отаџбини као њеног оружаног дела – српски народ је поднео велике жртве, које се нажалост могу мерити са непосредним жртвама нацистичке окупације.

Као посебан вид међусобног обрачуна у грађанском рату употребљавани су и судови. Било да се радило о народним, равногорским, преким или војним судовима, сви они су били првенствено у функцији елиминације политичких и војних противника и скоро искључиво су судили Срби-

ма, припадницима или присталицама другог покрета, а веома честа пресуда била је „смрт“¹.

Архивска грађа о раду судова доста је оскудна. Нешто више архивске грађе сачувано је тек о раду судова од 1944. године па надаље, али је и ова грађа углавном у фрагментима; и овако делимично сачувана, дуго је била недоступна истраживачима.

О раду војно-правосудних органа нове власти на подручју Ужица у Војном архиву у Београду сачувана су следећа документа:

1.- Уписник Притвора – Истражног затвора Војног суда ужичког подручја

2.- Уписник Војног суда војног подручја Ужице

3.- Регистар Војног суда војног подручја Ужице

4.- Уписник Вишег војног суда у Београду (коме су на сагласност достављане најтеже пресуде)

Уписник Истражног затвора Војног суда ужичког подручја представља књигу тврдог повеза, формата 26 са 54 центиметра, са обрасцима у које су уписивана лица која су прошла кроз притвор-истражни затвор. Садржај представља штампани образац са следећим рубрикама:

1.- редни број

2.- дан хапшења

3.- дан пријема у затвор (обично је уписивано ко је лице упутио у притвор)

4.- име и презиме и боравиште затвореника (понекад уписивано и средње слово и занимање)

5.- врста кривичног дела

6.- дан изласка из затвора

7.- како је решен

8.- напомена

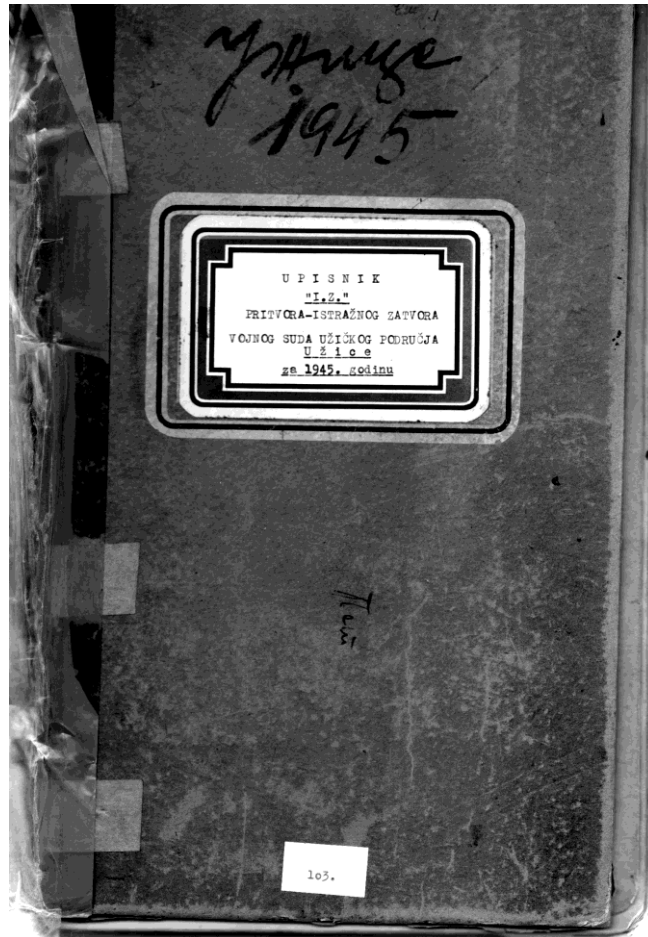
Књига је споља веома оштећена, али је текст читљив у потпуности. У уписник је унето 739 бројева, с тим да су бројеви 450 и бројеви од 546–555 поновљени, односно грешком унети два пута, а број 540 је грешком прескочен.

---

¹ У Краљевини Југославији је у периоду од 1922. до 1937. године изречено укупно 298 смртних казни, односно у просеку 19 годишње. Према званичној евиденцији само 1945. године војни судови ЈА су изrekli 5484 смртне казне, што обухвата 15% од укупног броја осуђених лица.

Укупно је у уписник унето података за 767 лица, с тим да је неколико лица унето два пута.

**Уписник Притвора – истражног затвора
Војног суда ужичког подручја за 1945. годину**

Текст је уношен мастилом, писаним ћириличним словима и у појединим деловима је тако читљив да је могуће да је преписиван из друге, приручне евиденције.

Да би се сачувала аутентичност текста, из уписника су преузимане оригиналне формулације које су коришћене често само у жаргону², а на исти начин су дате и квалификације кривичних дела које су у оригиналном тексту често недефинисане и уопштене³.

Прво лице је уписано 7. децембра 1944. године, а последње 21. јула 1945. године. Књига није закључена нити је сачињена рекапитулација.

У току децембра 1944. године решено је 30 предмета, њих 709 у 1945. години, док се за 28 није могло утврдити време решавања.

Број предмета	Име и презиме	Датум доношења одлуке	Датум доношења одлуке	Иницијали
1	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
2	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
3	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
4	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
5	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
6	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
7	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
8	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
9	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
10	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
11	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
12	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
13	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
14	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
15	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
16	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
17	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
18	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
19	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
20	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
21	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
22	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
23	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
24	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
25	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
26	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
27	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
28	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
29	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
30	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	

Број предмета	Име и презиме	Датум доношења одлуке	Датум доношења одлуке	Иницијали
31	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
32	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
33	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
34	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
35	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
36	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
37	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
38	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
39	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
40	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
41	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
42	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
43	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
44	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
45	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
46	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
47	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
48	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
49	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	
50	Василије Вукосавић	07.12.44	07.12.44	

Факсимил прве и последње стране Уписника

² Изрази као што су „кољашење“, „банда“, „бунтовник“
³ Формулације као „припадник покрета ДМ“, „јатак“ и слично

Период од дана хапшења до дана решавања предмета био је различит: нешто мање од четвртине предмета (22,2% решено је у року до 3 дана) од дана хапшења, 31,6% у року од 4 до 14 дана, а чак 46,2% у року дужем од 15 дана (неки предмети чак и након више од 3 месеца).

Ухапшена лица била су из преко 130 насеља и сем неколико изузетака, сви су били са територије садашњих општина Чајетина, Ужице, Бајина Башта, Пожега, Ариље и Косјерић. Највише ухапшених је било из Ужица (44), али је интересантно да је број ухапшених из неких села био пропорционално веома велики (из Средње Добриње 19, Шљивовице 17 и др.)

**Преглед предмета Истражног затвора Окружног
војног суда у Ужицу по врстама кривице:**

Врста кривице	Број предмета	%	напомена
Борба против НОБ, убиства, пљачке и потказивања	179	23,9%	
Сарадња са окупатором и припадништво четничком покрету	124	16,5%	Сарадња није јасно дефинисана, али је углавном невојна
Јатаковање	100	13,4%	
Дезертерство и неодржавање на мобилизацију	132	17,6%	
Непријатељска пропаганда	27	3,6%	Укључујући све вербалне деликте и „непријатеље НОБ“
Саботажа	11	1,5%	
Криминал, фалсификати и злоупотребе	40	5,3%	Органи власти
Дисциплински пропусти	4	0,5%	Органи власти
Остали	133	17,7%	
УКУПНО	750	100%	

Мање од четвртине лица која су била у истражном затвору оптужена су за дела ратног злочина (убиства, пљачке или борбе против НОБ), део је оптужен као народни непријатељ или је за њих немогуће утврдити кон-

кретно дело, па се може претпоставити да се ради и о прогону због политичких уверења или активности (припадници покрета, јатаковање, и сл.).

Само 5,8% лица су из органа нове власти и у притвору су били због криминала или злоупотреба.

***Предмети Истражног затвора Окружног
војног суда у Ужицу по врсти санкције:***

Врста санкције	Број предмета	%	напомена
Поштени, ослобођени услед недостатка доказа и амнестирани	109	14,5%	
Уступљени другим судовима	18	2,4%	
Упућени у кажњеничку јединицу	139	18,5%	дезертери
До 1 године затвора	68	9%	
2–10 година затвора	239	31,9%	
Од 10 година до доживотне робије	99	13,2%	
Казна смрти	43	5,7%	
Убијени у бекству и умрли	5	0,7%	
Остали	30	4%	
УКУПНО	750	100%	

Ако се одузму они који су по разним основама ослобођени, стрељаних и умрлих је било преко 7,5%, што значи да је сваки 13 ухапшеник убијен или умро.

Притвор – Истражни затвор Војног суда ужичког војног подручја био је орган који је омогућавао да се оптужени задрже до краја истражног поступка, односно до изрицања казне, а након тога су упућивани даље на издржавање затворске санкције, пуштани или је над њима извршавана смртна казна.

Сва суђења су вршена према Уредби о војним судовима од 24. маја 1944. године.

Важно је напоменути да подаци о изреченим пресудама не значе и да су исте извршене, с обзиром на то да је део осуђених касније помилован или су им казне преиначене.

Утврђивање степена репресије у ужичком крају биће могуће утврдити не само кад се обраде подаци о раду Војног суда војног подручја Ужице, већ и кад се заврши прикупљање и обрада података о раду војних и народних судова са целе територије Србије.

Уписник Пријвора-истражног зајвора Војног суда ужичког војног подручја 1945.

1 **Дејовић Благоје**, ухапшен 7.12.1944, датум исписа 9.12.1944. Пуштен кући као невин.

2 **Тодосијевић Живорад**, ухапшен 5.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Осуђен на месец дана лаког присилног рада, казну издржава при команди места Косјерић.

3 **Вучићевић Милутин**, ухапшен 8.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Упућен у јединицу.

4 **Зарић Милан** ухапшен 8.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Упућен у јединицу.

5 **Кумадиновић Миломир**, ухапшен 8.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Упућен у јединицу.

6 **Илић Добрица**, ухапшен 11.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Упућен у јединицу.

7 **Илић Радован**, ухапшен 11.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Упућен у јединицу.

8 **Ристовић Чедомир**, ухапшен 11.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Пуштен кући као невин.

9 **Алексић Радиша**, ухапшен 11.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Пуштен кући као невин.

10 **Дејановић Јордан**, ухапшен 3.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Осуђен на 2 године принудног рада и 2 године губитка грађанских права.

11 **Стојчић Божидар**, ухапшен 1.12.1944. Као пушкомитраљезац учествовао у борбама против партизана, датум исписа 26.12.1944. Пуштен као амнестиран.

12 **Миросављевић Петар**, ухапшен 18.12.1944. Продавао своје волове Немцима, датум исписа 21.12.1944. Пуштен кући и да му се врати новац.

13 **Крунић Милета**, ухапшен 1.12.1944. Прикривао артиљеријску муницију, датум исписа 21.12.1944. Ослобођен као невин.

14 **Андрић Веселин**, ухапшен 3.12.1944. Пљачкао заостале партизана, датум исписа 21.12.1944. Осуђен на 10 месеци присилног рада и 10 месеци губитка грађанских права.

15 **Радовановић Велизар**, ухапшен 13.12.1944, датум исписа 15.12.1944. Упућен у своју јединицу.

16 **Басуровић Радомир**, ухапшен 7.12.1944, датум исписа 9.12.1944. Пуштен кући као невин.

17 **Синшић Милија**, Папратиште, ухапшен 7.12.1944. Преправио објаву и није извршио наређење, датум исписа 9.12.1944. Осуђен на месец дана лаког присилног рада. Казну издржава при команди места у Косјерићу.

18 **Ристановић Чаво**, ухапшен 7.12.1944. Био саучесник у убиству партизанског курира, датум исписа 9.12.1944. Осуђен на 3 године присилног рада и 3 године губитка грађанских права и конфискацију 50% покретне имовине. Казну издржавао у Ваљеву.

19 **Сретенковић Ратко**, ухапшен 5.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Осуђен на 10 месеци лаког присилног рада. Казну издржава при команди места Косјерић.

20 **Матијевић Миливоје**, ухапшен 7.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Пуштен на слободу.

21 **Пантовић Филип**, ухапшен 7.12.1944, датум исписа 14.12.1944. Пуштен на слободу.

22 **Миливоје Пејић**, ухапшен 18.12.1944. Дезертирао из своје јединице, где је био на обуци, датум исписа 21.12.1944. Осуђен на 1 годину лаког присилног рада, 1 годину губитка грађанских права и 30% конфискације.

23 **Станић Негосав**, ухапшен 18.12.1944. Напустио дужност курира НОВ-а и продавао дуван, датум исписа 21.12.1944. Пуштен и упућен на своју дужност.

24 **Томић Обрад**, ухапшен 21.12.1944. Био у борбама против партизана у Карану и хватао партизана у заседама, датум исписа 26.12.1944. Амнестиран.

25 **Крстић Јован**, ухапшен 19.12.1944. Као војник одвајао се од своје јединице и пљачкао приватну имовину, датум исписа. ? , Спроведен у Ваљево на суд.

26 **Павловић Лука**, ухапшен 24.12.1944. Бегунац из немачког лагера у Грчкој. Ухваћен без докумената, датум исписа 26.12.1944. Пуштен да иде кући.

27 **Живковић Богољуб**, ухапшен 25.12.1944. Био четник. Трговао са Немцима и предавао нарез ракије, датум исписа 2.1.1945. Пуштен да иде кући јер не постоји кривично дело – амнестиран.

28 **Миловановић Милан**, ухапшен 27.12.1944. Дезертирао - изостао иза своје јединице, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

29 **Јовановић Спасоје**, ухапшен 27.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију, датум исписа 27.12.1944. Кажњен конфискацијом 100% покретне имовине.

30 **Јовановић Богомир**, ухапшен 27.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију, датум исписа 27.12.1944. Кажњен конфискацијом 100% покретне имовине.

31 **Бакић Стеван**, Ражана, ухапшен 21.1.1945. Учествовао у пљачкању и паљењу партизанских кућа, датум исписа 12.1.1945. На суђењу ослобођен.

32 **Вакиревић Милисав**, Негбина, бивши жандарм, ухапшен 21.1.1945. Активни четник, датум исписа 12.1.1945. На суђењу ослобођен.

33 **Николић Властимир**, бивши жандарм, ухапшен 21.1.1945. Активни четник, датум исписа 24.2.1945. Пуштен на слободу.

34 **Никитовић Недељко**, Горобилје, ухапшен 23.1.1945. Бацио везаног партизана под камион и стрељао два партизана датум исписа 6.3.1945. Пресуђено 6 година присилног рада.

35 **Јавровић Милан**, Тучково, ухапшен 23.1.1945. Пљачкао партизанске породице, датум исписа 7.2.1945. Пошто је утврђено да именовани није учинио кривично дело. истрага се прекида.

36 **Грујичић Тихомир**, Вране, земљорадник, ухапшен 23.1.1945. Активни четник, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји, истрага се прекида.

37 **Радовић Јанко**, Речице, ухапшен 23.1.1945. Био у Врховној четничкој команди, ухватио једног рањеног партизана, датум исписа 30.1.1945. Прекинута истрага због непостојања дела.

38 **Јолић Боривоје**, Збојштица, ухапшен 23.1.1945. Сталан четник, саучесник у убиству Милоја Митровића, датум исписа 24.2.1945. Решењем од 24.2.1945. пуштен на слободу пошто нема дела.

39 **Радовановић Велизар**, Косјерић, ухапшен 23.1.1945. Злостављао затворене партизане, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено 2 године присилног рада, 3 године губитка грађанских права и конфискација 50% имовине.

40 **Мићић Боривоје**, Горобилје, ухапшен 23.1.1945. Био је четнички шпијун и силовао је једну другарицу, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји, то се истрага прекида.

41 **Пантић Милоје Гиле**, Рибашевина, ухапшен 20.1.1945. Активни четник и члан црне тројке код Кораћа, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено 10 година тешког присилног рада и губитка часних права.

42 **Савић Недељко**, Тврдићи, ухапшен 23.1.1945. Пљачкао у Санцаку партизанске породице, датум исписа 8.2.1945. Пуштен кући као амнестиран.

43 **Васовић Станимир**, Горобилје, ухапшен 23.1.1945. Тукао и оптуживао партизане, датум исписа 3.2.1945. Прекинута истрага пошто не постоји кривично дело.

44 **Димитријевић Милан**, Горобилје, ухапшен 23.1.1945. Дотукао неколико партизана и узимао новац за пуштање, датум исписа 22.02.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

45 **Продановић Грујица**, Тучкова, ухапшен 23.1.1945. Учествовао у нападу на воз у Јелендолу и пуцао на Милутина Синђелића, датум исписа 2.3.1945. Пуштен на слободу услед недостатка доказа.

46 **Димитријевић Миливоје**, Горобилје, земљорадник, ухапшен 23.1.1945. Члан преког суда у Радобуђу и силовао жене, датум исписа 22.2.1945. Пуштен на слободу.

47 **Даничић Милун**, Висибаба, бивши жандарм, ухапшен 23.1.1945. Четник, пљачкао мртве партизане, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји за које се оптужује, то се истрага прекида.

48 **Диковић Милојко**, Висибаба, ухапшен 23.01.1945. Био је четник и тукао људе, датум исписа 30.01.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји за које се оптужује, то се истрага прекида.

49 **Новаковић Јанко**, Гостиље, ухапшен 23.1.1945. Стални четник, пратилац Радовића и учесник у убиствима. Побегло из затвора.

50 **Кораћ Михаило**, Расна, ухапшен 23.1.1945. Заменик команданта у Расни и теретио породицу Александра Кораћа, датум исписа 5.2.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји, то се истрага прекида.

51 **Цвијовић Миливоје**, Биоска, ухапшен 23.01.1945. Стални четник, датум исписа 12.2.1945.

52 **Петровић Милорад**, Брајковићи, ухапшен 23.1.1945. Четник, учествовао у борбама, датум исписа 22.2.1945. Пуштен на слободу.

53 **Бећић Милутин**, Тучкова, ухапшен 23.1.1945. Учествовао у нападу на воз у Јелендолу, ухватио Велисава Николића који је стрељан, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

54 **Јанићијевић–Ђорђевић Марија**, Косјерић, ухапшена 23.1.1945. Нападала покрет и друга Тита, 1941. године бацала цвеће на немачке тенкове, датум исписа 2.2.1945. Осуђена на 5 година присилног рада.

55 **Милосављевић Јаков**, Прањани, ухапшен 23.1.1945. Стални четник, датум исписа 30.1.1945. Пошто не постоји кривица. то се истрага прекида.

56 **Алексић Радиша**, Годељево, ухапшен 23.1.1945. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 28.1.1945. Кажњен са 60% конфискације - упућен у дезертерску јединицу.

57 **Јовановић Драгољуб**, ухапшен 27.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију, датум исписа 27.12.1944. Кажњен са конфискацијом 100% покретне имовине.

58 **Милић Душан**, ухапшен 27.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију, датум исписа 27.12.1944. Кажњен са конфискацијом 100% покретне имовине.

59 **Јовановић Раде**, ухапшен 27.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију, датум исписа 27.12.1944. Кажњен са конфискацијом 100% покретне имовине.

60 **Перишић Радован**, ухапшен 28.12.1944. Био у четницима. Спроведен на проверавање, датум исписа 2.1.1945. Амнестиран и мобилисан као шофер.

61 **Радојевић Јордан**, ухапшен 28.12.1944. Није се одазвао на мобилизацију и организовао бекство оних који се крију, датум исписа 2.1.1945. Осуђен на смрт. Стрељан.

62 **Недић Драги**, Пожега, кафеџија, ухапшен 29.12.1944. Био у борбама против партизана, оптуживао партизане окупатору, датум исписа 25.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји. истрага се прекида.

63 **Ђокић Ђуро**, Глумач, земљорадник, ухапшен 29.12.1944. Учествовао у борбама и пљачкао партизанске породице, датум исписа 22.01.1945. Решењем пуштен на слободу а поступак се обуставља.

64 **Ђокић Стеван**, Глумач, ухапшен 29.12.1944. Стални четник, силовао једну жену, датум исписа 7.3.1945. Решењем пуштен на слободу и послат на положај.

65 **Миловановић Радомир Квочка**, Глумач, ухапшен 29.12.1944. Био четник. Достављао партизане и партизанске породице, осумњичен за убиство, датум исписа 6.3.1945. Обустављен поступак услед недостатка доказа.

66 **Ђокић Ђоко**, Висибаба, ухапшен 29.12.1944. Агитатор и велики противник партизанског покрета. Захтевао да се сви партизани стрељају, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји, то се истрага прекида.

67 **Вранеш Дамјан**, Радобуђа, срез Ариљски, ухапшен 29.12.1944. Био активни четник. Хватао партизане који су стрељани. Пресуђено.

68 **Драгићевић Никола**, Гривска, ухапшен 29.12.1944. Спроводио и хватао партизане који су стрељани. Пресуђено.

69 **Милојевић Д. Сретен**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у своју јединицу.

70 **Ђорђевић Н. Радивоје**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у своју јединицу.

71 **Ђоковић М. Милун**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у своју јединицу.

72 **Ђоковић Живорад**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева и био коловођа и организатор дезертерства бегунаца, датум исписа 2.1.1945. Осуђен на смрт. Стрељан 3.1.1945.

73 **Маринковић Јован**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

74 **Матић Слободан**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

75 **Маринковић Сретен**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

76 **Маринковић Обрен**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

77 **Трифуновић Михаило**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

78 **Пјевић Боривоје**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

79 **Јовановић Милан**, ухапшен 30.12.1944. Дезертирао из Ваљева, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

80 **Јевтић Зорко**, ухапшен 1.1.1945. Био активни четник и њихов сарадник, датум исписа 2.1.1945. Упућен у јединицу.

81 **Луковић Милојка**, Субјел, ухапшена 1.1.1945. Скривала четнике и обавештавала их, датум исписа 2.1.1945. Кажњена са месец дана присилног рада, условно на 6 месеци.

82 **Јевђенијевић Илинка**, Субјел, ухапшена 1.1.1945. Скривала одбегле четнике и чувала им стражу, датум исписа 2.1.1945. Кажњена са месец дана присилног рада, условно на 6 месеци,

83 **Петровић Живорад**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

84 **Милићевић Цветко**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

85 **Зекановић Цветомир**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

86 **Милићевић Ратко**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

87 **Марић Предраг**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

88 **Божовић Драгоман**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

89 **Трипковић Миодраг**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

90 **Јовановић Остоја**, ухапшен 2.1.1945. Дезертирао, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

91 **Сандић Спасоје**, ухапшен 2.1.1945. Одбегли четник упућен у војску, датум исписа 4.1.1945. Упућен у јединицу.

92 **Богдановић Миломир**, Бакионица, ухапшен 18.2.1945. Саботер, датум исписа 9.3.1945. Пресуда: 2 године присилног рада.

93 **Поповић Љубодраг**, Борча, срез Гружански, ухапшен 3.1.1945. Одбегли четник, датум исписа 4.1.1945. Издата објава, с тим да се јави у команду свог места.

94 **Марковић М. Љубиша**, Борча, срез Гружански, ухапшен 3.1.1945. Одбегли четник, датум исписа 4.1.1945. Издата објава, с тим да се јави у команду свог места.

95 **Петровић Будимир**, Претока, срез Гружански, ухапшен 3.1.1945. Одбегли четник, датум исписа 4.1.1945. Издата објава, с тим да се јави у команду свог места.

96 **Чаировић Радоје**, Борча, срез Гружански, ухапшен 3.1.1945. Одбегли четник, датум исписа 4.1.1945. Издата објава, с тим да се јави у команду свог места.

97 **Godfrid**, немачки војник заробљен у Добруну, ухапшен 3.1.1945. Датум исписа 11.1.1945. Упућен у заробљенички логор на рад.

98 **Taus Wili**, немачки војник заробљен у Добруну, ухапшен 3.1.1945. Датум исписа 11.1.1945. Упућен у заробљенички логор на рад.

99 **Абдулић Светислав**, учитељ у пензији, ухапшен 4.1.1945. Активни четник, датум исписа 11.1.1945. Прекинута истрага јер је амнестиран.

100 **Крунић Љубомир**, ухапшен 4.1.1945. Као љотићевац радио са непријатељем, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да не постоји дело, то је истрага прекинута.

101 **Сретенковић Раденко**, ухапшен 4.1.1945. Оптужен за јатаковање са четницима, датум исписа 09.1.1945. Прекинута истрага пошто је утврђено да није одржана конференција.

102 **Миливојевић Здравко**, ухапшен 4.1.1945. Оптужен да је прикривао четнике и држао конференцију са њима, датум исписа 9.1.1945. Прекинута истрага пошто не постоји дело за које се оптужује.

103 **Мијатовић Здравко**, ухапшен 4.1.1945. Четнички курир, датум исписа 22.1.1945. Упућен на рад као стручњак - шофер. Истрага прекинута.

104 **Мијаиловић Стеван**, ухапшен 4.1.1945. Држао четничке конференције, датум исписа 22.1.1945. Истрага прекинута због непостојања дела.

105 **Митровић Милорад**, ухапшен 4.1.1945. Био четнички шпијун, датум исписа 22.1.1945. Истрага прекинута због непостојања дела.

106 **Рогвић Божидар**, ухапшен 5.1.1945. Четнички потпоручник, датум исписа. Није био у Јасовору. Тражи се мишљење о раду.

107 **Вујић Сениша**, ухапшен 5.1.1945. Ухватио једног партизана, датум исписа 12.1.1945. Осуђен на 3 године присилног рада и конфискацију 60% покретне имовине.

108 **Прокић Сретен**, ухапшен 5.1.1945. Одржавао везу са одбеглим четницима, датум исписа 22.1.1945. Прекинута истрага пошто није учествовао у делу.

109 **Николић Јела**, ухапшена 5.1.1945. Четнички јатак, датум исписа 12.1.1945. Прекинута истрага због непостојања дела.

110 **Вујетић Милева**, ухапшена 5.1.1945. Четнички јатак, датум исписа 12.1.1945. Осуђена на 1 годину присилног рада.

111 **Божих Драгољуб**, ухапшен 5.1.1945. Батинао народ за време четника, датум исписа 12.1.1945. Осуђен на 1 годину присилног рада.

112 **Радоњић Станимир**, Вранеш срез Жички, земљорадник, ухапшен 5.1.1945. Организовао бекство неких војника, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

113 **Јовановић Видосав**, ухапшен 5.1.1945. Дезертирао и проносио алармантне вести, датум исписа 12.1.1945. Осуђен са 50% конфискације његовог дела покретне имовине.

114 **Јовановић Радивоје**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао из 6. личке бригаде, датум исписа 12.1.1945. Спроведен у своју јединицу.

115 **Мијаиловић Борислав**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао (био четник), датум исписа 23.1.1945. Упућен у дезертерску јединицу – кажњеничку.

116 **Тошић Душан**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао из НОВ (бивши четник), датум исписа 23.1.1945. Упућен у дезертерску јединицу – кажњеничку.

117 **Тошић Радиша**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао из НОВ (бивши четник), датум исписа 23.1.1945. Упућен у дезертерску јединицу – кажњеничку.

118 **Прокић Милутин**, ухапшен 11.1.1945. Као члан милиције одржавао везу са одбеглим четницима, датум исписа 22.1.1945. Прекинута испрага због немања доказа и спроведен за Бајину Башту.

119 **Ћебић Богољуб**, ухапшен 11.1.1945. Одржавао везе са одбеглим четницима и протурао алармантне вести, датум исписа 21.1.1945. Пуштен кући на службу јер је забуном ухапшен.

120 **Стаматовић Добросав**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао на путу за Ваљево, датум исписа 23.1.1945. Упућен у кажњеничку дезертерску јединицу.

121 **Дабовић Милутин**, ухапшен 11.1.1945. Дезертирао из Косјерића на путу за Ваљево, датум исписа 23.1.1945. Упућен у кажњеничку дезертерску јединицу.

122 **Илић Ратомир**, Шеврзука срез Црногорски, ухапшен 21.1.1945. Активни четник, пратилац Ајдацића, датум исписа 21.3.1945. Осуђен на 7 година присилног рада.

123 **Механџић Рађен**, Расна, ухапшен 21.1.1945. Оптуживао је и слао на убијање много партизана, датум исписа 9.2.1945. Осуђен на 6 година робије, конфискацију 70% целокупне имовине и губитак части доживотно.

124 **Стојановић Алекса**, Мачкат, ухапшен 26.1.1945. Састављао списак партизана које треба стрељати, датум исписа 6.3.1945. Пресуђен на 5 година присилног рада, 5 година губитка грађанских права и конфискације 50% имовине.

125 **Павловић Станислав – Гадљар**, Роге, срез Пожешки, ухапшен 26.1.1945. што је хватао и убијао партизане, датум исписа 9.4.1945. Казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

126 **Поповић Душан**, Ариље, ухапшен 26.1.1945. Хватао партизане и опљачкао једног ухаћеног партизана, датум исписа 17.4.1945. 12.4. предоптужница: казна смрти са конфискацијом целокупне имовине. За суд части.

127 **Цвијовић Миленко**, Здравчићи, ухапшен 26.1.1945. Шамарао једног партизана који је после стрељан, датум исписа 24.4.1945. Осуђен на 10 година присилног рада и конфискацију 50% покретне и непокретне имовине.

128 **Старчевић Цветко**, Равни, ухапшен 26.1.1945. што је решавао са Видојем Стојановићем о клању људи у Равнима, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

129 **Милојевић Велисав**, Скржути - Равни, ухапшен 26.1.1945. што је хватао и спроводио партизане у Ужице, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

130 **Топаловић Вуле**, Равни, ухапшен 26.1.1945. што је саучесник за решавање о клању људи у Равнима, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

131 **Митровић Сретен – Желе**, Пожега, Циганин, ухапшен 26.1.1945. што је '41. плачкао партизане и напао патролу која га је хапсила, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

132 **Милић Марић**, Добродол, ухапшен 26.1.1945. Оптужен за прављење спискова партизана, датум исписа 30.1.1945. Пошто је утврђено да дело не постоји то се истрага прекида.

133 **Вајић Радојле**, Никојевићи - Равни ухапшен 26.1.1945. што је био путовођа кољача који су заклали Цвеја Цицварића, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада, Пресудом СБ.828/45 осуђен на 10 година присилног рада и 10 година губитка часних права, урачунава се и прва казна од годину дана.

134 **Целебџић Миладин**, Бела Река, ухапшен 25.1.1945. што је међу војском викао „Живео Краљ Петар“, датум исписа 5.3.1945. Пресудом упућен на положај и конфискација 30% имовине.

135 **Грујовић Ранисав**, Ужице, ухапшен 25.1.1945. Као војник се два пута коцкао на јавном месту, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада и губитак војничке части.

136 **Мркаић Стеван**, Чајетина, шеф саобраћајног одсека места Чајетина, ухапшен 25.1.1945. Силовао једну девојку и проносио алармантне вести о покрету, датум исписа 9.3.1945. Пресудом упућен на положај.

137 **Секулић Селимир**, Годечево, ухапшен 28.1.1945. Дезертирао из Ваљева и крио се са четницима, датум исписа 9.1.1945. Упућен на положај.

138 **Тошић Радивоје**, Годечево, ухапшен 28.1.1945. Дезертирао из Ваљева и крио се са четницима, датум исписа 9.1.1945. Упућен на положај.

139 **Секулић Милић**, Годечево, ухапшен 28.1.1945. Дезертирао из Ваљева и крио се са четницима, датум исписа 9.1.1945. Упућен на положај.

140 **Секулић Будимир**, Годечево, ухапшен 28.1.1945. Дезертирао из Ваљева и крио се са четницима, датум исписа 9.1.1945. Упућен на положај.

141 **Перишић Бранислав**, Гвоздац, ухапшен 1.2.1945. Приликом спровода за војску викао „Живео краљ Петар и Дража“, датум исписа 5.3.1945. Пресудом кажњен конфискацијом 30% и упућен на положај.

142 **Виторовић Добривоје**, Негбина, ухапшен 3.2.1945. Приликом спровода за војску викао „Живео краљ Петар и Дража“, датум исписа 5.3.1945. Пресудом кажњен конфискацијом 30% и упућен на положај.

143 **Антонијевић Будимир**, Радановац, ухапшен 03.2.1945. Викао „Живео краљ“ и говорио против нашег покрета, датум исписа 22.2.1945. Пуштен на слободу,

144 **Гавриловић Станимир**, Ражана, ухапшен 4.2.1945. Избегавао мобилизацију и крио се, датум исписа 9.2.1945. Упућен на распоред у дезертерску јединицу.

145 **Црнковић Милојко**, Латвица, ухапшен 4.2.1945. Сарађивао је са Немцима и четницима против партизана, датум исписа. Упућен ОЗН-и.

146 **Јелић Бошко**, Милићево Село, ухапшен 4.2.1945. Као четник чинио кривична дела, датум исписа _____. Упућен ОЗН-и.

147 **Крчевинац Милован**, Ариље, ухапшен 4.2.1945. Као четник чинио недела. Упућен ОЗН-и⁴.

148 **Новаковић Драгослав**, Пожега, ухапшен 5.2.1945. Саучесник у крађи соли из државног магацина, датум исписа 27.2.1945. Уступљен окружном суду.

149 **Поповић Радојко**, Пожега, ухапшен 5.2.1945. Саучесник у крађи соли из државног магацина, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: конфискација 50% целокупне имовине и у готовом 300.000 динара.

150 **Савић Милија**, Речице, ухапшен 5.2.1945. Као стражар код магацина крао со из магацина, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

151 **Кукањац М. Дамњан**, ухапшен 5.2.1945. Није се одазвао на мобилизацију и вршио пропаганду против НОР-а, датум исписа 7.2.1945. Упућен у кажњеничку-дезертерску јединицу.

152 **Станковић Раде**, Љубиш, ухапшен 5.2.1945. Није се одазвао на мобилизацију и вршио пропаганду против НОР-а, датум исписа 7.2.1945. Упућен у кажњеничку-дезертерску јединицу.

---

⁴ Поново уписан на броју 161.

153 **Чубраковић Војимир**, Љубиш, ухапшен 5.2.1945. Ометао мобилизацију у свом селу, датум исписа 7.2.1945. Упућен у кажњеничку-дезертерску јединицу.

154 **Јешић Обрен**, Годовик, ухапшен 8.2.1945. Четнички сарадник и као такав учинио извесна дела, датум исписа 19.4.1945. Осуђен на смрт и конфискацију целокупне имовине, Казна извршена 22.5.1945, године.

155 **Рајаковић Милоје**, бивши министар, ухапшен 12.2.1945. Оптужен за више дела: сарадња са окупатором, наредбодавац за убиства и клање, датум исписа 17.2.1945. Осуђен на смрт и конфискацију целокупне имовине, Стрељан 3.3.1945.

156 **Триповић Наод**, Росићи, ухапшен 13.2.1945. Ранио у борби друга капетана Јоваковића, осумњичен за убиство, датум исписа 16.4.1945. Осуђен на 10 година тешког присилног рада и доживотан губитак часних права.

157 **Радмиловић Селимир**, Годовика, ухапшен 13.2.1945. Дезертирао из партизана и прешао у четнике. Учествовао у борби, датум исписа 16.4.1945. Казна смрти и губитак часних права без конфискације имовине.

158 **Ршумовић Драган**, Ужице, ухапшен 13.2.1945. Као агент хапсио партизане, датум исписа 27.4.1945. Осуђен на 7 година робије и губитак часних права на 10 година, Вежа 391/45 с. бр. 203.

159 **Делић Драгомир**, Шљивовица, ухапшен 13.2.1945. Оптуживао људе Немцима те их пљачкали, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 1 месец присилног рада.

160 **Миливојевић Милош – Модел**, Здравчићи, ухапшен 13.2.1945. Пљачкао партизанске породице и осумњичен за убиство једног партизана, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада и 5 година губитка грађанских права.

161 **Крчевинац Милован**, Латвица, ухапшен 13.2.1945. Проказао друга Сава Поповића четницима те га заклали, датум исписа 5.4.1945. Пресуђено: 12 година робије, доживотни губитак часних права и конфискација 50% имовине.

162 **Ристић Данило**, Жежевица, ухапшен 13.2.1945. Осумњичен за паљење сена и злостављао људе, датум исписа 2.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% имовине и упућен на положај.

163 **Чарапић Момир**, Горња Добриња, ухапшен 13.2.1945. Батинао народ, датум исписа 6.3.1945. Пресуђен на 6 месеци присилног рада.

164 **Чарапић Душан**, Горња Добриња, ухапшен 13.2.1945. Пљачкао партизанске куће, датум исписа 6.3.1945. Пресуђен на 6 месеци присилног рада.

165 **Илић Радивоје**, ухапшен 13.2.1945. Хватао партизане и спроводио их за Ужице 1941, датум исписа 6.3.1945. Пресуђен на 6 месеци присилног рада.

166 **Цвијовић Миливоје**, Дрежник, ухапшен 13.2.1945. Разоружао партизана и узео им новац, датум исписа 6.3.1945. Упућен на положај са карактеристиком.

167 **Шмакић Млађен**, Дрежник, ухапшен 13.2.1945. Разоружао партизана и узео им новац, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: принудно упућен у радни батаљон.

168 **Шмакић Добривоје**, Дрежник, ухапшен 13.2.1945. Разоружао партизана и узео им новац, датум исписа 6.3.1945. Упућен на положај са карактеристиком.

169 **Симовић Премислав**, Средња Добриња, подофицир, ухапшен 17.2.1945. Као жандарм оптуживао, хапсио и приводио људе које су терали у лагер, датум исписа 29.3.1945. Осуђен на 12 година робије и губитак грађанске части доживотно.

170 **Давидовић Живорад**, Чачак, ухапшен 17.2.1945. Дезертер из 1941. Саучесник у убиству Недељка Ристића - Жежевица, датум исписа 5.3.1945. Решењем већа пуштен на слободу - амнестиран.

171 **Кукањац Симеун**, Љубиш, телефониста, ухапшен 17.2.1945. Оптуживао људе четницима те су их батинали, датум исписа 23.3.1945. Оптужница примљена 23.3.1945. Осуђен на 12 година присилног рада и 17 година губитка грађанске части.

172 **Јелић Бошко**, ухапшен 17.2.1945. Као члан црне тројке стрељао и мучио људе, датум исписа 29.3.1945. Пресуда: казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне покретне и непокретне имовине.

173 **Димитријевић Крсман**, Јасеново, тишлер, ухапшен 17.2.1945. Разоружао партизана и силовао другарицу, датум исписа 23.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада и 13 година губитка грађанске части.

174 **Грбић Жарко**, Негбина, ухапшен 17.2.1945. Саучесник у хватању и убијању партизана, датум исписа 23.3.1945. Осуђен: 7 година присилног рада и 9 година губитка грађанске части.

175 **Новаковић Видосав**, Дрежник, ухапшен 13.2.1945. Разоружао партизана и узео им новац, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 4 године губитка грађанских права

176 **Симеуновић Видан**, Негбина, ухапшен 17.2.1945. Саучесник у убијању партизана, датум исписа 23.3.1945. Осуђен на 7 година присилног рада и 9 година губитка грађанске части.

177 **Шуњеварић Растко**, Бурађа, ухапшен 17.2.1945. што је ислеђивао и саслушавао партизана, датум исписа 23.3.1945. Одлуком већа упућен у јединицу.

178 **Јованетић Радоје**, Дрежник, ухапшен 17.2.1945. под сумњом да је саучесник у убиству Павла Бошковића, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

179 **Драгачевац Ђорђе**, Добродол, ухапшен 17.2.1945. Оптужио Милутина Петровића те га четници стрељали, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: услед недостатка доказа упућен на положај.

180 **Остојић Василије**, Добродол, ухапшен 17.2.1945. што је сведочио против Милутина Петровића те је стрељан, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада и 3 године губитка часних права.

181 **Јелић Веселин**, Добродол, ухапшен 17.2.1945. да је стрељао 4 партизана на Тометином Пољу, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 2 присилног рада и 2 године губитка часних права по издржаном раду и конфискација 30% имовине.

182 **Самарцић Милорад**, Каран, ухапшен 17.2.1945. Избегао мобилизацију и био у вези са одбеглим четницима, датум исписа 9.3.1945. Уступљен среском народном суду.

183 **Милинковић Милета**, Бјела Река, ухапшен 17.2.1945. Оптуживао људе четницима и сарађивао са Немцима, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на 4 године присилног рада.

184 **Гределјевић Недељко**, Стапари, ухапшен 17.2.1945. Оптужен да је држао састанке са одбеглим четницима, датум исписа 5.3.1945. Осуђен на 10 година тешког присилног рада, губитак часних права на 10 година, конфискацијом 60% целокупне покретне и непокретне имовине

185 **Антонијевић Стојан**, Стапари, ухапшен 17.2.1945. што је силом мобилисао људе, датум исписа 5.3.1945. Осуђен на 8 година робије, губитак часних права на 10 година, конфискацијом 60% целокупне покретне и непокретне имовине.

186 **Газдић Страјин**, Гостиница, ухапшен 17.2.1945. Одржавање везе са Миланом Шишићем, одбеглим четником, датум исписа 22.2.1945. Пуштен на слободу.

187 **Радојичић Средоје**, Гостиница, ухапшен 17.2.1945. Одржавање везе са Миланом Шишићем, одбеглим четником, датум исписа 25.2.1945. Пуштен на слободу.

188 **Вујовић Милија**, жандармеријски наредник, ухапшен 17.2.1945. Оптужен да је био љотићевац, датум исписа 23.2.1945. Пуштен на слободу због недостатка доказа

189 **Марковић Војо**, Пожега, кафеџија, ухапшен 17.2.1945. Оптужио Матију Ивковића из Пријановића који је отеран за лагер и стрељан, датум исписа 23.2.1945. Пуштен на слободу због недостатка доказа.

190 **Панић Андрија**, Кремна, ухапшен 17.2.1945. Опљачкао и истукао шустера Миленка Максимовића, датум исписа 9.3.1945. Пресуда: упућен на положај.

191 **Филиповић Аксентије**, Кремна, ухапшен 17.2.1945. Пуцао на Митра Раденковића те је овај погинуо, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 12 година присилног рада.

192 **Међедовић Рафаило**, Шеф станице Шарган - Витас, ухапшен 17.2.1945. што је оптуживао партизане те су хапшени, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 12 година присилног рада.

193 **Благојевић Драгослав**, Прањани, ухапшен 17.2.1945. Ухваћен четник који је био одређен за герилску борбу, датум исписа _____. Решење: спроведен у Чачак на надлежност.

194 **Ирић Слободан**, Ужице, ухапшен 17.2.1945. Био љотићевац, оптужен да је био члан преког суда у Ариљу, датум исписа 9.3.1945. Осуђен на 15 година тешког присилног рада.

195 **Панић Стеван**, Стапари, ухапшен 17.2.1945. Одржавао везу са четницима и није хтео да извршава наређење, датум исписа 15.3.1945. Осуђен на 12 година тешког присилног рада, 10 година губитка грађанских права и конфискацију 50% целокупне имовине.

196 **Пјеговић Тадија**, Бреково, ухапшен 17.2.1945. Крио се са одбеглим четником Шенкишом, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

197 **Илинчић Александар**, Добрача срез Ариље, ухапшен 17.2.1945. Крио се са одбеглим четником Шенкишом из његовог одреда, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

198 **Ђуковић Вујко**, Радаљево, ухапшен 17.2.1945. четник из Шенкишевог одреда, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

199 **Милутиновић Срећко**, Висока, ухапшен 17.2.1945. четник из Шенкишевог одреда, датум исписа 29.3.1945. Осуђен на смрт и губитак грађанске части.

200 **Миловановић Радивоје**, Горња Добриња, ухапшен 17.2.1945. Дезертер и бегао из затвора, датум исписа 20.2.1945. Решењем истражника и председника упућен у своју јединицу.

201 **Петровић Цветко**, Добротин, ухапшен 17.2.1945. Убио свог брата 1944. године. Уступљено окружном суду.

202 **Рафаиловић Радиша**, Стапари, ухапшен 17.2.1945. Држао састанке са четницима, датум исписа 23.3.1945. Осуђен на 13 година присилног рада и конфискацију 60% целокупне имовине.

203 **Симић Веселин**, Гостиница, ухапшен 17.2.1945. Ометао рад око мобилизације, датум исписа 25.2.1945. Пуштен због недостатка доказа.

204 **Сердаревић Стојан**, Глумач, учитељ, ухапшен 17.2.1945. Оптуживао партизанске породице и био немачки агент, датум исписа _____. Предата оптужница. Пресуђени: казна смрти и губитак часних права.

205 **Томић Влада**, Кружевац, инжењер, ухапшен 17.2.1945. Оптужен да је састављао списак партизана у Ужицу 1941., датум исписа 5.4.1945. Пресуђено: 1 годину лаког присилног рада и губитак часних права на 1 годину.

206 **Сарван Лаљу**, Роге, ухапшен 17.2.1945. Саучесник у клању два лица, датум исписа 06.03.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

207 **Станковић Драгослав**, Крушчица, ухапшен 17.2.1945. Саучесник у клању два лица, датум исписа 6.3.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

208 **Кукањац Симеун – Симо**, Љубиш, телефониста, ухапшен 17.2.1945. Живко Миливојевић, учитељ, оптужује га за убиство своје мајке, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 7 година присилног рада.

209 **Ракић Марко**, Маковиште, ухапшен 17.2.1945. Оптужен да је убио једног партизана, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

210 **Радосављевић Боса**, Косјерић, ухапшена 17.2.1945. Говорила против партизана, датум исписа 24.2.1945. Пуштена на слободу.

211 **Стевановић Радован**, Биоска, ухапшен 17.2.1945. Као стражар пустио једног притвореника да побегне, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

212 **Вукановић Вл. Зора**, Пожега, домаћица, ухапшена 20.2.1945. Због проказивања партизана четницима, датум исписа 15.3.1945. Ослобођена због недостатка доказа.

213 **Аћимовић Перипа**, Чајетина, ухапшена 23.2.1945. Прикривање, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

214 **Миловић Костоје**, Трнава, ухапшен 22.2.1945. Дезертерство, датум исписа 25.2.1945. упућен у јединицу.

215 **Миловић Добривоје**, Трнава, ухапшен 22.2.1945. Дезертерство, датум исписа 25.2.1945. упућен у јединицу.

216 **Миловић Милорад**, Трнава, ухапшен 22.2.1945. Дезертерство, датум исписа 25.2.1945. упућен у јединицу.

217 **Ђурђић Љубинко и Гина**, Кремна, ухапшени 23.2.1945. Путовође и потказивачи Немаца на штету НОВ, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: Гини 3 месеца присилног рада; Љубинко упућен суду националне части, казну издржава при радном батаљону у Ужицу. Рок 23.5.1945.

218 **Леонтијевић Радивоје**, Каран - Лелић, ухапшен 22.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Кажњен конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

219 **Пашић Ката**, Ужице, ухапшена 24.2.1945. Потказивање, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 11 година робије и доживотни губитак часних права.

220 **Василић Владислав**, Висибаба, ухапшен 25.2.1945. Прикривање: банди и Милутина Марјановића из Висибабе, датум исписа 26.2.1945. Решењем пуштен на слободу.

221 **Милојевић Цвијо**, Шљивовица, ухапшен 25.2.1945. Прикривање бандита Косте Даниловића, датум исписа 4.4.1945. Обустављен судски поступак. Уступљен ОЗН-и Ужице.

222 **Крсмановић Раденко и други**, Душковац, ухапшени 26.2.1945. Издавање лажних уверења, обмањивање војних власти, датум исписа _____. Пресудом од 12.3. сви кажњени условно по 5 година.

223 **Павловић _____**, Мачкат, ухапшена 25.2.1945. Потказивање, датум исписа 10.3.1945. Решењем пуштена на слободу с тим да се истрага настави, Пресудом од 23.3.1945. ослобођена - без доказа.

224 **Захарић, Мирковић и други**, ухапшени 23.2.1945. Оргијање са окупатором, датум исписа 2.3.1945. Уступљено суду националне части.

225 **Ковачевић Милош**, Шљивовица, ухапшен 25.2.1945. Дезертер и саботер, датум исписа 2.3.1945. Кажњен конфискацијом 10% покретне и непокретне имовине и упућен на положај.

226 **Кнежевић Радован**, Стапари, ухапшен 26.2.1945. Дезертер, датум исписа 2.3.1945. Кажњен конфискацијом 20% покретне и непокретне имовине и упућен на положај.

227 **Томић Светислав**, ухапшен 26.2.1945. Прикривач Цвеје Милосављевића, датум исписа 9.3.1945. Кажњен: 1 година присилног рада.

228 **Даниловић Коста**, ухапшен 26.2.1945. Прикривач Цвеје Милосављевића, датум исписа 9.3.1945. Кажњен: 3 година присилног рада.

229 **Павловић Милутин**, Поточани, ухапшен 26.2.1945. Дезертер, датум исписа 2.3.1945. Кажњен конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

230 **Филиповић Василије**, ухапшен 26.2.1945. Бандитски јатак, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

231 **Тодоровић Милија**, Каран, ухапшен 26.2.1945. Дезертер, датум исписа 2.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

232 **Лазаревић Боривоје**, Зарожје, ухапшен 26.2.1945. Бандитски шпијун и саботер, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада, накнадном одлуком бр. 645 од 23.5.1945. на 20 година робије.

233 **Баратовић Миломир**, Зарожје, ухапшен 26.2.1945. Бандитски шпијун и саботер, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

234 **Тодосијевић Милојко**, Зарожје, ухапшен 26.2.1945. Пљачкаш, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: конфискација 50% покретне имовине и 3 месеца присилног рада.

235 **Јаблановић Миломир**, Чајетина, ухапшен 23.2.1945. Пљачкаш, датум исписа 11.3.1945. Упућен команди места у Чајетину ради распореда без казне.

236 **Вуковић Милован**, Ужице, кафеџија, ухапшен 8.2.1945. Потказивање, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: ослобођен због недостатка доказа.

237 **Петровић Јован – Бараба**, Кремна, ухапшен 23.2.1945. Шпијунажа окупатору, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада, 10 година губитка грађанске части и конфискација целокупне имовине.

238 **Турудић Мирко**, Мокра Гора, трговац, ухапшен 23.2.1945. Агент гестапоа, датум исписа 28.4.1945. Осуђен на смрт, губитак грађанских права и конфискацију целокупне покретне и непокретне имовине.

239 **Врачарић Драгомир**, Кремна, ухапшен 23.2.1945. Пљачкаш и батинач, датум исписа 29.3.1945. Предата оптужница 13.3.1945. Осуђен на смрт.

240 **Кречковић Радмила – Сека**, Ужице, ухапшена 23.2.1945. Шпијун и потказивач, датум исписа. Обустављен поступак. Пуштена да се брани са слободе.

241 **Станојевић Радинко и други**, Својдруг, ухапшени 22.2.1945. Потказивање партизана крајишника, датум исписа 9.3.1945. Станојевић Радинко и Радојевић Миломир на 8 година присилног рада, а Петроније упућен на положај.

242 **Милутиновић Милутин**, Маковиште, ухапшен 26.2.1945. Злоупотреба - шпекулација, датум исписа 8.3.1945. Упућен среском НОО Косјерић.

243 **Јовановић Милоје**, Маковиште, ухапшен 26.2.1945. Ухватио и предао једног партизана четницима, датум исписа 9.3.1945. Пресуда: 8 година присилног рада.

244 **Микић Мирка**, Шеврљуге, ухапшена 26.02.1945. Курир и обавештајач четника, датум исписа 9.3.1945. Осуђена на 2 месеца присилног рада.

245 **Микић Ђурђе**, Шеврљуге, ухапшен 26.2.1945. Курир и обавештајач четника, датум исписа 9.3.1945. Осуђен на 2 године присилног рада.

246 **Ђуровић Милан**, Брајковићи, ухапшен 26.2.1945. Четнички јатак, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

247 **Јосиповић Стајка**, Шеврљуге, ухапшена 26.2.1945. Четнички јатак, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

248 **Јовичић Радивоје**, Милићево Село, ухапшен 14.2.1945. Потказивач и саучесник у многим убиствима, датум исписа 16.3.1945. Пресуда: 12 година присилног рада, 12 година губитка грађанских права и конфискација 50% целокупне имовине.

249 **Боловић Мила**, Пожега, ухапшена 26.2.1945. Шпијунка, датум исписа 2.3.1945. Пуштена на слободу - без доказа

250 **Давинић Милија – Милић**, Сврачково, ухапшен 26.2.1945. Потказивање партизана, датум исписа 9.3.1945. Пресуда: 6 месеци присилног рада.

251 **Саовић Мићо – Мићо**, Чајетина, ухапшен 27.2.1945. Прикривач четника, датум исписа 6.4.1945. Осуђен на 8 месеци лаког присилног рада, губитак часних права на 2 године и конфискацију 50% покретне имовине.

252 **Савић Сениша**, Сврачково – Пожега, ухапшен 20.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Конфискација 30% имовине и упућен на положај.

253 **Давинић Мићо и други**, Сврачково - Пожега, ухапшен 20.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Конфискација 30% имовине и упућен на положај

254 **Ђоковић Милић и други**, допунски батаљон, ухапшен 26.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Конфискација 30% имовине и упућен на положај.

255 **Јанковић Момчило и други**, допунски батаљон, ухапшен 27.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Конфискација 30% имовине и упућен на положај.

256 **Радовановић Миленко и други**, Пожега, ухапшен 27.2.1945. Дезертер, датум исписа 28.2.1945. Конфискација 30% имовине и упућен на положај.

257 **Вујошевић Милоје**, Ужице - 2. допунски батаљон, ухапшен 28.2.1945. Војничка крађа, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на 10 година тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

258 **Ђалдовић Миља**, Ужице, ухапшена 28.2.1945. Саучесник војничке крађе, датум исписа 16.3.1945. Осуђена на 5 година присилног рада.

259 **Ђорђевић Миливоје**, Ужице – 2. допунски батаљон, ухапшен 28.2.1945. Војничка крађа, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на смрт и губитак грађанске части.

260 **Ђалдовић Радоје**, Ужице – Сирогојно, ухапшен 28.2.1945. Војничка крађа - саучешће, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на 10 година тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

261 **Јанићијевић Јелена**, Ужице, ухапшена 28.2.1945. Војничка крађа - саучешће, датум исписа 16.3.1945. Осуђена на 5 година присилног рада.

262 **Џенић Гојко**, Ужице, вуновлачар, ухапшен 28.2.1945. Војничка крађа – саучешће, датум исписа 16.3.1945. Осуђена на 5 година присилног рада.

263 **Словић Милан**, Чајетина, ухапшен 28.2.1945. Бекство од власти, датум исписа 15.3.1945. Осуђен на 10 година присилног рада и 10 година губитка грађанских права.

264 **Вујовић Миливоје – Калинић**, ухапшен 28.2.1945. Јатаковање Катанићу, датум исписа 15.3.1945. Упућен на положај и конфискација 50% покретне имовине.

265 **Костић Радован**, Честобродица, ухапшен 28.2.1945. Јатаковање Катанићу, датум исписа 15.3.1945. Пресуђен: од казне ослобођен и пуштен на слободу.

266 **Остојић Недељко**, Тубићи, ухапшен 28.2.1945. Јатаковање Катанићу, датум исписа 15.3.1945. Пресуђен: од казне ослобођен и пуштен на слободу.

267 **Алексић Раденко**, посадна чета, ухапшен 28.2.1945. Дезертер, датум исписа 2.3.1945. Кажњен са конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

268 **Печеничић В. Симо и други**, Заовине, ухапшен 28.2.1945. Дезертери, датум исписа 2.3.1945. Кажњен са конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

269 **Вујетић Јован и други**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадња са окупатором и Вукоманом Прокићем, датум исписа 6.4.1945. Осуђен на 6 месеци лаког присилног рада, конфискацију покретне имовине и губитка часних права на 2 године.

270 **Јаракочић Милан**, Биоска, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

271 **Панић Радоје**, Биоска, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

272 **Јелисавчић Радул**, Биоска, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

273 **Лијескић Гвозден**, Дрежник, ухапшен 18.3.1945. Дезертер и пљачкаш, датум исписа 17.4.1945. Пресуђено: казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

274 **Сарван Милоица**, Роге, ухапшен 18.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу.

275 **Ивановић Исаило**, Роге, ухапшен 18.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

276 **Грујичић Радојица**, Роге, ухапшен 18.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

277 **Ристовић Радован**, Буар, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, овдашњем мобилизацијском официру.

278 **Бијелић Миломир**, Гривска, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

279 **Мунитлак Ч. Величко**, Пресека, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

280 **Пановић Љубомир**, Негбина, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

281 **Ристовић Милојко**, Гривска, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

282 **Ковчић Благоје**, Рожанство, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

283 **Смиљанић Драгољуб**, Љубиш, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

284 **Пиштињак Трифун**, Ваљево, ухапшен 19.3.1945. Организатор и подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

285 **Кузељевић М. Цмиљана**, Доброселица, ухапшена 17.3.1945. Ја-таковање Драгићу Кузељевићу, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

286 **Крупниковић Милета**, Вране, ухапшен 20.3.1945. Саучешће у убиству учитељ. Миле Стефановић, иначе дезертер, датум исписа 5.4.1945. Осуђен на казну смрти са губитком часних права. У вези са Ради-војем Јовичићем.

287 **Благојевић Гојко**, Заглавак, ухапшен 20.3.1945. Злостављач и са-радник окупатора – вођа патрола које су вршиле злочине, датум исписа 17.4.1945. Предата оптужница 16.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфи-скација целокупне имовине⁵.

288 **Костић Ђорђе**, Биоска, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

289 **Миловановић Алексије**, Глумач, ухапшен 2.3.1945. Катанићев пратилац, датум исписа 16.3.1945. Одлуком већа упућен у јединицу.

290 **Миловановић Миодраг – Мијо**, Глумач, ухапшен 2.3.1945. Де-зертер, Катанићев пратилац, датум исписа 16.3.1945. Одлуком већа упу-ћен у јединицу.

291 **Митровић Милосав**, Љутица - Душковац, ухапшен 2.3.1945. Де-зертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

292 **Ђорђевић Драгослав**, Бјелуша, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, да-тум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

293 **Ђорђевић Спиридон**, Бјелуша, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, да-тум исписа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 30% покретне имовине и упућен на положај.

294 **Јовићевић Адам**, Лорет, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум испи-са 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

295 **Јовићевић Јаков**, Лорет, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум ис-писа 5.3.1945. Кажњен са конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

296 **Буквић Љубиша**, Пилатовићи, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Упућен на положај.

297 **Марковић Милан**, Каран, ухапшен 1.3.1945. Дезертер, датум ис-писа 2.3.1945. Ослобођен економске казне и упућен на положај.

---

⁵ Казна замењена временском.

298 **Костић Петар**, Душковац, ухапшен 1.3.1945. Саучесник у убиству друга Живорада Живковића? , датум исписа 10.3.1945. Због непостојања дела пуштен кући.

299 **Марковић Вукојло**, Душковац, ухапшен 1.3.1945. Саучесник у убиству друга Живорада Живковића? , датум исписа 23.3.1945. Упућен у јединицу одлуком већа.

300 **Вујетић Властимир**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 7.4.1945. У бекству од 31.3.1945, убијен од милиције.

301 **Павловић Драгољуб**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 24.3.1945. Пуштен на слободу без доказа.

302 **Савић Александар**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 3 месеца присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

303 **Јагодић Велимир**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 9.3.1945. Решењем већа пуштен на слободу.

304 **Савић Милинко**, Зарожје, ухапшен 1.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 9.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада

305 **Павловић Мирко**, Овчиња, ухапшен 2.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Кажњен конфискацијом 20% покретне имовине и упућен на положај.

306 **Караклић Петко**, Буар, ухапшен 3.3.1945. Потказивање, датум исписа 15.3.1945. Осуђен на 6 година присилног рада и 6 година губитка грађанских права по издржавању главне казне.

307 **Чумић Добросав**, Чајетина, ухапшен 3.3.1945. Агент окупатора, датум исписа 21.4.1945. Умро у овдашњој болници 5.4.1945.

308 **Јаџић Тодор**, Кућање, ухапшен 3.3.1945. Вођа банде, датум исписа 21.4.1945. Пресуда: 15 година тешког присилног рада и конфискација 50% имовине.

309 **Радовановић Цветко**, Жлијебац, ухапшен 4.3.1945. Одметник, датум исписа 29.3.1945. Пресуђено: 15 година робије и трајан губитак грађанске части.

310 **Зеленбаба Милан**, Далмација, ухапшен 4.3.1945. Пљачкаш, Пресуда: 8 година присилног рада.

311 **Ђовани Марино**, Италијан, ухапшен 4.3.1945. Упућен истог дана у логор.

312 **Јагодић Радисав**, Зарожје, ухапшен 4.3.1945. Сарадник Вукомана Прокића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђен: 7 година присилног рада.

313 **Васиљевић Симеун**, Сеча Река, ухапшен 3.3.1945. Дезертер, датум исписа 5.3.1945. Упућен у своју јединицу 5. допунски батаљон на надлежност.

314 **Варагић Боровоје**, Бијела Река, ухапшен 5.3.1945. Агент немачки, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 8 година робије и трајан губитак часних права.

315 **Симеуновић Душан**, Бурађа, ухапшен 5.3.1945. Вођа црне тројке, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

316 **Петровић Десимир**, Висока, ухапшен 5.3.1945. Саучесник - прикривач кољача, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

317 **Шаптовић Радоје**, Висока, ухапшен 5.3.1945. Сарадник Шентиша, датум исписа 6.3.1945. Упућен ОЗН-и ради истраге.

318 **Бојовић Недељко**, Висока, ухапшен 5.3.1945. Ухватио Новака Живковића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада и конфискација 50% целокупне имовине.

319 **Марјановић Периша**, Висока, ухапшен 5.3.1945. Хватао партизане, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада условно на 2 године,

320 **Алемпијевић Перо**, Висока, ухапшен 5.3.1945. Бандит, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

321 **Милинковић Милун**, Тометино Поље, ухапшен 5.3.1945. Пљачкао и злостављао Дејовиће, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада и конфискација 30% целокупне имовине.

322 **Варагић Јефтимир**, Душковац, ухапшен 5.3.1945. због пљачкања, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и конфискација 50% целокупне имовине.

323 **Ерић Милун**, Пријановићи, ухапшен 5.3.1945. Пребијао и злостављао покојног Марина Ивановића бившег фијакеристу из Пожеге, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада са губитком часних права у трајању од 5 година по издржаној казни.

324 **Поповић Милан**, Мушветин, ухапшен 5.3.1945. Прикривање од власти, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

325 **Радибратовић Гојко**, Рожанство, ухапшен 5.3.1945. Бунтовник, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

326 **Максимовић Витор – Курјак**, Богданица, ухапшен 4.3.1945. Четнички јатак, датум исписа 15.3.1945. Пуштен на слободу - без доказа.

327 **Николић Радован**, Глувач, ухапшен 2.3.1945. Јатак Катанићев, датум исписа 15.3.1945. Упућен у јединицу.

328 **Караџић Милан**, Севојно, ухапшен 5.3.1945. Бандит, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада и конфискација 50% целокупне имовине.

329 **Цицварић Десимир**, Биоска, ухапшен 7.3.1945. побегао из затвора, датум исписа 16.4.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада, губитак часних права за 10 година и конфискација 50% целокупне имовине.

330 **Караклић Светислав**, Заовине, ухапшен 7.3.1945. Јатаковање, датум исписа 8.3.1945. Пуштен на слободу због недостатка доказа.

331 **Станојчић Крста**, Биоска, ухапшен 7.3.1945. Убиство Жарка Јовановића из Бошковица, датум исписа 16.4.1945. Осуђен на смрт и конфискација целокупне имовине.

332 **Савић Милисав**, Трнава, ухапшен 8.3.1945. Прикривање, датум исписа 15.3.1945. Упућен у јединицу.

333 **Тимотијевић Трифун**, Јасеново, ухапшен 7.3.1945. Пљачкаш - разбојник, датум исписа 17.4.1945. Пресуђено: казна смрти, трајан губитак часних права и конфискацију целокупне имовине, Преузела га ОЗН-а.

334 **Милошевић Милутин**, Латвица, ухапшен 7.3.1945. Осумњичен за убиство Николе Милошевића, датум исписа 25.4.1945. Пуштен на слободу.

335 **Илић Бошко**, Латвица, ухапшен 7.3.1945. Осумњичен за убиство Николе Милошевића, датум исписа 30.4.1945. Пуштен због недостатка доказа.

336 **Лаудановић Милутин**, Љутица, ухапшен 8.3.1945. Пљачкао и батинао Дејовиће, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада.

337 **Филиповић Зарија**, Рибашевина, ухапшен 9.3.1945. Лични пратилац Стојка Филиповића и прикривао се од власти, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 12 година присилног рада.

338 **Тодоровић Милован и Радомир**, Дубница, ухапшени 11.3.1945. Одржавали везе са четницима и осталим, датум исписа 19.3.1945. Пуштени на слободу без доказа.

339 **Миловић Крстивоје**, ухапшен 9.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 21.3.1945. Стрељан.

340 **Миловић Милорад**, ухапшен 9.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

341 **Анђелић Милоје**, Гостиница, ухапшен 11.3.1945. Одвео те предао четницима Ђорђа Крстовића који је стрељан и опљачкао га, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада, 10 година губитка грађанских права по извршеној казни.

342 **Илић Даринка**, Шеврљуге, ухапшена 11.3.1945. Шпијунка без исправа и објаве, датум исписа 18.3.1945. Пуштена на слободу без доказа.

343 **Остојић Драган**, Мушић, ухапшен 9.3.1945. Поново дезертирао, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено на казну смрти.

344 **Радовић Млађен**, Јабланица, ухапшен 9.3.1945. Поново дезертирао, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада.

345 **Петровић Бранко**, Ужице, полит. комесар, ухапшен 7.3.1945. Крађа затвореничких ствари, датум исписа. Пресуђено (дисциплин.): кажњен са 1 месец затвора.

346 **Марковић Војимир**, Милићево Село, ухапшен 10.2.1945. Спровео неке партизане у затвор у Пожегу, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада, 6 година губитка грађанских права по истеку казне и конфискација 50% целокупне имовине.

347 **Филиповић Кирило**, Ступчевићи, ухапшен 12.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на смрт.

348 **Радовић Радојица**, Брајковићи, ухапшен 12.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на смрт.

349 **Јанковић Војислав**, Јабланица, ухапшен 12.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада.

350 **Јаковљевић Стаменко**, Каран, ухапшен 12.3.1945. Дезертер у повраћају, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада.

351 **Јоковић Иванко**, Брајковићи, ухапшен 13.3.1945. Дезертирао 4 пута, датум исписа 16.3.1945. Осуђен на _____

352 **Максимовић Витор**, Богданице, ухапшен 4.3.1945. Четнички јатак, датум исписа 15.3.1945. Пуштен на слободу због недостатка доказа.

353 **Даниловић Михаило**, Качер, ухапшен 24.2.1945. Јатак, датум исписа 15.3.1945. Пресуђено: пуштен на слободу јер нема дела.

354 **Шошић Љубиша**, Трнова, ухапшен ____ . Саботер приликом мобилизације, датум исписа ____ . Обустављен поступак.

355 **Крчевинац Стојан**, Ужице, ухапшен 18.2.1945. Љотићевац, датум исписа 21.4.1945. Упућен суду националне части пошто овај суд није надлежан.

356 **Миланковић Боривоје**, Субјел, ухапшен 10.2.1945. Потказивач и агент Гестапоа, датум исписа 22.3.1945. Спроведен Војном суду града Београда.

357 **Међедовић Марко**, Годовик, ухапшен 1.3.1945. Присутан на преком четничком суду у Годовику 1941. године, датум исписа 16.4.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада и губитак часних права на 10 година.

358 **Николић Светомир – Тућо**, Бакионице, ухапшен 25.2.1945. Каталићев јатак, датум исписа 19.4.1945. 14.4. Казна изречена: 6 година тешког присилног рада, 10 година губитка часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

359 **Шапиговић Радоје**, Висока, ухапшен 5.3.1945. због одметништва и хватања Новака Живковића, датум исписа 20.4.1945. Пресуђено: казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

360 **Јовановић Петар**, Косјерић, ухапшен 14.3.1945. Дезертер, датум исписа 16.3.1945. Упућен у јединицу.

361 **Ђаковић Мића**, Равни, ухапшен 14.3.1945. због јатаковања са одметницима, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

362 **Ђуровић Радован**, Брајковићи, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада, 9 година губитка грађанске части.

363 **Ликић Срећко**, Шеврљуге, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 4 година присилног рада и 6 година губитка грађанске части.

364 **Тодоровић Милош**, Шеврљуге, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада и 9 година губитка грађанске части.

365 **Илић Маринко**, Шеврљуге, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада на 2 године условно.

366 **Тешић Милорад**, Брајковићи, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада на 2 године условно.

367 **Митровић Грозда**, Шеврљуге, ухапшена 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада на 2 године условно.

368 **Марјановић Рајко**, Овчиње, ухапшен 20.3.1945. Злостављач грађана за време окупације, датум исписа 15.4.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

369 **Драгачевац Милун**, Добродо, ухапшен 20.3.1945. Јатаковање Симиши Антонијевићу, датум исписа 6.4.1945. Пресуђено: казна смрти; казна замењена са 10 година робије.

370 **Крејовић Станко**, Сирогојно, ухапшен 20.3.1945. Био на служби при предстојништву градске полиције, датум исписа 27.3.1945. Пресуђено: 15 година робије и трајан губитак часних права.

371 **Гороњић Петроније**, Јасеново, ухапшен 22.3.1945. Дезертер и подстрекач дезертерства у војсци, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада, 15 година губитка часних права.

372 **Гороњић Јовиша**, Јасеново, ухапшен 22.3.1945. Дезертер и подстрекач дезертерства у војсци, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада, 15 година губитка часних права. Од 11.05.45. извештено да је Гороњић умро у болници.

373 **Смиљанић Радосав**, Јасеново, ухапшен 22.3.1945. Дезертер и подстрекач дезертерства у војсци, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

374 **Миловановић Миливоје**, Глумач, ухапшен 22.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

375 **Јовановић Милорад**, Латвица, ухапшен 23.3.1945. због крађе и пљачке у својству милиционара, датум исписа 2.4.1945. Решењем суда упућен у дисциплинску јединицу, дисц.

376 **Гукић Драгутин**, Мачкат, ухапшен 22.3.1945. Учествовао у спровођењу Стојана Бојовића и Стојана Јокића до школе у Мачкату, датум исписа 6.4.1945. Примљена оптужница 4.4.1945. Осуђен на 1 годину лаког присилног рада.

377 **Љубомир Гојковић**, Сјеништа, ухапшен 23.3.1945. Четнички агент од 1941. године и сада четнички расположен и непријатељ наше борбе, датум исписа 20.4.1945. У недостатку доказа ослобођен.

378 **Матић Стојадин**, Житковац, ухапшен 23.3.1945. Дезертер. Умро у болници.

379 **Јевтовић Драгојле**, Стапари, ухапшен 23.3.1945. што је извео Ратка Ћосића који је стрељан на Црном Врху, датум исписа 28.4.1945. Пуштен на слободу.

380 **Миљанић Драгољуб**, Висибаба, ухапшен 23.3.1945. за дело кољашења и помагања окупатору, датум исписа 17.4.1945. Пресуђено: казна смрти без конфискације имовине.

381 **Вучетић Мирко**, Ужице, ухапшен 23.3.1945. због сарадње са окупатором и што је учествовао у борби на Градини против партизана, датум исписа 28.3.1945. Пресуђено: казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

382 **Јовићевић Јовиша**, Лорет, ухапшен 23.3.1945. Дезертер и подстрекач дезертерства у војсци, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

383 **Милошевић Миодраг**, Чајетина, судски приправник, ухапшен 23.3.1945. Сарадник Саве Стевановића, датум исписа 11.4.1945. Ослобођен без доказа.

384 **Ракић Миливоје**, Ужице, ухапшен 26.3.1945. Дезертер, датум исписа 6.4.1945. Пресудом кажњен са 2 године условно на 1 годину.

385 **Росић Живорад**, Ужице, ухапшен 26.3.1945. Дезертер, датум исписа 2.4.1945. Упућен на положај.

386 **Рајевац Ђорђе**, Ужице, ухапшен 26.3.1945. Саучесник - организатор дезертерства, фалсификатор објаве, датум исписа 6.4.1945. Пресудом кажњен са 2 године присилног рада условно на 1 годину.

387 **Павловић Анђелко**, Овчине, ухапшен 26.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

388 **Радичевић Коста**, Дубока, ухапшен 26.3.1945. Четнички целат, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација целокупне имовине.

389 **Ивановић Витомир**, Рибашевина, ухапшен 1.3.1945. Четнички организатор, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 15 година робије, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

390 **Тодоровић Милош**, Црквица (ББ), ухапшен 26.3.1945. Учесник у одвођењу друга Милорада Росића, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 15

година робије, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

391 **Марјановић Милан**, Шљивовица, ухапшен 26.3.1945. Фалсификатор објава, дезертер, датум исписа 2.4.1945. Решењем суда упућен у дисциплинску јединицу, дисц.

392 **Радосављевић Божо**, Мионица, ухапшен 14.3.1945. Јатак одбеглог Милојка Ликића, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада на 2 године условно и конфискација 50% покретне имовине.

393 **Берићић Драгомир**, Стапари, ухапшен 14.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

394 **Петровић Јован – Пјевац**, Пониковице, ухапшен 14.3.1945. Четник, командир чете, датум исписа 21.3.1945. Упућен мобилизационом официру – за радни батаљон.

395 **Пајевић Бранка**, Ужице - Ариље, ухапшена 15.3.1945. Агент гестапоа, датум исписа 31.3.1945. Упућена суду националне части.

396 **Симеуновић Десимир**, Добрача, ухапшен 15.3.1945. Обавештајац Пожешког корпуса, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 15 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

397 **Виторовић Млађен**, Јасеново, ухапшен 6.3.1945. због лажног проказивања и сведочења против Милојка Виторовића, датум исписа 15.3.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада и 12 година губитка часних права.

398 **Драгачевац Драгиша**, Каран, ухапшен 16.3.1945. бандитски јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

399 **Сарван Велимир**, Роге, ухапшен 15.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 16.3.1945. Пресуђен: казна смрти.

400 **Јовановић Милосав**, Сирогојно, ухапшен 16.3.1945. Четнички сиљеџија, датум исписа 17.3.1945. Пуштен на слободу - без доказа.

401 **Трнавац Милијан**, Гојна Гора, ухапшен 16.3.1945. Одметник од власти, датум исписа 20.3.1945. Упућен на положај.

402 **Филиповић – Дрндаревић Петко**, Рупељево, ухапшен 16.3.1945. Проказивач и достављач, датум исписа 19.3.1945. Пуштен на слободу без доказа.

403 **Миловановић Милан**, Глумач, ухапшен 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

404 **Перишић Милорад**, Отањ, ухапшен 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 15 година присилног рада.

405 **Васиљевић Милојко**, Глумач, ухапшен 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

406 **Николић Миливоје**, Глумач, ухапшен 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 20.3.1945. Упућен на положај са конфискацијом 30% имовине.

407 **Тошић Анка**, Глумач, ухапшена 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

408 **Перишић Мика**, Отањ, ухапшена 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Ослобођена.

409 **Петровић Сретен**, Глумач, ухапшен 16.3.1945. Катанићев јатак, датум исписа 21.3.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

410 **Илић Гојко**, Сирогојно, ухапшен 16.3.1945. Саботер, датум исписа 16.3.1945. Пресуђено: 6 године тешко присилног рада, 6 година губитка грађанских права по уздржавању казне.

411 **Дабовић Милутин**, Сирогојно, ухапшен 17.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

412 **Јевтовић Никола**, Сирогојно, ухапшен 17.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

413 **Павловић Ратко**, Сирогојно, ухапшен 17.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

414 **Суботић Филип**, Крвавци, ухапшен 17.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

415 **Јанковић Божидар**, Крвавци, ухапшен 17.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

416 **Маринковић Будимир**, Равни, ухапшен 15.3.1945. Дезертер у поврату, датум исписа 2.4.1945. Упућен у јединицу, дисц.

417 **Лијескић Радиша**, Дрежник, ухапшен 18.3.1945. Дезертер и пљачкаш, датум исписа 29.4.1945. Умро у овдашњој болници.

418 **Лијескић Манојло**, Дрежник, ухапшен 18.3.1945. Дезертер и пљачкаш, датум исписа. Умро у болници.

419 **Марковић Радован**, Трнава, ухапшен 26.3.1945. Одметник од власти, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 7 година робије, 8 година губитка часних права по издржавању казне и конфискација 50% имовине.

420 **Чубраковић Десимир – Спуж**, Љубиш, ухапшен 24.3.1945. Одметник – бандит, датум исписа 20.4.1945. Пресуђено: казна смрти, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

421 **Тијанић Милија**, Крива Река, ухапшен 23.3.1945. Саботер - подстрекач дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Решењем суда упућен у дисциплинску јединицу, дисц.

422 **Божич Раденко**, Дуб, ухапшен 23.3.1945. Злоупотреба у вршењу службене дужности, датум исписа 2.4.1945. Решењем суда упућен у дисциплинску јединицу, дисц. Милиционар.

423 **Митровић Велимир**, Пилица, ухапшен 23.3.1945. Злоупотреба у вршењу службене дужности, датум исписа 2.4.1945. Решењем упућен на положај, дисц. Милиционар.

424 **Деспотовић Петко**, Пилица, ухапшен 23.3.1945. Злоупотреба у вршењу службене дужности, датум исписа 2.4.1945. Решењем упућен на положај, дисц. Милиционер.

425 **Варагић Миленко**, Драглица, ухапшен 23.3.1945. Крађа и пљачка, датум исписа 2.4.1945. Решењем упућен у дисциплинску јединицу за Ваљево, дисц.

426 **Трифунковић Јован**, Црна Глава - Студенички, ухапшен 27.3.1945. Организатор дезертерства, датум исписа 2.4.1945. Упућен на положај, дисц.

427 **Антонијевић Велимир**, Милићево Село, ухапшен 29.3.1945. Убиство команданта Милана Благојевића у Пожези 1941. године, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и конфискација 50% целокупне имовине.

428 **Јанковић Рајко**, Речица, ухапшен 29.3.1945. Потказивање партизанске породице, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 4 године робије, губитак часних права 10 година након издржане казне и конфискација 70% целокупне имовине. Умро у болници 14.5.1945.

429 **Ракић Миле**, Речица, ухапшен 29.3.1945. Потказивање партизанске породице, датум исписа 19.4.1945. Осуђен на 8 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине у корист НОФ.

430 **Гавриловић Крста**, Речица, ухапшен 29.3.1945. Злостављање партизанских породица, датум исписа 21.4.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

431 **Миловић Добривоје**, Ужице, ухапшен 29.3.1945. Потказивање партизанских породица, датум исписа 30.4.1945. Због недостатка доказа пуштен на слободу.

432 **Суботић Косара**, Ужице, ухапшена 29.3.1945. Потказивање партизанских породица, датум исписа 24.5.1945. Због недостатка доказа пуштен на слободу.

433 **Тијанић Зорка**, Ужице, ухапшена 31.3.1945. Потказивање и оптуживање код четника. Осуђена на 6 година робије.

434 **Лазић Радован**, Гостиница, ухапшен 31.3.1945. због хватања и пљачкања Гвоздена Јованчићевића, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 10 година робије.

435 **др Трифунковић Божидар**, Косјерић, лекар, ухапшен 31.3.1945. Саботер - као војни санитетски референт у Косјерићу, датум исписа 18.4.1945. Пуштен да се брани са слободе. Ослобођен кривичне одговорности.

436 **Митровић Драгослав**, Милићево Село, земљорадник, ухапшен 12.3.1945. Саучесник при убиству Михаила Крупниковића, датум исписа 3.4.1945. Примљена оптужница 3.4.1945. Пресуђено: 5 година робије и губитак часних права 8 година.

437 **Бошњаковић Миломир**, Стапари, земљорадник, ухапшен 10.3.1945. Похватао синове Тодосија Јоковића и предао Немцима оружје и муницију, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

438 **Ђајић Драгољуб**, Ужице, бивши управник затвора ОЗН-е, ухапшен 27.3.1945. Пљачкање и трговање затвореничким стварима, датум исписа 9.4.1945. Пресуђено: 2 година лаког присилног рада.

439 **Личина Александар**, Ужице, стражар у затвору ОЗН-е, ухапшен 27.3.1945. Силовео једну затвореницу ОЗН-е, датум исписа 9.4.1945. Пресуђено: 2 година лаког присилног рада.

440 **Пјевић Миломир**, Ражана, земљорадник, ухапшен 1.4.1945. Дезертер, датум исписа 3.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу. За податке упитати шефа мобилизацијског одсека.

441 **Таловић Миломир**, Остре (Љубивски), 1. чета регрутни центар, ухапшен 2.4.1945. Покушај подмићивања стражара у циљу дезертирања, датум исписа 15.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу.

442 **Милићевић Миленко**, Тометино Поље, 1. чета регрутни центар, ухапшен 2.4.1945. Покушај подмићивања стражара у циљу дезертирања, датум исписа 15.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу.

443 **Илић Петроније**, Тометино Поље, 2. чета регрутни центар, ухапшен 2.4.1945. Покушај подмићивања стражара у циљу дезертирања, датум исписа 15.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу.

444 **Мијаиловић Раденко**, Растиште, ухапшен 27.3.1945. због шверца дувана у својству милиционара, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

445 **Јокић Петко**, Растиште, земљорадник, ухапшен 1.3.1945. Одметник од власти, датум исписа 14.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу.

446 **Ђубић Обрад**, Стапари, земљорадник, ухапшен 1.3.1945. због алармантних вести и непријатељске пропаганде, датум исписа 8.4.1945. Решењем иследника пуштен на слободу - без доказа.

447 **Оташевић Чедомир**, Севојно, земљорадник, ухапшен 1.3.1945. Злостављање и уцењивање за време окупације, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 9 година робије и губитак часних права.

448 **Ковачевић Р. Милош**, Шљивовица, ухапшен 4.4.1945. Војни бегунац више пута, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 5 година робије и губитак часних права.

449 **Симовић Вукадин**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Ослобођен - пуштен на слободу.

450 **Морић Милан**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Осуђен на 2 године присилног рада.

451 **Бећић Миливоје**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, губитак часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

452 **Ђановић Станојло**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

453 **Мајсторовић Душан**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 12 година робије, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

454 **Бећић Ненад**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, трајан губитак часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

455 **Бећић Станисав**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, трајан губитак часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

456 **Крсмановић Добросав**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Осуђен на 2 године присилног рада.

457 **Радосављевић Ратомир**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Осуђен на 2 године присилног рада.

458 **Марић Живорад**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 9 година робије, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

459 **Савић Миодраг**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

460 **Мајсторовић Светолик**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација 50% имовине.

461 **Бећић Богдан**, Средња Добриња, ухапшен 4.4.1945. због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 9 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

462 **Ристић Данило**, Жежевица, ухапшен 4.4.1945. због бекства из војске више пута и саботерства, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 4 година присилног рада и губитак часних права на 6 година.

463 **Радојичић Р. Милован**, Горобилје, ухапшен 4.4.1945. због саботерства у вршењу званичне војне дужности, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, губитак часних на 10 година и конфискација целокупне имовине.

464 **Гордић Илија**, Качер, земљорадник, ухапшен 5.2.1945. због бекства из војске и што је сарађивао са Радовићем, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 16 година губитка часних права.

465 **Крстовић Костадин**, Ужице, ухапшен 27.12.1944. што је као четник пљачкао, тукао и убијао партизанске породице, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација целокупне имовине.

466 **Милинковић Чедо**, Ступчевићи, ухапшен 22.3.1945. што је био активни четник од 1941. у својству командира и команданта, датум исписа 17.4.1945. Осуђен на казну смрти, губитак часних права и конфискацију целокупне имовине.

467 **Стојановић Војислав**, Мачкат, ухапшен 15.2.1945. што је присуствовао спроводу и убиству једног партизана, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 10 година робије, губитак часних права доживотно, Од 7.4. у истражном затвору.

468 **Ђорђевић Инђија**, Ужице, ухапшен 1.4.1945. што је гатањем гатала пропагирајући против НОБ, датум исписа 13.4.1945. 6 месеци лаког присилног рада.

469 **Јоксимовић Љубиша**, Добрача, ухапшен 1.4.1945. што је за време окупације био у пољској стражи и шпијунирао, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

470 **Јаковљевић Стојадин**, Губин До, ухапшен 1.4.1945. што је јатаковао познатим крвницима Секули Јовановићу и Зарији Филиповићу, датум исписа 14.4.1945. Ослобођен од оптужбе.

471 **Мијатовић Раденко**, Буар, ухапшен 1.4.1945. што је за време окупације носио каму и батинао партизанске присталице, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 5 месеци присилног рада.

472 **Стефановић Десимир**, Буар, ухапшен 1.4.1945. што је за време окупације носио каму и батинао партизанске присталице, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 5 месеци присилног рада.

473 **Јовановић Радомир**, Трипкова, бивши командир страже при команди места, ухапшен 1.4.1945. због коцкања, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

474 **Лазаревић П. Драган**, Гостиница, бивши командир логора у Ади, ухапшен 7.4.1945. због продаје ракије у логору, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

475 **Ђерић Миленко**, Ужице, стражар при команди места, ухапшен 7.4.1945. због несавесног вршења службене дужности, датум исписа 19.4.1945. Упућен у дисциплинску јединицу.

476 **Лукић Радоје**, Дуб, земљорадник, ухапшен 9.4.1945. Одговара као ратни злочинац, датум исписа 2.5.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

477 **Симовић Слободан**, Средња Добриња, земљорадник, ухапшен 9.4.1945. Одговара због уверења покојног Љубивоја Ковачевића, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

478 **Костић Сава**, Биоска, ухапшен 10.4.1945. што је причао да је био четнички командант и да је рањаван од комуниста, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада - упућен у Ваљево. Поново уведен на броју 527/45.

479 **Симовић Матија**, Средња Добриња, земљорадник, ухапшен 10.4.1945. због потписивања уверења Љубивоју Ковачевићу, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 5 година робије, губитак часних права и конфискација 50% имовине.

480 **Чоланић Мирко**, Мачкат, бивши командант, ухапшен 13.4.1945. Одржавао везу са Ранком Манитлаком и наклоњен бекству у шуму, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 3 година присилног рада условно на 2 године.

481 **Лазовић Милица**, Латвица, домаћица, ухапшена 13.4.1945. Одржавала везу и издржавала са храном Милоја Селаковића, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 3 година лаког присилног рада.

482 **Ристовић Паун**, Гривска, земљорадник, ухапшен 13.4.1945. Који је ухватио везу са Савом Петровићем одметником, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 13 година робије, губитак часних права на 18 година и конфискација целокупне имовине у корист НОФ.

483 **Поповић Милинко**, Ариље, ухапшен 13.4.1945. Активни четник и класни непријатељ НО војске, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада, губитак часних права доживотно и конфискација 70% имовине.

484 **Тодоровић Гина**, Ариље, домаћица, ухапшена 13.4.1945. Одговара због алармантних вести, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 3 година присилног рада, губитак часних права на 10 година и конфискација целокупне имовине.

485 **Перошевић Лука**, Никићево Јабланичко - живи у Чајетини, земљорадник, ухапшен 4.5.1945. Напустио НОБ 1941. године, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 20 година губитка часних права.

486 **Станојевић Илија**, Пријановићи, земљорадник, ухапшен 9.5.1945. због тужења симпатизера НОП-а, датум исписа 30.5.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

487 **Мијатовић Милутин**, Буар, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 9.5.1945. Дело потказивања, датум исписа 31.5.1945. Пуштен на слободу услед недостатка доказа.

488 **Пантелић Обрен**, Шљивовица, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 10.5.1945. због хватања партизана и предаје Немцима 1941. године, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 20 година робије и доживотан губитак часних права.

489 **Милутиновић Јордан**, Годљева, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 10.5.1945. Бекство из војске, датум исписа 12.5.1945. Упућен у јединицу уз казну укора.

490 **Милинковић Милисав**, Бела Река – Златибор, ухапшен 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Дана 14.5.1945. године предат ОЗНИ.

491 **Милинковић Василија**, Бела Река – Златибор, ухапшен 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада и 6 година губитка часних права.

492 **Чоловић Мирко**, Јасеново – Златибор, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 15 година губитка часних права.

493 **Писковић Рада**, Ојковица – Златибор, ухапшена 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада и 12 година губитка грађанске части.

494 **Лисичић Видан**, Ојковица – Златибор, ухапшен 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада и 12 година губитка грађанске част. Оптужница.

495 **Сузовић Мирко**, Љубиш - Златибор, ухапшен 12.5.1945. Јатаковање групи четника, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 15 година губитка грађанске части.

496 **Јаковљевић Мојсило**, Ариље, поткивач, ухапшен 13.4.1945. Одговара због алармантних вести, датум исписа 13.4.1945. Ослобођен.

497 **Варагић Боривоје**, Ариље, ухапшен 13.4.1945. Именовани је пре рата био агент специјалне полиције у Загребу, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 8 година робије. Уведен раније на броју 314.

498 **Шуњеварић Милорад**, Ужице, свршени матурант, ухапшен 13.4.1945. што је одржавао честе састанке омладине у селу Глуваћима, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 1 и по месец присилног рада.

499 **Рогвић Милена**, Ужице, свршена матуранткиња, ухапшена 13.4.1945. што је одржавала честе састанке омладине у селу Глуваћима, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 1 и по месец присилног рада.

500 **Рогвић Милица**, Ужице, домаћица, ухапшена 13.4.1945. Учествовала на омладинским састанцима у Глуваћима, датум исписа 13.4.1945. Пресуђено: 1 и по месец присилног рада.

501 **Миловановић Славко**, Заглавак срез Рачански, ухапшен 16.4.1945. Одговоран за одметништво, датум исписа 19.5.1945. Упућен у јединицу.

502 **Томић Милутин**, Равни срез Ужички, ухапшен 16.4.1945. Одговара због јатаковања четничком команданту Павлу Томићу, датум исписа 1.5.1945. Ослобођен кривице услед недостатка доказа.

503 **Ковачевић Светислав**, Ужице, ухапшен 16.4.1945. због лажног представљања године рођења, датум исписа _____. Упућен у јединицу.

504 **Милошевић Стеван**, Вигошта (Ариље), ухапшен 17.4.1945. због саучесништва у убиству Рађена Филиповића, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада.

505 **Станисављевић Милутин**, Средња Добриња, ухапшен 18.4.1945. Није се одазвао мобилизацији, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 2 године робије.

506 **Крсмановић Илија**, Пожега, ухапшен 18.4.1945. Није се одазвао мобилизацији, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 4 године робије.

507 **Милић Светислав**, Папратиште, ухапшен 18.4.1945. Није се одазвао мобилизацији, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 1 година робије.

508 **Симовић Младенко**, Средња Добриња, ухапшен 18.4.1945. Није се одазвао мобилизацији, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 2 године робије.

509 **Шопаловић Драго**, Мачкат, ухапшен 18.4.1945. Љотићевски сарадник, датум исписа 20.4.1945. Осуђен на 8 година присилног рада, губитак часних права на 10 година и конфискација 50% целокупне имовине у корист НОФ.

510 **Јевтић Живко**, Грчић, ухапшен 20.4.1945. због оптуживања, датум исписа 28.4.1945. Осуђен на 7 година робије и доживотан губитак часних права.

511 **Ивановић Милош**, Пожега, ухапшен 20.4.1945. због проневере, датум исписа 8.6.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада и 3 године губитка часних права након издржавања казне.

512 **Јовковић Милић**, Мршељ, ухапшен 20.4.1945. због злостављања, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 11 година робије и губитак часних права доживотно.

513 **Цвркотић Ивко**, Косјерић, ухапшен 20.4.1945. због злостављања, датум исписа 20.6.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

514 **Аврамовић Милан**, Ужице, ухапшен 20.4.1945. Беспосличар, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 14 година робије, губитак часних права доживотно.

515 **Тешић Анка**, Глумач, ухапшен 20.4.1945. Одговара због алармантних вести, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

516 **Аћимовић Божо**, Кремна, ухапшен 20.4.1945. Одговара као агент Гестапоа, датум исписа 28.4.1945. Упућен суду националне части.

517 **Бркић Милић**, Ариље, ухапшен 20.4.1945. због алармантних вести, датум исписа 24.4.1945. Осуђена на 4 године присилног рада, губитак часних права на 10 година и конфискација 60% имовине.

518 **Васиљевић Стеван**, Прилипац, ухапшен 20.4.1945. Био је поручник СДС за време окупације, датум исписа 4.5.1945. Ослобођен сваке кривице.

519 **Средојевић Милоје**, Рачански срез, ухапшен 20.4.1945. Одговара као председник општине за време окупације, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација целокупне имовине.

520 **Петровић Обрадин**, Рача, ухапшен 20.4.1945. за тучу заробљених партизана у 1941. години, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација целокупне имовине.

521 **Веизовић Зорка**, Бајина Башта, кафеџија, ухапшена 20.4.1945. за проказивање и оптуживање партизана, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 20 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

522 **Чолић Миломир**, Добротин, трговачки помоћник, ухапшен 20.4.1945. што је стрељао партизана, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

523 **Мијатовић Раденко**, Буар, земљорадник, ухапшен 20.4.1945. Носио каму за време четника, батинао и злостављао партизанске породице, датум исписа _____. Пресуђено: 4 године присилног рада.

524 **Лукић Саво**, Рача, земљорадник, ухапшен 21.4.1945. Спровођење и пљачкање једног партизана, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 9 година тешког присилног рада, 10 година губитак часних права и конфискација 50% имовине.

525 **Танасковић Владимир**, Качер, ухапшен 21.4.1945. Јатаковање кољашима, датум исписа 2.6.1945. Пуштен услед недостатка доказа.

526 **Александровић Ђорђе**, Солотуша, ухапшен 21.4.1945. што је 1.5.1944. заклао Спасоја Ивановића из Бајине Баште, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: казна смрти, губитак часних права и конфискација целокупне имовине. Пресудом Вишег војног суда казна ублажена на 5 година робије. Поново уписан.

527 **Јеличић Милош**, Средња Добриња, ухапшен 21.4.1945. због издавања уверења Љубивоју Ковачевићу на основу кога је стрељан, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: 9 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

528 **Николић Љубиша**, Рибашевина, земљорадник, ухапшен 13.4.1945. због поновног бекства из војске, датум исписа 21.4.1945. Пресуђено: 10 година робије, губитак часних права на 20 година.

529 **Васовић Миливоје**, Рибашевина, земљорадник, ухапшен 13.4.1945. због поновног бекства из војске, датум исписа 21.4.1945. Пресуђено: 10 година робије, губитак часних права на 20 година.

530 **Стефановић Раденко**, Ужице, абација, ухапшен 20.4.1945. Оптуживање другова у лагеру код Немаца, датум исписа 13.5.1945. Пресуђено: казна смрти, трајан губитак части и конфискација целокупне имовине⁶.

531 **Станић Душан**, Рача, ухапшен 23.4.1945. Спровођење и пљачкање партизана, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 9 година тешког присилног рада, 10 година губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

532 **Станковић – Живановић Тихомир**, Рача, ухапшен 23.4.1945. Спровођење и пљачкање партизана, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 9 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

533 **Поповић Миленко**, Рача, ухапшен 23.4.1945. Спровођење и пљачкање партизана, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: 5 година тешког присилног рада, 10 година губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

534 **Жунић Саво**, Никојевићи, ухапшен 23.4.1945. Преношење алармантних вести и јатаковање, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 7 година тешког присилног рада, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

535 **Јеремић Видоје**, Оклетец, ухапшен 23.4.1945. Сарадник са злогласним Срећком Миливојевићем, датум исписа 19.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација имовине.

536 **Николић Славољуб**, Солотуша, ухапшен 23.4.1945. због бекства из војске више пута, датум исписа 25.4.1945. Упућен у јединицу.

537 **Крсмановић Симо**, Пашурићи (Босна), ухапшен 23.4.1945. због сарадње са окупатором, датум исписа 28.4.1945. Упућен суду националне части.

538 **Петковић Чедомир**, Вишесава, ухапшен 23.4.1945. због сарадње са окупатором и протеривања присталица НОП-а, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 9 година присилног рада и 10 година губитак часних права.

539 **Папић Радован**, Ужице, пекар, ухапшен 24.4.1945. Крађа брашна из војне пекаре, датум исписа 30.4.1945. Пуштен на слободу.

540 **Радовић Драгојла**, Јелен До, домаћица, ухапшена 10.4.1945. због јатаковања четницима, датум исписа 25.4.1945. Осуђена на 2 године присилног рада.

541 **Божич Радиша**, Сеча Река, земљорадник, ухапшен 20.4.1945. Војни бегунац у поврату, датум исписа 24.4.1945. Осуђена на 4 године присилног рада.

---

⁶ Казна смрти замењена временском казном.

542 **Марјановић Ђорђе**, Сеча Река, земљорадник, ухапшен 20.4.1945. Војни бегунац у поврату, датум исписа 24.4.1945. Осуђена на 4 године присилног рада.

543 **Милутиновић Милета**, Бјелотица, земљорадник, ухапшен 20.4.1945. Војни бегунац у поврату, датум исписа 24.4.1945. Осуђена на 4 године присилног рада.

544 **Костић Миљко**, Биоска, земљорадник, ухапшен 21.4.1945. због саботаже и непријатељске пропаганде, датум исписа 3.5.1945. Осуђена на 2 године присилног рада и 5 година губитка часних права.

545 **Шојић Милан**, Здравчићи, земљорадник, ухапшен 21.4.1945. због лажног сведочења, датум исписа 24.4.1945. Осуђена на 2 године присилног рада и конфискацију 40% покретне имовине.

546 **Крсмановић Адам**, Средња Добриња, земљорадник, ухапшен 4.4.1945. због лажног уверења, датум исписа 19.4.1945. Осуђена на 2 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

547 **Миловић Добривоје**, Трнава, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.04.1945. упућен у Ваљево.

548 **Костић Сава**, Биоска, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

549 **Крејовић Видосав**, Сирогојно, земљорадник, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

550 **Драговић Никола**, Доброселица - Златибор, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

551 **Пјевић Миломир**, Ражана - Црногорски, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

552 **Митровић Радоје**, Мушићи, срез Црногорски, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

553 **Митровић Новак**, Мушићи, срез Црногорски, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

554 **Тошић Радиша**, Годелјева, срез Црногорски, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

555 **Јовановић Радивоје**, Годелјева, срез Црногорски, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

556 **Лазих Богосав**, Рибашевина, срез Ужички, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

557 **Јанковић Јовица**, Рибашевина, срез Ужички, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

558 **Васих Михаило**, Овчиња, срез Рачански, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

559 **Рађеновић Душан**, Глумач, срез Пожешки, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

560 **Дробњак Милан**, Глумач, срез Пожешки, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада, 25.4.1945. упућен у Ваљево.

561 **Браловић Петко**, Сирогојно - Златибор, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

562 **Ристић Данило**, Жежевица, срез Пожешки, ухапшен 15.4.1945. Избегавање војне обавезе, датум исписа 15.4.1945. Пресуђено: 4 године присилног рада.

563 **Перишић Петроније**, Стапари, срез Ужички, ухапшен 26.4.1945. Сарађивао са непријатељем, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 14 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација 50% имовине. Поново уведен.

564 **Мирковић Тадија**, Кремна, кафеџија, ухапшен 26.4.1945. Јатаковање и сарадња са непријатељем, датум исписа. Са слободе се брани.

565 **Милосављевић Илија**, Кремна, земљорадник, ухапшен 26.4.1945. Јатаковање и сарадња са непријатељем, датум исписа 2.6.1945. Ослобођен услед недостатка доказа.

566 **Селаковић Илија**, Кремна, земљорадник, ухапшен 26.4.1945. Јатаковање и сарадња са непријатељем, датум исписа 2.6.1945. Ослобођен услед недостатка доказа.

567 **Сићовић Обрен**, Мочиоца, земљорадник, ухапшен 27.4.1945. зато што је тукао једног партизана 1944., датум исписа 16.5.1945. Ослобођен оптужбе, Пуштен на слободу.

568 **Филиповић Велизар**, Ужице, чувар шума, ухапшен 27.4.1945. зато што је као шумар продавао грађу за рачун четника, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада и 10 година губитка часних права.

569 **Радовановић Милан**, Каленић, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 27.4.1945. Што је казао неким партизанима „Шта сте ви?“ и друго, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 1 година лаког присилног рада.

570 **Радељић Добросав**, Шљивовица, земљорадник, ухапшен 27.4.1945. што је предао четницима Миломира Ђокића бившег партизана, који је стрељан, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 8 година робије и губитак часних права доживотно.

571 **Шишовић Милован**, Чајетина, жандарм бивше југословенске војске, ухапшен 27.4.1945. Активни четник, датум исписа 10.5.1945. Упућен команди ваљевске области.

572 **Димитријевић Милан**, Горобилје, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 27.4.1945. Активни четник, злостављао партизана и њихове симпатизере, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 10 година робије и 15 година губитка часних права.

573 **Раковић Радован**, Мил. Село, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 28.4.1945. што је као четник учествовао у многим борбама против партизана, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: 15 година робије, и конфискација целокупне покретне и непокретне имовине.

574 **Поповић З. Гвозден**, Мокра Гора, индустријалац, ухапшен 28.4.1945. због лажног сведочења у корист Марка Турудића, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 4 година робије, губитак часних права доживотно и конфискација целокупне имовине.

575 **Вујичић Јован**, Никојевићи, стражар СДС, ухапшен 30.4.1945. Саучесник у хватању Реље Словића, датум исписа 28.4.1945. Пресуђено: 4 година робије и 6 година губитка часних права.

576 **Буквић Михаило**, Кремна, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. за бекство из војске, Поново уведен.

577 **Ђукић Живко**, Милићево Село, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. због саучешћа, датум исписа 03.05.1945. По испитивању пуштен кући.

578 **Јелисавчић Обрадин**, Сијерац, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. због сарађивања са фашистима – њихов помагач, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 18 година робије, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

579 **Мурић Василије**, Костојевићи, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. због осуда на смрт извесних лица, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: казна смрти, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

580 **Петковић Видосав**, Јариње – Костојевићи, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. због осуда на смрт извесних лица. Погрешно уведен.

581 **Љутица Богдан**, из Лике сада у Пожеги, ухапшен 30.4.1945. Био четнички обавештајац и четнички шпијун, датум исписа 3.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем и трајан губитак часних права.

582 **Мирковић Милош**, Севојно, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. Четнички организатор и политички сарадник ДМ, датум исписа 9.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем и трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

583 **Илић Драгиша**, Сијерач, срез Рачански, ухапшен 30.4.1945. Агитатор четнички, датум исписа 14.4.1945. Пресуђено: 4 месеца лаког присилног рада.

584 **Пудар Урош**, Ужице, чиновник Хипотекарне банке, ухапшен 30.4.1945. Дефицит у каси, датум исписа 5.5.1945. Пуштен на слободу - уступљен среском суду на надлежност.

585 **Шоботовић Крста**, Шљивовица, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 30.4.1945. због упућивања присталица партизанских на рад у борски рудник, датум исписа 18.5.1945. Брани се са слободе. Пуштен услед недостатка доказа.

586 **Јелић Тадијана**, Милићево Село - Пожега, домаћица, ухапшена 30.4.1945. Ширење лажних вести међу војницима, датум исписа 24.4.1945. Пресуђено: 5 месеци присилног рада.

587 **Вулетић Олга**, Ужице, домаћица, ухапшена 3.5.1945. Оптужила код Немаца Божа Голубовића ради чега је стрељан, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 3 године тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

588 **Костић Тадија**, Ужице, браварски радник, ухапшен 3.5.1945. због убиства Тадије Ђенића бравара из Ужица, датум исписа 05.05.1945. Пуштен – ослобођен.

589 **Божич Ђорђе**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Проказивање Немцима партизана, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: доживотна робија, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

590 **Бонцулић Обрен**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. због учествовања у прогоњењу партизана, датум исписа 15.5.1945. Са слободе се брани (у расаднику) – ослобођен.

591 **Драгутиновић Драгутин**, Шљивовица, срез Златибор, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. због пљачке и убиства партизанке, датум исписа 14.5.1945. Ослобођен од казне - пуштен на слободу.

592 **Драгутиновић Јула**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадница, ухапшена 3.5.1945. због пљачке и убиства партизанке, датум исписа 14.5.1945. Ослобођена од казне - пуштена на слободу,

593 **Словић Марко**, Чајетина, земљорадник, ухапшен 03.05.1945. Због бекства из војске, датум исписа 11.05.1945. Пресуђено: 2 године тешког присилног рада и 4 године губитка часних права.

594 **Словић Видоје**, Чајетина, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 2 године тешког присилног рада и 5 године губитка часних права и конфискација 50% имовине.

595 **Павловић Станко**, Сирогојно, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Јатаковање бандиту Булатовићу, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

596 **Павловић Стеван**, Сирогојно, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Јатаковање бандиту Булатовићу, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

597 **Павловић Милош**, Сирогојно, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Јатаковање бандиту Булатовићу, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада и конфискација 50% покретне имовине.

598 **Костатиновић Катарина**, Ужице, домаћица, ухапшена 3.5.1945. Била активна у четницима, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 10 године присилног рада и 15 година губитка часних права.

599 **Поповић Момчило**, Годова, срез Пожешки, парох, ухапшен 12.5.1945. Убиство Косте Аћимовића из Ужица, датум исписа 12.6.1945. Пуштен кући да се брани са слободе. Пуштен на слободу.

600 **Јањић Радован**, Стапари – Ужице, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. због убиства у Равнима, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: доживотна робија, губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

601 **Милошевић Миливоје**, Биоска - Златибор, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. због убиства у Равнима, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 5 година робије и 10 година губитка часних права.

602 **Перишић Петроније**, Стапари - Ужице, ухапшен 12.5.1945. због активног сарађивања са непријатељем, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 14 година робије и трајан губитак часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

603 **Крунић Вучић**, Кравци - Ужице, земљорадник, ухапшен 5.5.1945. због бекства из народне војске, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

604 **Јовановић Војислав**, Ужице, пензионер - инвалид, ухапшен 5.5.1945. што је чувао у свом скровишту Вучића Крунића, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

605 **Јовичић Радоје**, Пожега, трговац, ухапшен 12.5.1945. као противник НОБ, датум исписа 16.5.1945. Пуштен на слободу - ослобођен кривичне одговорности.

606 **Обреновић Владимир**, Пожега, столар, ухапшен 12.5.1945. Избегавао војне обавезе, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 5 месеци лаког присилног рада.

607 **Словић Милан**, Забучје, Севојно, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. Био у добровољцима и као такав злостављао Милана Бјелиу, датум исписа 22.5.1945. Пресуђено: 2 године лаког присилног рада и 3 година губитка часних права.

608 **Николић Милорад**, Косјерић, шофер, ухапшен 12.5.1945. Осумњичен као члан црне тројке, датум исписа 2.6.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

609 **Милошевић Стеван**, Вигоште, срез Ариље, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. Учешће у хватању и стрељању друга Рађена Филиповића, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 10 година присилног рада и 10 година губитка часних права.

610 **Милошевић Драган**, Губин До, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 12.5.1945. што је викнуо „Живео Краљ“ , датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 5 месеци лаког присилног рада.

611 **Радовановић Велисав**, Галовићи, срез Црногорски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

612 **Јанковић Јоксим**, Рибашевина, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

613 **Срдановић Срећко**, Пожега, месар, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

614 **Радојичић Тодор**, Љубиш – Златибор, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

615 **Радојичић Митар**, Љубиш – Златибор, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

616 **Јараковић Милан**, Биоска, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

617 **Грбић Бранко**, Негбине, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Сарађивао са Немцима и четницима, датум исписа 12.6.1945. Ослобођен услед недостатка доказа.

618 **Перовић Милутин**, Севојно, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Активно помагао четнике. Учествовао у борби против партизана, датум исписа 18.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

619 **Стајић Радосав**, Севојно срез Ужички, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Активно помагао четнике, датум исписа 17.5.1945. Пресуђено: 20 година робије, трајан губитак часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

620 **Сретенковић Миланко**, Севојно, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Учествовао у борби против партизана, датум исписа 14.5.1945. Пуштен на слободу.

621 **Бујић Велиша**, Јабланица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. што је злостављао партизане, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 5 месеци лаког присилног рада.

622 **Богдановић Радисав**, Мокра Гора, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 3.5.1945. Учествовање у клању партизана, датум исписа 22.5.1945. Пресуђено: 9 година тешког присилног рада и 12 година губитка часних права.

623 **Томић Обрад**, Рибашевина - Ужице, земљорадник, ухапшен 4.5.1945. Дезертирао у поврату, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 5 година тешког присилног рада и 8 година губитка часних права.

624 **Анђић Витомир**, Рача, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 4.5.1945. Пљачкање партизана, датум исписа 27.4.1945. Пресуђено: казна смрти и конфискација целокупне имовине.

625 **Дамљановић Светислав**, Годечево, ухапшен 4.5.1945. Јатаковање четницима, датум исписа 5.5.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

626 **Филиповић Раисав**, Рибашевина, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства из војске, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада.

627 **Ковачевић Василије**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

628 **Марјановић Милован**, Рибашевина, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

629 **Глишић Милојко**, Љубиш, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

630 **Божич Саво**, Овчиња, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

631 **Буквић Микаило**, Кремна, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

632 **Миловановић Видоје**, Бранешци, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

633 **Ђокић Ђорђе**, Гвоздац, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

634 **Мијатовић Милутин**, Гвоздац, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

635 **Милићевић Микаило**, Јагоштица, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

636 **Новитовић Милијанко**, Добраче, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

637 **Рогвић Миломир**, Солотуша, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

638 **Ордагић Станимир**, Растиште, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

639 **Тадич Драгиша**, Биоска, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

640 **Максимовић Радомир**, Гостиница, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

641 **Ковачевић Витомир**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

642 **Јанковић Јован**, Рибашевина, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 14.5.1945. због бекства и нејављања у народну војску, датум исписа 15.5.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада.

643 **Хаџић Тодор**, Бајина Башта, срески економ, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са окупатором, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 5 година робије, 10 година губитка часних права и конфискација 50% целокупне имовине.

644 **Крсмановић Милан**, Бајина Башта, ухапшен 17.5.1945. Четнички сарадник, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 20 година робије, доживотан губитак грађанске части и конфискација 70% целокупне имовине.

645 **Илић Тихомир**, Бајина Башта, ткач, ухапшен 17.5.1945. Сарадник окупатора и четника, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 9 година тешког присилног рада и 15 година губитка часних права, Суд бр. 579/45.

646 **Веизовић Милутин**, Бајина Башта, чиновник, ухапшен 17.5.1945. Тужио чланове НОП-а код Немаца, датум исписа 23.5.1945. Пресуђено: доживотна робија, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

647 **Хаџић Саво**, Бајина Башта, земљорадник, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са четницима, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: доживотна робија, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

648 **Паровић Младен**, Бајина Башта, кафеџија, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са окупатором и четницима, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 10 година робије и 15 година губитка часних права и конфискација 70% целокупне имовине.

649 **Душић Велимир**, Бајина Башта, трговац, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са добровољцима, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 9 година робије и 10 година губитка часних права и конфискација 70% целокупне имовине.

650 **Анђић Јовиша**, Бајина Башта, трговац, ухапшен 17.5.1945. Реакционар и противник НОБ-а. Пресуђено: 5 година робије, 10 година губитка часних права и конфискација 50% имовине.

651 **Маринковић Миломир**, Бајина Башта, чиновник, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са четницима, датум исписа 10.6.1945. Уступљен окружном народном суду за суд части.

652 **Радосављевић Љубо**, Бајина Башта, земљорадник, ухапшен 17.5.1945. Примао мито за писање као председник, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 6 месеци лаког присилног рада и 3 године губитка часних права.

653 **Боривоје Илић**, Ужице, управник поште, ухапшен 17.5.1945. Сарадња са окупатором, датум исписа 5.7.1945. Ослобођен кривичне одговорности због недостатка доказа.

654 **Новакковић Светозар**, Село Врана, земљорадник, ухапшен 17.5.1945. Сарадник у убиству Рађена Филиповића, датум исписа 11.5.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада и 20 година губитка часних права.

655 **Томановић Данило**, Ужице, чиновник поште, ухапшен 17.5.1945. због сарадње са окупатором, датум исписа 23.5.1945. На надлежност суду националне части.

656 **Пузовић Живорад**, Буар, срез Ужички, пекар, ухапшен 17.5.1945. због више убистава, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем, трајан губитака часних права и конфискација целокупне имовине.

657 **Пантелић Обрен**, Шљивовица - Златибор, земљорадник, ухапшен 17.5.1945. због предаје партизана властима, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: 20 година робије и трајан губитак часних права.

658 **Ивановић Сретен**, Бесеровина, срез Рачански, ухапшен 22.5.1945. због више кривичних дела за време окупације, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 10 година робије, трајан губитак часних права и конфискацију 70% целокупне имовине.

659 **Васиљевић Недељко**, Пилица, срез Рачански, ухапшен 22.5.1945. због више кривичних дела за време окупације, датум исписа 4.6.1945. Пресуђено: 7 година робије, 5 година губитка часних права по издржаној казни.

660 **Матић Боривоје**, Јакља, ухапшен 22.5.1945. Јатаковање, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: доживотна робија.

661 **Илић Драгојла**, Јакља, ухапшена 22.05.1945. Јатаковање, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: доживотна робија.

662 **Илић Велинка**, Јакња, ухапшена 22.5.1945. Јатаковање, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

663 **Вујетић Милан**, Рогачица, срез Рачански, трговац, ухапшен 22.5.1945. због више кривичних дела за време окупације, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 8 година робије и 10 година губитка часних права.

664 **Павловић Новак**, Пилица, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. због сарадње са окупатором, датум исписа 4.6.1945. Пресуђено: 10 година робије и 5 година губитка часних права и конфискација 50% имовине.

665 **Јагодић Тодор**, Зарожје, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. Јатаковање четницима, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 20 година робије.

666 **Марковић Миодраг**, Ужице, ухапшен 22.5.1945. због крађе, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

667 **Петровић Александар**, Растиште, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. Прогањање присталица НОП-а, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 3 године губитка часних права.

668 **Павић Видоје**, Горјани, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. Прогањање и злостављање присталица НОП-а, датум исписа 12.6.1945. Пошто је вођењем истраге установљено да нема кривице то је поступак против истог прекинут те је ослобођен кривичне одговорности и пуштен на слободу.

669 **Радосављевић Радосав**, Тврдићи, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. због тужења четничком суду Добринке Јеротијевић која је стрељана, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: 8 година робије и 10 година губитка часних права.

670 **Стојановић Недељко**, Алин Поток - Златибор, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. због туче и злостављања света, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: 7 година робије и 10 година губитка часних права.

671 **Лазовић Вукадин – Тенк**, Скакавци, срез Црногорски, ухапшен 22.5.1945. због убиства партизана, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: казна смрти стрељањем, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

672 **Прокић Иван**, Зарожје, срез Рачански, ухапшен 22.5.1945. Ширење пропаганде, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

673 **Јелић Радојица**, Рибашевина, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. што је скривао одметнике, датум исписа 24.5.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада и конфискација 70% целокупне имовине.

674 **Симић Милоје**, Крвавци, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 22.5.1945. Учесник у Равањском покољу, датум исписа 24.5.1945. Пресуђе-

но: 10 година присилног рада и 10 година губитка часних права. Оптужница предата 22.5.1945.

675 **Козлов Иван**, војни обвезник, ухапшен 24.5.1945. због ширења непријатељске пропаганде, датум исписа 27.5.1945. Упућен у моб. секцију са казном укора.

676 **Пошингер млађи Јаков**, Ужице, бивши индустријалац, ухапшен 24.5.1945. Привредна сарадња са окупатором, датум исписа 26.5.1945. Пресуђено: 10 године присилног рада и 10 година губитка часних права и конфискација целокупне имовине. Суђено му у одсуству.

677 **Ковчић Крста**, Рожанство, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 27.5.1945. Дезертирао у три маха, претња војницима, датум исписа 25.5.1945. Пресуђено: 20 година робије и губитак часних права доживотно.

678 **Томић Тодор**, Горобилје, срез Пожешки, ухапшен 29.5.1945. што је напао партизана, датум исписа 1.6.1945. Пресуђено: 5 године присилног рада и конфискацију 50% имовине.

679 **Шопаловић Никодин**, Мачкат, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 29.5.1945. Проказивао немцима партизанске куће, пријавио Марка Јакшића Немцима, датум исписа 15.6.1945. Пресуђено: 15 године присилног рада и 6 година губитка часних права.

680 **Лазих Велимир**, Петровац на Млави, ухапшен 29.5.1945. што је био заробљеник четника, датум исписа 30.5.1945. Упућен у казнену јединицу преко војног подручја Ужице.

681 **Јовановић Милан**, Чуруг, срез Жабаљски, ухапшен 29.5.1945. што је био заробљеник четника, датум исписа 30.5.1945. Упућен у казнену јединицу преко војног подручја Ужице⁷.

682 **Милич Радојица**, Пониковица, срез Ужички, ухапшен 29.5.1945. као четовођа батинао присталице НОП-а, датум исписа 13.6.1945. Пресуђено: 8 године присилног рада и 5 година губитка часних права.

683 **Екмешчић Благомир**, Обајгора, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 29.5.1945. Дело потказивања, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 8 године тешког присилног рада и 13 година губитка часних права.

684 **Шуњеварић Љубомир**, Ојковица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 29.5.1945. Јатаковање бандитима, датум исписа 2.6.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада и 2 године губитка часних права.

685 **Варагић Миленко**, Драглица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

686 **Јовановић Стеван**, Драглица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

---

⁷ Лазих и Јовановић су кажњени јер су допустили да буду заробљени од стране четника.

687 **Матијевић Видосав**, Здравчићи, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. што је скидао одело са партизана 1941. године, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 6 месеци лаког присилног рада.

688 **Радовић Благоје**, Јабланица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. што је 1944. године нападао на руског војника, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 20 година робије и трајан губитак часних права.

689 **Вранешевић Панто**, Доброселица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.05.1945. што је 1942. године учествовао у нападу на партизане, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

690 **Танчевић Миломир**, Доброселица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Учесник у нападу на партизане 1942. године, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

691 **Максимовић Милутин**, Богданица, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

692 **Марић Ратко**, Заовине, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

693 **Максимовић Милинко**, Јакаљ, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

694 **Јевковић Миломир**, Сирогојно, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

695 **Смиљанић Саво**, Љубиш, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

696 **Крејовић Милорад**, Дренова, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

697 **Катић Цветко**, Јакаљ, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

698 **Милошевић Цветко**, Љештанско, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

699 **Вукашиновић Радојко**, Роге, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, два пута, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада и 6 година губитка часних права.

700 **Синђић Јован**, Стапари, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. што је разоружавао и оптуживао партизана, датум исписа 29.5.1945. Пресуђено: 20 година робије и доживотни губитак часних права.

701 **Радојевић Милоје**, Радобуђа, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 2.6.1945. због злоупотребе у војничкој дужности, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 15 године робије и 15 година губитка часних права након издржане казне.

702 **Илић Филип**, Рача, срез Рачански, ухапшен 4.6.1945. због саучесничтва у убиству, датум исписа 04.06.1945. Пуштен на слободу услед недостатка доказа.

703 **Бојић Велика**, Јакаљ, срез Рачански, ухапшен 4.6.1945. због јатаковања четничкој банди, датум исписа 15.6.1945. Осуђена на 1 месец присилног рада.

704 **Пантелић Обрен**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 6.6.1945. због хватања и предаје Немцима двојице партизана, датум исписа 6.6.1945. Пресуђено: 20 година робије и доживотни губитак часних права.

705 **Филиповић – Царевевић Гвозден**, Крива Река, срез Златиборски, ухапшен 6.6.1945. због злостављања народа у својству четника, датум исписа 6.6.1945. Пресуђено: 20 година робије и доживотни губитак часних права.

706 **Радибратовић Ранко**, Рожанство, срез Златиборски, учитељ, ухапшен 6.6.1945. због хватања и злостављања партизана и предаје четницима, датум исписа 4.6.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада и 10 година губитка часних права.

707 **Костић Недељко**, Јабланица срез Златиборски, гатер мајстор, ухапшен 9.6.1945. Давање хране и уточишта четничкој банди, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 3 месеца лаког присилног рада.

708 **Рајевић Гвозден**, Јабланица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 9.6.1945. Давање хране и уточишта четничкој банди, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

709 **Јовановић Манојло**, Жељин, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 9.6.1945. Сарадња са окупатором у својству четника, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 8 година тешког присилног рада и 4 године губитка часних права након издржане казне.

710 **Грковић Љубомир**, Пријановићи, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 9.6.1945. Саучесник у убиству друга Момчила Станојевића из Пријановића, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 7 година тешког присилног рада и 5 године губитка часних права.

711 **Јелисавчић Милинко**, Вишесава, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 1.6.1945. Убиство једне партизанке, батинање присталица НОП-а и друга дела, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 20 година робије и 10 година губитка часних права након издржане казне.

712 **Лијескић Манојле**, Дрежник, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 1.6.1945. што је учествовао у разоружавању партизана и бежао од власти, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 6 година тешког присилног рада и 5 година губитка часних права.

713 **Станојевић Илија**, Пријановићи, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 1.6.1945. што је учествовао у хватању партизана, датум исписа 9.6.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада и 10 година губитка часних права.

714 **Матијевић Видосав**, Здравчићи, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 9.6.1945. што је децембра 1941. године скинуо капут са ухваћеног партизана, датум исписа 30.6.1945. Пресуђено: 6 месеци лаког присилног рада.

715 **Цицварић Илија**, Никојевићи, срез Златиборски, ухапшен 11.6.1945. Јатаковање избеглим четницима, датум исписа 13.6.1945. Пресуђено: 2 године присилног рада.

716 **Ристовић Милан**, Рожанство, срез Златиборски, ухапшен 11.6.1945. Јатаковање избеглим четницима, датум исписа 13.6.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

717 **Јелисијевић Стојан**, Крива Река, ухапшен 11.6.1945. Јатаковање избеглим четницима, датум исписа 13.6.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада.

718 **Пантић Босиљка Сајџика**, Пожега, срез Пожешки, супруга четничког поручника Рада Пантића, ухапшена 14.6.1945. Потказивала Немцима присталице НОП-а. Пљачкање и сарадња са четницима, датум исписа 14.5.1945. Пресуђено: доживотна робија, трајан губитак часних права и конфискација целокупне имовине.

719 **Марковић Цветко**, Овчиња, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. Одржавао везе са бандитима и ширио непријатељску пропаганду, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада, 10 година губитка часних права и конфискација 75% имовине.

720 **Алексић Љубинко**, Овчиња, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. Војни бегунац, датум исписа 19.6.1945. Упућен у јединицу.

721 **Алексић Драгослав – Бакалин**, Овчиња, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. Војни бегунац, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада.

722 **Алексић Боривоје**, Овчиња, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. Војни бегунац, датум исписа 19.6.1945. Упућен у јединицу.

723 **Марјановић Крунија**, Овчиња, срез Рачански, домаћица, ухапшена 14.6.1945. Одржавала везу са бандитима, датум исписа 19.6.1945. Пуштена на слободу услед недостатка доказа.

724 **Вучићевић Милован**, Висока, срез Ариљски, водник народне милиције, ухапшен 14.6.1945. што је скривао војне бегунце и недозвољено држао раднике, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада.

725 **Шуњеварић Драгомир**, Ојковица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 29.5.1945. Јатаковање бандитима, датум исписа 7.6.1945. Пресуђено: 6 година присилног рада и 3 године губитка часних права.

726 **Батаковић Михаило**, Ојковица, срез Златиборски, ухапшен 29.5.1945. Јатаковање бандитима, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 3 године тешког присилног рада. Оптужница предата 30.05.1945.

727 **Дрндаревић Гајо**, Рупељево, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске два пут, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рад. Оптужница предата 30.5.1945.

728 **Шоботовић Благоје**, Шљивовица, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске два пут, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

729 **Јокић Милија**, Качер, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 31.5.1945. Бекство из народне војске, датум исписа 31.5.1945. Пресуђено: 4 године тешког присилног рада.

730 **Богдановић Десанка**, Добродо, срез Ужички, домаћица, ухапшен 14.6.1945. због ширења алармантних вести против НОБ-а, датум исписа 23.6.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада.

731 **Јовандарић Радојко**, Обрве, срез Жички, земљорадник - резервни потпуковник, ухапшен 14.6.1945. као добровољачки и четнички сарадник био командант, датум исписа 10.6.1945. Враћен чачанском војном суду на надлежност.

732 **Јевтовић Милија**, Мачкат, срез Златиборски, бивши авијатичар, ухапшен 14.6.1945. због бекства из војске, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 10 година тешког присилног рада.

733 **Тарабић Добривоје**, Кремна, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. због бекства из војске, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 7 година тешког присилног рада.

734 **Поповић Милан**, Чајетина, срез Златиборски, земљорадник, ухапшен 14.6.1945. због бекства из војске, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 3 године тешког присилног рада.

735 **Ристивојевић Здравко**, Гојне Горе, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 26.6.1945. Јатаковање одметницима, датум исписа 2.7.1945. Ослобођен - пуштен из истражног затвора услед недостатка доказа.

736 **Тимотијевић Љубинка**, Гојне Горе, срез Пожешки, домаћица, ухапшена 26.6.1945. Јатаковање одметницима, датум исписа 2.7.1945. Ослобођена - пуштена из истражног затвора услед недостатка доказа.

737 **Јовичић Милијан**, Жежевица, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 26.6.1945. Убиство једног партизана у 1941. години, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 10 година присилног радом и 5 година губитка часних права.

738 **Тодорић Душмир**, Жежевица, срез Пожешки, земљорадник, ухапшен 26.6.1945. Убиство једног партизана у 1941. години, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 10 година присилног радом и 5 година губитка часних права.

739 **Марјановић Недељко**, Пожега, срез Пожешки, чиновник, ухапшен 26.6.1945. Потказивач у убиству присталица НОП-а, датум исписа 15.7.1945. Ослобођен кривичне одговорности.

740 **Бабић Бранислав**, Крвавци, општина Потпећ, земљорадник, ухапшен 26.6.1945. Туча једног партизана курира, датум исписа 5.7.1945. Пресуђено: 10 година робије и 10 година губитка часних права.

741 **Новитовић Бошко**, Добрача, срез Ариљски, милиционер, ухапшен 26.6.1945. Омогућио бекство једног бандита, датум исписа 30.6.1945. Ослобођен услед недостатка доказа.

742 **Радосављевић Велизар**, Косјерић, срез Црногорски, земљорадник, ухапшен 26.06.1945. због туче партизана у 1941. години, датум исписа 5.7.1945. Упућен у Ваљево на издржавање казне по раније изреченој пресуди од 2 године присилног рада.

743 **Росић Мијат**, Ужице, шофер у команди подручја, ухапшен 26.6.1945. Уцењивао војна лица за превоз, датум исписа 28.6.1945. Пресуђено: 1 месец присилног рада.

744 **Пајић Миливоје**, Годелјева, срез Црногорски, земљорадник, ухапшен 14.6.1945 због бекства из војске, датум исписа 19.6.1945. Пресуђено: 3 године тешког присилног рада.

745 **Живановић Борислав**, бивши капетан, командант у четничком Златиборском корпусу, ухапшен 23.6.1945. Више дела из чланова 2. и 7. члан 14. Уредбе о војним судовима, поново уведен на редном броју 751.

746 **Вигњевић Милош**, бивши капетан, команданти у четничком Златиборском корпусу, ухапшен 23.6.1945. Више дела из чланова 2. и 7. члан 14. Уредбе о војним судовима.

747 **Марјановић Милорад**, Овчиња, срез Рачански, ухапшен 25.6.1945. Снабдевао са оружјем и муницијом бандите, датум исписа 30.06.1945. Пуштен услед недостатка доказа,

748 **Арсић Милојка**, Горња Добриња, домаћица, ухапшена 26.6.1945. Јатаковање са одметницима, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 15 година лишавања слободе са присилним радом и 10 година губитка политичких права.

749 **Јовановић Драгана**, Горња Добриња, домаћица, ухапшена 26.6.1945. Јатаковање са одметницима, датум исписа 2.7.1945. Ослобођена - пуштена из истражног затвора.

750 **Аћимовић Митар**, Јанчићи, срез Љубићи, земљорадник, ухапшен 26.6.1945. Јатаковање са одметницима, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 15 година лишавања слободе са присилним радом и 10 година губитка политичких права.

751 **Живановић Борислав**, Пирот, капетан бивше југословенске војске, ухапшен 28.6.1945. Наредбодавац многоструких клања, датум исписа 1.7.1945. Пресуђено: казна смрти.

752 **Вигњевић Милош**, Вргинмост, поручник бивше југословенске војске, ухапшен 28.6.1945. Био члан многих преких судова, датум исписа 1.7.1945. Пресуђено: казна смрти.

753 **Ђокић Милосав**, Рача, срез Рачански, ухапшен 28.6.1945. Кољач четнички, датум исписа 1.7.1945. Пресуђено: казна смрти.

754 **Радивојевић Миломир**, Добрача, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 28.6.1945. Због бекства из народне војске, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада и 3 године губитка часних права.

755 **Караклајић Драгић**, Бреково, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 28.6.1945. због бекства из народне војске, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 5 година присилног рада и 3 године губитка часних права.

756 **Радоњић Богомир**, Бреково, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 28.6.1945. због бекства из народне војске, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 3 година присилног рада.

757 **Симеуновић Добросав**, Добрача, срез Ариљски, земљорадник, ухапшен 28.6.1945. због бекства из народне војске, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 3 година присилног рада.

758 **Росић Мијат**, Чајетина, срез Златиборски, шофер, ухапшен 28.6.1945. Пред четничким судом давао неповољно мишљење за поједине грађане, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 3 година присилног рада и 6 година губитка часних права.

759 **Петровић Јова Пјевац**, Пониковица, срез Ужички, ухапшен 28.6.1945. Пред четничким судом давао неповољно мишљење за поједине грађане, датум исписа 3.7.1945. Пресуђено: 3 године присилног рада и 6 година губитка часних права.

760 **Средојевић Миломир**, Прњавор, срез Таковски, војник народне милиције из Бољеваца, ухапшен 28.6.1945. Нехотично убио једног друга, датум исписа 28.6.1945. Пресуђено: 6 месеци присилног рада.

761 **Савић Драгомир**, Скржути, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 10.7.1945. Батинање као четник 1944. године, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 7 година лишавања слободе са присилним радом и 3 године губитка политичких права.

762 **Бркић Душан**, милиционар у Ариљу, иначе ђак гимназије у Ужицу, ухапшен 10.7.1945. Нехотично убиство друга Луке Пајевића, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада без лишавања слободе.

763 **Радовић Алекса**, Равни, срез Ужички, бивши жандарм, ухапшен 10.7.1945. Као четник злостављао миран народ, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 1 година присилног рада са лишавањем слободе,

764 **Томић Боровоје**, Збојштица, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 10.7.1945. Учесник у убиству Милоја Митровића из Збојштице, датум исписа 12.7.1945. Пресуђено: 8 година лишавања слободе са присилним радом и 4 године губитка политичких права.

765 **Топаловић Вуле**, Скржути, срез Ужички, земљорадник, ухапшен 10.7.1945. Учесник у равањском покољу, датум исписа 11.7.1945. Пресуђено: 13 година лишавања слободе са присилним радом и 5 година губитка политичких права,

766 **Денчић Коста**, село Клисура, срез Босилградски, потпрегледач финансијске контроле, ухапшен 11.7.1945. Пријавио двојицу финанса код Немаца па су исти били стрељани, датум исписа 12.7.1945. Пресуђено: 14 година лишавања слободе са присилним радом и 5 година губитка политичких права.

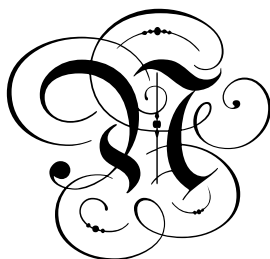
767 **Шкрњић Михаило**, Перућац, срез Рачански, земљорадник, ухапшен 21.7.1945 што је злостављао грађане као четник, датум исписа 21.7.1945. Пресуђено: 10 година лишавања слободе са присилним радом и 2 године губитка часних права.

Mr Dragan KRSMANOVIĆ

**Register of Pre-trial Confinement of Military Court
of Užice Military Region from 1945**

Summary

More than 750 persons had gone through the Pre-trial Confinement of the Military Court of Užice military region from December 1944 to July 1945. Analyzing the Register of the arrest, important data about the structure of charged persons, sort of crimes, punishments and regional represents of the accused can be find. Such data fulfilled with individual analyse can give, at least partially, the answer about military courts as organs for punishing war crimes and national enemies on one hand, and continuation of the fight between the warring sides in the civil war.

Мр Александар В. САВИЋ

ОДЈЕК ХАПШЕЊА ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА У УЖИЧКОМ КРАЈУ КРОЗ ЛОКАЛНУ И ДРЖАВНУ ШТАМПУ

САЖЕТАК: У раду су наведени текстови дописника *Борбе, Политике, Гласа* и *Вести* који преносе реаговање народа ужичког округа на вест о хапшењу Драже Михаиловића. Текстови су пренети у изворном облику, без интервенције приређивача.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Драгољуб Дража Михаиловић, хапшење, Министарство унутрашњих послова, Александар Ранковић, Ужице, Пожега, Ариље, Косјерић, Бајина Башта, четници, злочин, хапшење.

Вест о хапшењу, а касније и суђењу Дражи Михаиловићу, изазвала је велику пажњу у целој земљи и иностранству (нарочито на Западу), па тако и у ужичком крају. Дописници *Борбе, Политике, Гласа* преносе реаговање народа овог подручја и шаљу своје дописе. Поред тога, локални лист *Вести* такође исцрпно обавештава своје читаоце о овом догађају. Овај лист крајем марта 1946. године обавештава читаоце да је „приликом чишћења терена од разбијених остатака четничких банди 13. овог месеца пао је у руке органа Управе државне безбедности издајник и ратни злочинац Дража Михаиловић, пуковник бивше југословенске војске“.¹ Поред текста, објављена је и фотографија Драже Михаиловића у истражном затвору.

Реаговања на овај догађај су углавном идентична и своде се на свеопшту осуду Драгољуба Михаиловића и његовог покрета, коме се на терет стављају бројни злочини и издаја.

Борба је писала: „Откад је министар унутрашњих послова ФНРЈ друг Александар Ранковић објавио у Народној скупштини да се у рукама наших власти налази познати сарадник окупатора Дража Михаиловић, свакодневно стиже велики број телеграма из свих крајева земље“.

У овим телеграмима сељаци, радници и разне организације износе конкретне злочине које су четничке банде извршиле – у сарадњи са Немцима, Италијанима и усташама – над становништвом појединих села, кра-

---

¹ *Вести* број 92, 29. март 1946, 6.

јева и градова. У тим телеграмима се истовремено изражава захвалност органима Државне безбедности, а посебно унутрашњих послова, због њиховог успеха у чишћењу преосталих разбојничких група Драже Михаиловића и осигурању мирног рада нашег народа“.²

Пратећи кроз штампу овај догађај, учавамо да се у ужичком крају, где је и почео братоубилачки рат, јављају бројни сведоци злочина четника, који истичу одговорност Драже Михаиловића и његовог покрета. У овом раду су наведени делови чланака који су објављени у локалној и државној штампи.

Вести број 92, 29. март 1946, 6

² Борба број 80, 3. април 1946, 5; Борба број 81, 4. април 1946, 4.

Циљ рада је да користећи наведене изворе прикаже атмосферу која је поводом овог догађаја владала у ужичком округу.

Штампа је преносила сведочења породица убијених, претучених и затвараних. Поред тога, прате се скупови, зборови, конференције, на којима се једнодушно даје подршка органима Министарства унутрашњих послова, а осуђује деловање Драгослава Михаиловића и равногорског покрета.

У штампи се појављују бројне фотографије и карикатуре којима се илуструје „издаја и злочин“ Драже Михаиловића. Свако мешање са стране, или пак жеља за сведочењем у корист генерала Михаиловића, осуђује се као мешање у унутрашње ствари земље.

Текстови су пренети аутентично, без интервенција и коментара приређивача.

Непосредно по сазнању да је ухапшен вођа ЈВУО, на свим јавним скуповима и иступањима, давала се безрезервна подршка органима гоњења. Са збора Народног фронта у Ужицу упућена је честитка министру унутрашњих послова Југославије, генерал-лајтанту Александру Ранковићу, „којом је изражена захвалност за хватање издајника и злочинца Драже Михаиловића“.³

У листу *Вести* од 28. априла 1946. изашао је чланак под насловом „Народ памти злочине и тражи казну за издајника и непријатеља Дражу Михаиловића“, у коме се поред осталог наводи:

„Народни непријатељ и издајник Дража Михаиловић пао је у руке народних власти. Он и његови команданти још 1941. године су почели своју работу на границама нашег округа. У току првих борби он је почео са издајом. 340 заробљених партизана, које је он предао Немцима у Ваљево, више су него очит доказ за то.

Народ то неће и не може да заборави, јер су се међу овима налазили синови, браћа и родитељи, који се више нису вратили. Не може се никако опростити и заборавити како су четничке банде покушале да крче пут Немцима 1. новембра 1941. године нападајући на Ужице. И како су у данима повлачења створили своје казнене експедиције које су за окупатора свршавале посао. У свим местима, у свим срезовима у округу размилела се пљачкашка војска Драже Михаиловића убијајући и мучећи. Бајина Башта то памти, Ариље неће заборавити. У Пожеги је тих дана убијено више од две стотине партизана, заробљених и непознатих. У Висибаци, Бесеровини, Равнима, Годовику, Радобуђи, Чичкови, Гривској, Високој, Ваљеву и

³ *Вести* број 94, 13. април 1946, 2.

Бјелуши са више од 30 мртвих жариле су и палиле четничке харамије, кољашке војводе – Дражини официри. У име краља Петра су изрицали смртне пресуде и стрељали мирне сељаке.

У Ужицу је седео кољашки поглавица Манојло Кораћ и одлазио у села око Нове Вароши да се састане са Дражом и добије упутства за *србовање* са крајскомандантуром и Лаутнером...⁴

Месни одбор Народног фронта села Севојна код Ужица поводом хватања Драже Михаиловића упутио је министру Ранковићу следеће писмо:

„Наше село Севојно међу првима је осетило последице срамне издаје Драже Михаиловића. Издајник нашег народа заробио је између Ражане и Косјерића 48 најбољих младих људи из нашег села. Ово је учинио мучки и на превару, онако како то доликује подлом издајнику. Међу заробљеним друговима било је и неколико тешко рањених у крвавим борбама против окупатора у Првој офанзиви. Четници су их били злостављали и најзад предали Немцима, а Немци су за ово наградили свог сарадника Дражу муницијом. Потом су их Немци одвели у Ваљево и после страховитог мрцварења стрељали. Двојици омладинаца пошло је за руком да побегну из Ваљева, али су по наређењу Драже Михаиловића и они заклани од стране четничких кољаша да би Дража на тај начин утро траг свог срамног злочина.

Доцније је по њиховом наређењу злостављано још неколико најпоштенијих и најбољих људи. После тога 14 наших најбољих и најчеститијих људи отерано је и предано Немцима (стр. 22) у логор на Бањици и стрељано. Срамна издаја и сарадња Дражиних четника постигла је и то да је у нашем селу попаљено 412 зграда, а од тога само 220 домова. Том приликом је отерано у Чачак 12 наших људи из села и стрељано.

Данас је у нашем селу скоро свака друга кућа завијена у црно, захваљујући подлој издаји и разбојништву четничких банди Драже Михаиловића. Зато је вест о хватању и хапшењу Драже Михаиловића у нашем селу дочекана са највећом радошћу.

Надамо се да ће срамног издајницу стићи заслужена казна. Кости наше зверски поубијане деце траже освету. Смрт је мала казна за Дражу Михаиловића.

Другарски вас поздрављамо, друже Ранковићу, и честитамо на одличном држању према онима који би хтели са стране да се умешају у наше ствари и да од Драже Михаиловића направе невино јагње. Ми са највећим огорчењем осуђујемо те покушаје.

---

⁴ *Вести* број 96, 28. април 1946, 5.

Дубоко смо уверени да ће наш народни суд изрећи праведну пресуду над крвопијом и издајником Дражом Михаиловићем.

Смрт издајнику!⁵

Поменути догађај био је и инспирација књижевним ствараоцима. Драгољуб Јовашевић⁶, истакнути културни радник, написао је песму:

Од 1941. до 1946.

1941.

*Пале Немци на све сџране,
Дража кује најненане
На Трешњици ѓлам:*

*„Најред с ножем, 'борци' моји,
Док се чује и ѓстоји
И ѓоследњи ѓарѓизан!“*

1942–45.

*Народ кољу, Немце бране,
Објављују на све сџране
„Немац нам је браѓ!“*

*А ви борци, ѓарѓизани,
Дани су вам избројани –
Ево вама раѓ!“*

1946.

*Неко данас заѓомаже:
„Како ћемо сад без Драже,
Он је 'ѓорски цар'?“*

*„Еѓо ѓора олисѓала
Али у ѓој нема цара –
Да је 'војске' бар?!“⁷*

---

⁵ Сведочанства народа о издаји и злочинима Драже Михаиловића, издање Народног фронта Југославије, Београд 1946, 23.

⁶ *Биоѓрафски лексикон Златѓборскоѓ округа*, Београд 2006, 273.

⁷ *Вестѓи* број 100, 25. мај 1946, 6.

И у Ариљском срезу бележе се реаговања на вест о хапшењу и суђењу Дражи Михаиловићу. Ратко Бјелица објављује чланак у *Вестима* под називом „Дража Михаиловић осуђивао на смрт“, у коме се наводи:

„Безбројни су злочини четнички у срезу Ариљском. У својим свирепостима они су превазишли сва средњовековна варварства. Поједина села у нашем срезу дала су преко 30 жртава за време немачко-четничког терора у Србији. У Вигошту су четници убили око 30 присталица и бораца НОП-а. Убили су у истом селу Рака Ђуковића, сина му Војислава, ћерку Радославу, а остали део породице од три члана затворили и зликовачки мучили. У овоме селу четнички бандити групе мајора Марковића, кога је Дража унапредио у чин мајора, силовали су више девојака из породица присталица народноослободилачког покрета. 1943. године прикупили су ови бандити четири најпоштенија човека: Милутина Петронијевића, Ђорђа Поповића, Радојка Поповића и Тимотија Тимотијевића, мучили, заклали и скинули голе и закопали у Ступчевићу.

У селима Радобући и Гривској стрељано је преко 35 присталица НОП-а. И ово је у име краља, а по наређењу Драже, извршио новопечени мајор Марковић. Непознатог партизана клали су око 20–30 минута и за то време пушили цигарете и зверски се наслађивали. У Крушчици је лично Дража Михиловић 1943. године осудио као присталицу народне борбе Велисава Вучићевића и наредио своме официру Катанићу да га закоље. Једно од највећих свирепости је клање и убиство Бранка Ђоновића из Ариља, кога су на улици исекли на очи његове породице, само зато што је говорио да ће СССР бити победник у овоме рату...“⁸

Грађани села Радобуђе (Ариљски срез) упутили су министру Александру Ранковићу телеграм у коме се каже:

„Ми грађани села Радобуђе, окупљени на конференцији Народног фронта, захтевамо од народног суда да се крвави издајник Дража Михаиловић казни смрћу, јер ће се само тиме моћи донекле ублажити бол и гнев уцвелењених мајки и браће и сестара које тугују за својим милим и драгим који су пали од крваве четничке каме. У нашем малом селу, које броји 150 домова, четници су поубијали и покљали 48 другова и другарица, међу којима и организатора нашег устанка Стевана Чоловића и 60-годишњег старца Петра Радојевића, нашег најбољег привредника. За издајника и кољача Дражу Михаиловића тражимо смртну казну.“⁹

---

⁸ *Вести* број 101, 1. јун 1946, 4.

⁹ *Глас* број 264, 15. мај 1946, 5.

Ужасна ноћ очи Првог маја 1944. у Рачи

„У ноћи између 30. априла и 1. маја 1944. године четници познатог зликовца капетана Радовића упали су, уз помоћ пољске страже, у Бајину Башту и отерали другове Радоја Вилотијевића, Обрада Милутиновића, Љубомира Живановића, Спасоја Ивановића, Светомира Павловића, Душана Тришића, Милутина Караклаића, Петра Глишића и другарице Олгу Мићић, Катарину Чучковић, Стану Давидовић и Веру Радосављевић.

Четници су упад већ раније припремили, што се могло закључити из тога што су те ноћи бугарске страже биле повучене, а на место њих су постављене пољске страже, које су пустиле четнике у град и помагале четницима да пронађу куће. Пошто су покупили своје жртве, четници су их везане отерали у штаб корпуса, који се налазио у селу Рачи, 2 километра удаљеном од Бајине Баште.

Око 4 сата изјутра у штабу корпуса смештени су у једну кућу, недалеко од куће у којој се налазио капетан Радовић. У међувремену, док су очекивали саслушање, упадали су четници у собу, упућивали им разне псовке, шамарали и претили клањем. Нарочито потцењивању и изругивању биле су изложене другарице са којима су најбруталније поступали...“¹²

Синдикати Рачанског среза упутили су телеграм следеће садржине:

*„Министру унутрашњих послова ФНРЈ
другу Александру Ранковићу*

Београд

Друже Министре,

Са своје годишње скупштине, представници синдикалних организација шаљу Ти топле поздраве и искрене изразе захвалности због хватања највећег издајника нашег народа Драже Михаиловића. Са овога места подносимо тужбу против тог изрода – главног кривца за сва недела и уништење многих хиљада радних људи, жена и омладине овога краја.

Протестујемо против мешања иностранства у наше унутрашње ствари и тражимо смртну казну за Дражу Михаиловића, као и изручење нашим народним властима највећег усташког крвника наших народа Анте Павелића“.¹³

Грађани Ужичке Пожеге у свом телеграму су истицали:

---

¹² *Вести* број 100, 25. мај 1946, 6.

¹³ *Вести* број 102, 8. јун 1946, 1

„Насилје и злочини које је починио Дража Михаиловић са својим четничким бандитима у нашем месту незапамћени су у историји човечанства. Ваше обавештење о хватању овог зликовца и његовом извођењу пред народни суд изазвало је неописиву радост код нас грађана и побудило нас да Вам, друже министре, изразимо велику захвалност за Ваше мудро руковођење нашом унутрашњом политиком, која се изражава у хватању овог зликовца.

Мајке и очеви, браћа и сестре жртава Дражених кама, пружиће народном суду доказни материјал о злочинима које су починили у нашем месту Дража Михаиловић и његове банде.

Убеђени смо да ће народни суд удовољити правди“.¹⁴

Поред организованих зборова и манифестација, јављали су се и појединци који су слали своја сведочења дописништвима дневних листова. Сибинка Остојић из Пожеге је писала:

„Ја сам живи сведок отворене сарадње четника Драже Михаиловића са Немцима. Више пута сам гледала како Немци на гробљу у Пожези воде на стрељање нашу децу коју су им четници Драже Михаиловића предали. За време окупације званична немачко-недићевска управа у ствари је била немачко-четничко-недићевска. Четници су се кретали слободно и изводили наше грађане на клање и стрељање. Моја два сина отишла су у партизане 1941. године, часно се борила против окупатора и погинула. Поносна сам због тога што су ми синови пошли у борбу против Шваба, усташа и осталих кољача. Четници Драже Михаиловића са осталим бандама после страшног мучења стрељали су ми мужа, ратника и инвалида из прошлог светског рата. Њему су избили све зубе, сломили руке, боли очи и стрељали. Трећег сина, који је био рањен у Првој офанзиви, четници Драже Михаиловића предали су окупатору. Имала сам и две кћери, једну су ми отерали у логор на Бањици где се налазила до ослобођења, а другу су четници Драже Михаиловића извели из куће и заклали. Секли су јој груди, нос, уши, ломили руке и ноге и извадили очи. Ето тако су поступали четници Драже Михаиловића са нашом децом по одобрењу краља Петра из Лондона. Ја сам у чаршав купила исечене делове тела моје кћерке. Па ипак, поред свих злочина и издаје Драже Михаиловића и његових четника, јављају се неки људи из иностранства и тврде да Дража Михаиловић није сарађивао са Немцима, већ да се чак борио против њих. Нека је стид и срам свакога ко

---

¹⁴ Борба број 87, 11. април 1946, 3; *Сведочанства народа о издаји и злочинима Драже Михаиловића*, издање Народног фронта Југославије, Београд 1946, 94.

покушава да брани злочинца и издајника нашег народа Дражу Михаиловића. Смрт зликовцу – кољачу Дражи Михаиловићу“.¹⁵

Одбор Народног фронта села Годовик у писму министру Ранковићу између осталог каже:

„Четници Драже Михаиловића заклали су у овом селу четири лица и то: Станицу Кулизић, стару 40 година, омладинца-учитеља Миломира Мићића и две 20-годишње девојке. У борби против четника из села је погинуло пет лица. Као саучеснике у партизанској борби четници су из села Годовика стрелили 13 лица. Немцима су из овог села предали 33 друга и другарице. У акту су четници нагласили да су сва ова лица похватана у шуми и да су се борила против немачке и српске оружане силе. Од њих је преживело 16 лица, а остала су побијена или помрла у концентрационим логорима на Бањици, Маутахузену, Норвешкој и тако даље.

Поред многих другова који су као учесници у народноослободилачкој борби дошли пред четнички преки суд и били осуђени на смрт, дошао је и друг Владимир Јешић, стар 23 године, и Радојко Милетић, стар 21 годину. Када су другови изјавили да су водили борбу против Немаца, представници суда су им рекли: 'Кад сте били у борби против Немаца, послаћемо вас Немцима, па нека вам они суде'. Тако је и било. Владимира и Радојка стражарно су спровели у немачку команду заједно са актом у ком је било наглашено ради чега се спроводе и предају Немцима. Након два сата оба младића су стрелиани од стране Немаца на пожешком гробљу. Грађани села Годовика, који су осетили оштрицу Дражине каме, масовно стрелиање поштених грађана и предају Немцима, траже да се Дража Михаиловић достојно казни за злочине које је учинио нашем народу, као и за сарадњу са Немцима“.¹⁶

„Пред крај 1943. године у Годовику су четнички целати извели из стана и убили учитељицу Милу Стефановић. Сутрадан пошто је нађена у благу измучена, искрвављена и убијена, по селу су се разметали четници како је 'ноћас неког ђаво однео'“.¹⁷

---

¹⁵ Борба број 140, 12. јун 1946, 5.

¹⁶ Борба број 100, 27. април 1946, 2; *Сведочанства народа о издаји и злочинима Драже Михаиловића*, издање Народног фронта Југославије, Београд 1946, 17–19.

¹⁷ *Вести* број 102, 8. јун 1946, 6.

Чланови Синдиката Пожешког среза упутили су такође телеграм:

*Министру унутрашњих послова ФНРЈ
другу Александру Ранковићу*

Београд

„Друже Министре,

Ми, чланови јединствених синдиката радника и намештеника Југославије из Пожешког среза, окупљени на својој годишњој скупштини, упућујемо ти неизмерну захвалност поводом хватања највећег злочинца и истребљивача наших народа, кољаша Драже Михаиловића.

Да би задовољили правду и жеље нас радника и намештеника, које је зликовац Дража Михаиловић за време свог четворогодишњег терора увредио и понизио, тражимо најодлучније што бржу смртну казну“.¹⁸

Поводом хватања „највећег злочинца и издајника српског народа Драже Михаиловића, омладина среза Црногорског шаље срдачне поздраве“ и подсећа:

„Поред безброј других случајева, Дражини злочинци су 1942. године заклали на Омановици 17 наших другова. У Маковишту 1943. године они су их заклали и бацили у јаму. На том подручју испребијали су 200 учесника народноослободилачког покрета. Та зверства омладина среза црногорског не може заборавити.

Са ударничког рада шаље ти најтоплије поздраве омладина среза црногорског.“¹⁹

Жене Црногорског среза у свом телеграму министру Ранковићу кажу:

„Драги друже,

Ми – жене, мајке и сестре среза црногорског, у коме је клао и убијао Дражин кољаш Ајдачић, шаљемо топле поздраве захвалности поводом хватања највећег крволока наше земље, бандита Драже Михаиловића. Још су неизбрисиве сузе на образима жена, мајки и сестара, још увек су у сећању зверска клања наших мужева, очева, браће и другарица. Жене среза црногорског неће заборавити свирепу унакажене и силоване другарице – првоборце Лелу Гмизовић и Милеву Косовац и заклану сељанку Стевку Миловановић и других девет зверски покланих другарица.

---

¹⁸ *Вести* број 102, 8. јун 1946, 1.

¹⁹ *Борба* број 87, 11. април 1946, 3.

Ми, мајке, сестре и супруге, тражимо праведну казну за све злочине које су за четири године починиле злочиначке издајничке банде у нашем срезу. А то је – смрт издајницима и крволоцима.

Живео руководилац јавне безбедности друг Ранковић!

Живела правда!²⁰

Месно синдикално веће придружило се представницима омладине и жена Црногорског среза:

„Синдикално организовани радници и намештеници среза црногорског изјављују Вам своју захвалност и честитају на хватању најкорелијег зликовца и издајника наших народа Драже Михаиловића. Каме његових банди угасиле су животе многих наших другова. По његовом наређењу предато је у руке Немцима у Ваљеву 300 наших најбољих другова, који су тешко мучени и најзад стрељани. Неописиви су злочини које је починио у нашем срезу издајник Дража Михаиловић са својим бандама. Уверени смо да ће овог издајника и његове банде стићи праведна казна. Смрт Дражи Михаиловићу“!²¹

Анализирајући текстове који су објављени у дневној, партијској и локалној штампи, а односе се на хапшење Драгољуба Драже Михаиловића, јасно се уочава да је то била својеврсна кампања, која је, према Милану Терзићу, заједно са судским процесом „искоришћена за јачање унутрашње пропаганде за учвршћивање комунистичког режима“.²² Дража Михаиловић и његов покрет приказани су најцрњим бојама и стиче се утисак да му је пресуђено и пре суђења. Приписана му је одговорност за све злочине који су се десили на територији ужичког округа. На овом простору, где је и букнуо братоубилачки рат, то је још више продубило ране и оставило трајне последице. Уочава се да су најоштрија реаговања поводом хапшења Драже Михаиловића била управо из оних места где су већем броју страдали припадници НОП-а, како од стране Немаца, тако и од четника.

У готово свим листовима који су извештавали поводом овог догађаја користе се погрдни и увредљиви термини, звучни наслови чланака, у којима доминирају речи *злочин, злочинац, издајник, кољаш, сарадник окулајшора*, итд.

---

²⁰ Борба број 88, 13. април 1946, 1.

²¹ Борба број 92, 17. април 1946, 3.

²² Милан Терзић, *Култи генерала Драгољуба Драже Михаиловића*, Србија (Југославија) 1945–2005, Зборник радова са међународног скупа одржаног 4–6. маја 2005. у Сомбору, Београд 2006, 106.

Подаци који се наводе у текстовима, телеграмима, писмима итд. објављеним у централној, партијској и локалној штампи, објављени су и у историографској литератури.²³

Поред објављених текстова, у великом броју места ужичког округа је и на скуповима изражавана подршка органима унутрашњих послова и министру Ранковићу, а истовремено осуда Драже Михаиловића и његовог покрета.

---

²³ *Цвешкови у ошњу, Пожежа у НОР-у и револуцији 1941–1945, Истина је у именима, Трагом издаје, Златибор у рашу и револуцији 1941–1945.* итд.

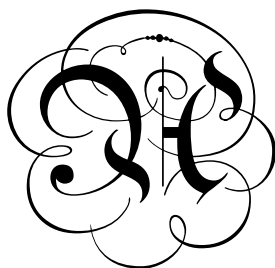
Mr Aleksandar B. SAVIĆ

**Response on the Arrest of Draža Mihailović in the Area of Užice
through Local and National Press**

Summary

The announcement on the arrest, and latter on the trial of Draža Mihailović, provoked great attention in the whole country, and in the area of Užice also. The correspondents of *Borba*, *Politika* and *Glas* papers reported on the reactions of people from this area. Besides, local paper *Vesti* also informed their readers about this event.

The reactions to this event are mostly identical, that is everyone's condemnation of Draža Mihailović and his movement, charged with numerous crimes and betrayal.

Доц. др Слободан БЈЕЛИЦА

**ДВА ИЗЛАГАЊА ДОБРИВОЈА ВИДИЋА КАО СЕКРЕТАРА
ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КОМУНИСТИЧКЕ
ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ ЗА ВОЈВОДИНУ**

АПСТРАКТ: Истакнути комунистички функционер Добривоје – Баја Видић је део своје политичке каријере провео у Новом Саду, на врло истакнутом положају секретара Покрајинског комитета Комунистичке партије Србије за Војводину. Дужност првог човека војвођанских комуниста Видић је обављао пуних пет година, од 1946. до 1951. Те године су биле врло тешке за новоуспостављену власт, а још више за народ. Суочени са спољним притисцима и отпором унутар земље, југословенски комунисти су били непоколебљиви у намери да изврше крупне промене како у политичкој, тако и у друштвено-економској сфери. Предузете насилне мере (принудни откуп, итд.) су можда најрадикалније спровођене управо у Војводини, због специфичне националне и привредне структуре те покрајине. На који начин се руководство Комунистичке партије у Војводини, на челу са Видићем, сналазило у току првих година након завршетка Другог светског рата, најбоље се може разумети листајући записнике Покрајинског комитета КПС за Војводину, похрањене у Архиву Војводине у Новом Саду. У овом раду представљена су два карактеристична Видићева излагања, одржана на Осмој и Деветој покрајинској конференцији КПС за Војводину, децембра 1948. и марта 1951. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Војводина, Добривоје Видић, Информбиро, национално питање

Добривоје – Баја Видић (Чачак, 1918 – Београд, 1992) спада у најистакнутије српске кадрове Комунистичке партије Југославије. Још као ђак Учитељске школе у Ужицу, односно студент Филозофског факултета у Скопљу, постао је члан Савеза комунистичке омладине Југославије. Заузимао је високе функције секретара Покрајинског комитета СКОЈ-а у Македонији, односно секретара Окружног комитета СКОЈ-а за ујички округ. У току Другог светског рата обављао је низ важних политичких функција у разним партизанским јединицама (Трећа далматинска бригада, Осма банијска бригада, Седма банијска дивизија, Десети загребачки корпус), да би се у јесен 1944. године нашао опет у Ужицу, на положају секретара Окружног комитета.¹ Годину и по касније (1. маја 1946. године) отишао је на место секретара војвођанског Покрајинског комитета, где се задржао све

¹ *Библиографски лексикон Златиборског округа*, Београд, 2006, стр. 79.

до 1. јуна 1951. године.² Потом је службовао у дипломатији, као амбасадор у Бурми, Совјетском Савезу, Великој Британији и Организацији уједињених нација. До краја каријере налазио се на разним високим државним и партијским дужностима, између осталог био је председник Председништва СР Србије (1978–1982). Свакако му је, у току богате каријере, од великог значаја било искуство које је стекао током петогодишњег рада у Војводини, у веома тешким како унутрашње-политичким, тако и спољно-политичким условима.³ Као верни следбеник своје партије, Видић се бескомпромисно хватао у коштац са свим проблемима и отпорима на које је наишао, о чему сведоче и његова бројна излагања на седницама и конференцијама Покрајинског комитета КПС за Војводину. Овом приликом представимо изводе из политичких извештаја Добривоја Видића на Осмој, односно Деветој конференцији КПС за Војводину, одржаним 1948. и 1951. године. Из тих излагања читаоци ће јасно уочити кључне проблеме са којима се оновремено политичко руководство суочавало на простору АП Војводине.

*****

Из политичког извештаја Добривоја Видића, поднетог на Осмој покрајинској конференцији КПС за Војводину одржаној 23, 24 и 25. децембра 1948. године:⁴

„Какве је резултате постигла наша партијска организација у Војводини у периоду после Седме партијске конференције и Првог конгреса КПС:

Нама је немогуће у овом реферату изложити сав онај многоструки рад наше Партије, зато ћемо се у овом извештају ограничити на основне задатке од општег значаја за нашу земљу а који су спровођени у нашој покрајини. Осим тога, ми ћемо у трећем делу овога реферата о раду партијских организација у 1948. години вршити потребна поређења по разним гранама нашега рада између 1945. године и стања сада, 1948. године.

Живећи деценијама под Аустроугарском монархијом, сељачке масе у Војводини, притиснути феудално-капиталистичким ропством, јако су и брзо сиромашиле. Тај процес пауперизације наставио се је у старој Југославији. У томе ништа није изменила ни такозвана аграрна реформа краља

---

² *Енциклопедија Новоџ Сада* (уредник др Душан Попов), свеска 5, стр. 124.

³ О томе опширније види у: Бранко Петрановић, *Југославија на размеђу 1945–1950*, Подгорица, 1998.

⁴ Архив Војводине, Нови Сад, фонд 334, Записник са Осме покрајинске конференције КПС за Војводину

Александра Карађорђевића. Под утицајем велике Октобарске социјалистичке револуције, сељачке масе у Југославији су одмах после Првог светског рата, наслањајући се на политику КПЈ, почеле енергично постављати захтев за земљом. Заstraшени револуционарношћу сељачких маса, пре свега сиромашних сељака, у страху да се аграрни сељачки покрет не слије са пролетерским покретом у градовима у јединствени револуционарни покрет радног народа под вођством КПЈ – Александар и владајућа буржоазија објавили су тзв. аграрну реформу, с циљем да решење овог питања истргну из руку сељаштва, с циљем да умире и стишају револуционарно расположење да би добили у времену, да би учврстили своју власт, а потом изиграли и саму аграрну реформу. То сведоче сви прописи и пракса спровођења аграрне реформе која је трајала све до почетка Другог светског рата. Сваком приватном велепоседнику просечно је остало преко 1300 к. ј. земље, а власницима је, не рачунајући оно што је продато фискалним откупом, исплаћено близу 4 милијарде динара. Од тога су сељаци директно платили преко 2 милијарде динара. При том је држава оставила ове сељаке без даљег старања за њихово учвршћење на добијеној земљи. На тај начин су изиграни и нису задовољени захтеви аграрне сиротиње. Нова народна власт, у којој руководећу улогу има КПЈ, она Партија која је кроз победоносни народноослободилачки рат против фашистичких завојевача извршила велику социјалну револуцију у нашој земљи, решила је ово питање у интересу радних сељачких маса. Савезна скупштина донела је Закон о аграрној реформи у августу месецу 1945. године. На основу овога Закона приступило се у нашој Покрајини аграрној реформи. Колико је ово питање било важно за сељака наше покрајине, види се и по томе што је од укупног аграрног и колонизационог фонда у ФНРЈ само на Војводину отпало 42,8%. Ми смо у Војводини извршили експропријацију: 1193 великопоседника са 147000 к. ј. земље; 83 банке са 4553 к. ј. земље; 679 црква и манастира са 59986 к. ј. земље; 5695 кулака, са поседом преко дозвољеног максимума, са 128912 к. ј. земље; 4957 неземљорадника са 74439 к. ј. земље. Немачка национална мањина у Југославији свесрдно је помагала фашистичку окупацију наше земље, играјући улогу хитлеровске пете колоне и мучитеља нашег народа, те је сва њихова земља конфискована за аграрно-колонизациони фонд. Из тако створеног фонда добило је земљу 89862 породица аграрних интересената – од тога 49599 породица Срба, 18579 породица Мађара, 10579 породица Хрвата, 4470 породица Словака, 4203 породица Румуна, 2403 породица Русина. Исто тако, у Војводину је насељено 43500 породица спољних колониста – бораца Југословенске армије и жртава фашистичког терора. Целокупни аграрно-колонизациони фонд обухватио је 30% од укупне обрадиве површине Војводине. На тај начин нова

народна власт, руковођена КПЈ, одузела је сву земљу великих велепоседника и неземљорадника, сву земљу банака, акционарских друштава, предузећа и других правних лица са инвентаром и без икакве накнаде. Исто тако, земљишта цркава, манастира и верских установа преко 10 хектара, као и земљиште народних непријатеља осуђених на конфискацију судским пресудама. Нашу реформу карактерише и демократичност органа који су је спроводили, јер је наша Партија и наша власт одстранила утицај велепоседника и других поседника које је аграрна реформа погађала, док је у одборима аграрне реформе сиротиње који су одиграли изванредну улогу у аграрној реформи био потпуно осигуран утицај аграрних интересената. То је повољно утицало како на брзину спровођења аграрне реформе, тако и на њену доследност. Земљорадници су добили земљу потпуно бесплатно, а и инвентар је такође подељен бесплатно, што је омогућило великом броју сељака који су на овај начин засновали своја газдинства да се већ сада доста добро снађу на добијеној земљи баш благодарећи овој помоћи државе. Колонизацијом су колонизирани заслужне породице бораца против фашизма, породице које су све дале за победу наше револуције, породице оних бораца који су политику братства јединства наших народа са пушком у руци проносили широм наше земље, која се политика показала једино спасоносном за све народе који живе у Југославији. Учвршћењу братства и јединства наших народа допринела је аграрна реформа и на тај начин што у њеном извођењу није прављена никаква разлика међу аграрним интересентима, ни национална ни верска. Из ових података јасно се види да је наша Партија доследно остварила вековне жеље сиромашних сељачких маса за земљом, да она није ликвидирала само велепоседничке односе него и знатно ограничила капиталистички земљишни посед, а с друге стране јасно се види да је кроз аграрну реформу и колонизацију код нас у Војводини створен чврст ослонац у изградњи социјализма, јер треба имати у виду да само породице аграрних интересената и колониста у Војводини броје око 550000 чланова. При томе нећемо ни спомињати 204281 синдикално организованих радника и све оне друге напредно оријентисане грађане наше покрајине, који одушевљено следе политику наше Партије. Партијско чланство Војводине на овом питању показало је зрелост у организовању и развијању револуционарне иницијативе радних и сељачких маса. После овако доследно спроведене аграрне реформе и свих других мера на ограничавању капиталистичких елемената на селу, заиста су чудовишне оптужбе Резолуције Коминформа о тобоже неправилној политици КПЈ на селу.

Схватајући важност изборности органа народне власти, ПК је по директиви ЦК организовао у јулу месецу 1945. године тајне изборе. Само одржавање избора непосредно после завршетка рата у компликованим

условима Војводине изражавало је поверење наше Партије у широке масе радног народа свих националности. Радни елан, одушевљење народних маса Војводине у том периоду обнове наше земље, на првом месту крајње и потпуно залагање радничке класе, давало је реална права нашој Партији да оцени да су радне масе спремне да учвршћују своју нову народну власт, гледајући у њој гаранцију обезбеђења тековина НОБ и очекујући од ње да буду решена сва друга економска и социјална питања која су интересовала радне масе. И заиста, проценат учешћа бирача на тим првим изборима за органе народне власти потврдио је правилност поверења Партије у народне масе и обрнуто – поверења маса у нашу Комунистичку партију. Од укупног броја бирача на изборе је изашло 81,64% бирача. Тим изборима много је учињено на чишћењу органа народне власти од непријатељских и шпекулантских елемената који су на разне начине у њу продрли. Избори су били важан корак напред у учвршћивању народне власти у Војводини, у окупљању маса око ње. Но ипак, ови избори су одразили неповерење једног дела маса националних мањина које су стајале под утицајем своје реакционарне буржоазије. Спровodeћи Закон о народним одборима, организовани су на територији ФНРЈ у јесен 1947. године тајни општи и непосредни избори за све органе народне власти. За оцену резултата тих избора за народне одборе на територији Војводине од нарочите важности је чињеница да смо ми те изборе спровели после необично оштре борбе за жито са капиталистичким елементима на селу. Руководећи изборном кампањом, наше партијске организације развиле су велики политички рад у масама. Искуства из откупа показала су да кулачки елементи на селу на све начине покушавају да продру у органе наше власти или да на разне начине споља остварују свој утицај на њих. Заоштравање класне борбе на селу, огорчен отпор капиталистичких елемената на житном фронту захтевао је да у органе власти уђу људи који нису оптерећени опортунизмом, да се из народних одбора ишчисте сви они спроводиоци кулачког утицаја у органима народне власти. Разуме се, то се није могло постићи никаквим административним мерама. Процес диференцијације на селу у 1947. години јако је напредовао. Задатак се састојао у томе и само у томе да се политичким утицајем Партије постигне добар састав народних одбора, да масе својом сопственом политичком активношћу извојују још једну, нову победу наше власти, то јест да састав народних одбора буде такав да омогућава даљу борбу за извршење Петогодишњег плана. Поред тога што су ти избори у јесен 1947. године били велика политичка школа, они се карактеришу пре свега тиме што је у процесу изолације, политичке изолације капиталистичких елемената учињен још један нарочито важан корак напред. На изборима за месне одборе учествовао је 91% свих бирача, при чему је листа

НОП-а добила 92% гласова. А већ у изборима за Народну скупштину АПВ неколико недеља касније и тај се однос знатно изменио, те је проценат учешћа бирача износио 96,6%, а листа НОП-а добила је 94% гласова. Масе националних мањина узеле су најактивније учешће у изборима. Карактеристично је да су безмало сви комунисти-кандидати који су се на селу највише истакли у житној кампањи били изабрани како у месне и среске одборе, тако и у Народну скупштину АПВ. Од укупно 7700 одборника месних одбора изабрано је комуниста 3725, од укупно одборника среских народних одбора 2440 изабрано је комуниста 1890. У Народној скупштини АПВ која броји 235 посланика има комуниста 178. По националном саставу Скупштина АПВ изгледа овако: Срба 129, Хрвата 24, Мађара 54, Румуна 11, Словака 10, Русина 2, Црногораца 5. Нема сумње, избори за народне одборе манифестовали су још једанпут на убедљив начин повезаност наше Партије са народним масама, учврстили руководећу улогу комуниста у народним одборима и снажно развили интересовање маса за састав и рад локалних органа народне власти.

За оцену политичког утицаја наше Партије у Војводини, иако је то већ прошлост, важно је да укратко упоредимо резултате избора за Народну скупштину и Скупштину народа ФНРЈ са резултатима избора за Народну скупштину НРС. Избори за Скупштину ФНРЈ одржани су у периоду када су реакционарне класе у Југославији и у иностранству правиле још увек различите калкулације о будућности наше земље. Народне масе Југославије однеле су величанствену победу над реакцијом гласајући 95% за посланике НОФ-а. Народне масе Војводине својим учешћем допринеле су тој победи - 92,22 % изашло је на изборе, од тога је 85,38% гласало за листу НОФ-а. Изборни резултати показују да су народне масе мањина правилно оцениле нови поредак који је у Југославији створен кроз народну револуцију те су, гласајући за посланике НОФ-а, за друга Тита, манифестовале своје поверење у КПЈ, у политику братства и јединства коју је инспирисао и спроводио друг Тито. Годину дана после тих избора, пошто су се у нашој земљи догодиле нове даље револуционарне промене као што је аграрна реформа и национализација приватних привредних предузећа и пошто су органи народне власти на делу спроводили политику заштите интереса радних маса - око наше владе, око наше партије још више су се те масе збиле, па је на изборима за Скупштину НРС учествовало 92,27% и тај исти проценат гласао је за листу НОФ-а, избравши све кандидате комунисте.

Следећа изванредно значајна мера наше Владе и Партије између Седме партијске конференције и ове наше данашње Осме конференције јесте национализација приватних привредних предузећа и ликвидација приват-

не трговине. У свом говору, образлажући Закон о национализацији, друг Кидрич је рекао: „Овим Законом наше радне масе постају још потпунији господари своје судбине. Оне то постају у два смисла. Постају то у социјалном смислу, јер наша држава, то јест народна држава, постаје власник свих основних средстава за производњу која су некада служила за нечувену експлоатацију нашег радног народа. Оне то постају и у националном смислу, јер средства за производњу прелазе у руку националне државе, заједнице слободних и равноправних југословенских народа, док су она некада великим делом била у рукама страног капитала и служила за извлачење огромних профита из заостале старе Југославије, за одржавање полуколонијалног карактера старе Југославије“. Наша партијска организација и привредни ресори у Војводини припремили су и извели преузимање национализованих предузећа на дан национализације. Априла 1948. године ми смо завршили национализацију преосталог броја предузећа. Ова коренита мера која је капиталистичку класу старе Југославије лишила средстава за производњу, а иностране капиталисте пљачке наше земље, прошла је код нас једноставно јер је била припремљена крвавом четворогодишњом борбом радничке класе и радног народа Југославије, јер је у нашој земљи већ постојала власт квалитативно различита од старе, власт способна да изврши „експропријацију експропријатора“, свесна да извршава вољу радничке класе и наших народа. Ми смо у Војводини национализовали и конфисковали укупно 894 предузећа. Остварујући дух Закона о национализацији приватних привредних предузећа, ове године под руководством наше Владе и уз пуно учешће наших партијских и других привредних кадрова извршена је ликвидација приватних трговинских предузећа. Ова мера је била на линији ограничавања и потискивања капиталистичких елемената на линији ослобођења радних маса од бездушне шпекулације трговаца. О томе друг Кидрич каже: „Прогањана из процеса производње, капиталистичка акумулација преноси тежиште у трговину, шпекулацију. Већ то је потискивање и то прилично. Али и овде смо јој узели легалне услове, организујући своју државну и задружну мрежу и подузели административне мере против ње. Под условима наше власти и напредовања изградње социјалистичке економије, она се све више претвара у вулгарни криминал који прогоне органи власти радног народа“. Ми смо преузели укупно 2593 трговачких радњи. Ово није било само неопходно, већ и потпуно омогућено припремним мерама наше Владе. Тако смо, на пример, само ми у Војводини одржали 59 курсева, на којима је учествовало 3695 другова и другарица, који су на тим курсевима упућени у сва она основна знања која су потребна за правилно вођење наше социјалистичке трговине. Па зар се и на овим примерима не види непомирљива борба наше Партије против екс-

плоататора, зар се у прах и пепео не руше све клевете Коминформа о тобожњем преласку ФНРЈ у табор капиталистичких држава, јер је немогуће у унутрашњој политици рушити капитализам, а у спољној политици се на-слањати на капиталистичко-империјалистичке земље.

Од Седме конференције па до данас привредни развој наше земље силно је напредовао. Благодаревши социјалистичком карактеру наше државе, то јест наше власти и развијеном социјалистичком (државном) сектору наше индустрије, трговине и пољопривреде, донесен је Закон о Петогодишњем плану развитака ФНРЈ, завршена је обнова наше земље и ми већ сопственим напорима, уз невиђени радни хероизам, изграђујемо социјализам у нашој земљи. На основи Петогодишњег плана ФНРЈ, а по задужењима која за нас произилазе из Петогодишњег плана НРС, израдили смо Петогодишњи план привредног и културног развитака Војводине, који је на Скупштини АПВ од августа 1947. године усвојен. Сви напори наше Партије, власти и масовних организација потпуно су усмерени на извршење нашег Петогодишњег плана. Остварујући задатке постављене у петогодишњим плановима, и наша Покрајина измениће своје лице. План нас обавезује да снажно развијамо нашу локалну индустрију и комунално газдинство, да организујемо и подстичемо сваку иницијативу у производњи средстава за масовну потрошњу, а нарочито обавезе имамо у развитаку наше пољопривреде, како у погледу развитака задругарства, тако и у погледу пуне и организоване борбе за повећање приноса по јединици површине, за освајање нових површина ораница, за унапређење нашег државног сектора пољопривреде. Нашу партијску организацију очекују изванредни задаци у изградњи канала Дунав – Тиса - Дунав у 1949. години. Унапредиће се постојеће и створити нове СРЗ као виши тип организације живота и рада трудбеника на селу, које већ данас показују своја преимућства. Петогодишњи план поставља велике задатке у културно-просветном животу Војводине; он тражи апсорбовање свих снага наше интелигенције, он осигурава даље материјалне услове за несметан и брз културни развој свих националних мањина које живе у нашој Покрајини.“

*****

Из политичког извештаја Добривоја Видића, поднетог на Деветој покрајинској конференцији, одржаној 1. и 2. марта 1951. године:⁵

„Спољна политика и однос маса према борби за мир и независност Југославије – рад Партије у том погледу:

Рат у Кореји, који представља основни догађај светске политике у 1950. години, још више је продубио опште интересовање маса како за судбину светског мира, тако и за будућност сопствене земље. Он је дефинитивно и у нашој Покрајини створио чврсто уверење да је Совјетски Савез видљиво ушао у борбу светских сила око утицајних сфера, и то као један од империјалистичких партнера. Изазивање рата у Кореји од стране Совјетског Савеза показало је радним масама да спољна политика СССР не води рачуна о интересима мира, да је рат у Кореји приближио свет новом светском сукобу, што не одговара земљама прогресивног човечанства и интересима људског напретка. Истовремено, рат у Кореји учврстио је у масама наше Покрајине уверење о правилној политици КПЈ, која је још за време рата и народне револуције онемогућила поделу Југославије на интересне сфере, а после рата осигурала самосталну политику земље. Такво уверење о спољној политици КПЈ и наше владе допринело је даљем учвршћивању социјалистичког патриотизма и јединства маса у нашој Покрајини без обзира на националност. И једна и друга тврдња огледају се у свестраном одобравању рада наше делегације у Уједињеним нацијама, која је преко својих ставова и резолуција у Уједињеним нацијама дала значајан допринос миру. Оваква спољна политика има своју основу у унутрашњој политици КПЈ. Отуда наше радне масе осећају да њихово јединство унутра стоји као моћна основа наше независне политике, да снага јединства Југославије по свом значају у светској борби за мир далеко прелази границу броја од 16 милиона југословенских становника. Конкретно се та подршка спољне политике наше Партије и Владе од стране наших трудбеника огледа у многобројним изјавама, дискусијама, на разним конференцијама Народног фронта, Омладине, АФЖ, на митинзима и патриотским манифестацијама, у учешћу и гласању на изборима за Савезну скупштину и органе народне власти, као и у свакодневном животу масовних организација. Само најужи круг окорелих реакционара из редова извлашћене буржоазије и велепоседника гаји наде у немогућност победе овакве наше спољне политике, јер никада није имао ни могао имати вере у масе, нити је икада умео да оцени сав значај јединства маса за стабилан положај Југославије у све-

---

⁵Архив Војводине, Нови Сад, фонд 334, *Записник са Деветоме покрајинске конференције КПС за Војводину*

ту. Неки од тих реакционара изгледа да још ни до данас нису извукли никакве поуке из победе наше социјалистичке револуције, која је дошла пре свега као резултат јединства радних маса наше земље. Не мирећи се дефинитивно са поразом који су реакционарне буржоаске клике владари старе Југославије претрпели у Народној револуцији и послератној изградњи социјализма, немајући ослонаца у радним масама унутар наше земље, као и у нашој, значи, Покрајини, они све своје наде везују за судбину мрачних реакционарних кругова капиталистичког Запада и покушавају да шире илузије код наших грађана о томе да ће оваква независна Југославија морати пропасти и да ће се стара Југославија по вољи западних империјалистичких кругова опет рестаурирати. Такви су, на пример, неки предратни „политичари“ из реда новосадских и суботичких адвоката, а посебно реакционарног католичког клера и сеоске кулачије. Пред савезне изборе у 1950. години припадници бивше Социјалистичке странке у Новом Саду, СДС-а у Новом Саду, присталице Драгољуба Јовановића у Сивцу, Жабљу и Ђурђеву, социјалдемократа у Србобрану и Турији, вршили су неке припреме за кандидације ван Народног фронта. Сви су они полазили од мишљења да је међународни положај Југославије такав да се сада може нагађати на штету интереса јединства наших народа и наших радних маса и да се нашој социјалистичкој демократији можда може дати други правац, враћајући је ка и у буржоаску демократију. Али, као што је већ одавно познато свима у нашој земљи, код нас за постојање разних странака нема услова, јер постоји јединство тежњи радних маса које се огледа у борби за изградњу социјализма и које се налази формулисано у политичком програму Народног фронта Југославије. Сви ови покушаји потпуно су пропали, јер нису наишли ни на какву подршку у народу. Ове године наша спољна политика проширила је круг својих присталица и међу оне елементе – ту мислимо на неке до сада пасивне, колебљиве елементе средњих грађанских слојева и интелигенције – који још нису били ослобођени извесних антикомунистичких утицаја реакционарне буржоазије. Такви елементи, који по значају превазилазе свој број (разне занатлије, професори, лекари, инжењери, свештеници православни и католички), дају многобројне изјаве о свом одобравању наше спољне политике и имају значаја за чвршће повезивање наше Партије са средњим слојевима, за проширивање масовне базе Народног фронта на линији одбране независности и слободе Југославије. Појава већег броја таквих присталица запажа се и код неких до јуче пасивних елемената у редовима националних мањина. Међутим, треба да истакнемо да партијска руководства и руководства Народног фронта нису уочила сав значај овог видљивог прогреса таквих елемената испод утицаја реакционарне буржоазије и да они за сада нису ни издалека привучени на

конкретан рад у Народном фронту, што би обавезно имало важног дејства на јачање општег политичког утицаја наше Партије. Ту се у ствари ради о оним колебљивим елементима које је тек злочиначка пракса Совјетског Савеза упутила на то да озбиљно размисле о политици КПЈ. То значи да им је сукоб наше Партије са Информбироом био практична поука о томе да борба за социјализам, да комунистичка идеологија и пракса не значе истовремено и жртвовање националне самосталности и подређивање своје социјалистичке земље некој другој „водећој социјалистичкој сили“, а то је и најважнији моменат који условљава активизацију ових средњих, до јуче пасивних или колебљивих елемената на линији одбране наше спољне политике. Истовремено, може се тврдити да ће уз правилан наш рад, ови у суштини својој патриотски елементи, такође активно подржати и нашу унутрашњу политику у изградњи социјализма, јер је немогуће у међународној политици одржати принципијелни спољнополитички курс КПЈ без јаке социјалистичке Југославије. Ми ћемо то постићи ако политичка руководства на терену буду умела да окупе све људе на свакодневном политичком, културном, здравственом, економском, итд. раду и животу наших масовних организација. Теоретски радови вође наше Партије друга Тита, као и другова Кардеља, Ђиласа и других, разобличили су империјалистичке корене политике Совјетског Савеза, који се налазе у државном капитализму и бирократско-деспотском систему који је овладао Совјетским Савезом и који значи негацију социјализма, а пракса СССР, посебно у међународној политици, разорила је углавном илузије о социјализму у Совјетском Савезу у основним масама партијског чланства и народа, којих је било пре и непосредно око избијања рата у Кореји. То се огледа у нашој Покрајини у изразитом опадању коминформовских елемената и говорећи општом тачном оценом, у немогућности да они значајније прошире круг својих присталица – све то нарочито у поређењу са 1949. годином. Прегледајући опште стање коминформовске делатности у нашој Покрајини, треба да истакнемо следеће срезове: било је извесних покушаја организованог непријатељског рада у кулском срезу, граду Зрењанину, граду Митровици, граду Вршцу, Суботици и Сенти. Углавном, благовременом интервенцијом и развијањем идеолошко-васпитног рада у Партији и масама, као и благодарећи будности наших органа државне безбедности, ови непријатељски елементи су онемогућени у својој делатности, а прилике у овим местима су сређене. Гледајући остале срезове у Војводини, може се говорити само о појединачним иступањима и отпадањима од Партије. Пропагандни материјал убациван је у нашу Покрајину из иностранства Дунавом, бродовима информбировских земаља, путем железница и нешто путем поште из иностранства. У 1950. години није било ниједног случаја растурања

информбировског материјала у градовима, већ се углавном убацивао, као што је речено, помоћу бродова, железница и поште. Општа линија информбировске делатности унутар Покрајине карактерише се покушајима саботерског рада на успоравању и кочењу производње у индустрији и пољопривреди, агитацијом против конкретних привредних мера, покушајима изазивања страха од рата и ратне панике због могућег напада СССР и његових сателита на нашу земљу, одвраћањем од рада у масовним организацијама, итд. Линија њихове пропаганде и организационе активности заснива се на директивама које сваки дан дају информбировске радио-станице. Може се рећи да у саботерско-терористичким намерама нису имали никаквих успеха, нити је било иоле озбиљнијих организованих акција. Уочава се далеко опрезнија активност и затварање у узак круг најпроверенијих агената, што је истовремено израз одсуства потпоре од стране народа. За критику је што се у неким партијским руководствомима иде линијом „чистки“ уместо сталне бриге за појаве информбировштине, па отуда долази да у таквим комитетима и организацијама опада будност после сваке значајније партијске интервенције, претпостављајући да је њоме стање пречишћено. ПК, као и остале партијске организације, не смеју се заваравати опадањем активности коминформбировских елемената – иако је то тачно – те се мора непрестано подизати будност и идејно-васпитни рад у Партији и народу. Опште карактеристике политичко-пропагандног рада везаног за борбу против ИБ у нашој Покрајини су следеће: Борба проти ИБ у Војводини све је сталније везана за целокупну нашу пропаганду и све се боље утква у сва поља у идејном и политичком животу масовних политичких организација. 1950. године може се рећи да је учињен преокрет у том смислу што борба против ИБ није вођена пасивно у облику одбране наше стварности од клевета, него је развијана мање-више успешно држећи се суштинских питања неслагања између КПЈ и Информбироа. Догађаји у свету уопште, а на нашим границама посебно, помогли су да у шире масе продре уверење о повезаности наше идејно-теоретске борбе против ИБ са основним условима за наш национални опстанак, очување независности земље и њен социјалистички развитак. Зато се све више осећа у народу мржња према информбировским елементима, не само као према саботерима наше социјалистичке изградње него као и према слугама стране агресивне силе, које су се свеле на улогу пете колоне у нашој земљи. Овоме су допринели и разни провокаторски поступци СССР и његових сателита, затим суђење разним убаченим шпијунима и посебно општи политички и пропагандни рад наше Партије у масама. Пропаганда против ИБ код националних мањина тешње је и успешније повезивана са стањем у земљама ИБ, доприносећи разјашњавању њиховог подређеног положаја. У 1949–1950.

години имали смо успешне конференције припадника разних националности, истакнутих бораца за социјализам, јавних, културних и политичких радника, итд., које су имале значајног утицаја на рад Партије код мањина. Сасвим мали број информбировских организованих агената у редовима националних мањина упућује на мишљење о неуспеху информбировске активности међу њима. Међутим, потенцијалне опасности постоје, могуће су, мада нас сви подаци којима располажемо упућују на то да су досадашњи општи рад наше Партије и конкретна ситуација у информбировским земљама створили чврсту базу утицаја наше партије у највећем броју, пре свега мађарског пролетеријата и већини мађарских слојева на селу, чему треба додати и све отворенију подршку нашој политици од стране до јуче колебљивих елемената из редова мађарске интелигенције и средњих грађанских слојева. Све ово морају имати у виду у својој политичкој активности наше партијске организације, са циљем да се основне масе мањинског становништва у потпуности учврсте на позицијама интернационалистичке политике КПЈ. Слаби, или слабији изборни резултати у 1950. години у неким мањинским местима не могу се узети као одраз општег утицаја коминформбировске пропаганде, већ су везани и за антисоцијалистичку пропаганду реакционарних и кулачких елемената и њихов утицај који још није довољно преовладан нашим партијским и политичким радом, као и за извесне изразите погрешке локалних органа власти, што је погодновало непријатељском раду у таквим местима. Основна слабост нашег пропагандно-политичког рада по овом питању лежи у квалитету. Реферати, предавања, итд. често се површно састављају и садрже опште познате истине, док се за чланство наших масовних организација може рећи да је у ватри борбе за социјализам битно проширивало свој идејно-политички хоризонт и да тражи продубљенију и документованију анализу савремених догађаја у свету и код нас, што наш актив у једном свом делу није способан да пружи. Отуда борба против површности у нашем пропагандно-политичком раду мора бити упорна, а нарочито помоћ ПК конкретно. Мора се појачати теоретска изградња партијског чланства, јер су се извесне илузије о социјализму у Совјетском Савезу одржавале углавном на основу старих схватања о СССР. Зато у потпуности остаје задатак да партијско чланство овлада нарочито најновијим резултатима теоретског рада у КПЈ. За допуну критичке анализе рада Партије у питањима борбе за мир и независност наше земље треба истаћи још и ове моменте: прво, неразумевање стратешке и тактичке линије наше спољне политике долазиле су у 1950. години до изражаја у вези с ратом у Кореји кроз извесно опредељивање за Јужну или Северну Кореју чак и код једног, мада сасвим малог броја чланова партије. Већина таквих партијаца схватила је агресивни карактер политике СССР у

односу на Југославију, али у сплету светских догађаја није била способна да разуме закамouflиране облике искоришћавања народноослободилачких покрета потлачених народа од стране СССР, а за интересе његове спољне и угњетавачке политике. Корен таквих схватања налази се у неживљавању илузија о Совјетском Савезу и открива неразумевање основног питања: да је немогуће да Совјетски Савез има непријатељску, немарксистичку политику према социјалистичкој Југославији и да при томе води правилну марксистичку политику према једном подељеном и подређеном народу као што је био корејски, који је био и подељен и подређен баш на основи компромиса Совјетског Савеза са империјалистичким круговима Запада, на основи његове политике поделе интересних сфера међу великим силама. Тиме се истовремено одражавало несхватање основне опасности за социјализам, која се крије баш у савременој реакционарној, антимарксистичкој политици вођа СССР. Отуда свестрано и дубоко изучавање Титовог говора и Кардељевог реферата у Народној скупштини ФНРЈ од децембра 1950. године представља један од главних наших идејних задатака за наредни период. ПК је, уочивши ове појаве, предузимао низ мера да читава партијска организација правилно схвати рат у Кореји, као и конкретне спољнополитичке ставове наше Владе. У том погледу реферат друга Петра Стамболића пред партијским активом Војводине одиграо је одлучну улогу, нарочито у погледу предузимања организованих мера у масама. Благодарећи упорним напорима партијске организације у нашој Покрајини да се правилно информишу радне масе о међународним догађајима и да се у њих унесу правилна схватања, можемо рећи да је ојачало морално-политичко јединство трудбеника свих националности у Војводини, да су тежње реакционарних елемената, без обзира на боју, на изазивање ратне психозе, панике, претрпеле неуспех, да непријатељ није успео да омете нормалан рад и свестране напоре наших радника, сељака и интелектуалаца у извршавању задатака у привредној и културној изградњи. То се види и по томе што је у свим изборима у току 1950. године читав наш гранични рејон одлично гласао, што у условима ратне психозе и паничарских расположења у народу не би било могуће. Осим тога, сви изборни резултати у 1950. години показују даљне знатно јачање политичког утицаја наше Партије у масама и доказ су неуспеха које трпе наши непријатељи. На пример, поредећи изборне резултате 1950. године за Савезну скупштину и резултате гласања за Скупштину АПВ у децембру прошле године, види се да је за савезне изборе гласало у кутију без листе 143549 бирача, или 13,9%, а за Скупштину Војводине 82494 бирача, или 8,8%, то јест мање је гласало у кутију без листе 61055 бирача. То такво велико смањење у гласању у кутију без листе нарочито је карактеристично за село. Друго, борба против ратне

психозе могла се у многим случајевима успешније водити, на основи развијања здравог борбеног патриотизма, могла се потпуније заштравати патриотска мобилизација на извршавање редовних задатака и обавеза у индустрији и пољопривреди, а у циљу јачања одбрамбене способности наше земље. Тек после поменутог реферата друга Стамболића и саветовања одржаних на основу тога реферата, у свим партијским организацијама осећа се правилнија оријентација у том погледу. Треће, у третирању спољнополитичких проблема недостајало је више принципијелних политичких и теоретских дискусија на вишем нивоу, са зрелијим и уздигнутијим кадровима. У том циљу ПК је организовао низ принципијелних дискусија при катедрама наше Средње партијске школе, углавном за Покрајински актив пропагандиста. Статистичке податке о масовном политичком раду ми нисмо у овом делу извештаја наводили, сматрајући да су битне оцене, али из изнетих ствари и у овом делу извештаја може се судити о томе да су и статистичке цифре о одржаним конференцијама, предавањима, манифестацијама далеко веће него у 1949. години.“

Doc. Dr Slobodan BJELICA

**Two Reports of Dobrivoje Vidić, as Secretary of Provincial Committee
of the Communist Party of Serbia for Vojvodina**

Summary

Famous communist functionary Dobrivoje – Baja Vidić had spent a part of his political career in Novi Sad, on very prominent position of the secretary of the Provincial Committee of the Communist Party of Serbia for Vojvodina. He carried out this duty for five years, from 1946 to 1951. Those years were very hard for new established authority and even more for the people. Confronted with foreign pressure and resistance inside the country, Yugoslav communists stayed firm in order to carry out large changes both in political and social-economical sphere. Forcible measures (forced repurchase, etc.) maybe had been done in the most radical way exactly in Vojvodina, because of its specific national and economic structure. We can best understand how did the leaders of the Communist Party of Vojvodina with Vidić at the head, find their way during the first years after the end of the Second World War, by reviewing the proceedings of the Provincial Committee of CPS for Vojvodina, stored in the Historical Archives of Vojvodina in Novi Sad. Two characteristic Vidić's presentations, given on the 8th and the 9th Provincial Conference of CPS for Vojvodina, in December 1948 and March 1951, are present in this work.

ПРИКАЗИ

Весна ЛУЧИЋ

ИЗДАЊА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА УЖИЦЕ У 2008. ГОДИНИ

Током 2008. године Историјски архив из Ужица обогатио је нашу историографију са пет издања, исто као и у прошлој години. То су: часопис за историографију и архивистику *Историјска баштина бр. 17*, Данило Станојевић, *Златиборци у војсци Кнежевине Србије 1815–1878. године*, Милева Д. Милошевић, *Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титоово Ужице (1840–1950)*, Жељко Марковић, *Цариградски меморио* и Драган Шуљагић, *Родослов фамилије Шуљагић*. Као што се из наслова радова да закључити, избор тема је врло разноврстан.

Историјска баштина бр. 17, главни уредник Александар В. Савић, Историјски архив, Ужице 2008, стр. 271

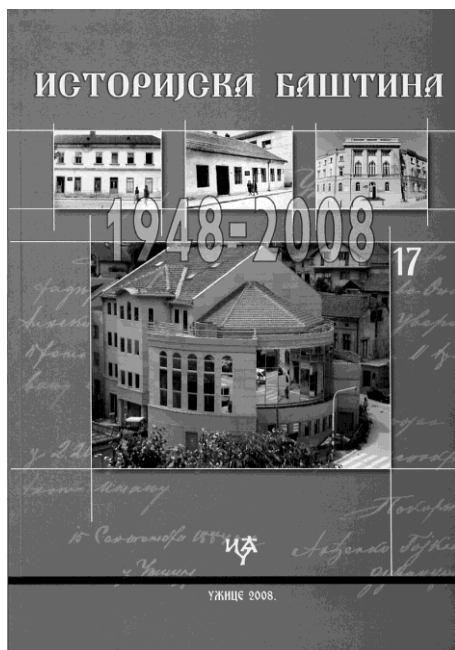
У шездесетој години од оснивања Историјског архива у Ужицу излази 17. број *Историјске баштине*, часописа за историографију и архивистику, који је покренут 1983. године.

Овај број садржи 17 прилога распоређених у следеће тематске целине: *Јубилеј* (1), *Чланци* (2), *Из архивских фондова* (7), *Архивистика* (4), *Прикази* (2), *Из Летописа Архива* (1). Сваки рад прати резиме на енглеском језику. На крају часописа се налазе адресе аутора прилога. Текстови се у целинама нижу хронолошки.

У оквиру целине *Јубилеј* директор Архива Мирослав Дучић објављује прилог *Шездесет година рада Историјског архива у Ужицу*, у коме подсећа читаоце на најважније моменте у развоју Архива, сумира резултате рада у претходном периоду и изражава наду да ће се напokon, после толико година, Архив сместити у своју зграду и да ће радити у најсавременијим условима.

Салих Селимовић неуморно из броја у број истражује порекло фамилија у сјеничком крају. Овај пут се бави *Зорнићима у Кладници*, најстаријим и најбројнијим родом са овог подручја. Други рад из целине *Чланци* је

написала Љубица Мацура. У раду *Ужичка женска йодружина 1878–1941*. приказује разноврсну делатност најстаријег хуманитарног женског друштва у Ужицу.

Др Недељко Радосављевић приређује из Архива САНУ, у целини, две *Синђелије ужичко-ваљевског митрополијиа Јоакима из 1785. и 1792. године*. За црквену историју је везан и рад Милоша Тимотијевића *Епископ Николај Велимировић у йосеји Жичкој епархији (ужички и чачански крај) 1919. године*. Оба чланка су драгоцен извор за истраживање локалне, не само црквене, већ и друштвене историје.

Др Живота Марковић у прилогу *Руска шћампа о Јаворском фронту 1876–1878. године* обрађује текстове више руских листова о делу Јаворског фронта где је дејствовала Ибарска војска. На основу листа „Ратник“, који је излазио 1921–1926. године, Александар В. Савић приређује

је списак *Погинутих, умрлих и несталих Ужичана од 1912. до 1920. године*. Овде се могу наћи подаци о 151 ратнику, као и некролози за ђенерала Вукомана Арачића, пуковника Велибора Требињца, пуковника Милорада Ђ. Павићевића и потпуковника Душана М. Пурића.

За Први светски рат је везан и рад мр Маје Николове *Дечачка школа у Бокоњану на Корзици - сећања Драгомира Токовића*. Забелешке овог ужичког учитеља чувају се у Педагошком музеју у Београду и драгоцен су извор за историју српског школства у овом периоду.

Рад Зорице Цаковић и Миодрага Д. Глушчевића *Архивска зраћа ужичких новчаних завода у фонду Дринске бановине* наставак је прилога из прошлог броја *Историјске баштине*. Он осветљава привредни живот ужичког краја међуратног периода, поготово стање у време велике економске кризе. Мр Слободан Радовић у раду *О аутографу и предавању йрофесора Благоја Живковића о ужичкој културној баштини* указује на значај мемоарских записа које су оставили Максим Евгеновић, Митар Мићовић, Алек-

са Борисављевић и Миладин Радовић за проучавање културне баштине Ужица.

У поглављу Архивистика налазе се четири рада. У првом Милева Милошевић даје преглед сумарних и аналитичких инвентара ИАУ; текст носи назив *Научно-информативна средства о архивској грађи Историјског архива у Ужицу*. Следећи је рад Жељка Марковића *Стручни профил радника службе за заштиту архивске грађе ван архива у Републици Србији*, где на основу попуњених упитника приказује кадровску и техничку оспособљеност радника 29 архива за послове заштите АГ и РМ ван архива.

Јован П. Поповић има два прилога. Први је Коришћење архивске грађе на заробљенике и логораше из Другог светског рата, а други Преглед прописа о заштити архивске грађе на просторима југословенске државе од 1918. године до распадања СФРЈ и прописи који су донети у новоствореним државама, ранијим републикама Социјалистичке Федеративне Републике Југославије до 2007. године. У првом истиче да су многи злочини из Другог светског рата, иако доказани, прикривени завером ћутања и заборавом из политичких разлога, да злочинци морају бити кажњени, али да треба чувати тајност идентитета људи који су мучени и над којима су вршени експерименти.

У поглављу *Прикази* Љубомир Поповић доноси приказ књиге Питера Фричеа „Насукани у садашњици, модерна времена и меланхолија историје“, а Весна Лучић приказ Издања Архива у 2007. години.

У Летопису ИАУ Весна Прљевић представља разноврсну делатност и активности ове институције током 2007. године.

Тенденција Архива да проширује круг својих сарадника и да објављује грађу о овом подручју из других архива се наставља и у овом броју. Разноврснија је и тематика радова. Присутни су прилози из педагошке, црквене, друштвене, правне, културне, привредне историје.

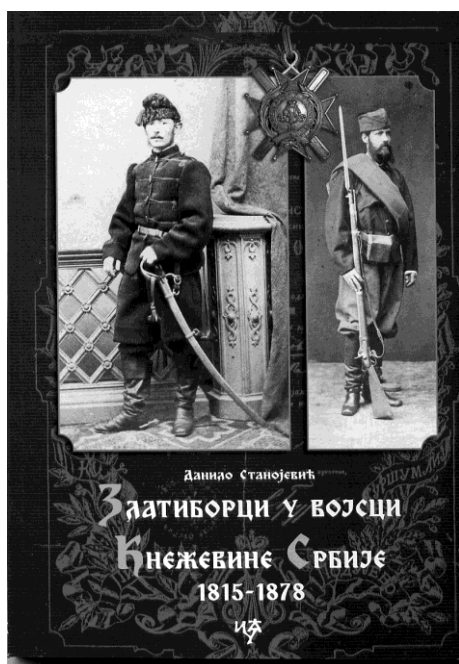
Надамо се да ће ускоро Архив наставити свој рад у новим и савременим просторијама. Надамо се, такође, да ће то омогућити шире и опсежније укључивање у рад Архива и људи са овог подручја, да не остане само на ентузијазму неколицине, како у једном тексту овог броја беше истакнуто.

Данило Станојевић, Златиборци у војсци Кнежевине Србије 1815–1878, Историјски архив, Ужице 2008, сџр. 180.

У више наврата до сада писано је о учешћу војске ужичког краја у догађајима у XIX веку, али је Данило Станојевић дао свеобухватнији прилог за проучавање војне прошлости Златиборца. Он је синкретизовао све до

сада објављене радове и додао нове податке, које је нашао у Архиву Србије и Историјском архиву у Ужицу.

Књига се састоји од девет поглавља, извора и литературе и прилога, где се налази већина табела. Сва поглавља дају општи осврт на ситуацију у Србији, организацију војске и какво је и колико је било учешће Златиборца у тим догађајима. Ограничен недовољним бројем извора првог реда, поједине закључке је изводио на основу извора који су настали касније.

У првом поглављу даје општи осврт – кратак приказ организације војске у Кнежевини Србији од 1815. до 1876. године. У следећем поглављу се бави Златиборцима у Другом српском устанку 1815. године, са освртом на њихову улогу у Првом српском устанку. Златиборци се прихватају оружја и учествују у борбама на Љубићу, као и у боју на Љубањама августа 1815. када су успели да одбију босанску војску. Наводи имена оних који су учествовали у борбама, а до тих података је дошао посредним путем.

У трећем поглављу обрађује народну војску Рујанске капетаније у догађајима 1832–1834. године. У периоду између два хатишерифа заповедник народне војске Рујанске ка-

петаније је био сердар Јован Мићић. Ова капетанија је обухватала 54 села. Даје списак броја пешака и коњаника из села Рујанске капетаније, као и списак војника по селима. Због припајања још шест нахија мобилисани војници су били послати у Алексинац. Кад су те нахије припојене Србији, војници су враћени у Рујанску капетанију, на новостворену границу са Турском, и ту су фебруара 1834. године одбили највећи турски напад из Босне после успостављања границе.

У четвртном се бави добровољцима у Мађарској буни 1848–1849. године. Србија је тајно организовала помоћ Србима у Хабсбуршкој монархији. Одзив из ужичког краја није био задовољавајући. Не знају се имена свих

који су отишли, али се дају сви подаци до којих се могло доћи: где су вођене борбе, ко је бежао, ко је погинуо, ко се вратио жив...

У петом поглављу даје преглед *органације народне војске у Златиборском срезу у време Кримског рата 1853–1856. године*. Због могућег напада Турака извршен је 1853. попис оружја, а оно је било застарело и потрајало. Српска влада је набавила нове пушке и продала их заинтересованима, а онда је извршила попис способних мушкараца од 18 до 45 година старости за народну војску. За Златиборски срез је одређено формирање четири пешачке јединице, једног коњичког ескадрона и тобцијске батерије. Овде Станојевић детаљно описује систем прављења спискова и формирања војних јединица, које територије оне заузимају и ко је одређен за обуку народне војске, даје спискове војника по јединицама и место одакле долазе.

У поглављу *Устројство и обука народне војске од 1862. до 1875. године* објашњава се процес припреме за регрутацију и обуку народне војске, као резултат донетог Закона о устројству народне војске на Преображењској скупштини 1861. године. У срезу је формирано седам чета са војним обвезницима старости од 20 до 35 година и Златиборски коњички ескадрон, који се састојао из четири вода. Ова народна војска је учествовала у борбама у Ужицу у августу и септембру 1862. године, све до коначног исељавања Турака из града. У поглављу још даје списак оних који су прошли обуку за добошаре и значаре, оних који су присуствовали инаугурацији кнеза Милана, као и списак коњаника, коморција и пионира из Златиборског среза из 1870. и 1875. године, са именима места одакле долазе.

Потом су описани *Златиборци у стајаћој војсци од 1825. до 1876. године*. Поред општег дела описа организације стајаће војске у Србији у овом периоду, дају се и спискови младића из Рујанске нахије који су послати у кнежевину гарду 1832. године и касније, списак старописаних солдата из капетаније Рујно, спискови одређених регрута за стајаћу војску 1854, 1857 и 1858, списак ислужених војника стајаће војске из Златиборског среза од 1833. до 1868. по родовима, па исто из 1870. године. Потом обрађује оболеле и отпуштене као неспособне, војне бегунце и умрле у јединицама.

У поглављу *Карауле и граничне страже на Златибору 1835–1878. године* бави се још једним сегментом војске, оним који чува границу. Можемо наћи податке о томе где се карауле налазе, како и када се граде, колико је било граничара, у каквим условима су чували границу, колико је и каквих било непоштовања правила... Дати су спискови стражара по караулама 1838. и 1852. године.

На крају, у последњем поглављу *У Јаворском рату 1876–78.* даје се општи осврт на српско-турске ратове, описује се организација Ибарске војске, где је била распоређена народна војска из Златиборског среза. Дају се спискови народних војника Ужичке брдске батерије из Златиборског среза, мобилисаних 30. маја 1876, списак новорегрутованих војника и коморција за ужичку лаку батерију од 28. новембра 1876, списак народних војника допунске чете у Златиборски батаљон I класе од 15. јануара 1877. године, преглед броја мобилисаних, рањених, погинулих, несталих, дезертера, одликованих, ратних инвалида.

Ово дело је добар прилог за боље познавање војне и завичајне прошлости златиборског и ужичког краја. Треба истаћи као највреднији део књиге спискове војника и табеле, који се објављују први пут. Ови подаци проширују наша сазнања о развоју војне организације у Златиборском срезу у саставу војске Ужичког округа у XIX веку и представљају добру полазну основу за још свеобухватније истраживање кроз друге архиве и њихову грађу.

***Жељко Марковић, Цар&градски меменио,
Историјски архив, Ужице 2008, 218 сџр.***

Панорама Ужица и живот Ужичана је незамислив без Трга партизана. Од свог постанка 1961. године улепшава град; он је место састајања, место одрастања, епицентар разних збивања и манифестација...

Трг је кроз перо Жељка Марковића добио књигу о себи. Ову причу је аутор изградио кроз 15 поглавља, илустрованих бројним фотографијама, од којих се неке објављују први пут, и факсимилима одлука везаних за градњу Трга.

Кроз целу књигу се прожимају две врсте текста. Један се бави фактографијом и процесима везаним за изградњу Трга, а други су ауторове личне опсервације о значају Трга кроз личну и породичну историју, као и историју Ужица, Србије и Југославије.

У првим поглављима аутор даје лични омаж Тргу који познаје из своје младости и давних времена која су тим тргом протутњала. Потом следи кратак преглед историје града од *Склавка до Ејуја кайеџана*, од првог помена Ужица до 1863. године. У делу *Од самоукоџ рукојиса до неких џоџиса* аутор подсећа на време од одласка Турака до Другог светског рата. Други светски рат је у сегментима описан у поглављу *Балкански џроуџао*.

Главни садржај књиге - изградња Трга - започиње од петог поглавља *Од краља до цара* навођењем послератних одлука о урбанистичком регу-

лисању града, у оквиру чијих се планова налазио и план о изградњи Трга. Решењем Народног одбора општине Титово Ужице од 1. новембра 1958. године прихваћен је пројекат архитекте Станка Мандића, који је Трг и изградио, уз асистенцију архитекте Милорада Пантовића. Доминантни мотив Трга је требало да буде и био је Титов споменик, рад Франа Кршинића.

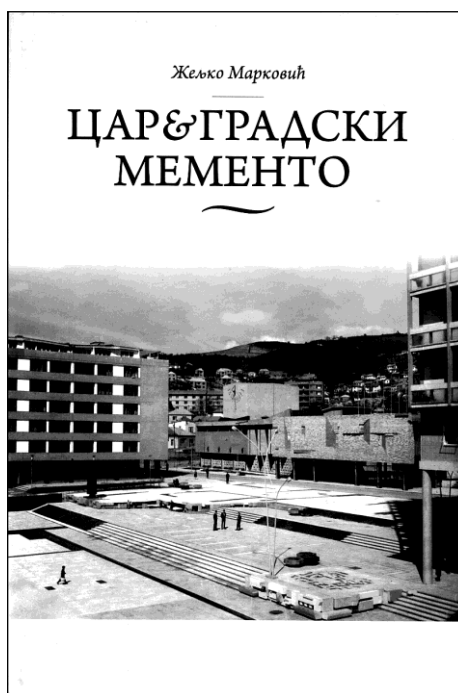
У следећим поглављима је детаљно наведена финансијска конструкција, у којој је пола новца обезбедила Федерација и Република Србија, а пола локална заједница. Описане су све фазе изградње коју је изводило Грађевинско предузеће „Златибор“ под руководством инжењера Јурија Дриза, начин рада и живота на градилишту, као и проблеми које су имали на почетку због недостатка стручних кадрова и због кратког рока за извођење радова, па су зато ангажоване ОРА.

Дати су спискови станара и власника имања на некадашњем Тргу пре радова, ко је имао пословни простор, ко је држао радње, магацине, спискови порушених објеката.. Описани су експропријација имања, рушење старих зграда, смештај исељених станара. Трг је завршен поплочавањем и озелењавањем површине и постављањем Титовог споменика. Све је урађено у предвиђеном року, да би се достојно обележила двадесетогодишњица револуције.

Изградња првог објекта је почела 6. маја 1958. године, а Трг је завршен до краја јуна 1961. године.

У поглављима *Цар&град* и *Под великим свећлим сунцем, под великим свећлим сводом* детаљно је описана организација прославе двадесетогодишњице устанка, припреме града за дочек високих гостију и хиљада осталих, као и како је манифестација протекла.

И као што много пута код нас бива, отварање Трга је свечано прославлено, а онда до краја 1961. ГП „Златибор“ су пријављени многи недоста-

ци који су се након градње испољили на објектима, а новоусељени станари су почели да шарају зграде и да праве сметлишта око њих.

Све то што јесмо аутор прелама кроз виђење познатих личности и натписе у часописима о Тргу у поглављу *Ужице је доживљај за очи*, као и анегдоте са градилишта у делу *Ерос овог свијета*.

На крају, сам назив поглавља *Меморио* подсећа нас на главне догађаје и елементе изградње Трга.

„Мислим да је Марковић требало да се држи теме о тргу и да се не упушта у историју Ужица... Осим тога, у књизи се помињу личности које немају везе са историјом града... Трг је подигнут у спомен свим партизанима, а не само Титу, који су се борили против окупатора и њихових сарадника... Ти излети у ширу историју Ужица могли су се отклонити да је аутор имао рецензента који се бавио историјом Ужица“⁶.

Неоспорно је да је књигу требало издати, да је богато опремљена и илустрована, да се нека документа појављују први пут, да је најбољи део онај о самој изградњи Трга, који се држи фактографије. Покушај аутора да Тргу да космички значај, да га повеже са Римом, Петроградом и Јелисејским пољима, да овде види преламање међуратне и послератне Југославије или борбе четника и партизана претеран је, неубудљив и беспотребан. Део текста у коме је описана градња Трга и који је добар био би сасвим довољан за ову књигу.

***Драган Шуљагић, Родослов фамилије Шуљагић,
Историјски архив, Ужице 2008. године, 48 стр.***

Драган Шуљагић се прихватио захтевног и свеобухватног посла да састави родослов Шуљагића. У првом поглављу *Родослов фамилије Шуљагић* порекло породице тражи, по претпоставци, на подручју Гласинца у Босни, од Лучића-Сијерчића. Они су у време Великог бечког рата под притиском Турака кренули у сеобу и дошли у Драглицу, где су узели презиме Лечић. Августа 2006. ту је подигнуто спомен-обележје прводосељеним Шуљагићима, а традиционални сабор се одржава сваке године, и то друге суботе у августу.

Шуљагићи са Златибора су потомци Саватија и тај родослов се налази као прилог на крају књиге. Постоје и они истог презимена, али се није могло одредити о коме је реч. Од Шуљагића воде порекло и Шишаковићи и Чумићи. Овај део текста прате нечитке и нејасне карте Гласинца и Драгли-

---

⁶ Венцеслав Глишић, „Сумње и чињенице“, *Вести* од 7. новембра 2008, 20. и 21. стр.

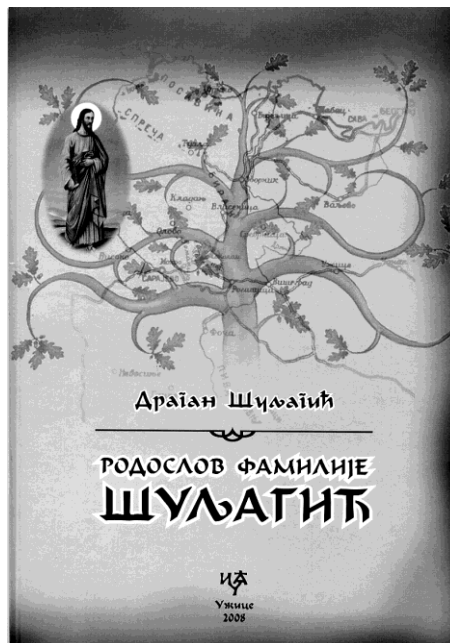
це, као и петнаест фотографија на баш завидног квалитета и јасноће. Сви подаци који се односе на период пре XIX века нису поткрепљени историјским изворима, већ се више базирају на легендама, претпоставкама и произвољним аналогијама.

У поглављу *Нешто о презимену Шуљагића* аутор износи неколико претпоставки, али без коначног одговора, по чему су и како Шуљагићи добили то презиме. У следећем поглављу *Познати и значајнији Шуљагићи новијег времена* наводи се девет краћих биографија прапраћених сликама. Последње поглавље, уједно и најбоље обрађено у историјском смислу, јесте *О Шуљагићима хајдуцима – породична традиција*. У оквиру поглавља, а на крају текста, наводи се коришћена литература. Аутор се свима захваљује и позива млађе Шуљагиће да се прихвате посла и студиозније истраже своје порекло.

Похвална је свака активност усмерена на очување сећања и традиције једне породице, лозе, народа. Ова књига, како и сам аутор каже, само је почетак једног много обимнијег посла. Надамо се да ће у тако бројној породици бити оних који ће комплетирати лозу, истражити порекло и све то поткрепити историјским изворима.

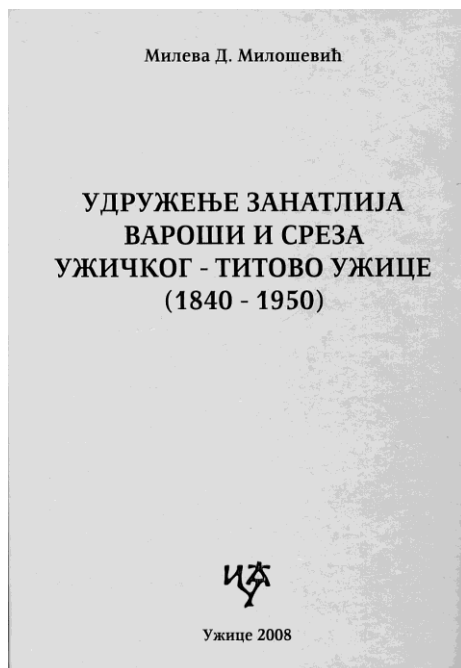
**Милева Д. Милошевић, Удружење занатлија вароши
и среза Ужичког – Титоово Ужице, Историјски архив,
Ужице 2008. године, 448 сир.**

Велико интересовање за документа из једног од најзначајнијих фондова *Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титоово Ужице* определило је ИАУ да уради и изда аналитичко-сумарни инвентар. Издање је за штампу приредила Милева Д. Милошевић, архивски саветник.

Овај фонд се у ИАУ води под бројем 338 и садржи архивску грађу која обухвата период од 1840. до 1950. године. Део архивске грађе са фондом од 42 књиге и кутијама под бројем I, II, III, X и XI спада у групу архивских фондова од изузетног значаја. Укупно је сачувано 85 књига и 25 кутија докумената. Саставни део инвентара је и *Именски реџистар*, у коме су углавном имена занатлија по струкама, а одреднице су наведене азбучним редом. Пошто многи занати, па и речи које су их пратиле, више не постоје, урађен је и *Речник старих речи*.

Инвентар почиње прегледом 85 књига, који чине уредбе о еснафима, па еснафи: табачко-ћебецијски, механско-пекарски, обућарски, абацијско-терзијски, опанчарско-чаругцијски, мешовити, ковачки, дунђерско-зидарски, Еснаф занатлија вароши Ужице и Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титово Ужице.

У следећим поглављима се даје преглед садржаја 25 кутија. Садржај се углавном односи на оснивачке скупштине еснафа, калфенску славу, говори о упућенима на полагање калфенског испита и издатим калфенским писмима, о онима који се бесправно баве неким занатом, о дуговима еснафу или њиховим члановима појединачно; помиње се и новчана помоћ која је издавана члановима еснафа, удовицама, за лечење, породицама изгинулих и сиромашних војника из ужичке општине...

Једна од основних делатности Архива јесте пружање информације о грађи коју поседује. Овим аналитичко-сумарним инвентаром је представљена и приближена грађа из фонда *Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титово*

Ужице 1840–1950. године истраживачима. Надамо се да се неће дуго чекаати на објављивање грађе и из других фондова.

PRILOZI INSTITUTA ZA ISTORIJU SARAJEVO

Broj 37, Sarajevo, 2008., str. 315

Godišnjak *Prilozi Instituta za istoriju Sarajevo* je jedan od rijetkih časopisa koji u Bosni i Hercegovini tretira historijske teme i uspijeva izlaziti redovno već 37 godina. *Prilozi* su jedini bosanskohercegovački historijski časopis koji je referiran u Central and Eastern European Online Libery (Frankfurt am Main), pa je i ovaj broj sufinansirala Fondacija za izdavaštvo – Fondacija za nakladništvo, Sarajevo.

Koncepcija časopisa se već godinama ne mijenja, pa je redovnim čitaocima postala prepoznatljiva: *Članci i rasprave, Historijska građa, Izlaganja sa naučnih skupova i Prikazi*.

Prva rubrika 37. broja časopisa sadrži šest interesantnih priloga koji se odnose na period od 16. do 20. stoljeća.

O finansijskom položaju Bosne i Hercegovine u sastavu Osmanskog carstva od 50-ih do 70-ih godina 19. stoljeća u svjetlu ruskih izvora (11–29) je rad koji govori o finansijskom položaju Bosne u svjetlu ruskih izvora. Ovaj je članak objavljen 1991. na ruskom jeziku, ali je ostao malo poznat, pa se uredništvo odlučilo da ga ponovo objavi. Autor je rano preminuli historičar Ibrahim Tepić, koji se bavio historijom posljednjih decenija osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini. Finansijska kriza koja je zahvatila Osmansko carstvo sredinom 19. stoljeća imala je velikog utjecaja i na finansijski sistem Bosne i Hercegovine kao njene najisturenije provincije. Autor u svom radu između ostalog navodi da ruski izvori pružaju mogućnost da se u izvjesnoj mjeri rekonstruira finansijski sistem u Bosni i Hercegovini. Isto tako, u radu se objašnjava nastojanje Porte da stabilizira situaciju smanjivanjem plaća vilajetskim činovnicima, povećanjem poreznih obaveza stanovništva i prihodima od carina. Kako nam je poznato, sve su ove mjere ostale bez rezultata, a posljedica je bila gubljenje finansijske samostalnosti Osmanske carevine i zaoštavanje Istočnog pitanja.

Hatidža Čar-Drnda, osmanistica u Orijentalnom institutu Sarajevo, na temelju podataka koje sadrže sidžili mostarskih i sarajevskih kadija napisala je veoma interesantan prilog *Integracija nekih Egipćana (Misrijun) u bosansko društvo* (31–43). Prema pisanim podacima jasno je da su stanovnici Misira tokom osmanskog perioda rado dolazili u Bosnu. Tu su nalazili svoj novi dom, već započetu profesiju u novoj sredini su nastavljali te stjecali društveni i profesionalni ugled. U Sarajevu i drugim gradovima Bosne i Hercegovine i danas postoje prezimena Misirlić i Misira, koji su živi spomenici svjedočanstva integracije nekadašnjih Misrijuna u bosansko društvo.

Historičar sa Filološkog fakulteta u Poljskoj (Poznanj-Turnj) Šćepanjski Vojćeh u svom prilogu bavi se historijom srpsko-albanskih odnosa. *Lokalni albansko-srpski sukobi u razdoblju 1881–1912; pokušaj nove, tipološke karakteristike* (45–73) je prilog koji se bavi lokalnim albansko-srpskim sukobima i tenzijama u kosovskom vilajetu. Autor konflikte sagledava na tri razine sukoba: na ekonomskoj, religioznoj i političkoj.

U radu *Prilog pitanju centralizma - učešće Srba u upravnim tijelima Bosne i Hercegovine 1918–1941* (75–93) Sonja Dujmović iz Instituta za istoriju u Sarajevu analizira centralizam koji je bio vladajući koncept u doba Kraljevine. U okviru opisa upravnih tijela u Bosni i Hercegovini autorica je dala poseban naglasak na učešće Srba u izborima.

Ona navodi da je bosanskohercegovačko društvo u periodu Kraljevine bilo nezrelo, zajedno sa svojom elitom, za građenje demokratskog sistema. Zbog toga su čitavo društvo razjedale nesuglasice i sukobi parajući ga po svim šavovima.

Adnan Jahić, profesor sa Filozofskog fakulteta u Tuzli, za ovaj broj *Priloga* napisao je rad pod nazivom *Obnova autonomije islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 1936. godine* (95–111). Autor se bavi političkom pozadinom donošenja Uredbe sa zakonskom snagom o izmjenama i dopunama Zakona o Islamskoj vjerskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije od 28. II 1936. godine, temeljnog zakonskog akta kojim su stvorene pravne pretpostavke za obnovu autonomnog statusa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Ideološka upotreba otkrivanja spomen-ploče Gavrila Principa u odgoju i obrazovanju generacija u Bosni i Hercegovini (113–125) je rad Vere Katz iz Instituta za istoriju u Sarajevu. Događaj koji se u Sarajevu zbio 28. juna 1914. i koji je označio početak Prvog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini je tokom proteklih godina različito ocjenjivan, a njegovi glavni akteri različito imenovani – od terorista i zločinaca do nacionalnih heroja. Ovi odnosi se mogu pratiti kroz štampu iz raznih uglova i iz različitih perioda. Autorica u svom prilogu prezentira napise o sarajevskom atentatu koji su objavljeni u dnevnom listu „Oslobođenje“ sredinom 1945. U ovom vremenskom periodu priča o jednom događaju i njenom glavnom akteru Gavrilu Principu predstavljena je i interpretirana kao primjer u ideološkom usmjeravanju odgoja i obrazovanja mladih.

Rubrika *Historijska građa* sadrži prilog Esada Kurtovića, profesora na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Čitateljstvu je prezentirano pet kratkih, ali za bosanskohercegovačku medijavelistiku veoma značajnih pisanih vrela o stolačkom području u srednjem vijeku, novopronađenih u Državnom arhivu u Dubrovniku. Iako nisu prebogati informacijama, sa ovih pet novih podataka stolačko područje

je i Vidovsko polje je još bogatije u izvornim pisanim navodima koji svjedoče o 14. i 15. stoljeću.

Rubrika *Izlaganja sa naučnih skupova* sadrži tri izlaganja sa skupa što ga je 27–28. aprila 2007. godine u Sarajevu pod nazivom „Austro-ugarska era u Bosni i Hercegovini“ („The Austro-Hungarian era in Bosnia and Herzegovina“) Institut za istoriju u Sarajevu organizirao u saradnji sa Bosanskim institutom iz Londona. To su:

Robert J. Donia (Michigan, USA), Neuvjerljiva kolonija: konceptualizacija austro-ugarske ere u Bosni i Hercegovini; Marka Attile Hoare (London, Velika Britanija), Uloga austro-ugarske vlasti u nastanku bosanskih nacionalnih pokreta i Clemens Ruthner (Beč/Dublin), „Naš mali orijent“ – jedno postkolonijalno čitanje austrijskih i njemačkih kulturnih narativa o Bosni i Hercegovini 1878–1918.

Ostala izlaganja sa skupa će biti objavljena u posebnom zborniku ili u nekom od narednih brojeva *Priloga*.

Dvije interesantne polemike su zastupljene u ovom, 37. broju *Priloga*.

Prva je odgovor Seniji Milišić na prikaz knjige Gorana Miloradovića *Karantin za ideje. Logori za izolaciju „sumnjivih elemenata“ u Kraljevini SHS*, u izdanju Instituta za savremenu istoriju, Beograd 2004. Goran Miloradović je svoj odgovor naslovio *Istorijska nauka i paraistorijski mit* i u njemu pobija sve navode iz prikaza knjige objavljenog u *Prilozima* br. 36.

U drugom prilogu rubrike *Polemike* Denis Veladžić se osvrće na knjigu Nivena Anđelića *Bosna i Hercegovina: između Tita i rata*, objavljenu u Beogradu 2005.

Posljednja rubrika sadrži prikaze 34 historiografske knjige objavljene posljednjih godina.

Na kraju su i dva sjećanja na preminule bosanskohercegovačke historičare Nedima Šarca (1926–2008) i Rasima Hurema (1927–2008).

Historijska traganja, broj 1, Sarajevo, 2008. str. 214

Institut za istoriju u Sarajevu je 2008. godine pokrenuo novi časopis pod nazivom *Historijska traganja*. Kako planiraju izdavač i uredništvo, časopis bi trebalo da izlazi dva puta godišnje. Prvi broj je objavljen u novembru i sadrži pet interesantnih članaka, hronološki raspoređenih od antičkog do savremenog doba.

Selmedin Mesihović sa Odsijeka za historiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu u radu *Inscriptiones latinarum saraevonensis* (9–68) donosi kraći pregled naseobinske kulture u antičko doba na području Sarajeva.

Samija Sarić i Vera Štimac su prateći prepisku Zemaljske vlade u Sarajevu i Zajedničkog ministarstva finansija u Beču, napisale su izuzetno zanimljiv članak *O verifikaciji Sarajevske hagade u Beču (1894–1913)* (69–81). Iz prepiske se vidi tok naučne obrade Sarajevske hagade i kako je rukopis ovog važnog jevrejskog kodeksa bio zagubljen pa pronađen i konačno vraćen u Sarajevo.

Husnija Kamberović, direktor Instituta za istoriju Sarajevo, u članku *Hrvatska misao u Bosni i Hercegovini 1913–1914*. (83–99) prati nacionalne odnose u Bosni i Hercegovini uoči Prvog svjetskog rata kroz pisanje časopisa „Hrvatska misao“, koji je pokušao graditi hrvatski nacionalni identitet kod Bošnjaka, odnosno kako je pokušao bosansko hercegovačke muslimane integrirati u hrvatsku naciju. Autor između ostalog posebno naglašava kako je ovo u Bosni i Hercegovini bio izuzetno kompliciran proces, pa je nacionalna agitacija imala različite uspjehe.

Kolektivna memorija grada, Vječna vatra i spomen-park Vraca (101–123) je članak autorice Amre Čusto iz Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa u Sarajevu, a koji se odnosi na oblike manifestiranja javnog mnjenja tokom socijalističkog razdoblja. Događaji iz devedesetih godina 20. stoljeća su promjenama na političkoj sceni nekadašnje Jugoslavije izmijenili i odnos prema partizanskim spomenicima.

Vera Katz se u članku *Administrativno-teritorijalno uređenje u funkciji organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini (1945–1953)* (125–177) bavi odvijanjem ukupnih društvenih, političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih oblasti razvoja poslijeratne vlasti. U vezi sa organizacijom vlasti često su vršene administrativno-teritorijalne izmjene, čime se autorica također u ovom prilogu bavi. Česte promjene su pravdane poboljšanjem efikasnosti cjelokupnog sustava upravljanja i kontrole izvršenja postavljenih zadataka, odnosno što boljeg funkcioniranja organa vlasti.

Na kraju prvog broja *Historijskih traganja* nalazi se tekst predavanja koje je na tribini Instituta za istoriju u Sarajevu održao njegov saradnik Admir Mulaomerović, a odnosi se na „Agrokomerc“ iz Velike Kladuše. Autor u tekstu predavanja pod nazivom *O političkom kontekstu „Afere Agrokomerc“* pokušava objasniti utjecaje na razvoj tvornice u svjetlu odbrambenog koncepta u SFRJ. U članku se pokušalo doći do nekih odgovora kako se tvornica „Agrokomerc“ iz Velike Kladuše uspjela tako snažno razvijati od samog svog osnutka, i tako naglo propasti uslijed političke i finansijske afere iz 1987. godine.

Mina KUJOVIĆ

**Mira Radojević, NAUČNIK I POLITIKA, POLITIČKA BIOGRAFIJA
BOŽIDARA V. MARKOVIĆA (1874–1946),**

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 2007, str. 436.

Srpska historiografija deficitarna je u pogledu biografija istorijskih ličnosti, posebno kada je reč o 20. veku. Vladari i oficiri predstavljali su prirodnu metu političke i vojne istorije. Malom broju monografija, posvećenih elitama po znanju i moći, pridružila se knjiga dr Mire Radojević *Naučnik i politika, Politička biografija Božidara V. Markovića (1874–1946)*. Jedan od vođa Samostalne radikalne stranke, ličnost iz vrha Demokratske stranke u Kraljevini Jugoslaviji, značajan svedok na Fridjungovom procesu, naučnik koji je presudno doprineo uvođenju uslovnih kazni i učestvovao u oblikovanju krivičnog prava i prenošenju znanja na brojne generacije studenata, propagandni stručnjak koji je kroz „Slovenski jug“ i radom u srpskom presbirou u Ženevi doprineo trijumfu građanske ideje o Jugoslaviji, sagovornik i svedok u rešavanju problema sa Hrvatima u vremenu između svetskih ratova, dobio je adekvatno mesto u istorijskoj nauci.

Knjiga sa uspehom prevazilazi zamke neizbežnih nedostataka izvora ili „tiranije malih stvari“ sa kojima revnosni biografi često suočavaju čitalačku publiku. Namera autora bila je da preko Božidara Markovića i kroz njegovo vreme progovori o vezi srpskih intelektualaca sa politikom. Ambivalentan odnos intelektualaca prema politici možda je najbolje opisao Andre Malro, ministar kulture u vreme Šarla de Gola, u knjizi *Uže i miševi*: „Nasuprot onome što misle političari, političari ne rade ništa. Oni okupljaju zemlje, očekujući da ih izgube. Brane interese, očekujući da ih iznevere.“ Pa ipak, tvorac misli nije uspeo da se suprotstavi svom sopstvenom političkom angažmanu. Možda ovu izjavu treba čitati na drugačiji način, kao priznanje da je razlika između željenog i postignutog konstanta iskustva susreta mislećih ljudi i političke arene. To iskustvo bilo je sastavni deo života Božidara Markovića i njegovih savremenika.

Kompoziciono tkanje monografije, predgovor sa naslovom *Politička biografija: zašto i kako?* (str. 5–19) i pet hronološko-tematskih poglavlja (str. 21–397), sa inspirativnim *Zaključkom* (str. 399–402), obimnim izvorima i literaturom (str. 407–424) podređeno je zanemarenoj i u izvorima nedovoljno sačuvanoj ličnosti, koja nije bila okaljana aferama, sa izrazitom snagom savesti. Jedan od retkih moralno prihvatljivih političara i za Hrvate i za komuniste, na kraju svog životnog puta Božidar Marković je, godinama rođenja i smrti, predstavljao međaše uspona i kraja građanske ideje o jugoslovenskoj državi. Generacija zadnje trećine 19. veka, kojoj je pripadao i Božidar Marković, svoj moralni i politički kredibilitet stvarala je sa uverenjem o neophodnosti moderne građanske dr-

žave za Srbiju, sa snažnom nacionalnom svešču, prateći njima savremene ideološke tokove i boreći se protiv autoritarnih režima poslednjih Obrenovića.

Dr Mira Radojević u predgovoru navodi da se opredelila za političku biografiju pod pritiskom malog broja dostupnih izvora o životu i delu Božidara Markovića, jer vreme nije bilo sklono očuvanju tragova koje je ovaj političar i naučnik ostavio za sobom. U tami uništenih ili nedostupnih izvora ostali su čak i osnovni porodični podaci. Tamo gde su izvori onemogućavali junaka monografije da progovori svojim jezikom, autor je izveo premoščavanje na osnovu zapisa ljudi iz okruženja koji su bili bliski Božidaru Markoviću, tragajući za otiskom njegovih utisaka u očima drugih. Zato ova biografija nije samo priča o jednom čoveku i vremenima kroz koje je prolazio, već i dragoceno svedočanstvo o pokolenju koje je nosilo slične ideje, zajednička verovanja i nit moralne ideje vodilje u modernoj srpskoj politici.

Prva glava *Mladost i politika (1874 - 1903)* upoznaje čitaoca sa mladim godinama Božidara Markovića i zajedničkim političkim iskušanjima njega i savremenika. Rođen u radikalnoj učiteljskoj porodici, u sukob sa politikom Obrenovića ušao je kao student veoma politizovane Velike škole, zbog čega je bio isključen na 12 meseci. Po završetku studija zbog verbalnog delikta protiv vladara došao je u sukob sa zakonom, ali je dugo trajanje sudskog procesa iskoristio da doktorira u Nemačkoj, na Univerzitetu u Frajburgu. Svest o potrebi sticanja znanja kao neophodnosti za napredak države i njega samog bila je dominantna od samog početka školovanja u inostranstvu. Za razliku od mnogih prijatelja i budućih političkih saradnika, nije bio frankofilski usmeren. Ivandanjski atentat bio je prekretnica za tek zaposlenog sudskog pisara. Teške reči za krunisane glave u privatnoj prepisci i psihoza progona stvarnih i izmišljenih protivnika Obrenovića koštale su ga presude na 8 godina zatvora. Pomilovan tokom 1900. godine, opredelio sa za Samostalnu radikalnu stranku, koja je 1901. izašla na izbornu scenu Srbije. Tako je ušao u redove osoba koje će se kasnije gordo nazivati „moralnom žandarmerijom“ Srbije. Kada je 1901. godine Božidar Marković postao profesor Pravnog fakulteta, odredio je lične smernice za ceo život: u zavetrini nauke i kovitlacu politike.

Drugo poglavlje *Godine političkog zrenja (1903–1914)* posvećeno je epohi demokratskog napretka Srbije i širenja jugoslovenske ideje, u čemu je Božidar Marković imao važnu ulogu. Po obaranju dinastije Obrenovića, Marković se našao u krugu neuspešnih zagovornika republikanskog uređenja države. Nesklon žestokim stranačkim borbama u političkoj areni, mladi profesor opredelio se za praktično promovisanje ideologije jugoslovenstva, stvarajući porodicu i baveći se naučnim radom. Odsustvo iz dnevne politike omogućilo mu je da postane poznavalac tokova, zemalja i ljudi koji su bili posvećeni, kako se tada činilo, za-

jedničkoj jugoslovenskoj ideologiji. Bez harizme političkog vođe za mase, našao je sebe 1907. godine u funkciji predsednika društva „Slovenski jug“ i urednika istoimenog lista. Jugoslovenski nacionalizam bio je ideja vodilja u nastojanju da se šire kulturna uzajamnost i političko zajedništvo na prostorima života Južnih Slovena. Tada su uspostavljene saradničke i prijateljske veze Božidara Markovića sa Tomašom Masarikom, ali su „Slovenski jug“ i Božidar Marković postali meta austrougarskih obaveštajnih krugova. To je verovatno jedan od razloga zašto Božidar Marković nije za sobom ostavio dublje pisane tragove o prostoru i vremenima u kojima je delovao. Aneksija Bosne i Hercegovine omogućila je Božidaru Markoviću da evropsku javnost, putem brošura, izvesti o naučnom viđenju srpskog pogleda na spor sa Habsburzima oko ove teritorije. Nacionalni rad Bože Markovića bio je i povod za odluku da postane član organizacije „Narodna odbrana“, zadužen za Hrvatsku, Bosnu i Slavoniju. U očima Siton-Votsona pripadao je krugovima mlađih, idealističkih javnih radnika. Fridjungov proces 1909. diskreditovala je austrougarsku propagandu, u kojoj je društvo „Slovenski jug“ označeno kao navodni posrednik vlasti iz Beograda u finansijskom podržavanju hrvatsko-srpske koalicije, sa namerom rušenja Habsburga i stvaranja jugoslovenske države. Svedočenje Božidara Markovića na sudu, uprkos zastrašivanju svedoka i izazivačkim pitanjima Fridjungove odbrane, zadalo je jak moralni udarac Beču u očima evropske javnosti. Proces je, po rečima Bože Markovića, suštinski odbranio pravo i potrebu jugoslovenske ideje da postoji, kao odgovor na austrijski pritisak prema slovenskim narodima, a tvđenje Beča da se time ugrožava imperija bilo je opovrgnuto. Za njega, proces je predstavljao prvu pobedu jugoslovenstva. Kao urednik „Slovenskog juga“ i pisac brojnih potpisanih i nepotpisanih uvodnika lista, kritikovao je po njegovom mišljenju nedovoljnu orijentisanost srpske vlade prema jugoslovenskoj politici. U toj fazi jugoslovenstva bilo mu je sporedno pitanje da li je reč o jednom narodu ili o narodima, mada je tu ideologiju doživljavao kao nacionalnu ideju. Akcent njegovog propagande bio je usmeren ka dokazivanju jedinstva Srba i Hrvata. Otvoreno je pisao da je to prvi korak prema budućoj političkoj zajednici. Samostalci, u čijim se redovima nalazio, bili su uspešniji u propagandi ideologije države koja još nije postojala nego na političkoj sceni Srbije. Težina neizbežnih kompromisa, stranačke borbe i izborni neuspesi pogađali su i psihološki pritisakali vrh stranke, pa su povremeno izbijali međusobni sukobi. Stvarao se generacijski jaz između mlađih i starijih samostalaca. U pokušaju da se oživi rad stranke učestvovao je i Božidar Marković, koga je bliskost sa Ljubom Davidovićem i Jovanom Skerličem dovela do vrhova politike, uprkos tome što je odbijao položaje u koalicionoj vladi samostalaca i radikala, a unutrašnji život stranke odvijao se bez njegovih aktivnosti.

Treće i najobimnije poglavlje *U službi nacije, ideje i države (1914–1918)* posvećeno je ulozi Božidara Markovića u viorima ratnih godina. Rezervni oficir u Vojsci Srbije, nakon povlačenja sa ratišta učestvovao je u stvaranju ratnih ciljeva kao naučni ekspert, posebno angažovan na kreiranju unutrašnjeg uređenja buduće države. Pratio je strane misije koje su posećivale Srbiju. Tako je počeo njegov intenzivan ratni rad na stvaranju jugoslovenske propagande. U drugoj godini rata za Božu Markovića bila je predviđena politička misija u Ženevi, sa ciljem odbrane jugoslovenskih granica i interesa. Iako nije imao razvijene veze sa naučnicima i političarima u svetu, kao poznavalac jugoslovenskih prilika bio je od koristi u gradu neutralne zemlje, gde su se propaganda i špijunaža zaraćenih strana razvijale velikom žestinom. Bio je posrednik u komunikacionom lancu između Vlade Srbije i Jugoslovenskog odbora. Prisustvovao je sednicama odbora i imao je ulogu savetodavca. Sredinom 1915. godine učestvovao je u skiciranju programa rada Jugoslovenskog odbora. *Ženevski bilten* bio je propagandni pomak za koga se vezuje ime Bože Markovića, iako se spor o njegovom tvorcu vodio među savremenicima tokom Prvog svetskog rata. Preko 50 listova, uključujući 3 iz Švajcarske, bili su predmet brižljive analize Božidara Markovića i njegovih službenika. Dvor, Vlada, Skupština, diplomatska predstavništva Srbije, važnije strane ličnosti koje su podržavale srpske ciljeve i znale srpski jezik primali su biltene iz Ženeve. Osnovni propagandni cilj bio je prikazati Bugare i Mađare kao protivnike Antante i sprečiti razvoj simpatija kod saveznika prema njima. Nesporazumi sa vladom koja je nameravala da ukine *Srpski bilten* 1917. godine, a zatim to i učinila godinu dana kasnije, pokazali su da u vladi nije bilo dovoljno razumevanja za ciljeve Biroa. Božidar Marković je prihvatio Krfsku deklaraciju, zamerajući joj iz ugla modernog propagandiste njenu dužinu. Bio je sklon ideji balkanske federacije kao odbrani od nemačkog prodora u te krajeve. Neprijatelji iz krugova radikala prebacivali su Markoviću i krugu oko njega da su imali previše simpatija prema Bugarima. Prelazak Ženevskog biroa na stranu Jugoslovenskog odbora značio je zaoštavanje u odnosima sa srpskim vlastima na Krfu. Sukob oko koncepcija ujedinjenja, oko saziva Opšte narodne skupštine, pokazao je dubinu nepoverenja srpskih vlasti prema pristalicama ideja Jugoslovenskog odbora. Izjednačavanje srpskog i jugoslovenskog doprinosa ujedinjenju i pristajanje na autonomiju i federalizam postali su osnovni činioci razlaza Bože Markovića sa srpskom vladom. Prešao je put od lojalnog službenika države do kritičara njene politike i ideologa ujedinjenja na ravnopravnim osnovama. Zabrana širenja štampanog predavanja Bože Markovića *Naše narodno ujedinjenje* iz 1918. godine, zvanično iz vojnih razloga, pokazivala je svu podeljenost srpskih političara oko jugoslovenskog pitanja. Pred kraj rata novinarski biro u Ženevi bio je raspušten. Korist od njegovog rada bila je u upoznavanju stranih centara moći sa svim aspektima jugoslovenske ideje.

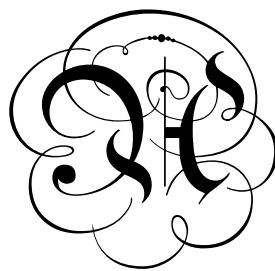
Period između dva svetska rata obuhvaćen je četvrtim poglavljem *Između ideala i stvarnosti (1919–1941)*. Vreme delovanja Bože Markovića u Jugoslaviji započelo je stvaranjem Jugoslovenske demokratske lige i njegovim učešćem na Mirovnoj konferenciji u Parizu kao člana etnografsko-istorijske sekcije koja je bila zadužena da odbrani granice nove države. Posle neuspeha lige, koja je ispovala sredinu između centralizma i federalizma preko autonomija sa zakonodavnom vlašću, Boža Marković pristupio je Demokratskoj stranci, jer je, za razliku od nekih bivših stranačkih prijatelja koji su postali republikanci, jugoslovensku državu smatrao važnijom od oblika njenog državnog uređenja. Mada nevoljno, prihvatio je ideju centralizma nove partije. U listu „Nedeljni glasnik“, čiji je urednik bio, nastavio je promociju ideje jugoslovenstva. Dok je popuštao Hrvatima, izjašnjavao se mnogo oštrije protiv slovenačkih autonomnih težnji. Bio je među organizatorima konferencija na Ilidži i u Zagrebu, a služio je kao „čovjek za vezu“ između srpske i hrvatske opozicije u vreme vlasti integralnog jugoslovenstva. Zbog svog političkog angažmana prisilno je penzionisan. Kritikovao je stvaranje Banovine Hrvatske, pokazujući da srpska popuštanja Zagrebu ipak imaju granice. Odbio je da preuzme stranku posle smrti Ljube Davidovića, prepuštajući je Milanu Grolu.

Poslednje, peto poglavlje *U emigraciji (1941–1946)* svedoči o drugoj, poslednjoj, emigrantskoj etapi razočaranog političara i intelektualca. U izbegličkim vladama obavljao je dužnosti ministra pravde i ministra bez portfelja. Bio je član ministarske misije u SAD. Saznanja o nacionalnim i političkim podelama u vladi i emigraciji, genocidu nad Srbima u NDH, uz bolest, pogibiju sina u ratu, krah ideja u koje je verovao, zatamnili su poslednje godine života političaru čije su etičke vrednosti prevazilazile domete skromnih ličnih ambicija, pretvarajući ga u moralnog misionara jugoslovenstva.

Kao što postoje osobe sklone preuveličavanju sopstvenog značaja u vremenu u kome su živeli, tako, kao njihov antipod, postoje ljudi koji su posvećeni skrivanju svoje veličine iz moralnih obzira ili drugih potreba. Božidar Marković bio je jedan od njih, „ljudi iz senki“, pa je svako traganje za pisanim svedočanstvima bilo pod pritiskom nametnute „nevidljivosti“. Spremnost autora da se dođe do svakog podatka koji bi uklonio zastore vremena i prepreke nastale usled nestale i nedostupne građe, čini biografiju Božidara Markovića mnogo kompleksnijom nego da se zadržala na nivou ličnih životnih stremljenja. Prelazi iz opšteg u pojedinačno i iz pojedinačnog u opštu sliku društva i ljudi iz vremena Bože Markovića čine da čitalac stekne vernu, iako nepotpunu, predstavu o „liku i delu“ čitave grupe njemu bliskih ljudi, poput Milorada Draškovića, Milana Grola, Milana Markovića, Ljube Davidovića i mnogih drugih učesnika srpske i jugoslovenske drame u 20. veku. Knjiga dr Mire Radojević *Naučnik i politika, Politička biografija Božidara V. Markovića (1874–1946)* ostaće ne-

zaobilazna pri proučavanju istorije srpske elite i ideologije jugoslovenstva. Nametnuće se kao svojevrsni priručnik za pisanje biografija, a u stilskom i književnom smislu ostaće putokaz koji treba slediti, mada će zadatak da se prevaziđu dostignuti naučni i literarni standardi biti teško dostižan.

Dr Ljubomir PETROVIĆ

ИЗ БИБЛИОТЕЧКЕ ПРАКСЕ

Драгослава РОДАЉЕВИЋ

ИСТОРИОГРАФИЈА УЖИЦА У ВИРТУЕЛНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СРБИЈЕ¹ (тематско претраживање библиотечке грађе везане за историографију Ужица у бази COBIB. SR)

Развој информатике и информационих технологија на крају 20. и почетком 21. века у великој мери је утицао на скоро све важније области живота, па и на развој библиотекарства. Библиотечки системи данас омогућавају изванредну доступност научних информација и на тај начин доприносе развоју науке. У систему обраде података кључно место припада кориснику и све је подређено његовим потребама. Савремени електронски каталог омогућава вишеструки приступ подацима и претражив је по више параметара. Сваки податак који унесемо у електронску базу је могуће претражити.

Када желимо да радимо на неком конкретном истраживачком задатку или пак да истражимо шта је објављено о некој појави или догађају, сигурно је да нећемо заобићи истраживање на интернету. Сам покушај прикупљања података на интернету може бити обесхрабрујући с обзиром на велики број погодака које ћемо добити ако тражени појам унесемо у неки претраживач. Тако добијени подаци најчешће нису поуздани, а неки су недоступни јер се за њихово коришћење траже новчане надокнаде. За потребе наших научних радника и истраживача Министарство науке Републике

---

¹ Основни део пројекта Виртуелна библиотека Србије (ВБС) представља формирање Узајамног каталога. У првој фази пројекта 2003. г. формиран је електронски узајамни каталог са преко 1.300.000 записа, од електронских каталога Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду и Југословенског библиографско-информацијског института. До сада у систему има 97 библиотеке и 1 937 460 записа (податак узет дана 06.02.2009). Узајамни каталог представља електронску информацију о библиотечким фондovima Србије. Циљ пројекта ВБС је да свету у електронској форми проследи информацију о нашим библиотечким фондovima, односно о нашем културном благу; некада је то само у виду каталошког описа, а сада већ и у дигитализованом облику целих докумената.

Србије обезбеђује страну стручну периодику преко КОБСОН-а². Овај сервис тренутно нуди око 35000 часописа из свих области, а многи часописи су доступни у пуном тексту. За поузданост података одговарају издавачи часописа. КОБСОН развија паралелно више пројеката, као што је СЦИ индекс (индекс цитираности), прати домаћу стручну периодику, итд. Интернет-адреса овог сервиса је [http:// www.nb. rs/kobson](http://www.nb.rs/kobson), а да бисте користили доступне базе преко КОБСОН-а, неопходно је добити лиценцу за коришћење база. Лиценце могу имати сви научни радници, истраживачи и стручно особље јавних установа и предузећа која се финансирају из буџета. Захтев за доделу лиценце може се добити преко Рачунарског центра у Народној библиотеци Србије или преко Народне библиотеке Ужице.

У оквиру ВБС-а упоредо је ишао и пројекат дигитализације културне баштине, као и презентовање музикалија и филмова, плаката, каталога и друге некњижне грађе. Приступ овим информацијама је омогућен преко сајта ВБС-а [http://www.vbs. rs/cobiss/](http://www.vbs.rs/cobiss/), као и преко сајта Народне библиотеке Србије [http://www.nb. rs/](http://www.nb.rs/)

База узајамног каталога COBIB. SR

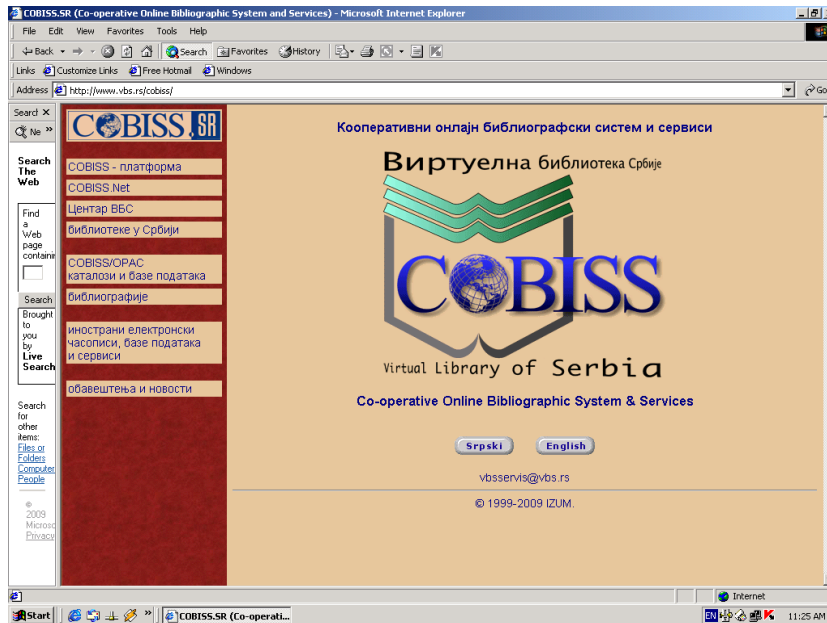
Бази COBIB. SR приступамо преко сајта ВБС-а [http://www.vbs. rs/cobiss/](http://www.vbs.rs/cobiss/), а кликом на средину екрана позиционираћемо се на почетни мени Узајамног каталога (*сл. 1 и сл. 2*), где можемо бирати претраживање у узајамном каталогу или пак најпре одабрати каталог неке од библиотека у систему.

Претраживање података везаних за историографију Ужица у бази COBIB.SR је динамичан процес, јер узајамни каталог дневно добија неколико хиљада записа. Циљ овог рада није да прикаже преглед постојећих информација у бази, већ да појасни могућности претраживања. Да бисмо смањили број погодака код претраживања одређене теме, потребно је користити напредне технике претраживања, односно Булове операторе и операторе редоследа и удаљености.

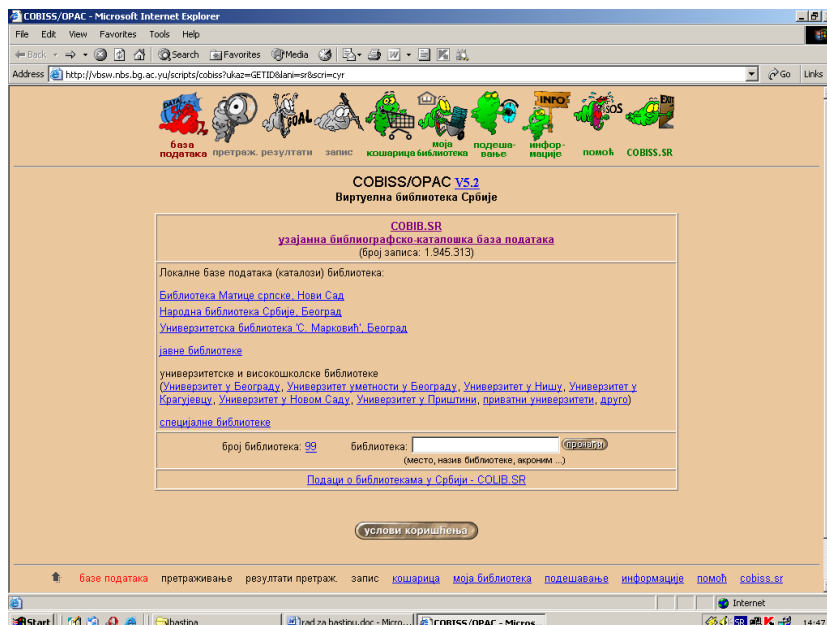
---

² За унапређење развоја науке у Србији Народна библиотека Србије у сарадњи са Министарством науке је развила још један важан сервис – КОБСОН (Конзорцијум библиотека за обједињену набавку стране стручне периодике). Овај сервис омогућава приступ базама пуног текста стране стручне периодике.

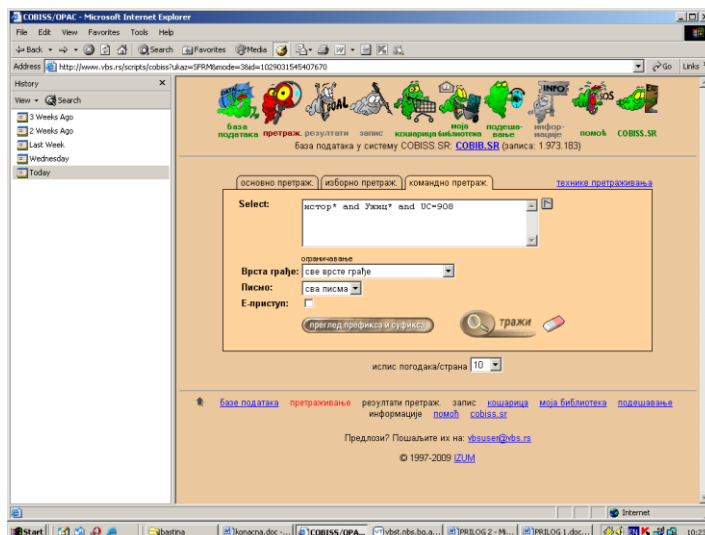
Сл. 1

Сл. 2

Што је захтев за претраживање специфичнији, то је број погодака мањи. У основном претраживању појмови за претраживање су везани оператором AND, што значи да тражени запис треба да има оба тражена термина (односно онолико тражених термина колико подручја попунимо почев од аутор, наслов, издавач итд...). Потребно је обратити пажњу на правилан унос података к обавезно погледати упутство за претраживање.

Када смо на почетном менију, на нивоу основног претраживања, треба кликнути на технике претраживања, где се налазе објашњења како се попуњавају подаци за неки ниво претраживања. Најједноставнији начин је основно претраживање. Изборно претраживање се врши по подручјима, с тим што одређено подручје бирамо из падајућег менија. Командно претраживање подразумева формирање сложених израза за претраживање како бисмо елиминисали приказ непожељних записа (сл. 3). У бели квадратић иза команде **Select:** уносимо израз за претраживање формиран применом Булових оператора. „Језик претраживања заснива се на Буловој (Boolean) алгебри, која нуди погодан начин за означавање логичких операција међу скуповима. Сваки термин за претраживање који је повезан са одређеним записом може се посматрати као представник скупа свих записа који садрже тај термин. На тај начин можете, повезивањем речи уз помоћ логичких оператора, прецизно дефинисати групе записа које желите да прикажете.“³

Сл. 3

³ Мр Биљана Косановић, „Претраживање“, www.nb.rs/view_file.php?file_id=1720 и www.nainfo.nb.rs/Kobson/Dokumenti/DownLoad/2005.05.16/Informatika.pdf, Наслов рада је „Основи библиотеке информатике“

Оператор се наводи обавезно латиницом, а испред и иза оператора обавезно је да има размак, није битно да ли су велика или мала слова. Цокер [*] се наводи уместо наредног слова у речи и нема размака испред цокера. Основни оператори који се користе у формирању израза за претраживање су:

1. ЛОГИЧКИ ОПЕРАТОР **OR** – је оператор сједињавања скупова, при чему није битан редослед навођења термина за претраживање. Најчешће се користи за претраживање синонима - пр. **ужичани** **or** **ужичанин** - добили смо 37 записа, а ако се ограничимо само на монографске публикације (књиге), добићемо 17 записа. Овај податак говори да има 17 књига у којима се у неком делу каталошког описа помиње један од ова два термина. Овај оператор у суштини повећава број погодака, можемо га користити и у ситуацијама када се име неког аутора појављује у више облика или желимо претражити појам на више језика.

2. ЛОГИЧКИ ОПЕРАТОР **AND** – је оператор пресека скупова. Резултат претраживања је скуп који садржи само оне записе који су заједнички за оба скупа и он у суштини смањује број погодака. Ако формирамо израз за претраживање без употребе префикса, пр.: **истори* AND ужиц*** добићемо

Број погодака: 307. Резултат претраживања су записи који садрже оба термина. Редослед навођења термина није битан. Ако већ постојећи израз ограничимо избором врсте грађе, рецимо само монографске публикације, добићемо **Број погодака: 270.** Овако добијени резултат садржи записе који имају наведене термине без обзира којој научној области припадају ако желимо само записе везане за проучавање локалитета или области овом упиту додамо и УДК⁴ број повезан истим оператором (пр. **истор* and Ужиц* and UC=908**), као резултат претраживања добићемо 8 записа. Префиксе и суфиксе користимо у формирању израза за претраживање да бисмо претраживање ограничили на одређено поље уноса података. Ако иза префикса **UC=** унесемо ознаку попут 94 (што је број за историју), број погодака у бази је сувише велики и није могуће испунити такав захтев за претраживање. Захтев мора бити специфичнији. Потребно је обратити пажњу на падајући мени у доњем левом углу екрана код командног претраживања и смањити број погодака избором врсте грађе и језика. Када желимо да користимо УДК број који у себи има заграду као нпр. 94(497.11), користимо наводнике.

Užic* and UC="94(497.11)"

⁴ УДК за претраживање има префикс **UC**, вредности бројева из шифарника везаних за историју биће приказане у прилогу.

Резултат претраживања имаће и записе историјских књига које су штампане у Ужицу, а да бисмо то избегли, потребно је користити префикс за предметну обраду

SU=Užic* and UC="94(497.11)" [SU је префикс за све предметне одреднице]

Префиксе можемо погледати избором опције **преглед префикса и суфикса**.

УДК број за историју често у себи садржи ознаку за временски период који се иначе наводи под наводницима [нпр. 94(497.1)"1941/1945"], у изразу за претраживање уместо тих наводника куцамо паузу⁵ нпр.:

UC="94(497.1) 1941/1945 ". УДК бројеви за претраживање у делу историје су груписани по временским и географским подручјима, па су то сложени изрази које је потребно тачно навести. Важно је да погледате прилог уз овај рад у ком се даје преглед УДК бројева за претраживање историјске грађе из шифарника узајамног каталога (претражује по пољу 675с СОBISS базе). Бројеви за историју који су специфичнији у односу на понуђене варијанте у шифарнику могу се добити на префикс DC= (бројеви унети у пољу 675au)

3. ЛОГИЧКИ ОПЕРАТОР **NOT** – је оператор искључивања, он издваја записе који садрже први термин за претраживање, а не садрже други. Редослед навођења термина је битан: ако израз за претраживање формулишемо

SU=Ужице not SU=(књиж* ог литератури), као резултат ћемо добити
Број погодака: 331.

Ако овај израз ограничимо на грађу која није објављена у 20. и 21. веку, израз изгледа овако: **SU=Ужице not SU=(књиж* ог литератури) not PY=(19* or 20*)**

[PY је префикс за годину издања] добићемо **Број погодака: 8**

4. ЦОКЕР ЗНАК (*) је оператор који повезује све облике једног термина

биограф* - резултат претраживања су записи који имају све облике ове речи

биографа
биографи

---

⁵ Slobodanka Todorović, *Stručna klasifikacija po sistemu UDK* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2001) str. 162.

биографија
биографски ...

5. ОПЕРАТОР УДАЉЕНОСТИ (**W**) – овим оператором захтевамо близину двеју или више речи, као и њихов редослед навођења, наводи се у загради, а паузе су испред и иза заграде.

историја (W) филозофије – резултат претраживања је запис који садржи у једном пољу формулацију: *историја филозофије*

Термини су суседни, редослед је важан.

историја (2W) филозофије – резултат претраживања је

историја филозофије

историја српске филозофије

историја руске филозофије итд...

Између наведених термина налази се највише једна реч, а редослед је важан. *историја (3W) филозофије* – резултат претраживања је

историја филозофије

историја српске филозофије

историја српске православне филозофије

Између наведених термина налази се највише две речи, а редослед је важан.

6. ОПЕРАТОР УДАЉЕНОСТИ (**N**) – наведени термини су у оквиру истог поља, а редослед није битан нпр. у оквиру наслова.

историја (N) њрав* - резултат претраживања је

историја њрава

њравна историја

Термини су суседни, а редослед није важан.

историја (2N) њрав*- резултат претраживања је

историја њрава

историја зраћанског њрава

њравна историја

Између наведених термина налази се највише једна реч, а редослед није важан. *историја (3N) њрав**- резултат претраживања је

историја њрава

историја зраћанског њрава

историја римског зраћанског њрава

њравна историја

њравна и државна историја

Између наведених термина налази се највише две речи, а редослед није важан.

Претраживање можемо ограничити и годином издања или распонем година

SU=Užic* and UC="94(497.11)" not Užice/1941:1973

Резултат претраживања обухвата све публикације које за тему имају историју Ужица, а нису објављене у временском периоду од 1941. до 1973.

Булови оператори се извршавају одређеним редоследом према њиховом рангу приоритета. Поређани по приоритету оператори су:

Највиши цокер*, следе (N) и (W) па AND, NOT и на крају најнижи OR. Када желимо да најпре извршимо оператор нижег приоритета, користимо као у математици заграде. Захтев у загради има највиши приоритет, а број заграда није ограничен. **(SU=Užic* or SU=Zlatibo* or SU= Pože*) and UC="94(497.11)" not Užice/1941:1973**

Овако формиран израз за претраживање ће обухватити историју Ужица, Златибора и Пожеге која је објављена или пре 1941. или после 1973. год. Као резултат претраживања добили смо 4 записа. Када одаберемо неки од тих записа, добићемо библиотеке у Србији које имају ту књигу. Избором библиотеке можемо погледати колико примерака има и где су смештени. Ако желимо да позајмимо ту књигу, треба да прибележимо ознаку за сигнатуру која се исписује испод назива библиотеке у доњем левом углу (испис је зеленим словима).

(пр. за један за *Ужички град*: МА 93/94 ПОПОВИЋ М. Ужички град)

Претраживање извршено преко кључне речи подразумева сва поља библиографског описа. У подручје кључне речи ако унесемо Ужице, изаћи ће и записи из књижевности као и записи свих књига које су издате или штампане у Ужицу (резултат има 4 430 записа на дан 19.03.2009). Ако у пољу наслова унесемо појам Ужице, добићемо 634 записа. Уштедећемо време потребно за прегледање резултата претраживања ако за претраживање Узајамног каталога будемо користили Булове операторе.

Наши електронски каталози не обухватају целокупне фондове библиотека, па је за поуздану информацију да ли нека библиотека поседује тражену књигу или часопис потребно контактирати библиотекарe. Већина библиотека у систему има новонабављену књигу, а унос раније набављеног фонда је у току, за неколико година тај огромни посао биће приведен крају. Фонд Народне библиотеке Србије није у целости заступљен у бази COVIB. SR. Други део фонда је могуће претражити преко скенираног Каталога књига на језицима југословенских народа 1868–1972. Овом каталогу је могуће приступити са сајта Народне библиотеке Србије. Каталог је претражив само на аутора, при чему се отвара скенирана страница лисног ка-

талога. Фонд Народне библиотеке Ужице доступан преко узајамног каталога у бази COBISSNBU обухвата део који је набављен након јуна 2004. год. Каталог раније набављених књига може се претражити само на нашим рачунарима у бази БИБЛИО, није доступан на интернету.

ПРИЛОГ:

Вредности UDK бројева за претраживање историографије у бази COBISS.SR који се могу користити помоћу префикса UC= ; бројеви су узети из шифарника за поље 675c.

- 902 - Arheologija, teorija
- 902.01 - Tipologija. Komparativno proučavanje oblika. Stratigrafija. Komparativno proučavanje lokaliteta
- 902.2 - Arheološki radovi na terenu i nalazištima uopšte
- 902.3 - Metode i tehnike arheoloških istraživanja na terenu
- 902.6 - Datiranje u arheologiji
- 903 - Praistorija
- 903/904 - Praistorija. Arheološka nalazišta. Kulturni ostaci istorijskog doba
- 904 - Kulturni ostaci istorijskog doba
- 908 - Proučavanje oblasti. Proučavanje lokaliteta. Regionalne monografije
- 929.5 - Genealogija
- 929.6/.9 - Heraldika. Plemstvo. Odlikovanja. Zastave
- 93/94 - Istorija
- 930 - Istorija. Istoriografija
- 930.1 - Istorija kao nauka. Teorija i filozofija istorije
- 930.2 - Metodologija istorije. Pomoćne istorijske nauke. Epigrafika. Paleografija. Diplomatika
- 930.25 - Arhivistika. Arhivi
- 930.85 - Kulturna istorija. Istorija civilizacije
- 94(100) - Svetska istorija
- 94(100)".../04" - Istorija starog veka
- 94(100)"04/14" - Istorija srednjeg veka
- 94(100)"15/..." - Istorija novog veka
- 94(100)"1914/1918" - Prvi svetski rat 1914–1918
- 94(100)"1939/1945" - Drugi svetski rat 1939–1945
- 94(3) - Istorija starog veka
- 94(36) - Istorija evropskih naroda do 476. godine
- 94(367) - Istorija slovenskih naroda

- 94(37) - Istorija Starog Rima
- 94(38) - Istorija Stare Grčke
- 94(398) - Istorija jugoistočne Evrope
- 94(4) - Istorija Evrope
- 94(4)"04/14" - Istorija Evrope srednjeg veka
- 94(4)"15/..." - Istorija Evrope novog veka
- 94(41/49) - Istorija pojedinih evropskih država
- 94(495.02) - Istorija Vizantije
- 94(497) - Istorija Balkana
- 94(497.1) - Istorija Jugoslavije
- 94(497.1)"1918/1941" - Istorija Jugoslavije između dva svetska rata
- 94(497.1)"1941/1945" - Istorija Jugoslavije - Drugi svetski rat.
Narodnooslobodilački rat
- 94(497.11) - Istorija Srbije
- 94(497.11)"04/14" - Istorija Srbije srednjeg veka
- 94(497.11)"15/..." - Istorija Srbije novog veka
- 94(497.11+497.16) - Istorija Srbije i Crne Gore
- 94(497.16) - Istorija Crne Gore
- 94(5) - Istorija Azije
- 94(5/9) - Istorija neevropskih država
- 94(6) - Istorija Afrike
- 94(7) - Istorija Severne i Srednje Amerike
- 94(73) - Istorija SAD
- 94(8) - Istorija Južne Amerike
- 94(9) - Istorija država Južnog Pacifika i Australije
- 94(=1/=8) - Istorija pojedinih naroda
- 94(=16) - Istorija Slovena
- 94(=163) - Istorija južnoslovenskih naroda
- 94(=163.41) - Istorija Srba

ИЗ ЛЕТОПИСА АРХИВА

Весна ПРЉЕВИЋ

ЛЕТОПИС ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У УЖИЦУ ЗА 2008. ГОДИНУ

У години када је Историјски архив почео са интензивним припремама за пресељење архивских фондова у нову зграду Архива, није изостао богат садржај догађаја представљених кроз културно-пропагандну и образовну делатност и међуархивску сарадњу.

Културно-пропагандна и образовна делатност

23. април

У Малој сали општине Ужице одржана је конференција за штампу, која је имала за циљ да се Историјски архив представи својом делатношћу и организацијом рада у години када слави 60 година постојања.

О Архиву су говорили: директор Мирослав Дучић, архивски саветник Милева Милошевић и архивист Александар Савић.

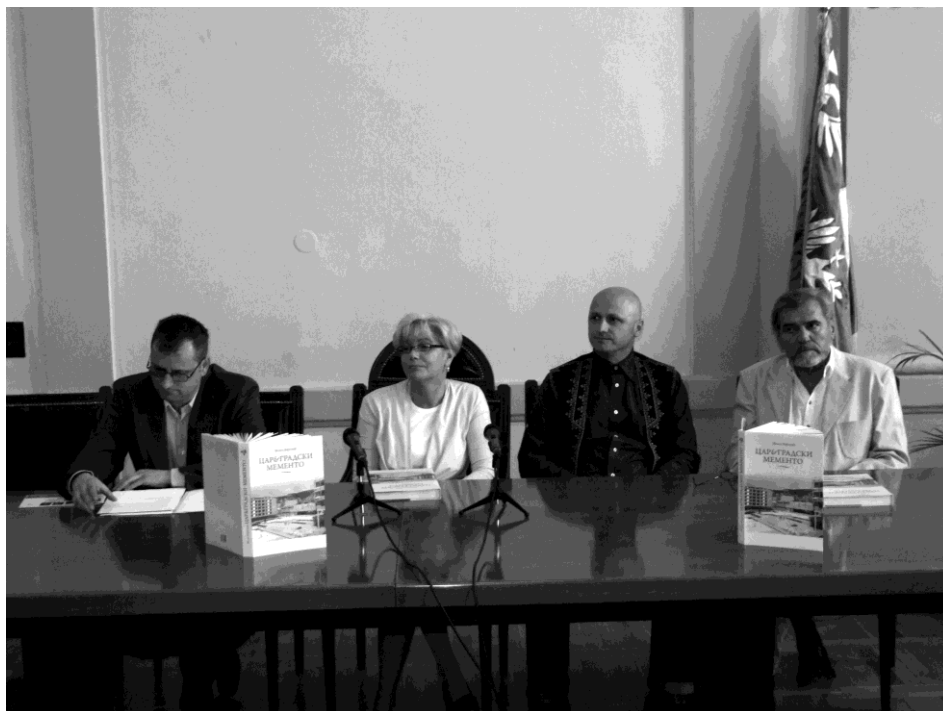
5–17. мај

У Ужицу одржан мини-сајам књига, на коме се Историјски архив представио издањима: *Историјска баштина* 15 и 16, *Ужички зрад* (М. Поповић), *Ужичка клисура* (Д. Богдановић, М. Чарапић), *Дневник Милише Ајћанаковића* (приређивач И. Мисаиловић), *Моје успомене* (Љ. Каљевић), *Животопис Максима Евџеновића* (приређивач мр Т. Ракић), *Народно блажо, Узимање Ужица 1805–1807.* (др Р. Цвијетић), *Коло јакача „Кнез Михаило“* (М. Чарапић), *Народне старешине* (др Ж. Марковић).

15. мај

У оквиру прославе 60 година од оснивања Архива и 50 година од почетка изградње спомен-трга у Ужицу, у сали општине представљена је књига *Цар&зрадски меморио* Жељка Марковића. У уводном делу Алек-

сандар Савић је представио рад аутора на пољу архивистике и књижевности. О књизи су говорили рецензенти проф. др Спасоје Крунић и др Бранка Прпа. Аутор је објаснио како је пронашао материјал на основу кога је настала књига.

Промоција књиге *Цар&градски мemento* Жељка Марковића

У материјалу су пронађене занимљиве фотографије које сведоче о току градње трга, а аутору књиге су оне послужиле као инспирација за изложбу *Сйомен на шрџ* и тако у слици представи овај значајан догађај.

16. септембар

У сали Читалишта Народне библиотеке Ужице представљена је књига Светислава Вида *Слајко од малина*, чији су издавачи Историјски архив Ужице и „Арт плус“. О књизи су говорили мр Љиљана Костић и аутор, а у име издавача присутне је поздравио Добривоје Борчић.

17. септембар

Александар Савић, архивист, одржао је предавање у Техничкој школи у Пожеги, које се односи на историју и рад Архива. На два школска часа, ученици смера пословни администратор су упознати са радом Установе, службеника које у њој раде, начином коришћења и заштите архивске грађе. Ученицима је практично презентован рад на изворима, а на предавању су коришћене копије старе штампе (*Слободан човек, Градина и Златибор*). Поред тога, ученицима су показане копије захтева грађана са издатим одговарајућим уверењима.

3. октобар

У Великој сали општине града Ужица одржана је промоција књиге *Животойис Максима Евџеновића* приређивача мр Татјане Ракић. О књизи су говорили др Живота Марковић, Драгица Матић и аутор. Програм је водио Александар Савић, који је представио приређивача. Промоцији су присуствовали бројни грађани и сарадници Историјског архива.

Промоција књиге *Животойис Максима Евџеновића*

15 октобар

На иницијативу Удружења Ужичана у Београду, у београдској Кинотеци представљена је књига *Цар&градски меменио* аутора Жељка Марковића. Промоцију су организовали Историјски архив Ужице и Удружење Ужичана у Београду. О књизи су говорили рецензенти професор др Спасоје Крунић и др Бранка Прпа, уз присуство бројних Ужичана који живе у Београду, представника страних амбасада (аташе за штампу Републике Хрватске) и представника Архива – директора Мирослава Дучића, аутора Жељка Марковића и Драгана Кнежевића.

22. октобар

На Сајму књига у Београду Историјски архив се представио својим издаваштвом.

Сајму су присуствовали: Милева Милошевић, која је као аутор аналитичко-сумарног инвентара *Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титоово Ужице (1840–1950)* представила публикацију, и Александар Савић, у својству главног уредника годишњака Архива *Историјска баштина*.

Промоција књиге *Удружење занатлија вароши и среза Ужичког – Титоово Ужице (1840–1950)*

Међуархивска сарадња

2–4. април

У Раденцима, у организацији Покрајинског архива Марибора, одржано је међународно саветовање на тему „Технички и други проблеми класичног и електронског архивирања“.

У раду саветовања учествовали су представници архива из Словеније, БиХ, Мађарске, Хрватске, Словачке, Немачке и Србије. Историјски архив из Ужица представљао је директор Мирослав Дучић са рефератом „Архивски фондови органа управе“.

Саветовање у Раденцима

6–7. мај

Обележено 60 година оснивања Архива града Сарајева. Свечана академија одржана је у Народном позоришту у Сарајеву, којој је у име Историјског архива Ужице присуствовао Жељко Марковић.

16. јул

У Пожаревцу обележено 60 година од оснивања Архива. Догађај је прослављен у присуству бројних званица свечаном академијом и промоцијом монографије „60 година од оснивања Архива у Пожаревцу“. Свечаности су присуствовали директор Мирослав Дучић и Драган Кнежевић.

9–10. октобар

Одржано 21. међународно саветовање „Архивска пракса 2008.“ у Тузли. Саветовање је одржано у организацији Архива Тузланског кантона и Друштва архивских запосленика Тузланског кантона. Теме саветовања су биле: архивска грађа у настајању, заштита архивске грађе, међународни и национални аспекти и актуелна питања архивске теорије и праксе, а у раду су учествовали архиви Загреба, Црне Горе, Републике Српске, Новог Сада, Тузланског кантона, Архива Србије, Марибора, Анкаре и Ужица.

Ужички архив представљали су Мирослав Дучић са рефератом „Заштита техничке документације у транзицији“ и Милева Милошевић са рефератом „Потреба нивелисања научно-информативних средстава за архивску грађу“.

18–23. новембар

У организацији Државног архива Трста и Универзитета у Марибору у Трсту је одржан 18. Међународни дан архива, који се организује у оквиру XXIII Конференције чланова Међународног института за архивистику.

Теме овог скупа су биле сигурност и безбедност у архивима и валоризација архивске грађе. Предавања су била тако распоређена да се ове теме истраже са различитих становишта: што се тиче сигурности, почело се од зграде, да би се дошло до безбедности дигиталних записа, а што се тиче валоризације, разматрана је са свих могућих гледишта - инвентарисања, валоризације и оптицаја.

Учесници у раду саветовања су били представници архива Словеније, Италије, Русије, Црне Горе, Републике Чешке, Словачке, Пољске, Шпаније, Канаде, Аустрије, Белорусије, Грчке, Хрватске, Финске, Израела, САД, Србије, Судана, Бугарске, БиХ, Румуније. У раду саветовања учествовао је Мирослав Дучић, директор Историјског архива Ужице.

10. децембар

У Архиву Јагодине одржана је свечаност поводом Дана архива. Том приликом одржан је састанак подружнице, на коме се разговарало о излучивању безвредног регистратурског материјала код стваралаца-ималаца архивске грађе у случајевима непостојања архивске књиге као основне евиденције. Осим тога, извршена је примопредаја дужности председавајућег подружнице и изабран потпредседник за период децембар 2008 – децембар 2009. године.

Састанку су присуствовали представници архива Краљева, Крушеваца, Крагујевца, Чачка, Ужица, Новог Пазара и Јагодине.

Промовисан је и часопис *Корени*, а промоцији су, поред наведених архива, присуствовали и архиви Ниша, Новог Сада и Пожаревца. Свечаности испре Архива Ужице присуствовали Мирослав Дучић, Драган Кнежевић и Зорица Арнаутовић.

12. децембар

У Сарајеву је обележен Дан архива и архивске службе, у организацији Архива БиХ и Историјског архива Сарајева, коме су присуствовали Мирослав Дучић и Жељко Марковић.

У оквиру прославе промовисана је публикација *Инвентари и грађа Народног вијећа СХС за БиХ* приређивача Хусније Камберовића, у којој су објављени инвентари органа власти у Босни и Херцеговини 1918. и 1919. године: Главног одбора Народног вијећа СХС за Босну и Херцеговину и Народне владе Народног вијећа СХС за Босну и Херцеговину, фондова који се чувају у Архиву Босне и Херцеговине.

15. децембар

У Архиву Србије обележен је Дан архива, коме су присуствовали Мирослав Дучић и Драган Кнежевић.

Том приликом отворена је изложба *Дейо Архива Србије - нова сазнања*, аутора Јелице Рељић, Александра Марковића, Весне Петровић и Ане Кос. Изложбу је отворио министар културе Небојша Брадић у присуству представника архива из Србије.

Осим тога, додељене су годишње награде Задужбине Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић и годишња награда „Златна архива фонда Александра Арнаутовића“.

Посете

10. новембар

У оквиру посете граду Ужицу, министар културе у Влади Републике Србије Небојша Брадић, обишао је објекат нове зграде Историјског архива у Жичкој 37 и са директором Историјског архива Мирославом Дучићем дао изјаву новинарима. Том приликом истакнуто је да су обезбеђена финансијска средства за извођење унутрашњих радова како би се објекат завршио и Архив почео са радом у новој згради урађеној по свим архивистичким стандардима.

IN MEMORIAM

др Ратомир ЦВИЈЕТИЋ

На самом почетку марта ове године завршио се живот професора Ратомира Цвијетића. Родио се у Врутцима 1942. године. Основну школу започео је у Врутцима, а завршио у Биоски, гимназију је учио у Ужицу, у Београду похађао најпре Вишу педагошку школу, а потом дипломирао на Филолошком факултету, на групи за српскохрватски језик и књижевност. На истом факултету је и магистрирао и докторирао.

Цео радни век, преко 40 година, провео је у просвети: радио је као наставник у основној школи у Прибоју, био професор у гимназији у Прибоју и Ужицу, професор на Педагошкој академији у Ужицу и, на крају, професор Методике наставе српскога језика и књижевности на Учитељском факултету у Ужицу. Поред рада у настави, учествовао је у културном и јавном животу града и за тај рад добио висока завичајна и републичка признања. Био је члан Председништва Друштва за српски језик и књижевност у Београду, оснивач и први председник огранка Вукове задужбине у Ужицу, члан жирија за књижевност Међурепубличке заједнице за културу са седиштем у Пљевљима и вишегодишњи лектор Народног позоришта у Ужицу.

Сарадњу са Архивом је започео 1976, најпре као аутор прилога *Рујански сердар Јован Мићић у Андрићевом роману „На Дрини ћуприја“*, који је објављен у *Ужичком зборнику*, а потом и прилога о Вуковим помагачима и певачима из ужичког краја (1987). Родослов Цвијетића из Врутака, објављен 1989, био је многим узор у истраживању и систематизовању података о пореклу породица. Бавио се важним темама из културне историје ужичког краја и писао лепим народним језиком, сликовитим и јасним. У *Зборнику* је писао и о пореклу имена Прибој (1984), затим је објавио *Прилог истраживању и објашњавању презимена из ужичког краја (над књигом „Презимена ужичког краја“ др Рада Познановића – 1996)*, а потписао је и три броја *Зборника* као лектор (од 1989. до 1991).

Иза професора Цвијетића остао је обиман опус стручних и научних радова и књига. Монографија *Речници у настави српскога језика и књижевности* значајно је дело из области лексикографије. Приказујући ову књигу у *Зборнику*, др Радосав Ђуровић је написао да ће време показати да ће ово капитално дело из области двеју грана лингвистике (лексикографије и лексикологије) и из области методике бити потребно свакој школи и да је та књига велики дар за лингвистичку и педагошку науку, за Учитељски факултет и град Ужице.

Историјски архив је издао две књиге проф. др Ратомира Цвијетића: *Узгреднице* – анегдоте, здравице, узгреднице, пословице, говорни изрази и речи – из архивске заоставштине проте Милана Д. Смиљанића (1891–1979) и књигу-антологију текстова *Узимање Ужица 1805. и 1807. (Поезија и историја)* поводом обележавања двестоте годишњице Првог српског устанка и првог ослобођења града Ужица од Турака. Представљајући сакупљачки рад проте Милана Смиљанића на народним умотворинама, проф. Цвијетић је дао прецизну стручну оцену обимне протине рукописне заоставштине, уочавајући истовремено и њихову вредност у чувању ерске довитљивости, мудрости и ведрине духа.

У свему што је радио др Цвијетић је постављао високе научне и стручне критеријуме. Књига *Узгреднице* је пример како треба приредити туђи недовршени рукопис. У Ужицу тај посао тешко да је могао било ко урадити стручно и методолошки тако прецизно као што је то он учинио. За ову књигу је сачинио избор, редакцију текстова и написао поговор и индекс имена.

Књига *Узимање Ужица 1805. и 1807. (Поезија и историја)* представља малу антологију песама и забележених сведочења савременика о устанничким борбама за Ужице, али уз њу је дато и образложење избора текстова и подаци о историјској подлози песама. Антологија је намењена читаоцима који се више интересују за књижевно наслеђе и историју Ужица и ужичког краја. У њој је аутор изнео и свој став да је свака генерација дужна да са становишта свога искуства, знања и потреба процењује историјске догађаје. Неке од песама су широј читалачкој публици биле до ове антологије сасвим непознате (недовршена песма Јакова Ненадовића „О српској битки и турској на Ужицу“ или „Заузимање Ужица“ из збирке Новице Шаулића).

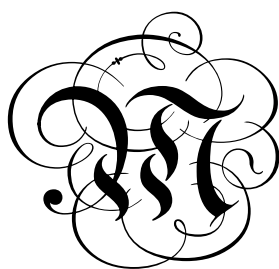
На основу архивске грађе написао је монографију о Вишој педагошкој школи у Ужицу (1961/62–1973/74), првој вишој школи у Ужицу, која је свакако утицала на културни напредак и развој овог краја и његове околине. У књизи је изнео податке о оснивању и раду Више педагошке школе,

њеним професорима и студентима, употпуњујући на тај начин слику о школовању просветног кадра у Ужицу. Поводом 50 година рада ОШ „Вук Карацић“ у Прибоју (1957–2007) написао је монографију ове школе, из које је за 50 година рада изашло 46 генерација ученика. Обе књиге представљају образац како се, не изневеравајући архивски докуменат, може написати занимљива и вредна књига.

У нашој малој средини био је недостижан узор у лепој речитости, савесном мерењу речи и обазривости при вредновању чињеница. Написао је преко стотину стручних и научних радова, који се у највећем броју односе на теме из области српског језика и лексикологије.

Његовом смрћу Учитељски факултет је изгубио врсног професора, а Историјски архив једног од својих најбољих сарадника и пријатеља.

Редакција

АДРЕСЕ АУТОРА ПРИЛОГА

**Доцент др Биљана
Бешлин – Шимуновић**
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
21000 Нови Сад

Доцент др Слободан Бјелица
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
21000 Нови Сад

Др Љубомир Петровић
научни сарадник
Институт за савремену историју
Трг Николе Пашића 11
11000 Београд

Др Андреј Родинис
архивист
Архив БиХ
Р. Чаушевића 6
71000 Сарајево

Мр Драган Крсмановић
истраживач - сарадник
Веселина Маринковића 16
31000 Ужице

Мр Слободан Радовић
професор књижевности
Д. Туцовића 41
31000 Ужице

Мара Алексић
музејски саветник
Народни музеј Ужице
Д. Туцовића 18
31000 Ужице

Миодраг Глушчевић
професор историје
М. Атанацковића 6
31000 Ужице

Салих Селимовић
наставник историје
Кладница
36310 Сјеница

Весна Лучић
професор историје
ОШ „Стари град“
31000 Ужице

Мина Кујовић
архивски саветник
Архив БиХ
Р. Чаушевића 6
71000 Сарајево

Миодраг Дабић
психолог
Краља Петра I 70/в
31000 Ужице

Драгослава Родаљевић
Виши библиотекар
Народна библиотека Ужице
Трг партизана 12
31000 Ужице

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У УЖИЦУ
Димитрија Туцовића 52, 31000 Ужице
е-mail: arhivue@ptt.rs
istorijska.bastina@arhivue.org.rs
info@arhivue.org.rs

www.arhivue.org.yu

Мр Александар В. Савић, виши архивист
Милева Милошевић, архивски саветник
Миле Чарапић, архивски саветник
Весна Прљевић, виши архивист
Зорица Џаковић, архивски помоћник

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ
Историјски архив Ужице
Димитрија Туцовића 52
31000 Ужице

Тираж: 300 комада/Printing: 300 copies

Штампа/Printed by
Штампарија ГРАФОС Ужице

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93/94

ИСТОРИЈСКА баштина : часопис за
историографију и архивистику = Historical
Heritage : Historiography and Archives
Research Review / главни и одговорни уредник
Александар В. Савић. - 1983, бр. 1- . -
Ужице : Историјски архив Ужице, 1983-
(Ужице : Графопласт). - 24 cm

Годишње
ISSN 0352-2822 = Историјска баштина
COBISS.SR-ID 10569484

